

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XXIX

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

VIII BINDS 3. AARGANG

19 35

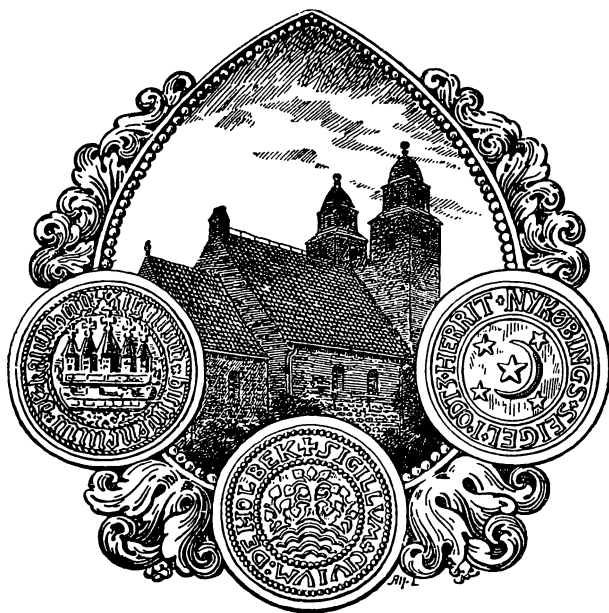
I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN • KØBENHAVN
HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XXIX

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

VIII BINDS 3. AARGANG

1935

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN • KØBENHAVN
HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

INDHOLD

	Side
Fru Fanny Fang, Roskilde: HANDELSMAND OG SLAGTER II	5
(Lammene S. 5 — Lammeopkøb og Priser 14 — Naar Lammene samledes 20 — Lammedrifterne mod København 25 — Driverdrengene 30 — Lidt Overblik og Eksporten 37 — Teatre og Spisesteder 42 — Hjemme i Roskilde 46 — Mine Kørsler 55 — Borgerskab og Forretning i Roskilde 61 — Folk, jeg handlede med 70 — Svin til Holland 76 — Centrifugens Virkninger; Tyskland lukker 81 — Andelen; Slutning 89).	
Lærer M. J. Mathiassen, Mullerup: OM MULLERUP MOSE OG MULLERUPKULTUREN	94
Fru Karen Rasmussen, Ubby: GAMMEL OVERTRO	136
(En Kur for Skæver — Heksen).	
stud. teol. Gunnar Poulsen, Charlottenlund: STENLARS	142
Højskolelærer Jens Peter Jensen, Høng: ODSHERREDSKREDSSENS HISTORIE 1848—1918	150
(Nikolaj Andreassen S. 155 — C. F. Holm 165 — Fr. N. Andreassen 169 — Carl Reinhold Jensen 176 — Christian Rimestad 187).	
Førstelærer, Red. Bent Rasmussen, Tranebjerg: SAMSØ ARRESTER OG ARRESTFORVARERE	195
Museumsinspektør, Kapt. Otto Smith, København: EN GAMMEL HOLBÆKEJENDOMS HISTORIE	205
Jens Nylev: HØJSKOLEFORSTANDER POVL HANSEN ...	212
Fortegnelse over Povl Hansens Artikler vedrørende historiske Forhold i Holbæk Amt	217
Bøger	220
Historisk Samfund i 1934	222
Regnskabet for 1934	224

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

Kredslæge **J. S. Møller**, Kalundborg, Formand; Kommunalærer **Albert Thomsen**, Holbæk, Sekretær og Kasserer; Forstander **J. Nylev**, Uby; Højskolelærer **Jens Peter Jensen**, Høng; Læge **E. Tulinius**, Snertinge; Forstanderinde Frk. **Signe Wiggers Hansen**, Holbæk, Leder af Aarboegsekspeditionen; Godsejer **F. Lunn**, Knabstrup; Hospitalsforvalter **C. Mørch**, Nykøbing S.

Aarboegens Redaktionsudvalg: **J. S. Møller**, **J. Nylev**, **J. P. Jensen** og **Albert Thomsen** (Formand).

TILLIDSMÆND

som godhedsfuldt har lovet hver i sin Kreds at varetage Historisk Samfunds Interesser:

Jyderup: Kaptajn Dræby.

Ruds Vedby: Dr. Madsen.

Gislinge: Gartner Grodal.

Kundby: Gaardejer Jacob Madsen.

Forsinge: Gdr. H. Laur. Hansen .

Føllenslev: Gaardejer Vilh. Larsen.

Vørslev: Murermester Thorv. Jacobsen.

Eskebjerg: Proprietær Thorning.

Tømmerup: Tømterm. Hans Olsen.

Aarby: Lærer J. Nielsen.

Stenstrup: Gaardejer Engelbr. Nielsen.

Gudmindrup: Gaardejer Jac. Jacobsen.

Tølløse: Postbud Nielsen.

Sæby: Købmand Justesen.

Gørlev: Kasserer Møller.

Reerslev: Lærer Hansen.

Kallerup: Frk. Bodil M. Jørgensen.

Asnæs: Skomagerm. Karl Madsen, Høve.

Svinninge: Gaardejer Peder Olsen, Birkholm.

Buerup: Lærer Hilarius Nielsen.

Faarevejle: Biavler P. Olsen, »Fjordvang«.

Mørkøv: Malermester Johs. Nielsen, Mørkøv.

Tranebjerg: Førstelærer, Red. Bent Rasmussen.

HANDELSMAND OG SLAGTER.

Af Fanny Fang.

(Fortsat fra Aarbogen 1934.)

LAMMENE

Ligesom min Fader kørte jeg som Regel fra Roskilde Søndag Middag ved et—halvto-Tiden, og efter først efter god gammel Skik at have »bedet« hos Md. Bendixen i Lindenborg Kro kørte jeg videre og uden om »Skomagerkroen«. Jeg fandt snart den korteste Vej til Uggerløse ved at tage Tid og maale Vejen ud under Kørslerne, og den korteste Vej derned blev over Vester Saaby, Aastrup, Kvarmløse, Tølløse, Nr. Vallingerød. Den Køretur kunde tilendebringes paa $3\frac{1}{2}$ Time med 20 Minutters Ophold i Lindenborg.

Efter at have overnattet i Uggerløse kørte jeg saa ud straks Mandag Morgen for at købe op, i Begyndelsen i de omliggende Gaarde og Landsbyer, men snart gjorde jeg Strejftog videre og videre omkring. I Begyndelsen købte jeg mest Lam og Kalve, men snart ogsaa Svin og de større Dyr, og i de følgende Aar drev jeg, ligesom mange andre Handelsmænd Sjælland over, en Lammehandel, som i Nutiden er ganske ukendt, og som allerede i Firserne helt maatte ophøre, grundet bl. a. paa Landbrugsdriftens Omlægning.

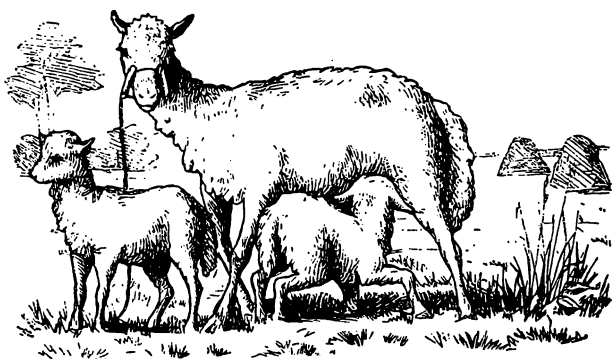
I min Ungdom spistes der meget mere Lamme- og Faarekødf end nu, ja, enhver lidt større Husholdning havde et eller flere Lam nedsaltet til Vinterforbrug, og Far kunde til Butikken alene i Aarets Løb slagte c. 1100 Lam, som solgtes til en Pris af 50 Øre pr. Pund.

Paa Herregaardene holdt man store Faareflokkе, de saakaldte »Spaniolere«, men det var mest for Uldens Skyld. Det var kun ringe Kød dyr og derfor en daarlig Handelsvare, men de var nøjsomme og kunde gaa ude en Del af Vinteren, hvorved de afgav bedre Uld. Ulden var dog vanskelig at behandle og egnede sig kun for større Fabrikation, den kunde ikke bruges i en almindelig Husholdning. Paa Sofienholm ved Tølløse har jeg som Dreng set en Faareflok, vel paa en 300 Stykker, hvoraf mange var Beder med stort nedhængende Skæg. Paa Edelgave, paa Selsø, paa Kongsdal og paa flere andre større Herregaarde har jeg set lignende Flokke. Mærkelig nok har der aldrig her i Landet været Afsætning paa Bedekød. I Tyskland er Hammelfleisch derimod en yndet Spise, og der bliver endnu den Dag i Dag, som dengang, saa godt som alle Hannerne, paa nær Levevæderne, skaarne som smaa og slagtede som toaarige Beder.

Naar man i en Gaard eller et Hus havde købt Bondens Kalve eller Svin, saa man sig gerne om efter Lammene. Eller saa man f. Eks. nogle Faar staa paa Marken, tog man ind paa Stedet og spurgte, om de havde nogen Lam at sælge. Saa kunde Huskonen somme Tider komme frem i Døren og spørge: »Hvor er han ifra?« Ja, jeg var jo fra Roskilde. Det, syntes de da, var forskrækkelig langt borte. Men saa raabte hun ud i Gaarden: »Lavs« eller »Fatter, der er en, der frager om Lam!« —

Det kneb imidlertid svært for Bønderne at avle gode Lam. Det var nemlig Skik og Brug, at alle Handelsmænd pillede de bedste ud, saaledes at Bønderne kom til at lægge til paa de usle, og derfor kunde man paa sit Spørgsmaal ofte faa til Svar: »Vi har itte ret manne, de er døde for os her i Vinter.« En Faareavlskonsulent var jo noget ganske ukendt. Men min Fader lærte mig, hvad næppe nogen Handelsmand før ham havde praktiseret, at lade Bønderne beholde de bedste af Gimmerlammene, Hunddyret, og give dem det bedste Væderlam, Handyret, helst

fra et andet Sted, til Levevæder, eller ogsaa opfordrede vi Bønderne til at bestille sig et godt Væderlam fra en anden Gaard, thi Krydsning skulde der helst til for at faa en god Handelsvare. Faar, Vædere og Lam gik sædvanligvis løse om mellem hverandre paa Marken, og Parringen foregik i Flæng mellem unge og gamle.

Vi havde to Racer her i Landet, South downs Faar, Sovdovere, som de kaldtes, de var sorte i Huden og Ansigtet, og disleyske Faar, Dislinger, der var hvide i Ansigtet. Paa Holbækegnen havde de begge Racer, og paa Valbygaarden ved Slagelse havde de særlig gode disley'er. Det var godt at blande de to Racer, Krydsningen bevirkede, at Lammet blev større og af bedre Kvalitet. Jeg tør uden at være ubeskeden sige, at vor Fremgangsmaade bidrog der paa Egnen til at forbedre Faareracen, og det, at Lammehandelen, samtidig med at den var Forretning, kunde drives som et lille privat Forædlingsarbejde, gav den et Plus mere af Interesse og gavnede os meget paa de Pletter, hvor vi fik gennemført vore Bestræbelser. Vi fik i Aarenes Løb mange Tillidsmænd blandt Bønderne, de var glade for Forbedringen, de fik meget mere Uld, og de fik jo ogsaa Lammene langt bedre betalt. »De er blevet

gode i Aar«, kunde de sige. »Ja«, svarede man saa, »det er Væ'ren, der har hjulpet.« Et Aar udstationerede jeg 22 Væderlam.

Væderen skulde til Avl helst være 3—4 Aar gammel, ikke gerne derover, saa fik hvert Faar kun Enlinger. Det almindelige er ellers, at hvert Faar faar Tvillinger, men Lammet bliver dog større, naar der kun er ét Lam. Væderen kunde blive gammel og dog være god, men var da ikke saa »ynglesom«. Naar en Bonde havde c. 12 Faar, skulde han helst have ca. 18 Lam, 6 Faar med Enspændere eller Enlinger og 6 med Tvillinger; naar Faarene saa stod paa Græs, pattede de 2 hos ét Faar, 1 hos ét Faar, og det var ganske tydeligt at se paa Lammet, om der var et eller flere paa hvert Faar. Det skete ogsaa, at der kunde være en lille til, en Trilling, men den skubbede Faaret selv gerne fra, ja, selv Firlinger kunde man træffe. Dem var det ikke nemt at holde Liv i, selv med Tvillinger kunde det nu og da knibe, især hvis de var svage. Saa maatte Ejerne selv tage Affære og opføde Lammene med nymalket Mælk. Det var mest Børnenes Arbejde, de gav dem Mælken i en Patteflaske og var meget optagne af den Bestilling. »Den lille faar ellers ingen Patte«, sagde de; de vidste nok, hvad det betød.

Til »Flaske« og »Sut« brugte man en Lammesut, d. v. s. et Kohorn, hvoraf den yderste, faste Ende var skaa-ret af. Over Enden af Hornet bandt man et Stykke Skind, som formedes spidst af, og deri var der en ubetydelig Aabning. For at Mælken dog ikke skulde løbe for hurtigt, stak man en Pennefjer igennem Aabningen, saa Mælken kun lidt og lidt ad Gangen kunde sive ud, og paa den suttede Lammet. Senere, da almindelige Sutter kom i Brug, brugte man dem.

Naar et Lam var blevet en seks Uger gammelt, kunde det være blevet til en 25—26 Punds »Mælkelam« eller »Spædlam«; de allertidligste kom til Verden i Januar, ellers blev de fleste født i Februar, Marts eller April Maa-

ned. Jeg fik efterhaanden Lammene fra godt og vel et Hundrede Gaardmænd og mange andre mindre Steder, og hele Flokken kunde allerede være købt om Vinteren, endog længe før Faarene havde læmmet, altsaa før Lammene var født.

Jeg købte hele Flokken uden Hensyn til Antallet, der kunde blive, efter Overenskomst med Bonden, egentlig paa ren Spekulation, og jeg husker saaledes, at jeg bl. a. hos Hendrik Schandorph i Tjørnede og hos Salomon Olsen i Tornved købte 3 Aars Levering forud til 7 Daler Stykket. De blev leveret mig, naar jeg ønskede det i Sommermaanederne, ja, de sidste endog helt op mod Jul. I Nidløse og Kongsted købte jeg saa godt som alle Lam, og det hændte ikke saa sjældent, at andre Handelsmænd hurtigt affærdigedes. Konen stak bare Hovedet ud ad Halvdøren og sagde: »De er solgt for længe siden til Fred'ersen ing'a' fra Roskilde.«

— — —

Særlig i Uglerup ved Bromølle, ja, i alle Byerne ind mod og omkring Tissø »lavede« de mange Lam. Fra en Gaard ved Munkebjergby ved Vedde, hvor Manden hed Fleming, fik jeg i flere Aar i Rad 26 Lam, og fra en Kone i Allindelille ind mod Ringsted fik jeg ogsaa paa en Sommer 28 Lam. Samme Kone bød mig for Resten Rødgrød, og alt mens jeg spiste, stod hun og gentog: »De maa dog end'lig ku' si'e, at den smager godt«, »De maa dog end'lig ku' si'e, at den smager godt«, hvortil jeg svarede: »Jo, den smager udmærket, lille Mor«. Men Sandheden var nærmere, at den baade var til at køre og ride over, hun havde nemlig maattet jævne den med Hvedemel, da hendes andet Mel var sluppet op, fortalte hun. Niels Pæ'sens Enke, som hun hed, boede sammen med en Søn, Tobias, der var ugift. Naar han om Efteraaret leverede Lam i Uggerløse, havde han hvert Aar et stort, rødt Lommetørklæde fuldt af Valnødder med til mig.

Folk var venlige, som Bønder gennemgaaende var det

den Gang. Det var en hel Fornøjelse at komme rundt til dem, for man følte uvilkaarlig, at man var velkommen. Jeg kom efterhaanden til at staa højt hos mine Kunder, og det var mig en Glæde at mærke, hvordan de, som Tiden gik, fik Tillid til mig. Jeg havde Evne til at snakke med dem paa min Vis, og det var de slet ikke vant til. Med Skam maa det bekendes, at det almindelige var, at Handelsmændene snød Bønderne, og Slagtere eller deres Svende, som kom ud og købte af dem, kunde de heller ikke altid stole paa.

Havde de f. Eks. købt 10 Lam, hentede de maaske kun de 6, hvis det passede dem, og i noget ældre Tid havde de nærmest behandlet Bønderne som umælende. — Jeg hørte heldigvis ofte den Bemærkning: »Fred'ersen er re'lig, ham ska' du ikke være bange for at handle med, han ta'r, hvad han har køvt.« Ja, det gjorde jeg, og havde det ikke været saadan, kunde jeg vel ikke sidde nu som gammel og tænke tilbage paa min Ungdom som den lykkeligste Tid, jeg har haft.

Folk var rare og skikkelige, og dem, man saadan kom »i Lav« med, blev ved med at handle med én og solgte ikke til nogen andre. De hilste venligt »Go' Dav«, naar man kom, og naar man spurgte, om man kunde faa hentet Lammene hjem, hed det gerne: »Ja, Lillepigen ka' hente dem«, og saa blev der viftet og raabt, og der kom Liv i Gaarden. Eller ogsaa meldte en Dreng eller nogle Børn, naar de saa mig: »Fred'ersen æ der, Fred'ersen æ der«, og det var Signalet til, at nu skete der noget. Nu skulde Lammene hentes hjem, men det var ikke altid nogen nem Sag, for Lammene lod sig ikke godvilligt jage fra deres Mor.

Lammene gik altid løse, men Faarene var tøjrede, to og to sammen paa Græsmarken med et Bindsel imellem sig. Paa Bindset var anbragt et saakaldt »Læ'e«, der kunde løbe rundt og forhindre, at Faaret hængte sig i det Reb, hvormed de var bundet om Halsen. Saadan

to sammentøjrede Faar kaldtes »et Kowl«, og derfor hed det ofte: »Hent et Kowl Faar hjem.« Naar saa det blev trukket foran, lod Lammene sig villigere genne bag efter. Der var hel Glæde i Gaarden over den Afveksling.

Købte jeg Lammene, blev de inde i Porten mærkede med det samme, d. v. s. Øreflippen blev lagt dobbelt, og

med en Kniv snittede man et Hak i Ørebrusken. Enkelte Købere skar dem, saa de blødte længe efter, men det var ikke nødvendigt. Jeg holdt snart op med den Metode at snitte og mærkede dem i Stedet for med Farve. Til sidst handlede jeg med dem uden hverken at skære eller mærke dem.

— — —
Somme Tider blev Manden i Gaarden hentet hjem fra Marken, naar man kom, eller ogsaa blev der sagt, at han var derude og »har et graat Bæst, der gaar nærmer.« Saa

kunde man jo nok finde ham. Han var som Regel den Gang i Knæbenklæder, hvide Uldstrømper, Træsko med blanke Baand og i Skjorte, tilvirket af egen Hør, ellers i Lærredstøj. Bønderpigerne arbejdede i bar Chemise og Skørt. Chemisen eller Særken var splittet foran, saa man kunde se Brysterne staa stive og struttende paa de unge Tøse, og at de ingen Bukser havde paa, fik man Syn for Sagn for, naar de krøb op paa Hølæsset og derfra stod og langede Høtoppen op i »Skadegabet«. Jeg har set Pigerne ved al Slags Arbejde, set dem barbenede strø Møg, rive Hø, høste og malke, og alt det foruden meget andet maatte Pigen gøre, enten en Bonde holdt en eller to samtidig. Ja, den Gang levede Bønderne som Bønder!

Mange Mødre, som havde fuldt op at gøre, kunde ikke give sig synderlig af med de smaa Børn, og derfor anbragte de dem ved den Tid, hvor de begyndte at ville gaa, i en saakaldt »Gangvogn«, en aflang Indhegning, som de kunde støtte sig til Siderne af og stavre rundt i. De stod der ofte i Timevis og gjorde sig vaade og snavsede. Det var almindeligt at se saadanne Smaaabørn staa og gnutte det ene Ben op ad det andet, fordi de vaade, tykke Uldstrømper irriterede Huden, saa de blev hudløse. Gangvognen var mange Steder noget rigtigt Griseri. —

Manden brugte altid i Omtale Konens Fornavn eller sagde: »Vi kan jo spørge Mutter ad«, men senere hed det: »Vi kan jo spørge Madammen«, og nu er de nærved alle at sige: »Vi kan jo spørge Fruen!«

Jeg har tidt hos Bønderne spist deres stegte Flæsk, deres hjemmebagte Rugbrød og Sigtekage, deres røgede Faarelaar og hjemmelavede Spegepølse og drukkert deres hjemmebryggede Øl. Øl med »Pind« i fik man særlig i Nidløse og Kongsted.

Ølkanden af Træ med Jern- eller Messingbaand om stod næsten altid paa Bordet, og enhver, der kom ind, blev »bødet« en Drik Øl. Men særlig om Sommeren skulde man tage sig i Agt, for der var hyppigt Hvepse i. Senere be-

gyndte man at bruge en Stenkande med Laag. Jeg har set Betlere komme indenfor og stille sig op ved Døren og sige: »Jeg vil gerne be' om en Drik Øl«, hvortil Konen saa rolig har svaret: »Du ka' godt ta' dig en Slurk af Kanden.« Naar han saa havde taget Skraaen ud eller spyttet den ud i Krogen, drak han af det fælles Krus, som alle benyttede.

LAMMEOPKØB OG PRISER

Naar jeg nu tidlig paa Foraaret i Marts, April og Maj kom ind i Gaardene og købte Kalve og Svin, og jeg saa vilde købe Lammene med det samme, fik jeg tidt det Svar: »Nej Lammene, dem kan De altid købe.« »Hvorfor det, jeg kan lige saa godt købe dem med det samme«, svarede jeg, for som Handelsfolkene sagde, »det var altid godt at faa lukket R . . . paa dem (Bønderne) med en Lammerumpe.« —

Naar Faarene havde faaet Lammene i Februar, Marts, blev de gaaende i Faarehusene, hvor der undertiden kunde være en Alen eller en Meter faststampet Møg, som de gik i. Det kunde være ganske tørt, men somme Tider kunde dog Fugtigheden staa og sive i Bunken. Man maatte altid paase, at Faar og Lam ikke var udsat for Fugtighed. Saaledes var særlig fugtig Engbund eller sid Jord skadelig for Dyrene, og Opholdet her kunde bevirke, at de fik Drejesyge. Den viste sig ved, at Dyret hele Tiden løb rundt i Tøjret, og naar man slagtede det, kunde man finde en grønsort Plet i Leveren, som populært kaldtes »sort Flynder«, fordi den var af lignende Form som en Flynder¹). — 1867 var et slemt Aar for Lammene. De var aldrig tørre, og mange gik bogstavelig talt og regnede ihjel.

Undertiden skar man Rumperne af de spæde Lam, ganske simpelt med en Lommekniv, for at forhindre, at

---

¹) Ikke helt rigtigt. Drejesyge skyldes en saakaldt Kvæse i Hjernen. Den grønne Plet er en Ikte i Leveren.

de unødvendigt snavsede Ulden til, og allerede i April eller Maj kom de paa Græs. Dog pattede de Faaret c. 4 Maaneder, undertiden helt hen i September, November og December.

Det kneb med at holde Lammene af Foraarssæden, fordi de gik løse, og de aad ogsaa af den nye Foraarskløver. Senere gik det ud over den modne Havre. Ofte har jeg set og hørt Bonden jage Hunden ind i Sæden, klappe i Hænderne og raabe: »Alé, Trofast! Etter Lammene — etter Lammene!« Egentlig brød Bonden sig vel nok ikke om at »have Lammene rendende og æde Havren«, men da Terminen var en slem Dreng, og mange »godt havde Brug for 50 Daler med det samme«, fik de 50 eller 100 Daler forud, og Lammene fik Lov at gaa. De blev derved fede og efterhaanden fuldt ud Pengene værd. Bonden sagde endda Tak til; Bønderne sad gennemgaaende smaat i det.

Vi maatte dog mange Gange, som man udtrykte sig, kysse Bonden i R . . . , bare han vilde sælge, det gjorde vi alle den Gang, og derfor kunde det somme Tider ske, at man maatte give nogle Skilling mere for Svinene, blot for at faa Lammehandelen til at glide.

»I kan lige faa »en Blaa« for Lammene«, var en anden Talemaade, og saa gik det. »En Blaa« var en Femdaler-Seddel. Det gjaldt om at faa Handelen sluttet, for det var selvfølgelig af allerstørste Betydning for mig at kunne have Lammene gaende og faa dem leveret, ganske naar det passede med Tidspunkt og Konjunkturer for videre Salg, saa de Penge, jeg satte forud, var vel anbragt.

Men naar de skulde gaa længe, mange langt hen paa Efteraaret, voldte det Vanskelighed, at de unge Vædere omkring Mikkelsdag begyndte at »rense«, d. v. s. gøre Tilnærmelser til Hunnerne, og Gimmerlammene var paa det Tidspunkt ogsaa modne og udviklede nok til at lade sig ilæmme. Men det maatte helst for enhver Pris undgaas. Et drægtigt Lam eller Faar skæmmede sig, et Væderlam blev magert, hvis det først havde begyndt at »rense«, og begge var ikke mere saa værdifulde som Salgsvarer.

For at modarbejde denne Modenhed fik jeg Bønderne til i Juni—Juli Maaned at sommerklippe Lammene, og det var min Erfaring, at Lammene derved sattes noget tilbage i deres Udvikling, men til Gengæld blev de langt bedre Køddyr. Særlig syntes Klippingen at virke stærkest paa Gimmerlammene, deres Kød er langt finere end Væderlammenes, og et saadant Lam kunde hen paa Efteraaret komme til at veje sine 50 Pund.

For Væderlammenes Vedkommende klarede jeg Forholdet nemt, idet jeg i Sommerens Løb pillede de fleste af dem fra, inden vi naaede Mikkelsdag. Derved forhindredes tillige det uheldige Forhold, at unge og gamle parredes i Flæng, som Tilfældet ellers var, fordi Faar, Vædere og Lam sædvanligvis gik løse om mellem hverandre paa Marken. Skindet af et sommerklippet Lam kaldtes en Studsnings, og Skindet af et Spædlam med endnu ganske kort Uld kaldtes en Smask eller Smaske. Det egnede sig, naar det var beredt, særlig godt til Foer i Overtøj.

Det var imidlertid ikke altid nemt at faa Bønderne til at sommerklippe Lammene, det var jo et ekstra Arbejde at vaske og klippe »for den Smule To's Skyld«, som de sagde, og ikke alle var lige villige til det. Jeg maatte derfor køre ikke én, men flere Gange til mange Huse og Gaarde, gøre mig et Ærinde der og se at faa Kig paa Lammene, om det nu ogsaa var gjort. Særlig Konen maatte jeg have fat paa. »Det var Dem, jeg vilde snakke med, lille Mor, for vi skulde jo gerne have den To med til Hoserne«, maatte jeg lokke med. Hvor der var flere Lam, vilde Konerne gerne have denne Sommerto og iøvrigt al den Uld, de kunde faa. Brugte de den ikke selv, var den da altid 4 Mark pr. Pd. værd Mand og Mand imellem i de Tider. Men de brugte den som Regel ogsaa selv, ja, der var næppe en Gaard eller et Sted, hvor de ikke forfærdigede alt selv til Paaklædningen og Brug i Huset.

Ved hver eneste Gaard havde de et Stykke Hør hvert Aar, og hele Hørrens og Uldens Proces kunde man følge,

naar man i Aarets Løb kom ind i Gaardene. Om Efteraaret saa man jævnlig Røg stige op lidt uden for Gaardene, og en og anden kunde da sige: »Der er Ildebrand derovre«, hvortil der saa gerne svaredes: »Næh, ded er int' an't end en Brydegrav.« De var som Regel en 6 Alen lange og 1½ Alen brede, og endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede har jeg set Røg stige op fra saadan en Brydegrav. Det var paa Bennebo Mark hos Kirstine Niels Christensen. Hun var en meget flittig Kone i sit Hus. Hun tog mig engang med ind i sin Stue og viste mig 6 Kister stopfulde af uldent og linned. Det havde hun samlet alt sammen selv, en Kiste til hver af sine 6 Børn.

Det var store Værdier, saadanne Kister indeholdt, og naar man ikke vævede selv, kunde det endog blive kostbart. Min Kone har fortalt, at hendes Moder, som var Møllerkone, paa et Tidspunkt havde 65 Par Lærredslagener, og det var jo en ret stor Velstand, men hendes Fader var ikke glad, naar Regningen fra Væveren kom; og saadan har det sikkert været Tilfældet i mange Hjem.

— — —

Det første Lam jeg handlede med i 1866, købte jeg i Tingerup og betalte med 27 Mark; det blev solgt til Jacob Ebstrup paa Vesterbro, som gav mig 6 Daler for det. Jeg tjente saaledes 9 Mark. Jeg kunde i de første Aar somme Tider tjene 4—5 Daler paa Stykket af Slagtelam, men længere hen i Tiden blev det nu og da en 100 pCt.s Forretning. Naar det gik den Vej, sagde min Fader opmuntrende: »Det kan man kalde for at sy, Skrædder!« I Begyndelsen tjente jeg 4 Mark eller deromkring paa Stykket af Kalvene, og det var mange Penge, for dem før mig var vant til kun at tjene 1 Mark og ogsaa mindre. I April og Maj havde Bonden ingen videre Mælk at give Kalvene, saa steg Prisen, og man kunde opnaa højere Fortjeneste.

Skønt jeg kun var 15½ Aar, da jeg begyndte »for

mig selv«, var jeg dog snart økonomisk uafhængig af min Fader. Det første Aar, 1866, tjente jeg 490 Rdl. 4 Mark og 6 Skilling paa min Handel, og det følgende Aar, 1867, 825 Rdl. 5 Mark og 15 Sk. I 1868, da vi paa Grund af Tørken nærmest havde Misvækst baade med Høst og med Dyr, var min Indkomst kun 542 Rdl., men saa steg den igen i 1869 til 1182 Rigsdaler. I de godt og vel halvfjerde Aar havde jeg naaet at sætte 1700 Rdl. i Sparekassen og i Bikuben, og i 1871, i mit tyvende Aar, kunde jeg købe de første Anlægspapirer. Det var i sig selv noget, som kun de færreste kunde tillade sig og ganske ukendt hos mine Lige. Det var Halvorsen, som havde engelske Forbindelser, der henledte min Opmærksomhed paa den Maade at anbringe Penge paa, og det første Papir, jeg købte, blev en 100 £ dansk-engelsk Obligation, som jeg betalte med 935 Rdl. 4 Mark og 14 Sk. Samtidig købte jeg 600 Østifternes Kreditforening à 92 til 562 Rdl. 5 Mark og 6 Sk.

Summerne af mine Indtægter var kun smaa i Forhold til Nutidens Ødselhed, men der var mere Forslag i Pengene dengang. I en Aarrække var Priserne i 60'erne og først i 70'erne smaa. 1 Snes Æg kostede 20 Sk., 1 Pd. Smør 24—28 Sk., Byg 4 à 5 Daler Td., Hvede 5—6 Daler om Sommeren, ellers 6 om Vinteren. Havren kostede 18—20—21 Mark Td., og saa handlede man efter Maal. Der gik 8 Skæpper til en Korntønde, 10 Skæpper Kul til en Kultønde og 10 Skæpper Tørv til en Tørvetønde; at sælge alting efter Vægt, som man nu gør, kendte man ikke til.

Ja, man fik noget for Pengene, og der var noget ved Penge dengang, baade Daler, Mark og Skilling var af Sølv. Pengene betød meget mere og var ligesom meget mere, ved at Pengestykket saadan havde Værdi i sig selv. En Daler svarede til 2 Kr., en Mark til 33 Øre, en Skilling til 2 Øre. 3 Mark var lig 1 Kr., en Specie lig 4 Kr. og en Rigsort lig 50 Øre.

I 1866 var Prisen paa Lam fra 5 til 6 à 7 Rdl. Stykket, men efter 1870 gik Prisen noget op, og der blev nu

betalt 7—8—9 Rdl., i 1872 op til 10—11—12 Rdl. for gode Lam og ogsaa mere. Priserne rettede sig selvfølgelig efter Lammenes Størrelse og Fedme, men det, der særlig bragte Priserne i Vejret, var Eksporten efter 1872 af levende Faar og Lam til England.

NAAR LAMMENE SAMLEDES

Jeg kunde i en Sæson fra Maj til November »lave« 1500 à 2000 Lam, som jeg personlig rejste og købte hos mere end hundrede Bønder i mange Sogne. Mange Gange var der kun 3 hos én, 5 hos én eller 5—10 paa et Sted, men nogle Bønder kunde ogsaa have 15—18—20—25 Stykker og enkelte, som jeg har fortalt om, derover. Men jeg skulde ikke alene købe dem, jeg maatte ogsaa køre og sige dem til, naar de skulde afleveres, modtage dem, rejse med dem og vide, hvordan jeg kunde faa dem solgt, og derfor har jeg ogsaa som en Hund gnavet mig frem ad Landevejen i Aarevis.

Det var Skik og Brug, at de opkøbte Lam samledes i Landevejskroerne, og særlig i Uggerløse og i Skjellingsted Kro har jeg fra mit 15. til mit 24. Aar modtaget og mærket Lam i Tusindvis. I den rigtige Lammetid, d. v. s. i Maanederne fra St. Hansdag og godt ind i Oktober—November, kørte jeg ofte de 6½ Mil om Søndagen fra Roskilde over Skamstrup til Skjellingsted og laa der om Natten for at kunne modtage Lam der Mandag Morgen. Senere paa Dagen kørte jeg saa til Uggerløse, hvor jeg modtog hver Tirsdag Morgen.

Undertiden tilsagde jeg en Bonde til at komme Mandag Eftermiddag med en 4—5 Lam i Uggerløse, og dem slagtede jeg saa selv Mandag Aften i Ladeporten i Krogaarden. Skindene blev hængt op paa Bjælken og Kødets paa en Krog, som endnu sidder i Stolpen derude. I halve

og hele Fjerdinger kunde jeg saa sælge Lammekød til de Bønder, der Tirsdag Morgen leverede deres Lam. Fik jeg ikke udsolgt, tog jeg Stumperne med under Baglæderet i min Vogn, naar jeg hen ad Formiddagen kørte ud igen, og dem solgte jeg saa undervejs. Men Skindene, Tællen, Leverne og Hovederne tog jeg med til Roskilde om Aftenen. En Lammelever blev dengang solgt for 35 Øre og et Hoved for 25 Øre, men vi var nøjsomme og gjorde os den Ulejlighed at tage alting med.

Kalvene, som Bønderne kom med, blev leveret med bundne Ben. Man klippede et Nummer i Haarlaget paa hver enkelt Kalv for at have Tal og Mærke paa dem ved Salget i København, og naar vi skulde veje dem, benyttede vi os, ligesom ved Elverdammen, af en Jernbismær med et 10 Punds Balancelod. Paa den kunde der vejes 320 Pd. Vi bandt en Løkke om Kalvenes sammenbundne Ben, fastgjorde denne Løkke i Bismærkrogen og hejsede saa, ved Hjælp af Talje, Kalv og Bismær op paa én Gang. Saaledes frit hængende blev de vejede. Bagefter blev de lagt i Rækker paa Gaardspladsen og atter med Talje løftet op i Vognene.

En Fragtmand fik sædvanligvis 5 Mark for at køre Kalve ad Landevejen, f. Eks. fra Maltes Kro ved Holbæk til København. Jeg lejede en Boelsmand, Niels Larsen fra Ubberup. Han kørte regelmæssig om Tirsdagen de 4½ Mil et Læs Kalve for mig paa 10 à 12 Stykker hjem til Roskilde. Han fik 5 Daler for Læsset. I Roskilde blev Baandene snittede over, og Dyrene laa som Regel Natten over hjemme, saa de opsvulmede Ben faldt igen, inden de om Onsdagen kom i Jernbanevognene og blev sendt til København.

Paa mit eget Køretøj kunde jeg befordre 2 Kalve og 4 Lam, ja, en Gang havde jeg endog 11 Lam i min Vogn og kørte dem over til Ringsted. Et af Lammene havde undervejs brækket Laaret, og det solgte jeg til Jens Jacobsen i Ringsted for 6 Daler, husker jeg. Bønderne kom

kørende med Lammene Kl. 6—7 om Morgenen, somme Tider tidligere. De kom kørende med dem helt inde fra Tissø-kanten, skønt der derfra var 4 Mil til Uggerløse, selv om det var i Høsttiden, det var der ingen, der spurgte om eller gjorde Ophævelse over.

Gaardskarlen i Uggerløse Kro, Ole Peter Andersen, som senere i mange Aar var Krovært i Tølløse, og de »Driverer«, jeg havde til Hjælp, tog Lammene ned af Vognene og snittede Halmbaadene, som Lammenes Ben var bundne med, over. Bønderne bænkedes imens inde i Kroen ved store Fade Smørrebrød, som de trakteredes med. Driverne var unge Knægte eller Mænd, baade fra Egnen og længere borte fra. Nogle Driverer havde over en Mil at gaa, inden de naaede Uggerløse. Somme Tider havde jeg ogsaa Dreng med fra Roskilde derud i min Vogn, som saa var med at drive derfra til Roskilde. For mange af dem var det en hel Svir. De af Driverne, der boede længere borte, fik Lov at ligge gratis i Høet paa Loftet om Natten i Uggerløse, og de, der boede nær, mødte ved 5—6 Tiden om Morgenen.

En Gang var en Driver fra Uggerløseegnen, som var vant til at gaa med sin lille Dreng, blevet syg, men pligt-opfyldende, som de Folk var, kom hans Kone i Stedet for og gik trods Skylregn hele Dagen og trods det, hun ikke ejede ordentligt Tøj og kun havde Træsko paa Benene, de 8½ Mil til København. Hun tjente 5 Daler derved og var helt stolt af sin Fortjeneste.

To Mand fik ellers som Regel tilsammen 5 Daler for at gaa fra Uggerløse til København. De fik Mad i Lindenborg Kro og ellers Fortæring undervejs, og saa havde de Penge med til at betale Bomafgift med paa Vejen mod København. Derinde fik de ogsaa Mad, inden de tog tilbage. I Trommesalens Gæstgiveri kostede 1 Stykke Smørrebrød 4 Skilling, og for en Mark fik man en Portion Mad, d. v. s. 6 overskaarne Stykker. Med Toget tog de tilbage til Roskilde, hvortil Billetten blev betalt for dem, den

kostede 2 Mark, og derfra gik de saa ad Landevejen tilbage til deres Hjemsted eller var maaske heldige at komme til at køre med en Hønsekræmmer.

Det var flinke og villige Mennesker, saa vidt forskellige i Tankesæt, Gøren og Laden fra dem, man nu har til Hjælp. Dog kunde det naturligvis ske, at en og anden Driver var mindre paalidelig, saa han f. Eks. havde flere Lam med til København, end han havde, da han forlod Udgangspunktet, men det hørte til Undfagelserne. Den Mand, det hændte med, havde svært ved at faa nogen til at tro, at det var Lam, han havde købt paa Vejen. Saadan hed det sig nemlig, og Handelsmanden, i hvis Flok de var, benævnte dem altid »Driverens Lam«.

— — —
Naar Lammene var aflæssede i Krogaarden, blev de et for et sorterede efter den Vægt, man antog, de havde, og iøvrigt efter deres Fedme og Kvalitet i det hele taget. Man mærkede og smurte dem med Oliefarve, Anilin eller Rødkridt; men jeg brugte altid Kultjære, fordi det var det, der holdt sig længst i Regnvejr, og i tørt Vejr lagde Støvet sig i det, og Mærket skulde helst være tydeligt i 3 à 4 Dage. Man tjærede med en almindelig Pind, en Smittepind, af en halv Alens Længde og et Par Tommers Brede. Den stod altid i en Tjærespand eller ogsaa i en stor Træsko, som vi en Tid lang benyttede, den kunde rumme 3 Pægle Tjære.

Mærkningen skete holdsviis og betegnede forskellige Egenskaber ved Dyrene. Hvert Hold, der var mærket ens, kaldtes »et Smitte«, og der kunde godt være op til 18—20 Stykker i hvert Smitte. Vi brugte c. 20 forskellige Mærker, og kneb det med at finde Betegnelser, var særlig Fader ikke sen til at udfinde en ny. Betegnelsen »Snup« skyldes saaledes ham. Mærket fik ganske simpelt Navn efter det Sted, hvor det sattes.

Et Mærke paa højre Øre hed: Højre Øre, det var som Regel Betegnelse for de simplere Dyr, paa venstre Øre hed

det: Venstre Øre, det brugtes særlig for mindre Lam. Man bøjede ogsaa undertiden Øret sammen og smurte det paa begge Sider, det hed: Dobbelt Øre, et Mærke paa begge Ører hed: Begge Ører. Et Mærke paa Ryggen hed »Ryg, et Mærke i Nakken, hvor Ulden begynder: Nakke, og et i Nakken og op og ned ad Næsen hed: Nakke-Næse. Et paa Nakken og tværs over Panden: Nakke-Pande, paa Panden alene: Pande, rundt over Næsen yderst ude: Snup, ind under Hagen: Skæg og lige op og ned ad Halen: Hale. Fra Kind over Næseroden kaldtes: Grimme, paa Næsen alene: Næse, paa den ene Side af Hovedet: Venstre Kæft, paa den anden: Højre Kæft. En Plet paa venstre Side af Halsen: Venstre Hals og paa højre Side: Højre Hals. Paa begge Sider af Halsen: Dobbelt Hals, paa Brystet: Bringe og to Pletter paa Ryggen: Dobbelt Ryg. Saaledes kunde man efter eget Skøn sammensætte Betegnelserne. Alle de Lam, der hørte til samme Drift, fik yderligere et Fællesmærke. Faders var betegnede med en Tjæreplet paa Hale-spidsen og mine med en Rødkridtsplet i Nakken.

Det var lettest ved Salget at have dem »smittet« saa ensartet som muligt, og det gav i det hele taget en reel Maade at handle paa. Naar Køberen saa inde paa Trommesalen spurgte, som jeg allerede som Dreng hørte Slagter Valløe sige til min Fader: »Har du et lille Smitte Lam til mig, Fritz?«, saa kunde man bekvemt bringe det »Smitte« frem af Flokken, som man mente egnede sig bedst i det givne Tilfælde. Man sagde saa blot til Driveren: »Tag de 14 Lam med højre Kæft«, og Driverne kunde have stor Øvelse i hurtigt at finde de rigtige frem. Naar de var solgt, skrev man op i sin Bog f. Eks.: Chr. Ebstrup 16 Lam med Snup, 12 med Hale, og saa vidste man paa en nem Maade, hvor de skulde afleveres.

LAMMEDRIFTERNE MOD KØBENHAVN

Naar Mærkningen var til Ende i Uggerløse, var Lammene færdige til Afmarch, men forinden maatte de tælles. Der var to Portfløje i Udkørselen til Vejen, og der stillede jeg mig op, lukkede den ene Fløj helt i og den anden paa Klem og lod Lammene smutte igennem ét for ét, ellers kunde man ikke nøje holde Tal paa dem. Saa stod de lidt forbløffede udenfor og ventede, til de alle var blevet samlet ved Gadekæret, hvorpaa de med det samme begyndte Vandringsen mod København.

Naar Dyrene saaledes paa forskellig Vis var sendt af Sted, og Arbejdet var endt, trængte man selv til en Generalvask, og den foregik gerne i Foderkamret i nogle meget store Spande med koldt Vand. Dem brugte Gaardskarlen ved Vognvask, og naar han skulde vande Heste. Men Kultjæren vaskede man bedst af Hænderne i Valletønden. Valle fik man til Rest fra Smørkærning, som man jo foretog i enhver Gaard, og den fik Svinene at drikke.

Paa den lange Tur var der imidlertid adskillige Hensyn at tage. Man maatte først og fremmest paase at give Lammene tilstrækkelig Tid. Det højeste, et Lam maatte gaa paa en Dag, var c. 3 Mil. De skulde have Tid til at staa stille og puste, blev de drevet over Evne, blev de »bov-lamme«, og Benene svulmede op. Naar de saa slagtedes, var de indvendig blodunderløbne, Kødet blev »jalret« i Stedet for, at det skulde være fast. Slagterne kunde da sige: »De Lam, du solgte mig sidst, var fordrevne.«

Men Drengene og Driverne var som Regel villige og

adlød det stadige Omkvæd: Gaa smaat med dem. Hvis de vilde, kunde de være c. 12 Timer om 3 Mil. Dyrene tabte sig ikke paa den lange Vandring, de »aad sig frem ad Landevejen«, d. v. s. de græssede paa Vejrabatterne, og naar de omsider naaede ind til Torvet, »faldt de godt i Hænde«. De havde Mave og var tunge. En Drift Lam kunde bestaa af c. 100—150, men jeg ved ogsaa, at Fader og jeg tilsammen har haft Drifter paa c. 260 Stykker gaaende.

Fra Uggerløse gik de ad de mindre befærdede Veje, over Nr. Vallingerød, Tølløse, drejede af ved Skrædderhuset og naaede omsider Hovedlandevejen til Holbæk. Den første Dag kom de til Lindenberg Kro, 3 Mil. var der dertil fra Uggerløse. En Del Lam kunde dog allerede godt om Mandagen have gaaet 2 Mil fra Skjellingsted, inden de kom til Uggerløse, eller ogsaa 1 Mil, hvis de kom fra Tersløse eller Stenlille.

De overnattede i Lindenberg i aabne Folde eller Hække. Disse Hække dannede man selv af løse Stakitstykker, som var slaaede sammen af gennemsavede Granlægter med flere Revler paa tværs. Stykkerne blev bundne sammen i Hjørnerne med Tækkesimer og indrammede den Plads, stor eller lille, hver Mand havde Brug for til sine Lam. Foldene laa langs Hestestalden, hvor der endnu for faa Aar siden var Rester tilbage af dem. I koldt og fugtigt Vejr fik Dyrene Lov til at ligge i Stalden, hvor der er Baase for 17 Heste, og Driverne laa gratis i Høet, eller ogsaa overnattede de i Driverkamrene.

Næste Morgen tidlig fortsatte de saa Vandringen. Driften blev dog aldrig blandet med Lam fra andre Drifter, som maaske havde gaaet kortere eller længere, derved vilde Tempoet blive for uensartet. Og det var ogsaa af Betydning, at der ikke var for mange ad Gangen paa Landevejen. Jo bedre Plads de havde, jo mere kunde de æde af Bondens Kløver og af Vejrabatterne. Driverne bedede som Regel ved Middagstid i Roskilde, før de fortsatte.

Ind mod København bedede nogle i Roskilde Kro, andre i Damhuskroen, hvor Lammene hvilede i Folde eller i en tom Lade. De kunde der drikke af Damhussøen, hvis de vilde, der var nem Adgang til Vandet den Gang. Kl. 5—6 Torsdag Morgen var de paa Vej igen, over Frederiks-

berg Bakke og ind ad Vesterbrogade, og Kl. 7 var de allerede til Salg paa Trommesalen. Hele Flokken var da ledet ind gennem den tætbebyggede Vesterbrogade, ja, selv efter at vi var begyndt at sende Lammene pr. Bane, maatte de dog altid drives det sidste Stykke Vej ind over de befærdede Gader.

— — —
Lammedrifterne paa Landevejene Sjælland over var i ældre Tid et almindeligt Syn. I alle større Kroer samlede Handelsmænd deres Indkøb, og mange af dem var store Lammeprangere. Uge for Uge, fra Maj til November, var der stadig Drifter af Lam, der sneglede sig frem ind mod

København, og saadan var det altsaa endnu til Dels i Treserne.

Af andre Handelsmænd, som havde Drifter gaaende fra Holbæk Amt, var der gamle Jacob Larsen og hans Sønner, der samlede i Ny Kro ved Højby og i Vig Kro i Odsherred. Dog lod de, særlig i Foraars- og Sommertiden, Dyrene nøjes med at gaa til Nykøbing Sj., hvorfra en Tid Skibet »Frederik den 7.« sejlede til Roskilde. Det ejedes af Kommandør Wilde i Roskilde. Det kunde bl. a. rumme et Par Hundrede Lam. Fra Roskilde blev de saa drevet til København, men om Efteraaret, naar Lammene var vokset til og var kraftigere, var der intet i Vejen for, at de gik hele Vejen fra Vig og Højby til Hovedstaden.

I Vig Kro samlede ogsaa Anders Nielsen. I Viskinde Kro Chr. Quaade, i Jyderup og Bæks Kro ved Tissø Jens Per'sen fra Jyderup. I Tudse og Maltes Kro samlede Christian og Niels Petersen, flere af dem var Kreaturhandlere, Husmænd og Kræmmere paa een Gang. I Tvede Kro samlede Ole Hansen, Vented, og i Knabstrup ved Holbæk Peder Mortensen. Min Fader, Fritz Frederiksen, samlede som nævnt i Skomagerkroen og senere i Elverdamskroen. Endelig samlede jeg selv i Skjellingsted, Stenlille, Tersløse og Uggerløse Kroer.

Der var endnu et Par større Handelsmænd, Carl og Heinrich Trebbien i Slagelse og Schmeltzer i Ringsted, der samlede. Schmeltzer handlede kun med Lam og samlede hos Gæstgiver Chr. Nielsen i Ringsted By. Hans Østergaard i Næstved og Schmeltzers Søn, der havde Herlufmagle Mølle og Kro, samlede der og forsendte derfra, indtil Sydbanen sidst i 1870 kom i Gang. Ja, saadan havde det været hele Sjælland over. Helt nede fra Rønnede Kro i Nærheden af Fakse havde Lammedrifterne gaaet, for ikke at tale om fra Dalmose Kro mellem Slagelse og Skelskør, hvorfra min Farfader, som nævnt i Begyndelsen af disse Optegnelser, havde samlet Lam før 1846.

Men hele dette Tidsbillede, hvoraf Drifterne ad Hol-

bækvejen var de sidste, forsvandt omtrent med ét, da Kallundborgbanen som den tredje af de sjællandske Hovedbaner kom i Gang 1875. Fra den Tid af forsendtes Lamene med Banen. Dog kunde jeg ikke helt opgive den gamle Befordringsmaade, men vedblev delvis med den til sidst i Halvfjerdserne, og det blev paa den Maade mig, der havde de sidste Drifter gaaende ad Landevejen. Lamene havde langt bedre af at gaa og æde sig frem end af at staa og sulte i Jernbanevognene.

DRIVERDRENGENE

Detailhandler Ludvig Olsen, Roskilde, har fortalt:

Fra 1867—72, fra mit 8. til mit 13. Aar, var jeg Vogterdreng og med til at drive Lam for gamle Slagter Frederiksen. Det var en dejlig Tid. Jeg blev sammen med to andre Drengene kørt af Christian Larsen i Kalvevognen ud til Skomagerkroen, og derfra drev vi saa Lammene den første Dag til Lindenberg Kro, hvor vi overnattede. Den næste Dag naaede vi Roskilde, og hvis Lammene ikke alle eller ikke med det samme skulde videre til København, maatte vi hver Dag drive dem ud til Frederiksens Marker, der laa $\frac{1}{2}$ Mils Vej ude ad Københavns Landevej. Derude vogtede vi dem saa og bragte dem hver Aften tilbage til Byen. De gik derude til langt hen paa Efteraaret, lige til Marken var bar.

Vi havde mange Slags Løjer for med Dyrene, særlig med de store Vædere. De kunde godt blive ondsksfulde og fare paa os, men saa var det om at gøre at faa fat i Hornene og faa maset sig op paa Ryggen af dem, saa man fik Magt over dem. Vi drillede dem ogsaa, men saa den gamle Frederiksen det, fik vi Klø. Vi vogtede og drev dem med kortskaftede Piske med en lang, tjæret Snert, snoet af Sejlgarn. Naar en eller anden i Flokken gjorde sig ud til Bens eller kom uden for Flokken, havde vi efterhaanden stor Øvelse i at ramme den lange Snert ind i Toet, især paa Faarene og Væderne, og paa den Maade kunde man næsten trække Dyret til sig.

Den gamle Frederiksen kom en Aften ud paa Mar-

ken og forlangte, at en af mine Kammerater skulde drive 45 Lam til København med det samme. Han vilde dog ikke gaa, uden at han fik mig med, saa vi var to, og vi vandrede af. Klokken var da henad 9. Men ud paa Natten blev vi søvnige og vovede at lægge os til at sove lidt i Vejgrøften.

Da pludselig sprang vi op. Hvor var Lammene blevet af? Det var vor første Tanke; men vi blev hurtigt beroliget. Lammene havde fulgt vort Eksempel, de laa alle fredeligt og sov midt paa Københavns Landevej! — Hvis Dyrene blev bovlamme eller syge af Turen, var der forskellige Steder, hvor vi midlertidig kunde lægge dem ind. Vi var jo kendt af Folk paa hele Strækningen til København.

Man skulde være hurtig i Vendingen for at drive Lam, og derfor tog vi for det meste vore Træsko af. De var saa tunge med brede, blanke Kramper paa, og Overlæderet var saa bredt og gik helt op over Vristen, saa man altid havde en tyk, haard Hud paa det Sted, hvor det stødte paa. Man løb meget lettere og bedre paa de bare Ben, og det kunde nok gøres nødig. En Gang blev en Flok paa et Par Hundrede Stykker bange for et eller andet inde paa Frederiksberg Bakke. Hele Flokken vendte pludselig som et Lyn, alle som én, og da gjaldt det om at være vaagen og hurtigst muligt faa dem gennet om igen den rigtige Vej.

Vi havde haft Bompengene med og betalt ved Baldersbrønne, Vridsløselille og ved Damhuset. Naar vi kom ind paa »Trommesalen« var vor Del af Arbejdet forbi, og vi kunde saa gaa over i en Kælderbeværtning paa Vesterbro, hvor vi blev beværtede med den dejligste Klipfisk og Kartofler. Det var Mad, vi rigtig frydede os ved. Hjemmefra var ingen af os for godt vant. Det var derfor storartet og eftertragtet at have Plads hos gamle Frederiksens. I Madam Frederiksens Borgerstue — hun taalte ikke, at nogen sagde Frue til hende — var der altid Mad nok. Der stod

store Stabler af Brød, og af et helt Fad med Fedt kunde man selv smøre saa tykt paa, man vilde. Det var godt og smagte dejligt; hjemme vankede der jo kun skrabet Fedt paa Brødet.

Naar vi havde spist os mætte i Klipfisken og Kartoflerne, blev vi sendt hjem til Roskilde med Toget, — vore tunge Træsko havde vi i Haanden. Vi havde haft en Oplevelse og næsten en Fornøjelse. Det staar saadan for mig nu, vi Smaafyre var jo ikke vant til Fornøjelser og ikke forvænt i nogen Retning.

— — —

Tækkemand Hans Peter Rasmussen, nu Vester Saaby, i mange Aar Husmand paa Igelsø Græsmark, fortalte:

Jeg var ikke »privilegeret« Lammedriver hos Rasmus Frederiksen, jeg var kun Bihjælper og fik 4 Skilling for at gaa med fra Uggerløse til Tølløse, længere gik jeg aldrig. Men det var ogsaa det vanskeligste Stykke Vej. Naar jeg hjemme hos min Mor i Uggerløse hørte Lammene bræge op henne ved Gadekæret, vidste jeg, det var Tid at møde. I Begyndelsen vrælede Lammene saa meget og var villige til at løbe, men det var det gale af det, for naar de saa havde gaaet en halv Mils Vej, var de saa varme, at de ikke kunde andet end puste.

Den unge Frederiksen gik somme Tider med et lille Stykke Vej for at sætte Trit i det hele, for han var altid gnaven for, at vi gik for stærkt med Flokken. Han var kun som et Barn, da han begyndte at komme ud til Uggerløse, men vi var alligevel bange for ham. Siden blev han jo i alle Maader en re'elig og udmærket Mand, som man kunde snakke ligefrem til. Den gamle Frederiksen har jeg ogsaa kendt senere. Han var mørderlig durkdreven i sin Handel, men afholdt alligevel. Særlig var han en stor Børneven; hvor han saa Børn, raabte han venligt til dem og havde meget ofte nogle Stykker med oppe at køre i sin Vogn.

— — —

Fhv. Malermester Jens Jeppesen i Uggerløse meddelte: Jeg har drevet med Lam fra Uggerløse fra 1866—72 sammen med en anden Dreng, Peder Jacobsen. Men ofte blev vi ogsaa sendt til Stenlille og Skjellingsted for at drive derfra om Mandagen. — Det første Stykke Vej fra Uggerløse til Skomagerkroen var det værste. Lammene var i Begyndelsen saa sprælske, at de kunde hitte paa at flyve til alle Sider. Og saa de et Kowl Faar med Lam inde paa en Mark, kunde de pludselig stryge ind over Marken for at komme hen til dem, og saa maatte vi tage til de lange, tjærede Piske.

Altid kom vi i Konflikt med Gaardmand Jens Hansens Faar og Lam i Nr. Vallingerød, han havde nemlig Jord paa begge Sider af Landevejen. Men med ham havde vi den Aftale, at vi blot skulde lade Flokken løbe. Han hentede saa sine Faar hjem, og hjemme i hans Gaard skilte vi dem fra hverandre. De Faar og Lam, der hørte til Driften, var jo nemme at kende paa alle de sorte og røde Striber og Mærker. Vi Drengene var allerede ved Nr. Vallingerød saa tørre i Halsen, fordi Vejen støvede stærkt, saa det var rart at komme ind hos Jens Hansen og faa en Drik hjemmebrygget Øl.

Jeg gik for det meste kun med til Skomagerkroen, hvor vi saa traf den gamle Frederiksens Lam og de Drengene, der var kommet med derud fra Roskilde. Men flere Gange var jeg ogsaa med i København. Vi naaede Lindenberg Kro den første Nat. Der laa vi Drengene i Gaardskarlens Kammer i to Sengesteder over hinanden. I Roskilde fik vi næste Dag Middagsmad hos den gamle Frederiksen og gik saa videre.

Vi skulde ved Bommen ved Baldersbrønde betale Afgift for Lammene. Naar Bomvagten saa os, lukkede han derfor Bommen ned og spurgte, hvor mange Lam vi havde. Saa sprang en af de mere øvede Roskildedrengene frem og sagde rapt: »Det ved vi ikke, De kan jo selv tælle dem.« Men det var helt ugørligt, naar Flokken var stor,

det vidste han godt. — I Damhuskroen hvilede Lammene i Folde, og vi laa i Høet paa Loftet. Det vilde vi hellere end komme i Sengene, der ikke var fri for at være fulde af Utøj.

Naar vi naaede Frederiksberg, maatte vi tage Snerten af Piskene og binde et Lommetørklæde paa til at genne med i Stedet for. Det kostede en Daler i Mulkt, hvis vi gik ind gennem Byen og slog med de lange Piske. — Naar vi naaede der ind til, saa var baade Faar og Lam kede og trætte af Turen, skønt de havde kunnet æde det meste af Vejen og var godt i Stand. Værst var det for de ældre Faar, de kunde daarligt vinde med; somme Tider maatte vi lade ét lægge op i en Vogn, som skulde samme Vej, og saa prøve paa at faa det med igen, f. Eks. i Damhuskroen, naar vi naaede saa langt frem.

Fra København blev vi sendt til Roskilde med Toget. Vi havde haft Madpakker med ind til København, og naar vi havde spist Middagsmad i Roskilde, kunde vi gaa de $4\frac{1}{2}$ Mil til Uggerløse. Vi skævede jo lidt efter at blive kørt, og skulde den unge Frederiksen derud, tog han os ogsaa med i Vognen.

Han var saa lille de første Aar, han kom til Uggerløse, at man lige daarlig bagfra kunde se ham oven for den temmelig høje Agestol, naar han kom kørende. Han var trods sine unge Aar saadan, at man havde Respekt for ham, selv naar han blev gal. Og det kunde han godt blive. Naar Bønderne undertiden vilde være med at læsse Lammene af Vognene og saa tog dem galt i Laaret, saa de blev laarvredne, saa gik det løs med, at de var nogle Bønderkvæg og Bæster, som ikke forstod sig paa Sagerne. Men det var der ingen, der blev vrede paa ham for.

— — —

Tømrer Jens Peter Andersen, Vindinge Lillevang, har givet følgende Skildring:

Fra 1872—74 fra mit 14. til mit 16. Aar var jeg Tjenedreng hos gamle Slagter Frederiksen. Jeg maatte

gøre mange Slags Arbejde, deriblandt ogsaa vogte og drive med Lam, og i Sommertiden blev jeg mange Gange taget med ud til Uggerløse af den unge Frederiksen. Jeg fik min ugentlige Løn af min Husbond, men alligevel gav den unge mig en Rigsdaler hver Uge for mit Arbejde for ham. Det var mange Penge, for han skyldte jo ikke mig noget. Men hvor var han betænksom og reel i alle Maader. Han sørgede for Seng og Sengklæder til mig i Uggerløse, købte en Kappe og gav mig paa, naar vi skulde derud, og han var heller ikke kneben med at lægge en Cigar hen paa Forlæderet til mig. Han var et godt Menneske, rigtig en første Klasses Mand!

Jeg drev Lam baade for den gamle og for den unge, og det var en Kunst at drive med Lam, naar de skulde drives rigtig. Det var vigtigt, at de ikke gik hurtigt, men mindst lige saa vigtigt var det, at de fik rigelig Tid til at græsse. For var de sultne, var de slet ikke til at have med at gøre. Men det sørgede jeg ogsaa for. Jeg jog dem ind paa en Græsmark, naar det blev mørkt, og lod dem gaa der et Stykke Tid. Jeg drev nemlig meget om Natten, særlig Natten til Onsdag fra Lindenberg, fordi jeg skulde være hjemme Onsdag Morgen inden Kl. 6 for at gaa til Haande paa Torvet. Ud paa Eftermiddagen fortsatte vi saa mod København, og det sidste Stykke fra Damhuskroen gik vi ogsaa i de tidlige Morgentimer. Vi skulde være inde, inden Sporvognen begyndte at køre om Morgenen.

Naar Klokken slog fem, var vi gerne ved Frederiksberg Slot, og der fik Flokken det sidste Foder. Lige over for Slottet var der en stor Græsmark eller Plæne i Søndermarken, og der gav jeg dem Lov at æde saa meget, de vilde, skønt de vel nok ikke maatte. De andre Drengene gik saa imens ned til Slotskroen for ligesom at lade som ingenting.

Det var ikke altid nemt for mig med disse Drengene. Jeg var jo forholdsvis voksen og en Slags Anfører for de mindre, og dog var jeg selv kun et Barn. Jeg havde en Tid

et Par Smaadrenge med, hvis Fader arbejdede paa Herregaarden Bonderup. De havde aldrig set et Jernbanetog og blev derfor ude af sig selv af Skræk, da de første Gang saa Ild og Røg stige op fra Maskinen.

Men værre var det for os alle, da vi en Sommerdag var paa Vej med en Drift, og det blev et forfærdeligt Uvejr. Tordenen rullede, Drengene tudede og hylede, og Lamene var forskræmte og brægede ængsteligt. Ved Borrevejle Skov, som vi lige netop gik forbi, var der sort som i en Gryde. Da kom der pludselig et vældigt Lyn — og saa var det, som hele Himmelen gabede. Jeg selv var lige saa lidt dristig som de andre, men det kunde jo ikke nytte, vi alle tre gav os til at græde — —

LIDT OVERBLIK OG EKSPORTEN

Onsdage og Torsdage var Københavnsdage, d. v. s. de vigtigste Torvedage paa Trommesalen. Saa efter at have kørt hele Tirsdagen var man saa godt som altid tilbage i Roskilde Tirsdag Aften for at kunne være i København om Onsdagen. Dog stod Fader altid paa Torvet hjemme Onsdag Formiddag, og jeg maatte ogsaa hjælpe til med Torvehandelen dèr. Til København var vore Varer imidlertid ankommet, og Kalvene var af Driverne ført hen til Trommesalen. De og Lammene blev saa om Eftermiddagen og om Torsdagen solgt til Byens Slagtere og ogsaa til Forhandling uden for København. Baade i Hillerød og i Helsingør var der f. Eks. god Brug for Slagtelam, for det havde altid været daarligt med Lamme- og Svineavl i Frederiksborg Amt og særlig i Eggen omkring Frederikssund, hvorimod til Gengæld det bedste Kvæg havde været at finde der.

Det havde i ældre Tid praktisk talt været saaledes, at der kun kom Kvægtilførsler til København fra Sjælland. Jyderne havde sendt deres bekendte Studedrifter ned gennem Jylland og Holsten til Tyskland, og Fyen sendte deres Kvæg over Lille Bælt til Fredericia, hvorfra det gik videre samme Vej som Jydernes. Selv da man begyndte at benytte Dampskibe, var det i Begyndelsen kun smaat med Forbindelsen mellem Øerne. Tilførslerne til København fik først nogen Betydning, da Dampskibsfarten rigtig kom i Gang, og man efter 3 Aars Krigen i Aarhundredets Midte begyndte at udføre levende Kvæg til Eng-

land. Særlig i 60'erne og 70'erne gik mange Stude og meget Kvæg til Newcastle, baade fra Aarhus, Aalborg og København, og danske Kommissionærer var enten bosiddende derovre eller havde herfra Forbindelser, som de sendte over til.

Tilførslerne over København kunde være meget store, der kunde godt en enkelt Dag være samlet en 7—800 Høveder paa Torvet til forskellig Afhændelse. Vi kom særlig i de Aar, men ogsaa senere, foruden paa vor sædvanlige Egn, paa de store Gaarde ind mod København og helt op til Esrom og Nivaa Mølle for at købe Tyre og Stude.

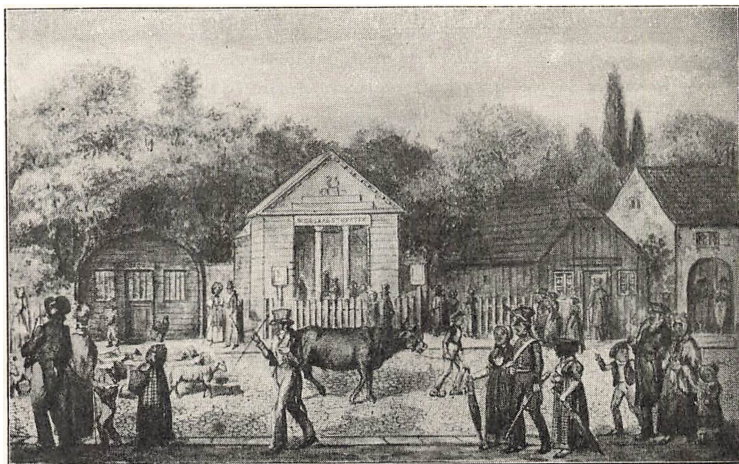
Disse store Dyr, der ligesom Køer og Kvier alle inden Banernes Tid blev ledet ind til København ad Landevejen, kunde kun færdes meget langsomt, og Gangen var dem yderligere besværliggjort ved, at de, i hvert Fald de største af dem, var »nikkede«, d. v. s. de var bundne med et Reb fra det ene Horn ned under det ene Knæ. Men det var nødvendigt, for det var ikke Spøg, hvis et stort Dyr paa nær 2000 Pd. gav sig til at løbe fra Driveren, og det forhindrede Rebet. Undertiden transporterede man særlig store Tyre med et »Pandefjæl« for Øjnene. Det er ganske simpelt et Stykke Brædt, der bliver fastgjort ved Hornene og derfra hænger ned over Øjnene, saa de forhindres i at se.

I København blev alle Dyr, der skulde indskibes, ført gennem Byens Gader ned til Havnegade, men en Instruks bestemte, hvor mange Dyr hver Driver maatte lede. Denne Transport gennem Gadefærdselen vedvarede, indtil Havnebanen i 1880 kom i Gang.

Med Lammetilførslerne til Hovedstaden havde det tidligere været ligesom med Kvæget. Der kom kun Lam fra Sjælland, og alle de Lam, der i en Aarrække kom frem her i Landet, blev, selv efter at Jyder og Fynboer havde begyndt at sende til København, solgt og spist herhjemme, for Folk spiste Lammekød over en lav Sko.

— — —
Men i Begyndelsen af Halvfjerdserne blev der en Æn-

dring i Afsætningsforholdene. En Tysker, som havde opholdt sig i England, begyndte at komme hertil og opkøbe baade Faar, Lam og Beder. De blev sendt levende fra København til Newcastle. Den Kunst lærte jeg ham af. Jeg fik Adressen paa hans Firma, og Fader og jeg prøvede os saa frem med at sende en 10 à 12 Stykker ad Gangen. Men det blev hurtigt til en større Forretning.

Det gamle Morskabsteater paa Vesterbro.
En Lammedrift i Forgrunden.

Jeg maatte nu tage Undervisning i Engelsk, saa jeg da i det mindste fik lært Tallene, for takket være vor lærde Latinskole kunde jeg ikke et engelsk Ord; der blev slet ikke undervist i det Sprog, da jeg gik i Skole. Adjunkt Muusmann ved Latinskolen læste med mig hver Søndag Formiddag. Det Kommissionsfirma, som blev vor Forbindelse, var Live-stock Agenterne Thomas & Isaac Maughan, Newcastle, som flere Gange var herovre for at tale med os. De inviterede mig ogsaa en 14 Dages Tid til England, men dør naaede jeg desværre aldrig at komme.

Til Eksporten opkøbte vi nu, foruden vore egne indsamlede, Faar, Beder og Lam hos de andre Handelsmænd

paa Trommesalen, særlig kom der store, gode Faar fra Fyn og mange svenske Lam. Dem sendte vi levende hver Torsdag Aften med Damper til Newcastle on Tyne. Ogsaa Uldfaarene og Væderne fra Herregaardene, som var vanskelige at forhandle herhjemme, kunde forsendes til Salg i England.

Vi havde derfor altid travlt og altid noget at gøre, straks vi kom ind paa Trommesalen, man skulde se, hvad de andre havde at udbyde, købe og sælge og dog holde Samling paa sine egne tilførte, og der kunde godt paa Torvedagene være samlet mellem 4 og 5000 Faar og Lam til Forhandling, ja enkelte Dage var Tilførslerne endog oppe over 6000 Stykker.

Antallet af tilførte Dyr maatte dog under alle Omstændigheder blive noget skønsmæssigt, thi Kontrollen paa Trommesalen var meget ufuldkommen. I mine unge Dage »kontrolleredes« Tilførslerne af en ældre Mand, der hed Stauning. Han opkrævede en Torveafgift af f. Eks. 1 Skilling pr. Lam, men da det var ham umuligt at tælle Antallet, maatte han nøjes med at gaa rundt i Foldene og skønne og saa iøvrigt spørge de forskellige Handelsmænd, hvor stort Antal de omtrentlig havde bragt til Torvs.

Som Kendemærke blev alle mine Dyr til Forsendelse mærket med romerske Bogstaver R. F. paa den glatte Side af Kæben. Man brugte dertil et opvarmet, hvidglødende Jern, som hastigt trykkedes mod Huden og afsved det yderste Haarlag, hvor Bogstaverne kom til at staa. Der var ikke mange andre Handelsmænd, der eksporterede til England, ikke fra København i hvert Fald, men der var heller ikke nogen af de andre, som havde det System i deres Lammeopkøb, som jeg godt tør sige, at baade Fader og jeg havde. Jeg var altid à jour med Priser og Konjunkturer og benyttede mig af Post og Telegraf, saa snart jeg kunde. Det gav mig, i Forbindelse med den forbedrede Avl, som vi ved Udstationeringen af gode Levedyr selv havde en Finger med i Spillet i, et Forspring for de andre Handelsmænd.

Fra 1871—72 til ind i Firserne blomstrede denne Forretning paa England, indtil Faareavlen delvis nedlagdes her paa Sjælland, og den ophørte helt, da England 1892 lukkede for Indførsel af levende Kvæg, Faar og Lam fra Danmark.

TEATRE OG SPISESTEDER

Naar Arbejdet paa Trommesalen var endt om Onsdagen, overnattede vi i København i en af de tidligere omtalte Gæstgivergaarde. Men næsten regelmæssig tilbragte vi Aftenerne i Vintertiden i Teatrene, og Fader tog mig tidlig med, allerede inden jeg begyndte at rejse selv, og derved husker jeg endnu at have set baade Michael Wiehe og Johanne Louise Heiberg, inden de i 1864 ophørte at spille. Fru Heiberg kom jeg paa anden Maade ofte til at se senere, naar hun om Sommeren »gik paa Græs« ude paa Herregaarden Bonderup i Nærheden af Uggerløse, hvor hun i sine senere Aar havde Sommerbolig.

Fra Onsdagsaftnerne i min Ungdom har jeg mange smukke Teaterminder, og jeg saa i Aarenes Løb mange værdifulde Opførelser paa alle Teatrene, men dog særlig paa Det kongelige Teater. Man kunde sidde rigtig godt dør i Parterret for 4 Mark, og i Folketeatret, hvor Fader kom meget, sad vi gerne paa en bestemt Plads i første Række paa Balkonen.

Paa Vesterbro var der et billigt Teater, hvortil man kunde faa Billetter til en Mark Stykket. Der spilledes nogle meget folkelige Stykker. Et af dem bar den klingende Titel: Storhertuginde af Geroldstein. Et andet, som var en Efterdønning af en napoleonsbejstret Periode, var: Napoleons Død paa St. Helena. Der var ikke sparet paa Effekter, og Handlingen var udtværet indtil Detailler. Man saa, hvordan den engelske Kommandant

hundsede Napoleon, og Napoleon saa man ligge paa Sen-gen og dø. Jo, det var rigtig Komedie!

Et Sted, hvor københavnske Borgere af alle Klasser og alle tilrejsende kom, var i »Ligkisten«, som endnu be-stod omkring Aar 1900. Den laa ud mod Vesterbrogade, hvor Apolloteatret nu ligger, og var et Led i Etablissemen-tet Tivoli. I Ligkisten optraadte Syngepiger og sang de ganske harmløse Rantzauske Viser som: »Stop engang, Hr. Konduktør«, »Det var en Aften i Tivoli« og mange andre, der ligesom senere Revyviserne dudledes i alle Hjem, hvor der var Ungdom.

Samtidige husker endnu fra »Ligkisten« den fikse Julie Westermann, som havde et begejstret Publikum for sine Fødder, naar hun sang og spjættede lidt op med Kjo-len, saa man anede et Bukseben og saa noget blondefyldt Undertøj. Hun bar høje Snørestøvler med røde Lidser i!

Naar de optrædende havde sunget, gik de rundt med en Tallerken, som man lagde Pengestykker paa, alt efter Begejstringens Varmegrad. — Visernes Fader, Rantzau, var en lille Mand; han sad selv hele Aftenen med høj Silke-hat paa ved et mindre Bord nærmest Scenen og iagttog de syngende. Han havde sine Velyndere blandt de finere Tilskuere, med hvem han var »paa Hat«, og de bød ham som Regel paa Toddy.

I Tivoli forsløg man ogsaa mangan en Aften, saa paa Pjerrot og hvad der ellers kunde friste, og ogsaa der var der Syngepiger i en Pavillon paa Øen. Men Viserne var lige saa lidt vovede der som i »Ligkisten«. For Nutiden vilde de synes barnlige, men Folk morede sig ganske an-derledes dengang, og jeg er vis paa, at den Slægt, der lever nu, ikke nær har de Fornøjelser, som vi havde.

»Figaro« var et bekendt og ikke uden Grund noget berygtet Dansested paa Vesterbro. Man kunde nøjes med at se andre danse der, og det har jeg gjort, jeg har aldrig selv deltaget i Dansen der eller andre lignende Steder.

Et Sted, jeg derimod ofte søgte ud, var i Frederiks-

berg Have for at drikke Chokolade og spise Kager hos Josty. Men ligesom de fleste andre Steder gik jeg ogsaa der alene, jeg mengede mig ikke gerne med nogen eller havde nogen andre med. Jeg nød min Frihed og Uafhængighed i fulde Drag, og Lommen fuld af Penge havde jeg altid.

— — —

Der var ikke saa faa Steder, hvor man søgte hen for at spise foruden i Gæstgiveriet paa Trommesalen. Af og til kunde man, særlig om Eftermiddagen, smutte over i det forhenværende Kongens Klubs Sommerlokale for at drikke The. Det var en Pavillon med Veranda, som laa paa Hjørnet af Vesterbrogade, hvor nu Nationalkomplekset ligger. Den var omgivet af Have og havde Udgangslaager baade mod Vesterbrogade og mod Banegaardspladsen, nu Vester Farimagsgade.

Hos Vincents paa Gammelholm bag Nationalbanken spiste man godt, det laa saa bekvemt, naar man bagefter skulde i Det kongelige Teater. Ogsaa hos Carl Ginderup i Vimmelskaffet kom Fader og jeg meget, særlig Onsdag Aften, og spiste Torsk og tynde Pandekager. Men denne gode og billige Restaurations Speciale var ellers i Vinter-tiden forskelligt Slags Vildt, som var fortrinligt tilberedt. I Halvfjerdserne begyndte Oksefilet med Madeirasauce at blive en yndet og anvendt Ret, som ogsaa serveredes hos Ginderup. Saa var der Rydbergs Kælder, Østergade 5, og senere à Porta og Brønnum paa Kongens Nytorv og, ikke at forglemme blandt Stamknejperne, den gamle Bræddehytte. Jo, vi led saamænd ingen Nød.

Paa det Sted, hvor Hovedvagten stod paa Kongens Nytorv, og hvor jeg som Dreng har staaet og kigget gennem Gitteret ind paa Kanonerne, der vendte Mundingerne ud mod Torvet, blev der i en ny Ejendom paa 1. Sal indrettet en udmærket fin Restaurant, hvor vi i Firserne be-
værtede vore tyske og hollandske Forretningsforbindelser. Senere søgte vi meget ud paa Langelinies Pavillon, særlig

mens Christensen var Vært der. Han havde en Tid været Vært i Hotel Prinsen i Roskilde og var gift med en Plejedatter af en daværende Bager Winther i Roskilde. Hun var, hvad man kaldte, et Kolerabarn, d. v. s. Barn af Forældre, der var døde i Koleraperioden 1853. Undertiden kaldte man ogsaa Børn, der var født i det Aar, for Kolera-børn.

HJEMME I ROSKILDE

Ja, det var lidt om vore Fornødenheder og Fornøjelser, men vi havde flere end dem. For selve det at rejse, Uroen og Arbejdet og det omskiftende Liv var vor Liv og Lyst. Jeg rejste jo heller ikke ligefrem som et Stykke Dødkød, men interesserede mig for alt og glædede mig over alt, hvad jeg saa paa min Vej. Men travlt optaget det var man altid, og der var ikke Tid til Svinkeærinder. Naar Fader undertiden hørte, at man havde købt en eller andens Svin, og man saa paa hans Spørgsmaal, om man ogsaa have faaet købt Lammene, maatte svare nej, kunde han sige i en meget beklagende Tone: »Det var en Skam, for saa skal du blot spille en anden Eftermiddag paa ham.« Og Tid, det havde vi ikke at spille.

Mange Gange tog man hjem fra København Torsdag Eftermiddag, spændte for og kørte i Landet for at kunne være derude, parat til at køre ud Fredag saa tidlig som muligt. Eller ogsaa var man travlt optaget om Aftenerne, naar man kom hjem.

Som fortalt var Virksomheden blevet forøget stærkt, efter at vi var flyttet op i Hersegade, og blev det mere og mere i de kommende Aar. Salget i Butikken hvilede ogsaa her paa min Moder. Tiden krævede efterhaanden mere Paapasselighed med Regnskab og Betalinger, og min Moder sad derfor ofte og skrev Regninger om Natten, før kunde der ikke blive Tid dertil. I mit femtende Aar begyndte jeg imidlertid at holde Regnskab for min Fader, baade for Butikken hjemme, for Leveran-

cerne til St. Hans Hospital og for Forsendelserne til Hamborg. Det varede ikke længe, før vi fik indført Hovedbog, og vi begyndte ogsaa snart at udsende trykte Regninger. Det var et stort Fremskridt. De blev trykt hos Bogtrykker Tauber i København, han var gift med den ældste af Halvorsens Døtre fra Skomagerkroen. Snart fik jeg ogsaa egne Regnskaber at passe, og jeg vedblev med at føre Regnskaber for Fader indtil 1874.

Min Moder kunde jo umuligt overkomme alt, hvad der efterhaanden blev læsset paa hendes Skuldre. Men hun gjorde, som saa mange Slagterhustruer i de Tider, et mægtigt Arbejde, der yderligere for hendes Vedkommende øgedes ved, at de havde Landbrug med en c. 18—20 Køer. Dem malkede vor Pige, Karen, og naar de om Sommeren stod paa Græs, spændte hun selv for Vognen, naar ingen andre vilde gøre det for hende, og kørte ud og malkede. Mange Piger inde fra Roskilde maatte i Sommertiden gaa en halv Mils Vej eller mere ud og malke tre Gange om Dagen og saa bære Mælken hjem i Spande i et Aag over Skuldrene. Thi til hver større Ejendom i Byen hørte der Jord, som Ejeren enten selv benyttede eller lejede ud.

Caroline Frederiksen med sin Søn
Peter.

Min Moder havde altsaa Landhusholdningen, Karle og Svende paa Kost, fire Sønner, der skulde se nogenlunde ordentlige ud, og som i en tidlig Alder fløj og fo'r med Hest og Vogn og fik samme levende, men urolige Interesser som deres Fader. Til at holde Tøjet i Orden havde hun en Hjælp i den gamle Lise Knøffler, som ogsaa paa andre Maader var hendes Trøst. Jeg husker hende tydelig, for hun syede altid nogle Skjorter, som vi Drengene ikke kunde være i.

Men Moder havde nok endda. Hun forestod selv Salget af Mælk og Fløde, og foruden den store Mængde Fedt, som Moder og Karen smeltede fra Svineslagtingerne, lavede Fader gerne hver Onsdag, naar han kom hjem fra Torvet, et stort Trug fuldt af Rullepølser til, som Moder saa skulde sy, salte og koge. Gamle Karen, som hun senere kaldtes, hjalp trolig Moder med al Slags Slid og blev hos hende i de mest travle 14—15 Aar.

I Butikken maatte min Moder i Aarenes Løb have Svende med til Hjælp, men hun forstod baade at kommandere og at omgaas dem paa samme Tid. Hun selv var en meget dygtig Sælger; hun gav rigelig til Kunder, det kneb for, men forstod alligevel at faa alting udnyttet. Hun var altid pæn og net, som Regel i lilla Sirtses Kjole og stort, hvidt Forklæde. Om Søndagen var Forretningen aaben til Kl. 9 om Formiddagen og igen fra Kl. 4 om Eftermiddagen, saa megen Afveksling eller Selskabelighed blev der ikke Lejlighed til ud over de almindelige Familiebegivenheder.

I de Aar, Kalundborgbanen blev anlagt, var der hver Søndag Eftermiddag livligt Rykind af de svenske Arbejdere, som arbejdede ved Anlægget. Dem forstod hun at handle med, men hun forstod ogsaa at passe paa dem, thi et Par Slagterdrengene beordrede hun til udelukkende at staa ved Vinduerne og forhindre, at et og andet af det udstillede forsvandt. Det kunde nemlig nemt ske.

Ja, min Moder havde nok at gøre. Varm Middagsmad

naaede hun sjældnen at faa, og Ro fik hun endnu mindre, skønt hun sikkert har trængt haardt dertil. Jeg husker ogsaa, saa vidt en ung Dreng ellers mindes sligt, at min Moder sikkert ikke var helt rask, hun klagede ofte over, at »Vandet« stod hende op i Halsen og trykkede hende for Brystet, saa hun maatte knappe Kjolelivet op. Det kaldtes, at hun led af »Mor'syge«. Men hvad det var, ved jeg ikke, kun kan jeg nu saa mange Aar efter se, at min flittige Moder ikke altid havde det nemt blandt alle os af det andet Køn. I de Aar, hun arbejdede, hvad hun gjorde som faa, var hun min Fader en stor Støtte og Hjælp og bidrog sit til hans gode, økonomiske Kaar.

— — —

Der var meget uroligt baade i Hjemmet og i Gaarden. Kalvene brølede, Svinene skreg, og Fader raabte højt paa Svende og Drengene, der skulde gøre saa det ene, saa det andet. Baade Fader og Moder var Morgenmænd, og naar Klokken var fire, begyndte de begge at regere! Fader kaldte paa Svendene, men de var ikke altid nemme at faa op. Særlig en Svend, Rasmus Bruun, kneb det med. Han havde stor Øvelse i at kradse med Træskoene i Gulvet, saa det lød, som om han gik, alt mens han villigt nok svarede: »Nu kommer jeg, Mester, nu kommer jeg.« Men det var kun Træskoene, der var paa Gulvet.

I Butikken solgte vi i Tresserne, foruden Kød, Æg, Smør, Ost, Fedt, Fedtegrever, Rullepølse og Spegepølse, men mange andre Ting, de saakaldte Viktualier, blev først meget senere almindelige, Leverpostei f. Eks. kendte man slet ikke til at kunne købe.

Hver Onsdag og Lørdag stod Fader paa Torvet, og til det Brug havde han ladet lave en Slags Omnibus, et stort, rødmalet Træskur med Skydedøre i begge Ender. Den hvilede paa lave Hjul og kunde forspændes, saa den hver Torvedag blev trukket hen paa Torvet, forspændt med to Heste. Kød, hang paa Kroge inde i Vognen, og her kunde Kunderne gaa ind og udvælge sig, hvad de øn-

skede. Det blev saa hugget og savet paa to svære Bænke, der stilledes uden for Indgangen. Der var to Trin op til Vognen, de kunde hægtes paa og fjernedes, naar Vognen skulde køre.

Denne store, praktiske Vogn, som indtil 1882 benyttes paa Torvet, brugtes ogsaa til Skovbomarkedet. Det Marked afholdtes hvert Efteraar i Skovbomarken i det nuværende Skovbovængets Kvarter. Det var særlig beregnet paa Kødforsyning til Vinterforbrug og anden Levnedsmiddelforsyning i større Husholdninger, og der solgtes i Særdeleshed mange Faar og Lam til Nedsaltning. Der kom derfor en Masse større og mindre Sælgere med slagtede Varer, men der kom ogsaa Humlekræmmere med 3—4 Alen høje Humlesække, Bønder med Frugt og Amagere med store Læs af almindelige Urtesager samt hele Læs af Løg. Løgene kunde undertiden med Toppen være smukt flettet ind i lange Halmstraa, saa disse Bundter saa helt pyntelige ud.

Markedet varede to à tre Dage, og alle Gæstgiverier og Gaarde var i de Dage overfyldte. De, som kunde, kørte nemlig deres Varer i Hus om Natten, men der var ogsaa dem, der maatte blive derude og holde Vagt, grundet paa Læssenes Størrelse.

Der var Telte, hvor man kunde faa kold og varm Mad. Tidligere havde det almindelige nok været, at de fleste overnattede paa selve Markedspladsen, undertiden med et lille Baal brændende for at holde Varmen, men i min Tid kørte vel nok Størsteparten ind. Der var Gæstgiverier og Gaarde nok, og hele Byen over var der Beværtninger i Kældere og mange Stueejligheder.

Til nogle af disse Beværtninger hørte der »Dancesal«, d. v. s. en lille Stue, hvor Svende og Gaardskarle dansede, saa Gulvet gungrede under deres Træsko. Ved Fastelavns-tid fik Folkene Lov til at tage Heste fra de forskellige Gaarde, og saa red de gennem Byen, pyntede med røde og hvide Baand, og raslede med Bøsser. De endte gerne i Ringsted-

gade i Gaarden hos Hans Jacob »Korndrup«, som han kaldtes, og slog Katten af Tønden. Indsamlingen gik til et Aftenbal i Ole Poul'ens »Sal« i det gamle Hus, Hersegade Nr. 15. »Salen« var i et lavt Baghus, Fordringerne var jo kun smaa.

To andre »Sale«, hvor Folkene holdt deres Baller og gik til Dans, var paa 1. Sal i Snedkerkroen eller Svende-

Algade i Roskilde i gamle Dage.
Frederiksens Hjørne i Billedets venstre Side.

hjemmet i Palæstræde, hvor den kendte Rudolph fra Fat-tiggaarden leverede Musik til fra en Lirekasse, og i en Bagbygning i Olsens Beværtning paa Hjørnet af Bonde-thinget og Domkirkepladsen. Ogsaa der gik det løs med Træskotrampen, og der kom alle Svende og Karle fra Byen og ogsaa mange Sømænd fra Havnen.

For Borgerfolks Børn holdtes Baller og Maskerader i den gamle Prinds' Festsal. Den laa paa den samme Plads som den nuværende, men var hverken saa stor eller høj-loftet, dog var der Balkon i den ene Ende. Salen var smyk-

ket med to aflange, c. 4 Alen høje, forgyldte Spejle, hvilende paa Konsoller med Marmorplader og svajede Ben. Vi var et Hold unge voksne, som om Aftenen gik til Danseøvelse hos Gymnastiklærer Petersen i Latinskolens Gymnastiksal, men Afdansningsballet stod i »Prindsen«. Der spillede ogsaa Dilettantkomedie, og oppe fra Balkonen har jeg ofte siddet og set Byens kendte »Guldalder-Skuespillere« spille Komedie.

— — —

Til Livet hjemme i Roskilde hører et lille Billede af min Faders yngste Broder, Onkel Andreas. Ikke saa meget for hans egen Skyld, som fordi det giver et Indblik i Borgerliv, som det ogsaa kunde leves. Onkel Andreas var en fuldstændig Modsætning til min Fader. Han tog sig ikke Livet saa nær.

I mine første Drengenaar boede han hos mine Forældre i Olsgade, men omkring 1860 byggede han ved Hjælp af sine to Brødre Ejendommen paa Algade, Nr. 17. I Baghuset blev der indrettet Stalde og Slagtehus, men skønt han holdt Svend, blev det dog ikke meget, han slagtede der. Naar vi slagtede hjemme, var der næsten hver Ugedag » $\frac{1}{2}$ Krop Kød«, om hvilken det hed, »at det var Andres'«. Han handlede af og til med Kreaturer sammen med sin Broder, men hvis de led Tab, blev der set stærkt igennem Fingre med Fordelingen af Resultatet. Onkel Andreas var bundskikkelig, men »værst mod sig selv«, som hans mere ivrige Brødre udtrykte sig. Han foretrak at forkorte Tiden lystigt sammen med sine Venner.

Han havde ikke Udsalg paa anden Maade end den sædvanlige inde i Slagtehuset, men jævnlig kunde man se ham vandre ned ad Gaden med Truget paa Nakken. Han kom dog ikke ret langt, for den gamle Tobaksspinder, Ferdinand Bang, paa Hjørnet af Algade og Nytorv, var hans faste Kunde og Ven, og der gik Andre's ind. Var der saa et eller andet godt paa Truget, som en Brissel, en Lamme-

kam eller lignende, var der straks Anledning til en Frokost, og det passede »Spinderen« udmærket.

Onkel Andreas og hans Venner holdt flittigt Gilder og spiste Frokoster sammen. De indtoges som oftest hos Spinderen, men undertiden slog de sig ogsaa ned i Beværtningen »Billigheden« paa Torvet eller ude i Roskilde Hvile hos Henchel, der havde Beværtning der og var Broder til den tidligere omtalte Hestehandler Henchel fra Løvenborg. Til de faste Venner hørte Manufakturhandler Scheel, Købmand Hans Kornerup, gamle Skovrider Klüwer fra »Vernersminde« ved Orupsskoven og Vejpiqueur Møller i Ringstedgade.

Roskilde Hvile og Vejpiqueuren dannede paa en Maade Byens Forposter. Der, hvor nu Villa »Ultima« ligger, sad Møller i sin Vejerbod og »tistede« de kørende an, naar de havde for smalfælgede Hjul paa Vogne med for stort Læs. Køretøjerne maatte da vende tilbage til Kroen ved Møllehusene og der aflæsse en Del af Overvægten, der saa paa en anden Vogn blev kørt forbi den vagtsomme Vejpiqueur. Uden for Roskilde Hvile forenedes Læssene igen, og Møllers Anstrengelser for at beskytte Vejene mod for tunge Læs havde været forgæves.

De lystige Venner havde mange Løjer for med hinden. Ved en af Frokosterne paa Bangs Hjørne var Talen faldet paa, hvor meget stødt Peber der vel kunde være i Roskilde By. Scheel var letsindig nok til at paastaa, at der mindst maatte være et Par Hundrede Pund og fastholdt sit Standpunkt trods de andres Protest. De mente, der knapt kunde findes $\frac{1}{4}$ Pd. i hele Byen. Der kom nu et Væddemaal i Stand, hvorved Scheel forpligtede sig til inden Aften at skaffe 200 Pd. stødt Peber til Veje. Men da det ikke fandtes i Byen, maatte en Købmand Klein fra Ringstedgade rejse til København og hente det store Kvantum. Saa mødte Scheel om Aftenen med 200 Pd. Peber og vandt sit Væddemaal, og Vennerne holdt selvfølgelig derefter et større Knald.

Onkel Andreas kørte dog ogsaa i Landet paa Opkøb, men sjældnen gik Turen længere end til endnu en Ven, Gaardejer Søren Christensen, Orupsgaarden ved Særløse, og for en Sikkerheds Skyld tog han altid sin Bøsse med. Søren Christensen, der var Ungkarl, og Andre's holdt nemlig meget af at gaa paa Jagt i den meget skovrige Egn, hvori Orupsgaarden ligger, men de to Venner forsagede heller ikke Maden, Middagssøvnen og Kortspillet om Aftenen. — Særlig ved Formiddagstid kunde man se Andreas age ned gennem Skomagergade i sin stive Enspændervogn forspændt en sort Hest, bag i Vognen stod hans ene Hund, Feltmand, og skældte gevaltigt ud, mens den anden, Pelle, halsende løb bagefter. Andreas sørgede for at være ude hos Søren Christensen, inden Frokosten eller Middagen var spist, og han befandt sig saa vel derude, at han som oftest var borte 3—4 Dage ad Gangen.

Andreas var svag af Helbred. Han led af Astma og maatte ligge til Sengs det sidste Aar af sit Liv, og »godt var det«, sagde Familien, »at Herren lukkede op for ham, for ellers var han endt paa Fattiggaarden.« — Det var dog næppe kommet til at gaa saa haardt til. — Han døde 1872, kun 44 Aar gammel.

MINE KØRSLER

Vi havde i alle Retninger her i Landet haft smaa Forhold i 40'erne—50'erne og ind i 60'erne, men da Tyskland efter 1864 begyndte at faa Brug for vore Svin og vort Kvæg, lysnede det for Handelen. Og senere, da Tyskland efter den tysk-franske Krig 1870—71 fik bedre Købeevne, særlig under Bismarcks dygtige Regering, steg Priserne betydeligt. Der laa en Chance for os Handelsmænd, og den Chance var jeg saa vidt mulig med til at udnytte. Vi havde dengang her paa Sjælland en Svinerace, en engelsk blandet, som paa 6 à 8 Maaneder kunde blive stor og veje fra 250—300 Pd. Den opkøbte Tyskerne i Mængder til Forsendelse i levende Tilstand ind over hele Tyskland. Dette Salg her fra Landet steg stærkt i 70'erne og kulminerede i Begyndelsen af 80'erne.

Det var en Udførsel, som i Aarenes Løb gav god Fortjeneste, men ogsaa mange Bryderier og et uhyre Arbejde. Saa snart man derfor kunde, var man paa Farten og jog af Sted. Jeg var jo ung og rask og kunde taale det Rakkerliv, som min Levevej medførte. Det at være træt, kendte jeg ikke til, og selv om man skulde sidde og humple paa Vognen i al Slags Vejr paa alle Aarets Tider og slaa megen Kulde ihjel, saa var det dog en rask og lykkelig Tid. Man kunde være sulten som en Ulv, man kunde være sundt søvngig, saa man kunde sove som en Sten, hvor som helst man lagde sig, ja, jeg ved, jeg har lagt mig paa den bare Stenbro ved Siden af Hestene i Skjellingsted Kro og er sovnet ind paa Stedet. Jeg har delt Kammer med Uld-

jyderne der, men det gjorde aldrig en Smule. Der var intet, der gjorde noget dengang.

Der var ikke noget, der hed Søndag og Mandag, alle Dage var lige gode Handelsdage. Paa den gamle Trommesal har de staaet og solgt Lam om Søndagen, men Markedet var ellers særlig Onsdag og Torsdag, uanset om det var Helligdag, Jul eller andre Højtider. I Hamborg var det ligesaadan. Jeg har en Juleaften overnattet i Uggerløse Kro og spist Gaasesteg og Æbleskiver hos Michael Hansen, men Juledag modtog jeg Kalve der som sædvanlig. Folk var af den Grund ikke mere ugudelige dengang, end de er nu, men de var simpelthen ikke saa skinhellige, som de siden er blevet.

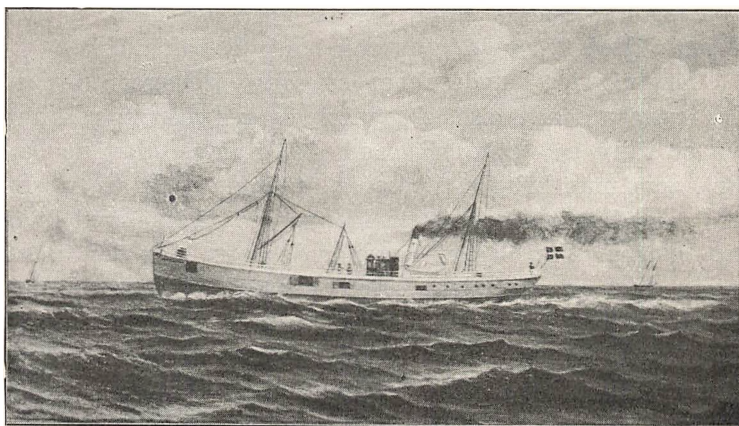
— — —

I Aarene inden Kalundborgbanen kom i Gang, færdedes jeg mest paa Egnen Syd for Jyderup ned mod Sorø, og mange af de købte Hamborgersvin blev leveret mig paa Sorø Banegaard. Man sparede derved Transporten til Roskilde og kunde bekvemt forsende dem videre fra Sorø til Korsør. Derfra gik de i de danske Natpostskibe til Kiel, og gamle Postmester Lambertsen i Korsør tjente et Par Mark for at ekspedere dem og skrive Fragtbreve. Senere, i Halvfjerdserne, satte et privat Selskab, med Rasmus Harboe i Skelskør som Reder, Skibet »Agersø Sund« i Gang, og det var den senere saa kendte Konsul Hans Rasmusen i Korsør som ungt Menneske Speditør for. Han fik 10 Øre pr. Stk. af Svinene for at ekspedere dem.

Paa Sorøegnen kom jeg særlig paa de større Gaarde, hos Forpagter Preben Hansen paa Kammergave, hos Proprietær Petersen paa Ødemarksgaarden i Nærheden af »Stodderklemmen« og hos Jørgensen i Bromme Mølle. Ja, helt ned til Tersløse og Vedde, til Sobjerg og Toderup kom jeg. Ofte maatte jeg overnatte i Sorø, hvor jeg laa paa Hotel Haabet, nu Postgaarden, og somme Tider efterlod jeg mit Køretøj der for at være parat til at køre ud derfra, naar jeg kom igen. Undertiden rejste jeg ogsaa til

Ringsted med Banen og kørte med Postvognen. Postvognen til Uggerløse kørte mellem Ringsted og Holbæk, den havde de københavnske Aftenblade med. Ja, enkelte Gange har jeg ogsaa gaaet Vejen fra Ringsted til Uggerløse, hvis det bedre har kunnet passe. Kort sagt, der var ikke den Form for Rejser eller den Form for Indkøb, som jeg ikke benyttede mig af i 70'erne og 80'erne.

Hundrede og atter hundrede Gange er min Vej fal-

Skibet »Agersøsund«.

det forbi Lindenberg Kro, og jeg ved endnu ikke bedre Køreture end ud ad den Landevej. Hvor var det ikke dejligt at komme ind i Kroen ved Aftenstid og drikke The og faa nogle gode Stykker Mad med Md. Bendixens hjemmelavede Lammerullepølse paa! Det passede lige at bede der, inden man kørte det sidste Stykke til Roskilde.

— — —

Jeg havde altid gode Heste, der ikke blev overanstrengte, pænt, velholdt Seletøj, og min Vogn var blaamalet, vellakeret og med hvid Staffering paa Siderne og paa Hjulegerne. Hestene fik en Skæppe Havre pr. Nat, hvor jeg kom frem, og blev passet godt. 18 Pd. til 2 Heste

var det almindelige. En Tønne Havre paa 9 Lispund og 6 Pd., d. v. s. 144—150 Pd. regnede vi for en god Tønne Havre, og hverken i Bøndergaardene eller paa Herregaardene var de uvillige til at fylde Hestens Muleposer, hvis det var nødvendigt, selv om der af og til skulde en Drikkeskilling til. — Da Forpagter Lindhardt, som sidst i mange Aar havde »Aggersvold« i Forpagtning, var flyttet til København, mødte jeg ham en Gang derinde, og da kom han bl. a. med den Bemærkning, da vi talte om gamle Tider: »Ja, jeg har mange Muleposer til gode hos Dem, Frederiksen.« Det tyder jo godt nok i den Retning.

Engang jeg havde faaet ny Hest, opdagede jeg et lille Hul paa dens Næse. Det viste sig ved nærmere Eftersyn at være en Fontanelle, som det kaldtes. Det var en Ært, som man brugte til stadig at holde et Saar aabent med. Det brugtes ogsaa paa Mennesker, f. Eks. ved Saar paa Benene. Var Saaret nogenlunde lægt, blev der, helst daglig, lagt en almindelig Ært derned i. I Døgnets Løb »bølsede« eller »bulsede« den ud, og man regnede med, at den Fugtighed, den trak, reddede Patientens fra atter at blive daarlig. Det »onde« havde et Sted at komme ud, og derfor skulde Saaret helst holdes aabent hele Patientens Levetid.

Nyrebetændelse, som Heste let faar, havde man et godt Middel mod. Naar Hesten begyndte at blive syg, blev den vaad hen over Lænderne, ja, Vandet kunde ligefrem løbe ned ad dens Sider og Laarene. Saa holdt man hos en Smed, som jeg en Gang har gjort i Nr. Vallingerød med min sorte Hest, og spurgte: »Ka' De la' Heste?« »Ja, det ka' jeg godt«, svarede han. Da han havde aareladet Hesten, var den saa vel, at jeg kunde køre med den de c. 5 Mil til Roskilde. Hullet, han havde slaaet i Aaren, hæftede han simpelthen sammen med en Stoppenaal. Han bandt over Naalen med et Hestehaar krydsvis frem og tilbage, og Naalen blev siddende i, til Hullet var lægt.

— — —

Ligesom min Onkel Andreas var vi altid paa vore Kørsler ledsaget af Hunde, som kørte med i Vognen. En Overgang havde jeg to paa én Gang, Beng og Feltmand, og en Gang en brun Puddelhund, der hed Hektor. Den stod

Lindenberg Kro.

altid op bag i Vognen og halsede efter Bønderhundene og var godt kendt. Jeg mistede den paa en kedelig Maade. Den besøgte en Hunhund i Taagerup, Syd for Aamosen, og efter at jeg engang havde haft den med hjem i min Vogn til Roskilde, forsvandt den, mens jeg var i København. Da jeg kom til Uggerløse, fortalte de mig, at Hunden var set der, og i Taagerup hos Per Hansen, som ejede Tæven, var den ogsaa »set«, men mere sagde de ikke. Maaske er den skudt der paa Gaarden, eller ogsaa er den blevet stjålet for Skindets Skyld af en Rakker, der boede paa Nidløse Mark i Nærheden af Ruds-Vedby. Jeg saa den i hvert Fald ikke mere. Men den maa altsaa have kendt Vejen de godt 6 Mil fra Roskilde derud, siden den var set der paa Egnen.

Under alle mine Kørsler gennem Aarene har jeg været mærkværdig lidt udsat for Uheld, og kun én Gang i henved tresindstyve Aar er jeg kørt løbsk. Det var sidst i August 1872. Mine Heste blev fra Bakken ved Kornerup paa Holbækvejen bange, fordi Skaglerne slog dem paa Benene. De løb frem og overkørte Kornerup-Smeden, som laa ude paa Vejen og ringede et Hjul. Jeg blev kastet af Vognen, og Hestene løb videre, knækkede Vognstangen mod et Vejtræ og løb med den imellem sig videre til Svogerslev, hvor de blev standset. Jeg kom til at køre til Roskilde med en Vogn fra Vintre Mølle, som skulde til København med et Læs Skalgods, d. v. s. Byggryn, og maatte blive hjemme i 3 Uger med en forstuvet Fod. Da jeg blev rask og igen kom til Kornerup, holdt jeg hos Smeden og betalte ham 20 Rigsdaler i Erstatning. Han havde ogsaa ligget til Sengs.

Vi har heller aldrig været udsat for Ubehageligheder af anden Art, trods det vi altid rejste med mange Penge paa Lommen. Mange Gange har jeg haft over 100 Rigsdaler liggende løst i mine Bukselommer, og ellers var en halv Snes Tusinde i Kontanter i Tegnebogen det almindelige, vi havde paa os, ja i senere Aar endog baade 20 og 25 Tusinde Kroner.

BORGERSKAB OG FORRETNING I ROSKILDE

Udførselen af Svin til Tyskland var i stadig Fremgang, og de forskellige Kommissionsfirmaer i Hamborg vilde gerne i Lag med os og have vore gode Varer. I Foraaet 1874 optog et af disse Firmaer, Thumann og Schlomer, en ung Mand fra Roskilde, Valdemar Wismann, i deres Forretning, hvorved de var mere sikre paa at faa fat i vore gode, sjællandske Svin til Forhandling og i Kommission. Firmaet skiftede senere Navn til Schlomer og Wulff. Wulff var fra Randers. Valdemar Wismann var Søn af Slagter Wismann i Ringstedgade Nr. 17, hvis Forretning han allerede havde overtaget. Wismann havde ingen Butik, men solgte efter den gamle Form fra Slagtehuset og stod paa Torvet.

Ved Wismanns Bortrejse fra Roskilde købte jeg hans Ejendom og Forretning i Maj 1874, fik Myndighedsbevilgning, da jeg kun var 23 Aar, og Borgerskab som Slagtermester i Juni Maaned samme Aar. Jeg indrettede en beskeden Butik ud til Gaden. Der kom nu nogle yderligere travle Aar, thi selv om der ikke var synderlig megen Handel i Butikken, saa skulde i hvert Fald Torvehandelen passes. Den levende Handel er for mig altid gaaet forud for alt andet, og den forsømte jeg ikke, men hver Onsdag og Lørdag maatte jeg være tilbage i Roskilde for at staa paa Torvet.

For at staa paa Torvet skulde man i Ordets egentlige Forstand staa tidlig op. Karlen kørte allerede Klokken godt fire hen med Stilladset, og mens han stillede det op,

vandrede Hesten alene hjem til Ringstedgade med sit Sele-tøj over Ryggen. Senest Klokken halvfem skulde man selv være der, for ved den Tid stillede Værtshusholder Lars Jacobsen fra Algade Nr. 5 med sin Knag i Munden og forlangte at købe sit Forbrug. Han var noget gnaven og ikke fri for at være lidt ondskabsfuld. Var man der ikke paa Pletten, gik han straks over til en af Landslagterne og købte der. Naar Klokken var syv, serverede han færdigstegt Kalve-, Okse- eller Lammesteg.

I de otte Aar, jeg stod paa Torvet, vandt jeg mig en god Del Kunder blandt Byens bedre Publikum. Jeg fik ogsaa Andel i den store Leverance til St. Hans Hospital, og derude var alle de højere Funktionærer mine Kunder til deres private Husholdninger.

Der var ellers Konkurrence nok mellem Slagterne, og særlig kneb det med Leverancen til St. Hans. Der underbød vi hverandre, saa vi paa et Tidspunkt var nede paa en Pris af $29\frac{3}{4}$ Øre pr. Pd. af Lammekødet blot for at faa Lov til at beholde den. Skønt Roskilde i 70'erne kun havde omtrent 6000 Indbyggere, var vi dog ikke mindre end en 14—16 Slagtere baade fra Byen og fra Landet, som stod paa Torvet, og dog kunde vi alle klare os, vel at mærke med smaa Indtægter. Ikke mindre end 7—8 Slagtere boede i Byen, saa lige saa mange Steder havde man altsaa endnu i Halvfjerdserne større og mindre Slagtehus med alt hvad dertil hørte, inde i Byens Gader. Paa det daværende Raadhustorv stod vi i to Rækker fra Carl Madsens Hjørne langs Gaden ned mod det gamle, senere nedrevne Raadhus.

— — —

Der var altid livlig Handel paa Torvet, for langt de fleste købte deres meste Forbrug paa Torvedagene. Det var muntre Dage, som bragte lidt Afveksling, og særlig afvekslende har de sikkert været for Byens Fanger, som fra gode, store Vinduer i Raadhusets øverste Etage havde deres Tidsfordriv med at sidde og se ned paa os. Byen

havde paa det Tidspunkt ingen anden Arrest end i Raadhuset, hvor Fangerne passedes af Taarnvægteren.

I alle de omliggende Beværtninger var der livligt Rykind paa Torvedagene, og det var Skik og Brug, at man skiftevis drak sig en »lille Kop Kaffe« de forskellige Steder for at vise sig for Kunderne. I »Billigheden« paa Torvet, hos Lars Jacobsen i Algade, hos Md. Rosenberg i Allehelgensstræde og senere hos Conditør Peters, som havde et Conditori i Valløes Gaard ved Siden af Raadhuset.

Rosenbergs boede i en lav, gul Længe, som laa paa den nuværende Kommuneskoles Plads i Allehelgensgade. Det var et gammeldags, propert Gæstgiveri. Jeg kom der ikke selv, men jeg husker fra Dreng, at naar min Moder laa i Barselseng, blev der fra Md. Rosenberg i Læderstræde bragt en stor Terrin velkogt Hønsekødsuppe hen til hende.

I Butikkerne var man i Halvfjerdserne begyndt at forhandle amerikanske Varer, saa jeg solgte baade amerikansk Fedt og saltet og røget Spæk. Ligeledes havde Pølser, tilvirket i større Stil her hjemme, vundet mere og mere Fremgang. For blot en Snes Aar tilbage havde Pølser, tilvirket uden for Hjemmet, været noget utænkeligt,

Rasmus Frederiksen, 22 Aar gl.

og det var nærmest en Begivenhed, da en Jomfru Hancke aabnede en Viktualiehandel i Algade Nr. 10 og bl. a. begyndte at sælge kogt Saltkød, Medisterpølse, kogt Skinke og lignende. Særlig til Juleaftensmad kunde hun sælge en Mængde Medisterpølser. Senere begyndte en Jomfru Rikke Bodholdt, som boede sammen med sin gamle Fader, en Sadelmagermester, at skaffe sig lidt ekstra Fortjeneste ved at lave Pølser af forskellig Slags, som hun privat solgte til Byens bedre Familier.

Jomfru Hancke var meget proper. Hun havde været Jomfru hos Madam Bager Aarestrup, hvor hun havde gaaet i en god Skole. For Md. Aarestrup, der boede i Algade Nr. 6, regnedes uden Sammenligning for at være Byens propreste Kone. Hun gik endog saa vidt i sin Propperhed, at hun lod sine Kobaase hvidskure. At Staldene blev hvidtede, mens Køerne om Sommeren var paa Græs, hørte kun med til Tingenes gode Orden, og ordentlig og paapasselig var hun som faa.

Naar man som lille Dreng blev sendt hen i Butikken, husker jeg, at den høje, hvidhaarede Kone stod med hvid Kappe paa bag Disken, og før man fik aabnet Munden, rakte hun forsigtig Haanden frem og spurgte venligt: »Hvad skal du ha', min lille Dreng?« Selv om man kun skulde have »for 4 Skilling Hvedetvebakker«, saa fik man dem ikke, før de 4 Skilling laa i hendes Haand. Den Vane, at sikre sig Betalingen forud, havde hun for Resten baade over for voksne og Børn. Med Opgang i Porten til højre havde hun en fin Stadsstue, som altid stod ren og urørt hen. I Madam Aarestrups Hjem havde Christian den 9. som ung Officer ved Hestgarden engang overnattet, da han laa indkvarteret i Roskilde. Han var blevet tildelt det propreste og fineste Logi, Byen kunde byde paa.

— — —

Naar jeg kørte ud i Landet, havde jeg, mens jeg havde min Forretning, Prøver med af de forskellige Viktualier og solgte af dem en gros til større og mindre Købmænd

rundt omkring, hvor jeg kom frem, og de færdige Varer vandt hurtigt Indpas. Hjemme i Ringstedgade maatte jeg holde et Par Svende til at slagte. De »huserede« med Stumperne i de mellemliggende Dage uden for Torvedagene, men alt i alt gav Forretningen dog Indtægt, og jeg tjente i 1875 2000 Kr. paa den. Vores Skat lagde os jo ikke øde, vi havde ikke andet end Kommuneskat, og den var i en Aarrække kun 3 pCt. Butikken maatte min Husholderske tilse, men det var vel nok kun saa som saa. Hønsene smuttede somme Tider ind og stod og nippede af »Bolledejen«, og engang hændte det, at en Spædekalkv var spadseret ind fra Gaarden og havde lagt sig mægligt til Hvile i Vindueskarmen; men det gjorde saamænd altsammen ingenting.

Poul Petersen med Kød paa »Truget«
c. 1876.

Mine Svende fik 6 Kr. om Ugen samt Kost og Logi, og det var gennemgaaende gode og ærlige Folk, jeg havde. De bad selv »Mester« trække fra i Ugeløn, hvis der var gaaet for meget med paa Værtshusene af de Penge, de skulde gøre Regnskab for fra deres »Huseren«. En af Svendene, Christian Nielsen, var sikkert ikke kommet paa sin rigtige Hylde. Han havde en ualmindelig smuk Sangstemme og et nydeligt Væsen, hvorfor de andre drillende

kaldte ham »Baronen«. Efter Sigende skulde han være Søn af en datidig bekendt Kammersanger.

Efter at jeg var blevet Ejendomsejer med Heste og Køretøj, paahvilede der mig, som alle andre Ejere, der havde Hestehold, den Forpligtelse, at man i Ildebrandstilfælde skulde møde med Vandtønde og Brandspande. Af disse sidste havde jeg fem af sammensyet, rødmalet Læder, som hang i Stropper under Loftet i Indkørselsporten. Naar det klemte til Ildebrand, skulde man hurtigst mulig stille med Spandene, og den fyldte Vandtønde, som kørtes til Stedet paa en dertil indrettet Sluf, en Træslæde, uden Jernbeslag.

Det var gerne Gaardens Karl, der kørte af Sted, og den, der kom først til Brandstedet, fik 2 Daler i Dusør. Af de faste Brandsvende blev Vandet hældt op i store Kar, eller ogsaa blev det med Spandene øst op i selve Sprøjten. Man havde Forpligtelse til at køre frem og tilbage og stadig sørge for ny Forsyning af Vand, ligesom man skulde hente Brandstiger og Brandhager i de nærliggende Ejendomme. Allerede som ungt Menneske havde man haft Mødepligt og Nummer ved Brandvæsenet, og udeblev man fra de aarlige Sprøjteøvelser, maatte man betale Mulkt.

— — —

Den 1. Juni 1877 giftede jeg mig med min Barndoms-kærlighed, Sophie Jappe. Vi havde stadig siden Barndommen holdt Forbindelsen vedlige, omend kun ved sparsomme Skrivelser og smaa Besøg. Egentlig forlovede var vi ikke — eller ogsaa havde vi været det altid.

Da der i 1872 afholdtes en saakaldt »Landmandsfor-samling«, en Begyndelse til Dyrskuerne, i Nykøbing paa Falster, besøgte jeg samtidig Familien paa Ejegodsmøllen der. I Anledning af Landmandsfor-samlingen gik der et Skib direkte fra Masnedsund til Nykøbing. Jeg »ofrede« tre Dage paa den Udflugt. Vi havde jo ellers aldrig Tid til Svinkeærinder.

Da Familien i Halvfjerdserne flyttede over til Sjælland og omkring 76—77 boede i Sorø, besøgte jeg af og til min Forlovede dér før vort Bryllup, men jeg maa tilstaa, ikke uden jeg havde noget at gøre i Sorø alligevel. Jeg kunde tillade mig at overnatte dernede Søndag Nat, fordi det passede med, at jeg »sankede« Svin Mandag Morgen paa Sorø Station, hvor jeg samtidig købte af andre Handelsmænd, som kom dertil med deres Svin. Ja, selv paa vor Bryllupsdag var der 3 Lam med samme Tog, vi rejste med om Aftenen. Dem havde jeg, paa en Spadsere-tur med min tilkommende, købt i et lille Hus ved Sorø Sø. Det ene skulde passes, det andet ikke forsømmes!

Vi blev viede i Sorø Kirke en smuk Foraarsdag og kørte tilbage til mine Svigerforældres Hjem gennem Philosophgangen under knapt udsprungne Bøge. Min Fader og min Svigerfader var Forlovere og fire unge Piger var Brudepiger. Ellers var kun min Svigermoder og hendes gamle Moder, Madam Kragh, til Stede i Kirken.

Min Faders driftige Iver var den Dag ved at gaa for vidt. Da vi skulde rejse hjem og i Dagens Anledning rejste paa anden Klasse, tog Fader Plads i Kupéen hos os, og vel i Følelsen af, at nu havde han allerede spildt Tid nok, underholdt han mig optaget hele Vejen med sin Handel og udbrød endog i Samtalens Løb halvt harmelig: »Skammelig Ting! Der skulde jeg egentlig have været i Dag!« — Men det maatte man tilgive ham, han mente ikke noget ondt med det, og min Kone vidste jo, hvad hun gik ind til, selv om hun maaske nok havde tænkt sig i det mindste Begyndelsen lidt anderledes.

Vi havde Bryllup en Fredag, og Lørdag Morgen maatte jeg op for at være paa Torvet før halvfem. Min Kone begyndte ogsaa straks paa Hverdagen. Klokken halvsvy fik jeg min Frokost med Havresuppe paa Flaske bragt hen paa Torvet, og Livet og min Virksomhed gik sin sædvanlige Gang. Kun gav Onsdag og Torsdag Afveksling i København. Det blev eftérhaanden en næsten

fast Regel, at min Kone var med i København, og siden jeg blev gift, har jeg aldrig været i Teatret eller deltaget i nogen Fornøjelse, som hun ikke har delt.

Vel var Hjemmet nu i de bedste Hænder, mens jeg var væk, men den levende Handel tog til sidst al min Arbejdstid, og jeg bestemte mig til at opgive Ejendommen og solgte den 1879 for 19,000 Kr. til Hans Jacob Kornerup, som sikkert har været glad for at blive af med en Nabo, der havde Slagtehus. Afløbsforholdene var jo der lige saa primitive og utilstrækkelige som andre Steder i Byen.

I Faders Ejendom ud mod Hersegade var der imidlertid blevet indrettet fire Lejligheder, hvoraf vi fik den ene Stuelejlighed. Der blev vore fire Børn, to Sønner og to Døtre, født i Aarene 1880—1885. Den ene Datter døde kort efter Fødslen. Senere i 1888—89 byggede jeg mig et Hus paa det sidste ledige Vænge i Allehelgensgade, nu Nr. 22, hvor vi siden Juni 1889 har boet. Min Fader købte Grunden til mig af Tømrermester Harald Webers Enke. Der var da et Stykke Grønjord, hvor Webers Heste gik og græssede.

Da vi flyttede op i Hersegade blev der indrettet Slagtehus til mig i Baghuset, og jeg stod vedvarende paa Torvet indtil 1882. Men da ophørte jeg ogsaa med det, eller maatte ophøre dermed. Jeg fik i det Aar en Blindtarmsbetændelse, som i Forbindelse med en stærk Hovedpine, der vedvarede i næsten 8 Aar, satte en maaske fornøden Bremse paa mig. Efter Blindtarmsbetændelsen maatte jeg tage mig en Ferie og kom derved til at gøre den første af de syv Udenlandsrejser, jeg har foretaget sammen med min Kone og forskellige Familiemedlemmer. Turen gik til Schweiz og Rhinen og senere flere Gange til Sachsisk Schweiz og andre Dele af Tyskland. Tyskland og det tyske Sprog havde jo fra de første Ungdoms-aar haft min Interesse og mit Hjerte, og den tyske Grammatik har gennem Livet været min tro Følgesvend.

Det var gode og oplivende Rejser, som hver Gang

øgede Længselen efter Gentagelse, en Længsel, som jeg, endnu sent i Aarene, ikke er blevet kvit. Men mere og mere blev min Virksomhed saadan, at den daglig krævede mig personlig, og jeg har kun for kortere Ture indenlands kunnet rive mig løs.

FOLK JEG HANDLEDE MED

Ved Kalundborgbanens Aabning i 1875 blev Jyderup gamle Kro nedlagt, og Jyderup Kro, senere »Hotel«, opførtes ved Stationen. Ligeledes oprettedes Mørkøv Kro i Stedet for Tvede Kro, og disse to Stationer, Jyderup og Mørkøv, blev for Fremtiden mine Samlepladser. Mit Virkeomraade blev ved Banens Aabning betydelig udvidet, og jeg kom herefter lige saa meget Nord og Nordvest paa i Holbæk Amt som Syd paa ned mod Sorø.

Jeg overnattede nu meget ofte hos Jacob Jacobsen i Mørkøv, han var en Gaardmandssøn fra Nøkkentved, og ogsaa i Jyderup. Den første Krovært dér var den senere saa bekendte Hestehandler Chr. Hansen i Holbæk, hvis Fader, Hans Hansen, ogsaa en kendt Hestehandler, boede i Jonstrup, Syd for Uggerløse. Der havde jeg ofte set ham uden for hans Gaard ved Landevejen, naar han handlede Bæst. Den næste Vært i Jyderup hed Petersen og kom fra Sorø, han havde en ældre, høj, mager Jomfru, som hed Caroline. Hun gav en god halv Kylling til et Stykke Smørrebrød, naar man var gode Venner med hende, og det synes jeg, jeg har været med en Mængde Mennesker.

Jeg blev i Aarenes Løb i Bund og Grund kendt med Folk, store og smaa, høje og lave, jeg tjente godt hos dem og kom godt ud af det med dem allesammen. Dog ikke med dem, der ikke holdt deres Ord. Der har altid været to Slags Mennesker til, dem, om hvem man kan bruge det gamle Ord: Deres Mund og Røv er eet, og dem, hvis Løfter og Tilsagn man har kunnet stole paa. De sidste har

jeg blandt mine Kunder truffet flest af, og da jeg i al min Handel og Vandel har hyldet det Princip, som min Fader lærte os som unge, at man ikke skal forfordele nogen, tror jeg nok, jeg selv har været paa den rigtige Side.

De store Godsejere var gennemgaaende alle behagelige Folk at komme til. Allerede da jeg var mellem 16 og 20 Aar, kom jeg paa Katstrup hos gamle Grev Bernstorff, og i en Aarrække handlede jeg med ham personlig. Man skulde være kendt med den gamle Greve for at komme til Hovedet af ham. Folk sagde, han var en Særling, men mig var han altid uhyre forekommende og flink imod. Jeg vidste, han var meget adelsstolt, og jeg titulerede ham derfor »Lensgreven«, skønt han ikke var det. Det gjorde han aldrig Indsigelse over.

Han glemte somme Tider helt sig selv og sad i Timevis og talte med mig ude i Haven eller inde i sin Stue, hvor han trakterede med Rødvin. Han boede i en Sidefløj, den nuværende Hovedbygning er først bygget af hans Søn, Greve Bernstorff Mylius, hvem jeg ligeledes er kommet hos i mange Aar.

Engang havde jeg inde i den gamle Greves Stue betalt ham 1600 Kr. for nogle Svin og Tyre. Han stoppede Pengene i Lommen, men da vi senere gik ude i Haven, kom han i Tanker om, at han maaske havde faaet mere for Dyrene, hvis de var blevet vejet. Det blev de nemlig aldrig ved Indkøb, men jeg tilbød da at lade dem veje paa Jyderup Station. Det viste sig, at der kun var en ringe Forskel i det anslaaede Beløb, nemlig en 10—20 Kr., og dem var han saa tilfreds med at faa.

Paa Frydendal Gods kom jeg, mens det endnu ejedes af van Deurs, og vedblev dermed, efter at senere Kammerherre C. R. Treschow i 1873 for over 1 Million Rigsdaler købte Godset med tilhørende Kirker og Bøndergaarde, som han senere dannede større og mindre Gaarde af. Under hans Søn, Hofjægermester Fr. Treschow, skiftede Godset Navn til det nuværende Torbenfeldt, hvad det havde

heddet før. Gamle Treschow var ogsaa en flink Mand; naar som helst jeg mødte ham ridende i hans Skove, standsede han og slog en somme Tider lang Passiar af.

Den flinkeste og fornuftigste af alle dem, jeg kom til, var dog Landets daværende Konsejlspræsident, Højreministeren I. B. S. Estrup til Kongsdal. Hans Ekscellence var en sjælden dejlig Mand baade at tale med og handle med. Han drev selv begge sine Gaarde, Kongsdal her paa Sjælland og Skafføgaard i Jylland, hvor han mest boede.

Paa Algistrup sad Etatsraad, cand. med. Lemvigh, som altid tituleredes Doktoren, ogsaa han drev sin Gaard selv. Det gjorde langt den største Del af Godsejerne tidligere mere personlig, uden Inspektører, derved kom man dem paa nærmere Hold. Ogsaa Præsterne var gennemgaaende interesserede Landmænd og tog Del i Bedriften, saaledes Provst Borup i Skamstrup og flere andre. Provst Borup var en meget flink Mand, med hvem jeg ved Eftermiddagskaffen inde i hans Stue fik mig mangan Passiar.

Provst Ølgaard i Stifts Bjergby var meget ivrig i sin Bedrift. Han havde for Vane at gaa ude i sin Kostald i en gammel, løs Frakke med et Par vældige, udstaaende Sidelommer i. Det var just ikke den bedste Paaklædning til det Brug, for en skønne Dag kom han for nær en Ko, som, uden at han mærkede det, afleverede en god Portion ned i en af dem.

Jeg kom paa alle Egnens større Gaarde, men det er vel lettere at nævne de Gaarde, baade større og mindre, jeg ikke kom til end omvendt. Alle Steder fik man et Indblik i de Mennesker, der levede der, i deres Liv og Færd. De vilde alle tale med mig, agtede og respekterede mig fra ganske ung, og det var muligt for mig at vinde deres Tillid. Jeg kan sætte mig hen og græde, naar jeg tænker paa, at den lykkelige Tid ikke er mere.

En lille pudsig Oplevelse havde jeg paa Nidløsegaarden, hvor jeg tre Gange med Aars Mellemlum kom til Gaarden og maatte tage bort derfra igen med uforrettet

Sag. Proprietær Hauberg kom selv ud paa Stentrappen og sagde: »De maa undskylde mig, Frederiksen, jeg kan ikke tage imod Dem i Dag, for vi har Jordemoder!«

Paa Selchausdal sad Familien Selchau, en Broder og Søster. Frk. Selchau, som var en meget hjælpsom Dame, havde fattet Interesse for sin forhenværende Kusk og Stuepige, Johan og Maren, havde skaffet dem en Fæstegaard og bekostet deres Bryllup. Da de fik deres første Barn, en Datter, blev Frk. Selchau saa optaget af dette Barn, at hun helt paatog sig dets Opdragelse og Uddannelse og lagde et personligt Arbejde deri. Efter hendes Ønske fik Barnet endog hendes eget Fornavn, Michelly. Ofte har jeg set hendes Vogn holde ud for Johan Jensens Gaard ved Vejen i Buerup, naar hun kom for at undervise Barnet. Ægteparret fik endnu en Datter, men hun blev, skønt Børnene boede i samme Hjem, opdraget paa almindelig Vis. »Marie skal være Bonde som vi andre«, sagde hendes Fader. Michelly fik dog ikke den Fremtid, som man maaske havde tiltænkt hende. Hun valgte selv og giftede sig med en ung Skovfoged paa Selchausdal Gods.

Paa Aunsøgaard hos Kammerjunker Tillisch er jeg kommet gennem mange Aar. Han var en rar og flink Mand, men han led af en Humørsyge, som ganske ødelagde Tilværelsen for ham. Ofte har han nede i Svinehuset taget mig om Halsen og grædt af en Fortvivlelse, som til sidst tog hans Forstand. Han kom paa Middelfart Sindssygeanstalt, hvor han døde. Hans Enke sad endnu i 12 Aar og drev Aunsøgaard. Fru Tillisch var baade dygtig og interesseret i sin Bedrift. Naar Svinene skulde sælges, gik hun selv ned i Svinehuset og valgte dem ud, hun vilde af med. Hos hende kom jeg meget og blev ofte indbudt til Frokost.

Hos Familien Grüner paa Egemark er jeg kommet gennem tre Generationer. Hos den gamle Hofjægermester og især hos hans Søn, Gustav, der styrede Gaarden for sin Moder, kom jeg hyppigt og blev vist megen Gæstfri-

hed. Han titulerede mig altid »Grosserereren«, hvilket øjensynlig morede ham, og mig kunde det jo ikke gøre noget. Jeg bar mig ad som »Lensgreven«, jeg gjorde ingen Indvendinger. Han døde i en ung Alder, og hans Søn har nu Gaarden.

— — —
Paa Egemarken har jeg været til fire store Familiebegivenheder, og ogsaa hos Bønderne kom jeg nu og da til de gammeldags Begravelser, hvor det bugnede med Mad og Lagkager, mens Liget stod, uden Laag paa Kisten, i Stuen ved Siden af. Det var ikke altid behageligt, Luften i Stuerne var langt fra god. Naar der skulde tales over Liget, satte man da ogsaa gerne i Sommertiden Kisten ud i Haven.

Det værste af den Art har jeg dog oplevet i Roskilde, da den store svære Værtshusholder Niels Olsen i Støden var død. Han var min Kunde, mens jeg havde Forretning, og jeg gik hen for at hilse paa hans Enke i Anledning af Dødsfaldet. Hans Lig var foreløbig anbragt paa et Bord, men under det laa allerede en stor Bæk af Blodvand, og Stuen var fyldt af en ubeskrivelig Stank. Saadant kunde tillades endnu sidst i Halvfjerdserne. Ligene laa jo som Regel dengang hjemme indtil Begravelsesdagen.

Bryllupper har jeg ikke deltaget i, men jeg har hørt om Ungkarlen, som gik hjemme hos sine Forældre og ikke havde Mod til at gifte sig. Da Faderen en Dag opfordrede ham til at se sig om efter en Kone, inden han blev for gammel og egen, svarede han Faderen: »Ja, du ka' sagtens, for du har giftet dig med min Mor, men jeg skal gifte mig med et vildt fremmed et!«

Gamle Gaardejer Meyer i Eskebjerg var kommet lettere af Sted med sit Frieri. Han var som yngre blevet sendt paa Frierfærd for en anden til en Enke i Eskebjerg, men hvordan det gik eller ikke, saa var det ham, der blev enig med Enken om Giftermaal, og han blev Mand i Gaarden. Han var kommet her til Landet som Murersvend og

var født i Hildesheim i Tyskland, saa med ham fik jeg mig ofte en tysk Passiar. Han var en flink Mand og dygtig til at fede gevaldig gode Hamborgersvin. Han besøgte mig en Gang i Roskilde sammen med sin stille, faamælte Kone. Da var han paa Vej til Karlsbad for en alvorlig Lidel-else, som han dog ikke kom sig for. Han var en af de faa her i Landet, der havde søgt og faaet Tilladelse til efter sin Død at ligge paa sin egen Ejendom. I en udgraved Høj i Haven murede han et Gravkammer og satte en Jerndør for, og der hviler han nu.

SVIN TIL HOLLAND

Udførselen til Tyskland var steget betydelig i 70'erne, men Kulminationen kom i 80'erne, da Hamborgersvinene fededes overalt i Landet og undertiden i et Antal af 15—18,000 Stykker hver Uge afgik fra Sjælland og Øerne til Hamborg. Vi kunde ogsaa forsende mindre og magrere Svin, idet Eksportslagterier allerede sidst i Halvfjerdserne, ligesom herhjemme i Tresserne, var blevet oprettet i Hamborg af Englænderne I. D. Koopmann og Thompson. De var oprindelig Tarmhandlere. De sendte Flæsket derfra til England. Dertil fordredes mindre Svin, som de særlig fik fra Mecklenburg og Jylland, de saakaldte »Sengsvin«. Navnet kom af det tyske: sengen, at svide, hvilket hentyder til Behandlingsmaaden.

I denne store Eksport havde særlig Fader og jeg, men ogsaa min Familie vor gode Andel. Efterhaanden mine Brødre var vokset til, deltog de ogsaa i Indkøb og Eksport, dog mest Bror Emil, som senere nedsatte sig som Slagtermester i Holbæk. Han kørte særlig i Egnen Nord for Holbæk og i Odsherred. Bror Carl blev Bestyrer hjemme for min Fader sidst i Halvfjerdserne og overtog Slagterforretningen 1882. Han er endnu sammen med sin ældste Søn Indehaver af den og Ejer af Hjørneejendommen efter min Fader. Bror Peter har sin meste Tid været Kommissionær paa Kvægtorvet.

I Hamborg havde hollandske Opkøbere tidligere købt vore Svin, men en Dag omkring 1880 kom en af dem, C. F.

Ockhorst fra Rotterdam, til Roskilde og aftalte med os at lade Svinene gaa direkte til ham i Holland i Stedet for over det hamburgske Marked. Den 12. November 1880 afgik de første 33 Svin dertil over Kiel—Rotterdam. Dermed begyndte et nyt Afsnit i min Virksomhed, som yderligere gav mig et stort personligt Arbejde. Vi sendte Svinene over Kiel—Hamburg—Bremen—Osnabrück, men i Kiel blev der sørget for deres Forplejning, inden de sendtes videre. De fik gruttet Majs og Bygskraa, og naar de igen gik derfra, lagdes der Kartofler i Halmen i Jernbanevognene til dem. De ledsagedes af en Mand, som hyppigt tilsaa dem. Men vi benyttede ogsaa en anden Forsendelsesmaade.

Et hollandsk Dampskibsselskab, hvis Baade sejlede paa Østersøhavnene, Stettin, Danzig og Libau, fragtede paa Tilbagevejen Svinene i København og sejlede dem over Nordsøen til Rotterdam. Firmaet Schiødte og Hochbrand ekspederede Skibene fra København. Hver Baad kunde kun rumme 200 Stykker, saa undertiden havde vi tre Baade i Gang om Ugen. Det tog tre Døgn, c. 72 Timer, i bedste Fald at sejle derved, og ofte var det en drøj Tur for Dyrene.

De blev ikke alene i haardt Vejr søsyge, men det hændte ofte, at Søen skyllede ind over dem og nogle Stykker druknede. De laa dels paa Dækket, dels i Skibets Last og befragtedes derved paa vor Risiko, men vi havde dem assureret i et engelsk Selskab. Dette Selskab blev dog ked af den Assurance, da den kostede det temmelig meget, saaledes i en Uge alene 6000 Kr.

Engang skyllede 20 Stykker over Bord i Nordsøen. Dem tabte vi 3600 Kr. paa, uagtet vi fik 110 Kr. i Erstatning pr. Stk. Havde det ikke været, fordi Fragten var langt billigere for os pr. Skib end pr. Bane, skønt vi havde en fast Mand med som Ledsager om Bord, som dernedefra rejste hjem over Hamburg, saa havde vi næppe benyttet denne Forsendelsesmaade, for den gav mig tillige et stort

Arbejde. Men det hjalp jo, at man kunde faa alting sat igennem dengang og faa Mandskab nok.

Naar som helst, jeg havde Brug for det, kunde jeg faa Ekstratog i Gang paa Kalundborgstrækningen og faa Lov til at lade det holde ved alle de Stationer, hvor det passede for mig. Vi havde gerne en 14—16 Jernbanevogne fulde af Svin, som, ankomne til København selv om Klokken var 10—11 om Aftenen, blev kørt videre ned til Havnen og læssede i Skibet. Derinde var det ogsaa altid til at faa Mandskab. En Tømmermand fra Holmen slog Baase op om Bord, og jeg selv sørgede for Indkøb af Kartofler, Halm og Byg og for, at Papirer og alt var i Orden.

Beværtningerne langs Havnen var aabne hele Natten for Søfolkenes Skyld. Natten gik, og mange Gange kunde Klokken blive baade 2, 3 og 3½, før alt var færdigt. Men det var der ingen, der gjorde Indvendinger over. Jeg har ofte ved den Tid været paa Statstelegrafstationen paa Købmagergade og sendt Meddelelse til Holland om Afsendelsen. — Vi prøvede ogsaa engang at sende levende Svin og Tyre til »La vilette« Kvægtorvet i Paris, Kommissionæren hed Ferdinand Castille, men Omkostningerne blev for store, og det blev atter opgivet.

I 1881 foretog Fader og jeg en Rejse til Holland og var Gæster i Ockhorsts store Hjem i Rotterdam. Da vi var over Grænsen i Holland, stod jeg ud ved Stationen Zypten, og jeg husker tydelig, hvor det undrede mig at se en stor, rund Kakkelovn staa midt paa Gulvet i Ventesalen. Men da jeg kom til Ockhorsts private Hjem, var det samme Tilfældet, ogsaa der stod Kakkelovnen midt i Rummet, og lange Rør løb fra den hen under Loftet.

C. F. Ockhorst havde en stor Ejendom med Gaard og Stalde lige over for Kvægtorvet i Rotterdam. Han købte Svinene til Forhandling og solgte dem levende videre i Holland, ind over Belgien og Nordfrankrig. Han sendte dem ogsaa til Parisermarkedet. Men først fik Svinene Ophold i hans Gaard og blev godt fodret med Mælk og Kartofler,

der blev kogt sammen i store fritstaaende Jerngryder. Han købte Svin paa alle de større europæiske Svinemarkeder, særlig i Hamborg og i Budapest.

Eksporten til Holland vedvarede i Firserne, indtil Prisniveauet kom til at ligge saadan, at Forbindelsen fra begge Sider blev umulig. I de Aar sendte vi tillige næsten daglig Svin til Hamborg, saa der var en Del Regnskab at gøre, men Pengeforsendelserne gik ellers deres rolige Gang. Hollænderne var meget stabile Folk, de sendte deres Betaling kontant i tysk Mønt i Pengebreve. Jeg husker, at vi engang fik et Pengebrev fra dem, der indeholdt 40,000 Mark i 1000 Mark-Sedler.

Pengene fra Hamborg indgik lige saa støt, men dem fik vi udbetalt i dansk Mønt gennem gamle Veksellerer Salomonsen, Amagertorv Nr. 12 i København, og A. Heidenheim, Vesterbrogade 2 C. Efter Aftale med gamle Salomonsen tjente jeg altid 5 eller 10 Øre paa Kursen, og da vi paa forskellig Maade blev klemt af Udgifter, maatte baade Wismann i Hamborg og Hans Rasmusen i Korsør sætte deres Priser ned, selv om det kun drejede sig om 30 Pf. pr. Stk. af Svinene, som for Wismanns Vedkommende. Hans faste Provision var ellers 1½ Mark pr. Stk.

Vi omsatte somme Tider et lille Hundredtusind Kroner til Svin i én Uge, men da vi omsatte hurtigt ind for Ugen, behøvede vi aldrig at trække forud. Naar jeg om Aftenen kom til mit Hjem, havde jeg det afsluttende Regnskab at passe og sørge for Fordelingen til de forskellige Familiemedlemmer. Min Fader førte saaledes aldrig Regnskab selv, han har aldrig ført andre Bøger end sin Lommebog. Det har jeg nu ikke kunnet nøjes med, men meget af mit Regnskab har dog været ført i mit Hoved, i min Lommebog og Tegnebogen.

Jeg besørgede først i Firserne endnu alle Indkøb selv, baade til Forsendelserne til England, Holland og Tyskland, kun havde jeg Hjælp og god Støtte paa Stationerne Mørkøv og Jyderup af henholdsvis Købmændene Fred. Wulff i

Mørkøv, som var en udmærket god og hjælpsom Mand, senere af hans Efterfølger, Købmand Christoffersen, og ligeledes af Chr. F. Jensen i Jyderup. I deres Forretninger blev Vejningen udregnet og Pengene udbetalt til Bønderne, naar de kom med det købte om Morgenen, inden jeg endnu var naaet ud med Toget. Men laa jeg derude om Natten, var jeg oppe ved Femtiden for selv at modtage og forsende.

Det var travle og virksomme Aar, som desværre alt for snart fik Ende.

CENTRIFUGENS VIRKNINGER — TYSKLAND LUKKER

Endnu i Midten af forrige Aarhundrede havde Landbruget herhjemme været lagt an paa Kornavl og ikke videre paa Husdyravl, men heri skete en Ændring i Begyndelsen af 60'erne. Landbrugsdriften blev i de følgende Aar indtil ind i 80'erne fuldstændig lagt om. Mere og mere lagde man an paa bedre Kvægavl, hvorved ogsaa Mælmængden steg. Mælken brugtes dels til Smør, dels til Fedning af Husdyrene. I enhver større eller mindre Gaard lavede man Smør, mer eller mindre godt, men kun paa Herregaardene og de større Gaarde var der langsomt begyndt at komme System i Mælkeribruget. Dog kendte man endnu kun Sving- eller Stampekærne, og derfor var den Mælk, hvorfra Smørret var kærnet paa denne Maade, endnu god og fuld af Næring. Den blev alle Steder givet til Levekalvene.

Det var imidlertid langt fra paa alle Gaarde, at man brugte al Mælken til Smør alene. Paa alle middelstore Gaarde og mindre Steder var det, mere end paa Herregaardene, Skik og Brug at opføde Kalve til Slagtning med nymalket, sød Mælk, lige fra Koen, og Svinene ernæredes ligeledes af Mælk foruden af Valle, Ærter og Sæd. Det var derfor kvalitetsmæssig ualmindelig gode Varer, Landbruget frembragte. Der var en Smag i Flæsket, som i Nutiden er ganske ukendt, og Kalvene var virkelige Fedekalve, fine og hvide i Kødets. Bønderkonerne passede selv dengang Kalvene som forøvrigt alt Smaakreaturet, eller og-

saa kunde Døtrene somme Tider være de allermest interesserede. Jeg husker saaledes Anders Jørgensens Datter, Maren, i Syvendekøb; naar hun havde opfedet en Kalv med rigelig Sømælk, og den var passet rigtig godt, fik hun et Par Mark til Opmuntring, og saadan gik det flere Steder.

Men med denne Anvendelse af Sødmælken skete der en Ændring, da Centrifugen 1882 efter mange Forsøg blev anvendelig og kom i Brug. De første Andelsmælkier oprettedes, og i Løbet af fem Aar var der 595 Mejerier her i Landet. Bønderne faldt i dem som Fluer! Koholdet øgedes, og Markerne udlagdes til Afgrøde i Stedet for til Græsning. Faar og Lam forsvandt i Løbet af faa Aar, særlig her fra Sjælland, og ingen har Faarehus nu mere. Faareflokkene forsvandt fra Herregaardene, og samtidig holdt Bønderne op med at spinde. Kun i Jylland har man stadig haft en Del Faar gaaende paa de magrere Jorder.

Denne Omlægning var selvfølgelig i Tidens Løb som Helhed Landbruget til stor økonomisk Gavn, men for en Handelsmand, som satte en Ære i at levere gode Varer, var det ikke til at se straks, og de nye Tider blev fulde af Sorg og Harm. Den gode, gammeldags Kalvefedning ophørte, og i Stedet for nymalket Mælk slog Bønderne pludselig om og begyndte at give Kalvene Centrifugemælk. Men det viste sig, at de slet ikke kunde taale den i Maven. Staklerne stod og sked af Sult, og da de 14 Uger gamle endnu stod og ikke kunde sælges, blev Bønderne da nødt til igen at hælde lidt Sødmælk i Centrifugemælken. Den nye Ernæringsmetode bragte stor Forvirring. Handelsrejsende begyndte at rejse rundt med Hørfrø og andre Erstatningsemner, men heller ikke det kunde Kalvene taale. Ingen Ernæring er nogen Sinde kommet op paa Højde med Sødmælken, og derfor er Nutidens Kalve saa elendige, som de er.

Naar jeg tænker paa det Kalvekød, det var muligt

for mig at levere mine Kunder fra min Forretning! Niels Hansen fra Taastrup, paa Landevejen mellem Ringsted og Roskilde, og andre kom med de fineste, fedeste Tyrolerkalve, man kunde ønske sig. Han og hans Søstre, alle ugifte, gik hjemme paa Gaarden og værnede og plejede deres Dyr, og hvert Efteraar, endnu sidst i Halvfjerdserne, naar han kom med Kalve, medbragte han desuden en c. 30 Pd. dejligt Ævresmør, som vi havde staaende en god Del af Vinteren, hensat i Stenkrukker.

Manden kom sindigt agende ud til os i Ringstedgade og var i det hele Typen paa en rigtig, gammeldags Bonde. Hans Skaftestøvler var blankt polerede med Kakkelovns-sværte, saa de skinnede blaaligt, men det var dog bedre, end naar Folk somme Tider smurte dem med ildelugtende Tran. Bønder havde ikke saa fine Fornemmelser, de teede sig som Bønder og var noget for sig selv.

Der kan dog endnu være en enkelt Huskone, som »stjæler« Mælken fra sig selv for at være god ved Kalven eller for at faa den bedre betalt, men det er en Sjældenhed. Det Kalvekød, der nu handles med, er noget groft fortørret Sul, som ikke er værd at købe, endsige æde. Kalve kan aldrig blive fede eller gode i Kødet af Roer, Ensilage og Centrifugemælk, som de nu fyldes med.

— — —

Med Svinene gik det langt bedre, de trivedes godt af deres sædvanlige Foder, og vi havde jo den store, udmærkede Hamborgerrace. Men ogsaa hermed skete der en Forandring, som vore Afsætningsforhold gjorde nødvendig. Der begyndte at blive Uro om Udførselen af levende Svin til Tyskland, og i Begyndelsen af Firserne opstod de første Hindringer fra Tysklands Side. Indtil 1879 havde Indførselen været toldfri, men det Aar lagde Tyskland 2 Reichsmark i Told paa Stykket af Svin, og i 1885 forhøjede de denne Told yderligere til 6 Mark pr. Styk.

Dertil kom saa den Ulykke for Landet, at her i Sommeren 1887 udbrød »Svinedifteritis«. Autoriteterne kaldte

Sygdommen saaledes, skønt det var en Sygdom, der sad i Tarmene som en Slags Betændelse. I hvert Fald kunde man, naar man slagtede et Dyr, der havde haft Sygdommen, finde Tarmens indvendige Slimhinde fuld af røde Ar eller Smaapletter. Professor Bang fra Landbohøjskolen og Konsulent P. A. Mørkeberg færdedes i de Aar meget paa Herregaardene, hvor jeg Gang paa Gang traf dem i Staldene. De stod magtesløse over for Sygdommen.

Det blev af den allerstørste Betydning for os og en Begivenhed, som Aviserne til Skade for hele Landet raabte højt om. I Bladene stod nemlig til Overskrift med store Bogstaver: Død af »Svinepest«, og al den Staahej var uden Tvivl medvirkende til, at Bismarck greb Lejligheden og den 29. November 1887 lukkede for Indførsel af levende Svin fra Danmark. Officielt hed det paa Grund af Sygdommen, men i Virkeligheden var det for at beskytte og oparbejde det tyske Landbrug.

Det blev med ét et føleligt Omslag, baade for Handelen og for Landmændene. Mange af disse led et betydeligt Tab ved, at pludselig c. 300,000 Svin, som ellers Tyskland aftog, laa indespærrede, og Priserne sank den Vinter langt ned, fra 26 til 18 Øre pr. $\frac{1}{2}$ kg levende Vægt. Der var dem, der beholdt deres færdige Svin liggende henved et Aar i stadigt Haab om, at der skulde blive lukket op igen, men Svinene blev imidlertid saa mægtig store, at de vanskeligt kunde sælges nogen Steder.

Der var to Forhold, som paa det Tidspunkt delvis kom Landbruget og Handelen til Hjælp. Det var Eksporten af Flæsk til England, som, tidligere fortalt, var paabegyndt i 60'erne af Ph. W. Heymann og A. N. Hansen. Dernæst gjordes der store Anstrengelser for at faa aabnet en ny Udførsel over Esbjerg til Hull af levende Svin til England, og det lykkedes. Men i Modsætning til Tyskland var det kun et ringe Antal, England kunde modtage levende. I de Aar kom jeg i Forbindelse med et engelsk Firma, »Redley Ward Brothers«, og solgte Svinene i Kø-

benhavn til dets Agent der, Isaac Spenze. De Svin gik til Markedet i Derby.

Eksporten af Flæsk var gaaet stærkt frem i Firserne. Ph. W. Heymann havde bygget 6 nye Eksportslagterier her i Landet, og Magnus Kiær havde 1879 oprettet et privat Eksportslagteri i Holstebro. De Svin, der egnede sig til Eksportflæsk, var de smaa, de saakaldte Sengsvin, og da Landet havde faaet mere og mere Brug for dem, var der allerede i de sidste 10 Aar arbejdet paa at »forædle« vor Svinebestand med »Flæskeudførselen for Øje«. Ved Tysklands Lukning blev det yderligere nødvendigt. Særlig Magnus Kiær arbejdede ihærdigt for at finde en Krydsning, der egnede sig for Eksport, og derved fremkom Betegnelsen »Holstebrosvin«. Man krydsede den hjemlige Race med den store Yorkshirerace, og denne Forædling fortsætter man praktisk talt med den Dag i Dag, hvor det kun gælder om for hele Landet at tilfredsstille den store Kunde, som England i de forløbne Aar er blevet.

Om det er blevet en Forædling i Ordets bedste Forstand, er et helt andet Spørgsmaal. Saa meget er i hvert Fald sikkert, at den nuværende Svinebestand her i Landet ikke i nogen Maade kan staa Maal med den, vi tidligere havde, hverken i Sundhed eller Haardførhed. Aldrig hørte vi saa megen Tale om Tuberkulose som nu.

— — —

For os Handelsmænd var der ved Tysklands Lukning kun ét at gøre, nemlig at øge Forbindelsen med de hjemlige Eksportslagterier. Sidst i Firserne oprettede I. D. Koopmann private Slagterier i Aalborg og Silkeborg, senere i Odense og Næstved, og snart var der ikke det Slagteri, som jeg ikke havde Forbindelse med. Men det kneb med Forsendelserne, for selv her indenlands var der periodevis afspærret mellem Øerne grundet paa Sygdommen. Dog ogsaa det gik, jeg skaffede mig ministeriel Tilladelse og fik Lov til at forsende baade til Fyn og Jylland.

Ved Tysklands Lukning var der blevet et stort Udbud af Svin, og talmæssigt steg min Handel meget stærkt, men det var en mere bunden Handel, end jeg var vant til, og at handle paa Spekulation var der ikke længer Anledning til. Nogle af de private Købere vilde endog diktere mig, at jeg kun maatte sælge til dem alene, og ligeledes, at Vejningen skulde foregaa paa en af dem nøjere angiven Maade, men det kunde jeg ikke finde mig i eller rette mig efter. Min Vejning, baade min egen og senere den paa Stationerne, havde altid været en Tillidssag for mig, og aldrig havde mine Købere i København nogen Sinde tvivlet om den eller haft nødig at veje efter. Saa det fik de ikke deres Vilje med.

Med flere Gaarde og ogsaa med mange Bønder havde jeg det som med Jens Jepsen i Brokøb. Han var saadan en rar og pæn Mand og kom af sig selv, naar Tid var, ned til Jyderup Station, afleverede sine Svin og sagde: »Sig til ham, at han kan sende mig Pengene«, og saa kørte han rolig hjem.

Jeg kunde fra nu af umulig mere overkomme alt Indkøb selv, og jeg købte derfor i de følgende Aar af Husmænd og mindre Gaardejere, som skaffede sig en ekstra Fortjeneste ved at opkøbe til mig. Mod en Opgæld af 50 Øre pr. Stk. afleverede de det købte paa Jyderup eller Mørkøv Station. Selv kørte jeg fra nu af mest til Herregaardene. Fra 1888 fik jeg tillige en fast Opkøber og Modtager for mig paa Jyderup Station. Det var fhv. Proprietær Anders Quaade.

Jeg kunde ikke mere holde til at ligge ude paa Stationerne om Natten, men tog hver Aften med Toget til mit Hjem i Roskilde og ud igen om Morgenens, de 7 Mil frem og 7 Mil tilbage. Det Rejseliv er jeg vedblevet med omtrent til Foraaret 1927. I Jyderup eller Mørkøv har jeg haft mit Køretøj staaende og er daglig kørt ud derfra. I de senere Aar har jeg dog benyttet mig af lejet Bil som et mere tidssvarende Befordringsmiddel. Men Rejsen med

Jernbanen er jeg egentlig aldrig blevet træt af, det har været mig en daglig Adspredelse.

Anders Quaade havde i sine unge Dage været Forpagter paa Vesterbygaard og senere Ejer af Olstrupgaarden. Han bosatte sig ved Jyderup Station og blev der i mere end 30 Aar min gode og betroede Støtte, flink og paalidelig som han var.

Rasm. Frederiksen med Kusk paa sit Køretøj ved Jyderup St. c. 1900.

Efter 21½ Aars Forløb lukkede Tyskland igen op for Indførsel den 1. Juli 1890. Vi udførte nu atter, saa mange vi kunde overkomme, og Bønderne tog igen fat paa at fede Hamborgersvin. Der var i Landbruget stærkt delte Meninger med Hensyn til Svineproduktionen, og endnu var man ikke helt klar over, hvilken Race man helst skulde lægge Vægt paa, saa her var nok Hamborgersvin at fortsætte med. Vi fik igen Forbindelse med vore gamle Firmaer og med endnu et: Kommissionsfirmaet Heyn & Clasen i Hamborg, som var blandt vore gode Kunder. Clasen kom selv til Roskilde og købte af os her.

Men Mund- og Klovesygen regerede her hjemme, og den 10. Oktober 1892 lukkede Danmark selv for Udførsel

og forbød tillige Overførsel til de forskellige Landsdele fra de lukkede Distrikter. Det var et klogt Forbud, som skyldtes Indenrigsminister Ingerslev. Jeg var selv oppe hos Ministeren og talte med ham om Forbudet, som han motiverede med den Vending: »Det er bedre, vi drejer Nøglen af indefra, thi da kan vi selv lukke op igen.«

Men Indenrigsministeren blev plaget og bestormet fra alle Kanter. Aviserne flød over med Klager over, at vi selv ruinerede vort Landbrug, og allerede en Maaned efter maatte han, pint og plaget, hæve Forbudet. Det var for tidligt. Skønt Sygdommen havde bredt sig, udførtes der alligevel angrebne Partier og syge Dyr, som dels blev standset, dels blev slaaet ned. Det var en stor Dumhed af os herhjemme, og den fremtvang utvivlsomt den næste Lukning fra Tysklands Side.

Den kom nogle Maaneder efter. I Stedet for Clasen, som plejede at komme her om Tirsdagen og undertiden købte for 30,000 Kr. af os paa én Gang, kom der et Telegram, dateret den 6. Marts 1893. Det indeholdt kun de faa Ord: »Preussen spærrer for hele Danmark. Kommer ikke. Clasen.«

Men det var nok.

Der blev en Tid tilladt Indførsel mod øjeblikkelig Slagtetvang, senere kom der Krav om 10 Dages Karantæne, og endelig den 14. December 1895 spærrede Tyskland totalt for levende Svin. — Siden har Forbudet aldrig været ophævet.

ANDELEN — SLUTNING

Tysklands Lukning blev Afslutningen paa en stor Del af min Virksomhed, men endnu en Overmagt skulde vi Handelsmænd møde, som mere og mere tog Livet af os. Det var Andelsslagterierne. »Andelen« begyndte sin Virksomhed i 1887, da det første Slagteri byggedes i Horsens. Det efterfulgtes 1888 af 4 andre, deriblandt af Holbæk Slagteri, som for en stor Del ramte »mit« Opland. Senere i 1896 oprettedes Kalundborg Slagteri, som ogsaa berørte »min« Egn, og allerede efter 10 Aars Forløb havde vi ialt 24 Slagterier her i Landet.

Selv om Andelsslagterierne var en Konkurrence for de private Slagterier, saa var de private dog i Begyndelsen i Stand til at modarbejde Andelen kraftigt, og det gjorde de ogsaa. Det gik nemlig ikke saa hastigt for Bønderne med at gaa i Slagterierne, og derfor naaede jeg for mit Vedkommende i 90'erne det højeste Antal Svin, jeg endnu havde haft at handle med. Jeg naaede op paa en 8—10,000 Stykker om Aaret og fik, efterhaanden som Slagterierne dukkede frem, Kunder nok at sælge til. For mange Slagterier brød straks med det, der var Andelstanken, at de kun skulde arbejde med Andelshavernes Svin. De var i Begyndelsen simpelthen forsultne og tog mod de Svin, de kunde faa. Og jeg paa min Side gjorde mit til at holde saa mange som muligt ude af Slagterierne, saa længe som det kunde lade sig gøre.

Ved de mange og gode Forbindelser, jeg havde, bl. a. Firmaet S. Johannesson i København, de private Slagte-

rier og Andelen, — Kalundborg og Holbæk Slagterier har jeg dog aldrig kunnet bekvemme mig til at handle med — havde jeg efterhaanden saa gode Strengte at spille paa og saa forskellige Steder at dirigere imellem, at jeg kunde give Sælgerne fordelagtige Priser. Kun én Handelsmand til her paa Sjælland, Carl F. Nielsen i Slagelse, arbejdede paa samme Maade.

S. Johannesson i København, som jeg i Halvfemserne kom i nær Forbindelse med, boede dengang i Antoniestræde, hvor hans dygtige Kone selv stod i Butikken. Senere fik han Udsalg paa Hauserplads og efterhaanden c. 15 Udsalg rundt om i Byen. Gamle S. Johannesson var i et og alt en Stadsmand. Oprindeligt var han Snedker af Profession, men var saa begyndt paa et Fedevareudsalg. Han spekulerede paa England, særlig med Eksport af store, slagtede Svin, og kunde bruge finere Svin til Butiksbrug. Han flyttede senere Hovedforretningen til Højbroplads, hvor den nu har til Huse. Nu er den dog gaaet over paa andre Hænder. Den ejes fra 1. Oktober 1928 af Slagteriernes Central.

Jeg holdt mig efterhaanden udelukkende til Handelen med Svin, naar man handlede med dem, havde man noget at arbejde med, selv om det var et Slid at skaffe dem og faa banket dem sammen. De større Dyr var det ikke meget værd at have med at gøre mere, og den Tid var i det hele taget forbi, da man, som da jeg var ung, altid tjente og aldrig handlede forgæves.

I 1892 lukkede England for Indførselen af levende Dyr, grundet paa Mund- og Klovesyge, og det blev efterhaanden kun lidt, jeg havde at gøre paa Københavns Kvægtorv. Den gamle »Trommesal« var nedlagt 1879.

— — —

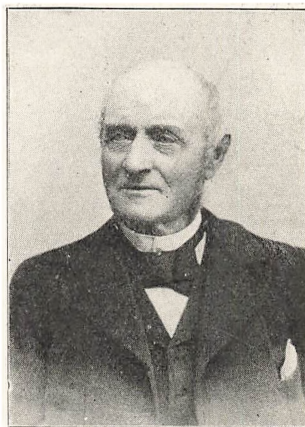
Min gamle Fader vedblev med sit Rejseliv indtil Sommeren 1906, da var han i sit 82. Aar. Han havde stadig været rask, og aldrig holdt han op med at være interesseret i sin Gerning, ja, hele hans Liv var egentlig gaaet op i

Virksomhed og Forretning. Sine Børns Arbejde og Virksomhed fulgte han og støttede, naar og hvor han kunde.

Han var til det sidste lige saa nøjsom, som han havde været gennem Aarene. Laa han hjemme i Roskilde om Natten, sørgede han selv for sin Morgenmad. Den bestod af Øllebrød med Rugbrødsklumper i, hyppigt spiste han

Caroline Frederiksen.

Fritz Frederiksen, 75 Aar.

Spegesild til. Han kogte den selv, og det var en daglig staaende Ret, inden han »tog i Landet«. Af Princip havde han aldrig ude paa Landet eller sammen med Kunder nydt Spiritus eller blot et Glas Øl. Det samme Princip har jeg for Resten ogsaa overholdt al min Tid. Vilde man byde ham noget, drak han hellere Mælk eller Hvidtøl.

Naar han var hjemme i Roskilde, var det hyppigt hans Morgen og Aftenbeskæftigelse at staa paa Hjørnet af Algade og Hersegade, uden for Butikken, ryge paa sin Pibe og se paa, hvordan alting nu tog sig ud. Han kunde ikke lade være at undre sig over den opvoksende Slægts mærkelige Fornødenheder, og om Stationsbyernes Vækst og det Liv, der levedes der, blev han aldrig træt af at underholde. I 60 Aar var han Borger i Roskilde, saa de

Forskydninger, han har set blandt Mennesker og i Forhold i de Aar, har jo heller ikke været saa helt faa.

Grundet paa en Hjerteforkalkning, som hans Læge gjorde ham ængstelig for, opgav han endelig at rejse i Sommeren 1906. Det var Synd for ham, han skulde haft Lov til at dø paa sin Vogn. Han syntes ikke selv, han

Sophie Frederiksen.

Rasm. Frederiksen, 62 Aar.

fejlede noget, og pintes derfor af Sørgmodighed og af det ufrie Hjemmeliv. Kun en kort Tid kom han til at ligge til Sengs. Han døde den 2. Marts 1907. Min Moder døde først den 25. December 1919, 90½ Aar gammel.

— — —

Om de sidste 25 Aar af min Virksomhed er der ikke stort mere at sige. Efterhaanden som Slagterierne delte Landet imellem sig, og Bønderne mere og mere lod sig binde af Andelssystemet, har jeg vidst, at den Maade, jeg handlede paa, var at føre en Kamp mod Overmagten. Hvem kan konkurrere med et System som Andelens? Ingen. Thi en Forretning, der selv er Herre over Indkøbspris og Overskud, kan sagtens faa det til at gaa rundt, naar tilmed Andelshaverne og deres Arvinger hæfter for den Gæld, der maatte blive.

Men jeg har dog formaaet at holde mig ovenover, skønt jeg ofte har været i en haard Krydsild. Bundet, bastet og dikteret af Priser og Forhold har jeg været, men jeg har haft Støtte af mange gamle Kunder paa den Egn, hvor jeg næsten daglig har færdedes i godt 60 Aar, Kunder, der for en stor Del har haft ondt ved, ligesom jeg selv, at skulle være lænket til en Kontrakt og derved være berøvet Friheden til selv at disponere. Dem findes der stadig nogen af Landet over, og derfor er der endnu lidt for en rask Mand at gøre, men ogsaa kun lidt.

For som Fedekalvene i Kvalitet blev forringede ved Centrifugens Indførelse, som Faar og Lam af den Kvalitet og Race, vi handlede med, er slettede ud, saaledes er Svinene nu ogsaa forandrede og omtrent forsvundne fra det frie Marked. Og nu, jeg er gammel, synes jeg, at alt, hvad jeg har oparbejdet gennem Aarene, er blevet taget fra mig og lavet om.

Jeg har inden for Handelen oplevet en stor Opgang, men ogsaa set Nedgangen og Forandringen og atter Udviklingen frem ad nye Veje, der uden Tvivl i det store og hele har været til Gavn for Landet. For mig er der kun det tilbage, at jeg har haft en Ungdom som kun faa, og at have den at se hen til, er meget værd. Minderne om den Tid, hvor man kunde komme til at bestille noget, om min Frihed og den lykkelige Tid, jeg har haft, kan ingen tage fra mig.

OM MULLERUP MOSE OG MULLERUP-KULTUREN

Af M. J. Mathiassen, Mullerup, Slagelse.

Det første, der gav mig særlig Interesse for denne store Mose, var dens Plantedække, der foruden almindelige Moseplanter omfattede en hel Række Planter, som man ellers kun finder paa Strandenge, Strandklinger eller paa selve Strandbredden: S a n d k r y b (*Glaux maritima*), S t r a n d - K o g l e a k s (*Scirpus maritimus*), R ø d b r u n K o g l e a k s (*Sc. rufus*), B l a a g r ø n K o g l e a k s (*Sc. Tabernæmontani*), F j e r n a k s e t S t a r (*Carex distans*), S t r a n d - V e j b r e d (*Plantago maritima*), S t r a n d - T r e h a g e (*Triglochin maritimum*), S t r a n d - T u s i n d - g y l d e n (*Erythræa littoralis*), S m a l b æ g r e t E n t i a n (*Gentiana Amarella*), S t r a n d - S v i n g e l (*Festuca arundinacea*), S p y d b l a d e t M e l d e (*Atriplex hastata*), U d s p æ r r e t S ø d g r æ s (*Glyceria distans*), K ø d b l a d e t H i n d e k n æ (*Spergularia salina*), D a n s k K o k l e a r e (*Cochlearia danica*), S t r a n d - S a m e l (*Samolus Valerandi*) og S t r a n d - K a n t b æ l g (*Tetragonolobus maritimus*)¹⁾. Senere er der fundet flere lignende Lokalteter med Saltbundsplanter, som har givet Anledning til Boringer for at undersøge, hvor Saltvandet kunde komme fra. Dette skete dog ikke i Mullerup Mose, men ved Rislev Nord for Næstved, hvilken Lokaltet var fundet af K n u d H e e A n d e r s e n²⁾. Ved Boring 12 m

---

¹⁾ Offentliggjort i Botanisk Tidsskrift 1913, S. 175, efter Opfordring af Professor Sernander, Uppsala.

²⁾ Bot. Tidsskr. 1923, S. 67.

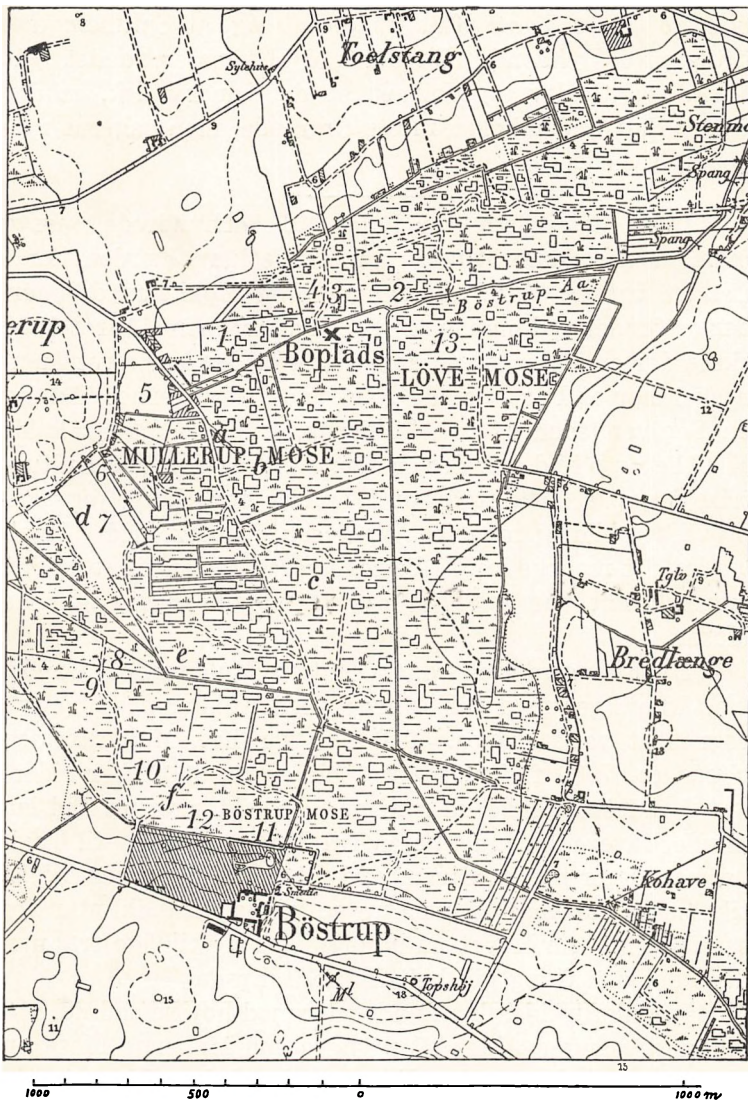

Fig. 1. Mullerup Mose. Byen til venstre. a, b og c betegner de Steder, hvor de fleste Saltbundsplanter fandtes, nu er de gaaet stærkt tilbage. Tallene viser Steder, hvor der var Stubbe. Ved 1 var de fleste (se Kortet S. 106), ved 2 Stammen, ved 3 Stubbe ved den nye Boplads, ved 4 staar enkelte endnu. Krydset viser Saraus Boplads.

ned, de sidste 5 m i Kalk, viste det sig, at Saltmængden tiltog med Dybden¹). Da der ved Boring er fundet salt Vand ved Gørlev og Holbæk, er det sandsynligt, at der findes Salt under hele Amtets Omraade, men sagtens meget dybt nede.

Indtil det sidste Aar i det 19. Aarhundrede mente man, at de ældste Minder om Menneskers Færden her i Landet var de store Skaldynger eller Køkkenmøddinger, der er fundet ved mange af vore Kyster; men i Aaret 1900 skete der en Begivenhed, som viste, at der har levet Mennesker her et Par Tusinde Aar før Skaldyngernes Tid, og da Begivenheden skete i Mullerup, er Tiden blevet kaldt Mulleruptiden; det er denne Tid og det lave Kulturtrin, hvorpaa Folk stod her i Landet den Gang, jeg skal prøve at skildre; men jeg tager selve Mosen med i Haab om, at det maaske kunde bevæge en og anden til at se lidt opmærksomt paa de Lag, der opbygger andre lignende Moser.

Hvor længe det er siden, de første Mullerupfolk levede, kan ikke siges med Sikkerhed; men Køkkenmøddingerne regnes at være fra ca. 5000 Aar før Kr., Mulleruptiden altsaa ca. 7000 f. Kr.; saa det bliver ca. 9000 Aar siden.

Landet saa ikke ud som nu. I Skaldyngernes Tid laa Landet lavere end nu. Vejen fra Mullerup Havn til Teglværket ligger paa en Strandvold fra den Tid, og paa Vejen til Reersø kan man til venstre se gamle Strandkliner fra samme Tid, som Havet nu har trukket sig tilbage fra, medens det den Gang gik helt ind til Filipdal.

I Mulleruptiden laa Landet derimod højere end nu, saa Moser af samme Alder eller yngre end Mullerup Mose nu findes ude i Storebælt. Der kom saaledes Tørv op, da Mullerup Havn blev udgravet, og da en sunken Torpedobaad skulde hæves Syd for Musholm.

Maaske nogle spørger, hvor man kan vide, at det er

---

¹) Se »Naturens Verden« 1931, S. 148.

Fig. 2. Kort over Danmark i Mulleruptiden. Isobaserne viser, at Skagen—Blekinge ligger i samme Højde som nu, Oslo Fjord 100 m lavere og Syd-Danmark 25 m højere end nu til Dags. Denne Hævning mod Syd har afspærret Østersøen, saa den er blevet en Ferskvandssø med Afløb gennem Vetteren og kaldes Ancyclusøen. Øerne er vokset sammen med baade Jylland og Skaane. Den nordlige dybe Del af Øresund ses, Langelandsbælt ogsaa, meget af Lillebælt, men af Storebælt kun lidt; en lille Flod løber derudi forbi Mullerup. Weichsel og Oder løber til Elben gennem den Lavning, hvor nu Havel er.

saa mange Tusinde Aar siden, Landet saa saaledes ud. Det samme spurgte jeg ogsaa om engang, da min Søn Therkel og jeg var i Sværdborg Mose for at se Udgravningen af den nye Mullerup Boplads, der var blevet fundet af Vordingborgfolk, som havde læst, hvad Therkel havde skrevet om Mullerup. Botanikeren Knud Jessen, nu Professor, fortalte da om De Geers nye Arbejde om-trent som følger:

En Sø, der ligger neden for et is- og snedækket Bjerg, modtager hver Sommer en Strøm af Smeltevand, der medfører Lerslam, som aflejres i Lag af forskellig Tykkelse, eftersom Sommeren er varm eller maaske regnfuld som 1927, eller kold eller regnfattig som 1933. Er Søen fyldt, saa Vandet løber længere ned i Dalen, eller Sneen har forladt Bjerget, fordi Klimaet er blevet mildere, saa ligger disse Lerlag maaske i Aartusinder, indtil muligvis et Teglværk gaar i Gang med at grave Leret op; er der derved dannet en glat, lodret Væg, ligger Lagene synlige, og en Videnskabsmand kan komme til at opmaale Lagene og tegne en Profil af hele Lermassen. Lad os antage, at dette er sket oppe i det nordlige Sverige. Længere mod Syd opdages en anden Lermasse, og Videnskabsmanden (en Geolog) faar ogsaa her tegnet en nøjagtig Profil. Han opdager da, at de to Profiler har en paafaldende Lighed paa to forskellige Steder, saa faar han en Tanke og bliver saa ivrig, at han næsten sætter Himmel og Jord i Bevægelse for at faa Penge til at fortsætte Arbejdet. Han kan umulig gøre det ene, da det drejer sig om at undersøge mange Hundrede Steder hele Vejen ned igennem hele Sverige. Naar han saa er færdig med dette Arbejde, som har varet flere Aar, kan han begynde at sammenarbejde sine Profiler. En saadan Bearbejdelse af indsamlet Materiale kan ofte tage længere Tid end selve Indsamlingen.

Det er den svenske Geolog De Geer, der har foretaget disse Undersøgelser, og jeg har her tegnet 3 tænkte Profiler (da jeg ikke har set de originale), som viser, hvor-

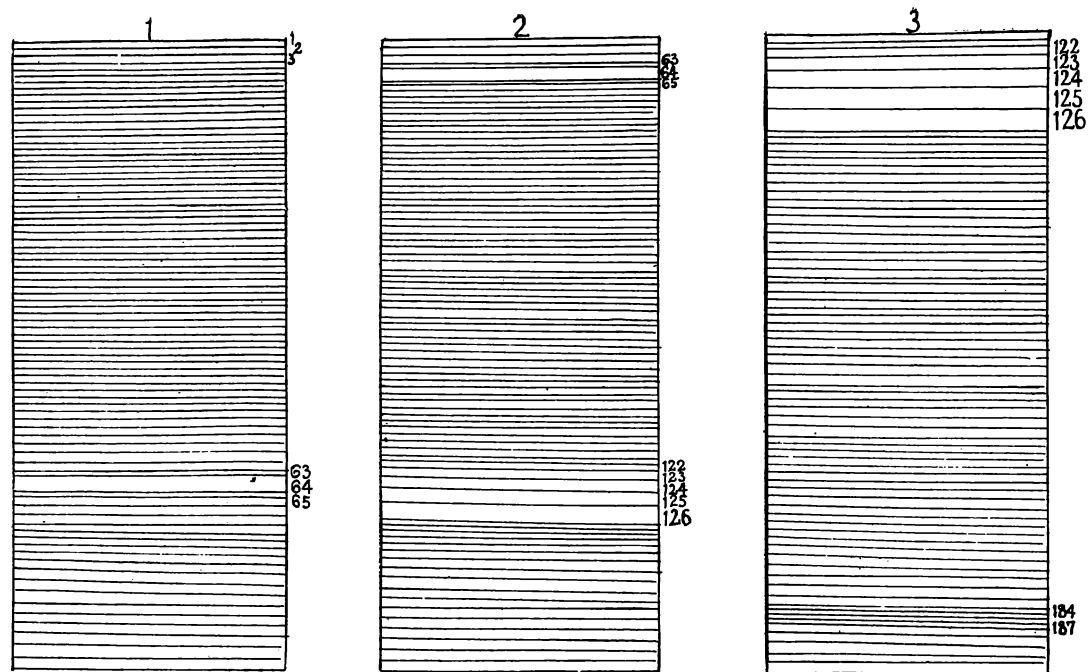

Fig. 3. Tre Profiler af lagdelt Ler. (Efter De Geer)

ledes de kan stilles sammen, saa man ligefrem kan optælle, hvor mange Aar der er afsat Lerlag, den første fra det nordligste Sverige, derefter andet og tredie længere mod Syd, og saaledes i en lang, lang Række indtil det sydlige Skaane.

For at kunne føje dem sammen gælder det om at finde en Særegenhed ved den ene, som kan genfindes i en anden. I Nr. 1 er Lagene Nr. 63, 64 og 65 to tynde Lag med et tykt imellem; tilsvarende findes i Nr. 2 oppe foroven, disse faar altsaa samme Numre, da der ingen andre Steder findes noget lignende Forhold. Forneden i Nr. 2 findes 5 Lag, de 4 med voksende Tykkelse, derefter tynde; det samme Forhold ses foroven i Nr. 3, og de faar altsaa samme Numre til 126. Forneden i Nr. 3 er som særkendetegnet 4 meget tynde Lag; det gælder saa om at finde et lignende Forhold i en anden Profil, og saaledes er De Geer blevet ved taalmodig at lede op blandt sine Profiler og er kommet til det Resultat, at der er gaaet 10—11,000 Aar, siden Isen er afsmeltet i det sydlige Sverige, og maa ske 12,000, inden Sjælland blev isfri.

Man forstaar, der skal Taalmodighed og Udholdenhed til for at udføre et saadant Arbejde.

I det mellemste Sverige har jeg set en saadan Lermasse med Lag, idet Prof. Sernander under et Besøg hos ham 1913 i Uppsala viste mig, at der lige ved hans Hus blev gravet i »Den hvarfviga leran«. Ved Knabstrup har jeg ogsaa set en smuk Væg.

I 1933 traf jeg atter Prof. Jessen, idet han havde bedt mig være Vejviser, naar han med tre Elever kom til Mosen for at hente Prøver af Tørv- og Gytjelag til Undersøgelse af Støvkorn fra de Planter, som voksede ved Mosen under dens Dannelselse, da han arbejdede paa et Værk om Mulleruptidens Plantevækst.

Efter Afsmeltningen maa der jo gaa en Tid, inden Bebyggelse kan finde Sted. Hvorledes Landet efterhaanden forandrede sig, inden Menneskene kom, kan ses i »Fra

Geologiske Perioder	Blytt-Sernanders Per.	Skov	Dyr uddør	Arkæologiske Perioder	Vigt. Kulturelementer	Aarstal
Myatid Navn efter Sandmusling, som indvandrer her	Subatlantisk kølig fugtig	Naaletræer plantet	Vildsvin Ulv	Historisk Tid	Kirker, Runer Vikingskib med Sejl	omtr. 1000 e. Kr.
			Los		Jernalder	Jernredskaber, Sølv Glas, klinkbygget Baad
Tapes- eller Litorinatid Østersøen saltere end nu	Subboreal varm tør	Bøg	Bæver Vildkat Bjørn	Bronzealder	Broncesværd, Guld, Lur Helleristning, vævet Tøj Baad, syet sammen	1400 f. Kr.
			Urokse Elsdyr		Stenkister Enkelgravs- Jættestuer kultur Dyssetid	Yngre Stenalders slebne Flintøkser Husdyr, Korn
Litorinahavets største Udbredelse	Atlantisk mild fugtig	Eg	Køkkenmøddingtid Ertebøllekultur	Mullerup- kultur	Ældre Stenalders uslebne Flint. Lerkar	ca. 5000
Ancylustid Fastlandstid Østersøen fersk	Boreal varm tør				Fyr	Ældste Stenalders Hornøkse med Flintskærpe Harpun af Ben Kano med Padleare
Yoldiatid eller Ishavstid	Subarktisk Første Skovtid	Birk Bævreasp	Steppeegern	Oldstenalder i Mellemeuropa	Rensdyrkultur? Dyrebilleder i Huler i Spanien og Frankrig	ca. 10000 før Kr.
	Arktisk Dryastid	Dryas	Daadyr			
Istid		<Is>				

Fig. 4. Skema over Perioder i Alluvialtiden, d. e. efter Istiden (Postglaciantiden.)

Holbæk Amt« 1917 (H. V. Clausen). I samme Værk giver min Søn Therkel Mathiasen en kort Skildring af Oldtiden og i en lille Bog paa Martins Forlag en udførligere af Stenalderen. Og hvorledes Istidens Mennesker i Mellemeuropa efterhaanden nærmede sig Mullerupkulturens Standpunkt, fortælles i »Fra Holbæk Amt« 1919 af H. Kjær, som ogsaa skildrer Tildannelsen af de enkelte Redskabstyper.

Da Moserne har givet de vigtigste Bidrag til Forstaaelsen af de Forandringer, der er sket siden Istiden, altsaa i Alluvialtiden eller Postglaciertiden, vil jeg forsøge at skildre Mullerup Moses Dannelse ved Hjælp af et Skema, som er dannet ved at sammenarbejde Geologers, Naturhistorikeres og Arkæologers Arbejder fra Danmark og Sydsverige.

Skemaets første Rubrik har Navn efter Bløddyr, hvis Skaller er fundet i de i Vand afsatte Lag: Yoldiatiden efter Ishavsmuslingen *Yoldia arctica*, Ancylustiden efter en lille Ferskvandssnegl *Ancylus fluviatilis*, som fortæller, at Østersøen da var fersk, fordi Landet var hævet saa meget, at Landforbindelsen mellem Jylland og Skaane afspærrede for Østersøen. Tapes- eller Litorinatiden har Navn efter Muslingslægten Tapes eller Strandsneglen *Litorina littorea*, som fordrer salt Vand og dengang fandtes længere inde i Østersøen end nu, fordi Vandet var mere salt; Forbindelsen med Kattegat var bedre, fordi Landet havde sænket sig. Myatiden har Navn efter Sandmuslingen *Mya arenaria*, som først da optræder.

Den anden Rubrik omfatter Klimaperioder efter Moseundersøgelser af Botanikerne Nordmanden Blytt og Svenskeren Sernander.

Den tredie er dannet især efter Danskeren Japetus Steenstrup, som fandt den nævnte Rækkefølge af Skovtræer i Skovmoser.

Fjerde efter Danskeren Herluf Winge. De enkelte Dyre-Navne er anbragt efter den Tid, hvorfra de

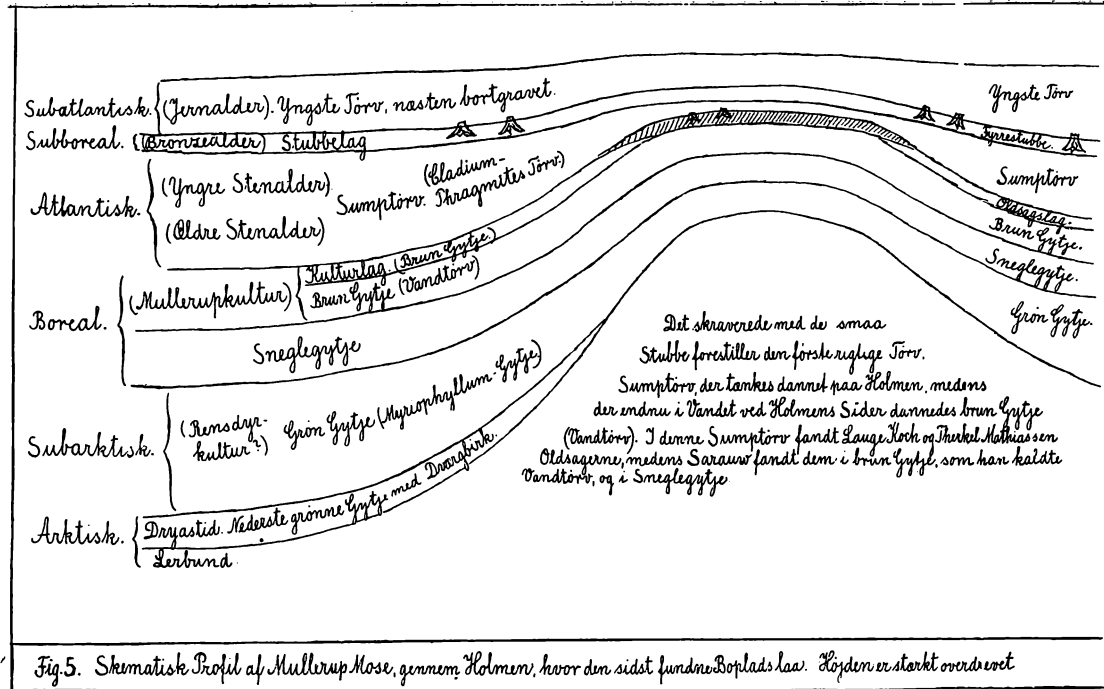

Fig. 5. Skematisk Profil af Lagene i Mullerup Mose omkring en Holm. Se Tekstens Tvivl om Tydingernes Rigtighed.

sidste (yngste) Levninger af de paagældende Dyr er paa-
vist. Dyreverdenen gaar tilbage, naar Menneskene gør
Fremskridt, og dog er det ikke let forstaaeligt, hvorfor
Elsdyr og Urokse uddør saa tidligt, naar de kunde leve
videre i vore Nabolande, saa vi i 1933 kunde opleve et Els-
dyrs Indvandring til Sjælland.

Femte og sjette Rubrik er efter danske Arkæologer
med C. J. T h o m s e n i Spidsen; han angav først af alle
i Verden Inddelingen i Sten-, Bronze- og Jernalder.

Sidste Rubrik angiver de omtrentlige Aarstal, de
ældste af dem er dog meget usikre.

Mullerup Mose har som andre Moser af samme Slags,
de kaldes Kærmoser, været en Sø.

I Leret under Mosen er ikke fundet arktiske Planter,
dog er D v æ r g b i r k e n, *Betula nana*, fundet tæt ved
Leret i nederste Dynd; men fra et Par Nabomosser, hvor-
fra hentedes Teglværksler, er fremkommet baade *Dryas*
octopetala (Fjeldsimmer) og en Rensdyrtak, den sidste
givet til Skolesamlingen af Mosens Ejer, P. H a v e m o s e;
nu findes der dog kun et Billede af den, da Zoologisk Mu-
seum ønskede den. Dette, Mosens Underlag, Ler og aller
nederste Dyndlag repræsenterer altsaa *Dryas* t i d e n.

Derefter kommer mægtige Dyndlag. Det svenske Ord
G y t j e bruges nu for det meste om saadanne. Disse Gy-
tjelag, der hovedsagelig bestaar af Smaadyrs Ekskremen-
ter med Smaadele af døde Dyr og Planter, f. Eks. T u -
s i n d b l a d (*Myriophyllum*), maa være afsat i aabent
Vand igennem lange Tider, da Lagene kan være 2—3 Me-
ter tykke. Det nederste og langt det mægtigste, ofte grøn-
agtige Gytjelag maa henføres til den subarktiske f ø r s t e
S k o v t i d, omend jeg mangler direkte Beviser herfor.
Sernander kalder den *Myriophyllum*-Gytje.

Det øverste Dyndlag, S n e g l e g y t j e, gul- el. rød-
agtig, maa være afsat i mere grundt Vand og er efter de
talrige Snegleskallers Art af Dr. N o r d m a n n henført
til den b o r e a l e Tid. Herover kommer et Lag, der er

en Mellemtning mellem Gytje og Tørv, altsaa Tørv afsat i aabent Vand, men med flere Vandplanter, hvorfor den ogsaa er benævnt *V a n d t ø r v*¹⁾. De Planter, der her indgaar, er, foruden de helt nedsænkede som Tusindblad, tilige dem med svømmende Blade som Aakander og Vandaks. Derefter er Dannelsen af den egentlige *S u m p t ø r v* begyndt, dannet af Sumplanter som *A v n e k n i p p e* (*Cladium Mariscus*), i Mullerup kaldet *R o m m e l*, *T a g r ø r* (*Phragmites communis*), Kogleaks (*Scirpus*), *Siv* (*Juncus*) o. m. a. Sernander kalder den *Cladium-Phragmites-Tørv*. *L a u g e K o c h*²⁾ nævner endvidere Skovtørv, som maa være dannet under endnu mere tørre Forhold, og hvori fandtes en Fyrrekogle. Sumptørvens Dannelse er selvfølgelig begyndt først paa de højeste Steder i Mosebunden, som, naar Vandet i Søen svinder i den rigtige tørre boreale Periode, først bliver egnet til at huse Sumplanterne og saaledes danne en Holm i Søen, medens der godt ved Holmens Sider endnu kan dannes Vandtørv. Da disse Lag er dannet, nemlig Vandtørv og paa Holmens Top Sumptørv, indtræder den Udtørring af Mosebækkenet, som betinger, at der kan vokse Træer paa Holmene og disse blive beboelige. Skønt næsten alt det forkullede Træ, der fandtes paa Bopladsen, var Fyr, var Egen dog ikke langt borte. Koch fandt i Vandtørv i Helsingø Mose efter Sernanders Anvisning et Egeblad, som nu findes i Mullerup Skole. Prof. Jessen fandt ogsaa Egepollen (*Støvkorn*). Skemaet viser da ogsaa, at Egen kom i Boreal eller *M u l l e r u p t i d e n*. I det hele er Grænserne mellem de forskellige Perioder naturligvis langt fra skarpe; den ene gaar over i den anden, men for Oversigtens Skyld maa Grænserne paa Skemaet trækkes som rette Linier.

Efter den boreale Udtørring i Mulleruptiden kommer der atter en Tid, hvor Tørvedannelsen kan fortsættes, og der dannes et tykt Lag Tørv. Det passer med Skemaets

¹⁾ Af *S a r a u w* i hans Beretning om Udgravningen S. 162. Sernander kalder den *brun Gytje*. I Mullerup kaldes den *Lievertørv*, men den medtages ikke ved Tørvegravning.

²⁾ »Mullerupkult. geologiske Alder« i Medd. fra geol. Forening 1916, Side 7.

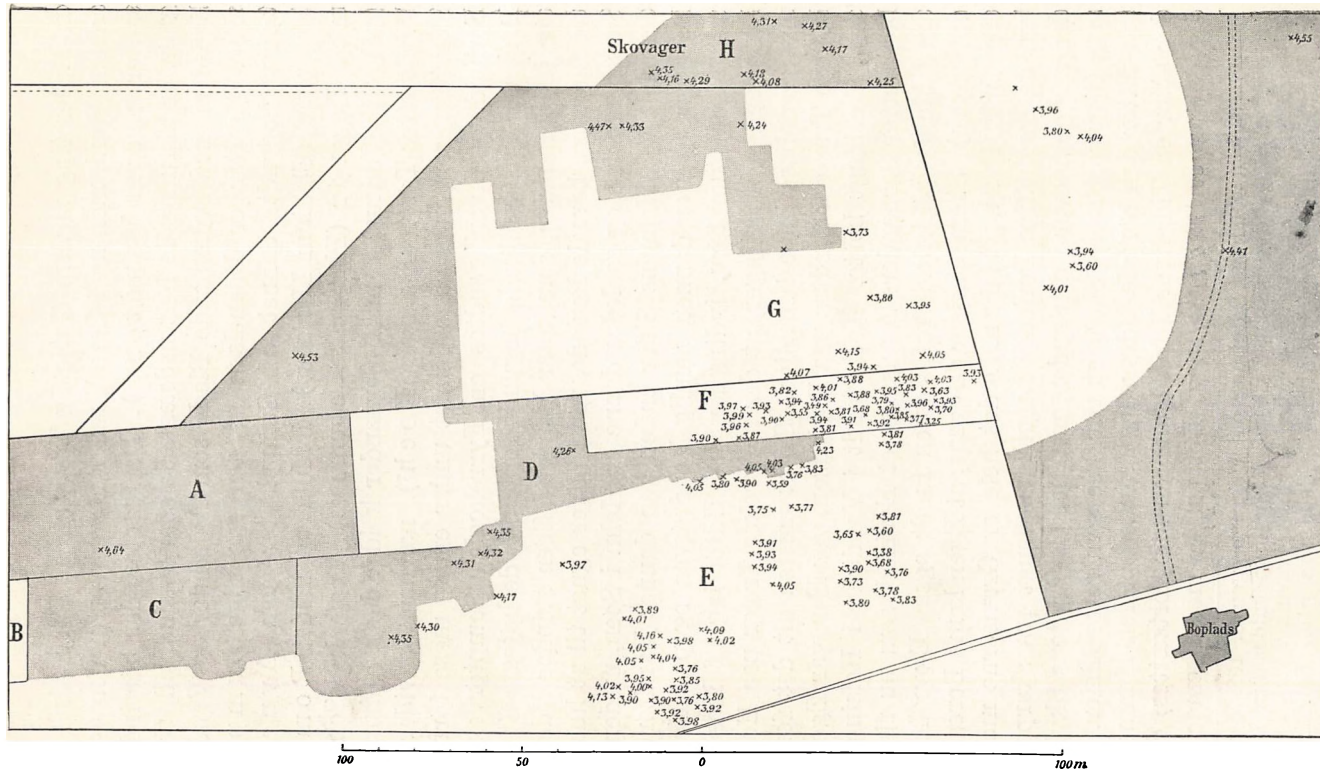

Fig. 6. Mullerup Mose nordvestlige Del. Fyrrestubbenes Pladser er mærket med X, Tallene angiver deres Højde o. H. i m. Det skraverede viser, hvad der var uopskåret Mose i 1901.

Fig. 7. Billede af Stykket F paa Fig. 6.

Stubbene skjult i Græsset; men ved hver Stub er sat en Pæl. Drengen er min Søn.

Fig. 8. Fyrrestub paa Stykket D, hvor der staar 4₂₅. Metertykt Tørvelag ses. Derunder 9 cm Vandtørv, 27 cm Sneglegytje (det lyse) derunder 80 cm »grøn« Gytje. Nederst lyst Blaaler; man ser ikke til Bunds i Hullet.

Fig. 9. Fyrrestamme fra Mullerup Mose, fundet ved Tallet 2 paa Fig. 1.

atlantiske Tids større Fugtighed, i hvilken Tid vi gennemløber baade ældre og yngre Stenalder. Desværre har jeg ingen Midler til at bevise, at det virkelig er saaledes. Ganske vist kom en Arbejder med en yngre Stenalders Økse, som skulde være fundet i Mosen; men

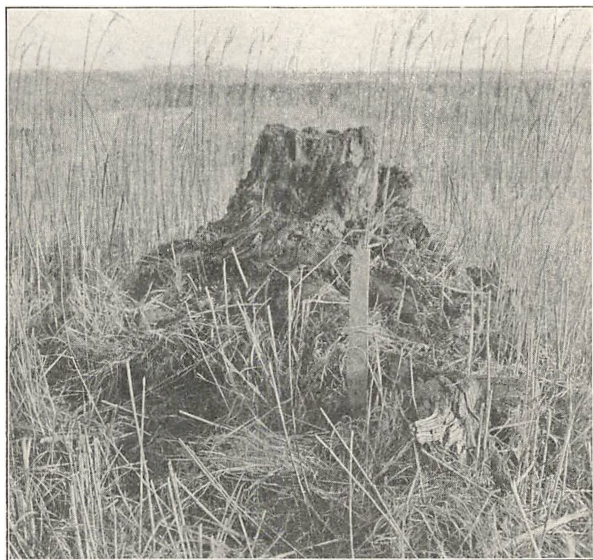

Fig. 10. Fyrrestub paa Stykke 4, Fig 1, den sværeste af alle, 40 cm høj og lige saa tyk Stamme; tilsyneladende med 2 Sæt Rødder, 4,01 m. o. H.

da Fagmanden fandt Ler og ikke Tørv i Revnerne, var der altsaa konstateret Bedrag¹⁾.

Denne Tørvedannelse standsede imidlertid, hvilket ses af, at der paa Tørvelaget har vokset Fyrreskov; jeg har optalt 368 Stubbe af indtil 40 cm Tykkelse, og saadanne Træer plejer ikke at vokse i den rene Sump. Der maa have været en tør Periode, og efter Skemaet frembyder sig den subboreale Periode i Bronzealderen. Men her mangler atter Beviserne. Det vilde ogsaa være

¹⁾ Siden er fundet en Spydspids og en Sav, hvis hvide Skorper viser Mosens Indflydelse.

meget forlangt, at een Mose skulde gemme Minder fra hele Oldtiden. Bronze er dog fundet i nærmeste Nærhed af Mosen; dennes Nabo, Rye Mose, i samme Vanddrag kan opvise et stort Fund; men om denne Bronze har haft Forbindelse med Stubbelaag, vides ikke. Vi er rigtignok her kommet helt op i Bøgens Tid; men andetsteds fra ved man, at Fyrren stedvis har holdt sig langt ud over Fyrretid. R o s t r u p meddeler saaledes¹⁾, at der i gamle Huse paa Læsø er brugt Fyrrekviste til Tagmateriale, og at endog Naalene sidder paa endnu.

»Et Tilfælde, der kunde se ud som en Tanke«, vil jeg lige nævne: Den Gaards Jord, som støder op til det Sted af Mosen, hvor de fleste Stubbe er fundet, og hvor de stod i Grønsværen inde ved Land, bærer fra gammel Tid Navnet S k o v a g e r (varieret Skovsager, Skovse-Agger). Lauge Koch (1916, Side 12) mener, at alle Stubbene er boreale, fordi mit Nivellement ikke viser to udprægede Etager, men fordeler sig over en jævnt skraanende Flade. Med den jævne Skraaning er det nu saa som saa: to Nabostubbe havde, som det ses paa Fig. 6, en Højdeforskel paa 40 cm, og faa Skridt fra den laveste Stub, 3,25 m. o. H., staar to i 4,03 m Højde, altsaa 78 cm Forskel. Og da jeg har fundet Flint alendybt under den Bopladsen nærmeste svære Stub, synes det mig rimeligt at anse Stubbelaaget for meget yngre end Bopladsen med dens tre smaa Træer.

Er Bopladsen, som det menes, fra Ancylustidens (Borealens) sidste Del (se H. Kjær 1919, Side 82), saa kan der ikke godt blive Tid til Dannelse af det tykke Tørvelag, som efter Kochs Mening hører til samme Tid. Træer paa Holmen skulde jo som de ældste ogsaa kunne blive de største; men tænker man sig derimod, at Litorinatidens (atlantiske) større Fugtighed i ældre Stenalder faar Vandet til at stige kort efter, at Bopladsen er forladt, saa Hol-

---

¹⁾ I Bot. Tidsskrift 1899, Side 280. I samme Tidsskr. nævner K. Wiinstedt 1932, S. 133, at der 1742 levede gamle Folk paa Læsø, der kunde huske Levninger af den prægtige store Fyrreskov.

men dækkes af Vand, maa Træerne der dø. Vi maa haabe, at der endnu kan fremkomme Bronzefund, eller at Prof. Jessen kan finde Bøgepollen eller andet, som viser, at Stubbene er subboreale.

Fyrreskoven fik imidlertid ikke Lov at blive staaende. Fugtigheden tiltog, saa Tørvedannelsen begyndte igen. Stammerne væltede. Jeg har kun set en eneste, som endda havde en mærkelig Form, idet den næsten var dobbelt saa tyk et Stykke oppe som nede ved Roden. Men Stubbene blev staaende; de er saa haarde, at man næppe kan hugge en Splint af med en Spade. Nu er de dog ogsaa væk paa 3—4 Stykker nær. En Stub bliver dog opbevaret; Dir. S. Müller bad mig sende den til Museet tillige med Tørv, hvori sad tre Flintflækker 5 cm under en Rod. Tørven, som dækkede dem, kan vi ogsaa finde Plads til i vort Skema, nemlig under den subatlantiske Tid i Jernalderen. I den historiske Tid er denne Tørv for det meste fjernet.

I Virkeligheden er det højst interessant, at Skemaet over hele Alluvialtiden saaledes kan afspejle sig i Mullerup Mose, selv om det ved senere Undersøgelser skulde vise sig, at Spejlbilledet er noget fortegnet.

Efter Lauge Koch 1916, Side 5, erklærer dog Sernander den øverste Tørv for subatlantisk, Stubbelaget subborealt og den derunder liggende Tørv atlantisk, saa der mangler ikke meget i, at han synes, Skemaet har afspejlet sig temmelig tydeligt i Mosen. For at faa den nyeste Opfattelse med spurgte jeg, førend dette blev trykt, og fik Svar om baade Skema og Profil fra Prof. Sernander, Prof. Jessen og min Søn, Dr. phil. Therkel Mathiasen, Inspektør ved Nationalmuseet, for hvilke Svar jeg her udtaler min bedste Tak. Skemaets Indhold støtter sig altsaa paa tre Specialister. Om Profilen skriver Sernander kun: »Min opfattning av år 1908 är nog nu tämligen gammalmodig«, hvilket dog maa kaldes »omtrentlig Tilslutning«. Jessen skriver: »Fyrrestubbene ude over Bassinerne er, saa vidt min

Undersøgelse viser, utvivlsomt boreale, om end yngre end Kulturlaget.« Vi maa altsaa stadig haabe paa nye Fund af Bronze eller Bøgepollen.

Nu er det paa Tide at fortælle, hvad der skete i Aaret 1900. Jeg havde begyndt at danne en Samling i Skolen og bedt Børnene bringe mig Ting, som de syntes, der var noget mærkeligt ved. I Maj Maaned kom en lille Pige, *Anna Hansen*, som nu er Dameskræderinde i Kirke-Helsing, og gav mig et Par smaa Ting, som lignede grove Hæklenaale af Ben, og som hendes Fader havde fundet ved Tørveskær paa den Del af Mosen, som tilhørte *J. P. Madsen*, men nu *Kr. Kristensen* af Mullerup. Da jeg kunde se, det var noget mærkeligt, gik jeg med alle Skolebørnene derned og rodede lidt i Tørven, hvorved fandtes de Ting, der ses paa næste Billede. Museet ønskede Tingene, saa jeg maatte nøjes med at faa Besked om, hvad Billedet forestiller.

1. og 2. er de to Harpunspidser, jeg fik af *Anna Hansen*. 3. Afbrækket Spids af en Ribbensharpun med 3 Takker. 4—8. Prene: Pilespidser, Spydspidser el. Haarnaale (f. Eks. Nr. 5). Nr. 4 bærer ved den tykke Ende Mærker af omviklet Garn; den har altsaa haft Skaft. Nr. 6 er en hel Benpibe (Skinneben af Lappedykker), der ses Hul ved den spidse Ende ind til den Hulhed, som Fugleknogler har i Stedet for Marv. 9. er meget ufuldkomment tilskaaret, maaske af et Barn. 10. Albueben af Svane; det er bearbejdet med Flintkniv. 11. andre Fugleknogler. 12. Fiskehvirvler, især af Gedde. 13. Underkæbe af Vildsvin; Fortænder og Hjørnetænder faldet ud eller taget ud for at bruges til Perlekranse og Huggetandsknive. 14. Et Stykke Hjerneskal med Horn af Raabuk. 15. Kronhjortetak, en ikke færdig Hjortetaksøkse. 16. Skulderblad af Kronhjort. 17. Ryghvirvel af Hjort. 18 og 19. af en ung Urokse. 20 og 21. Ringhvirvler af Kronhjort. 22. Leddeskal, Bagside af Halshvirvel, Kronhjort. 23. Skinneben af Urokse. 24.

Fig. 11. De først fundne Ting fra den gamle Boplads.
M. J. Mathiasen fot.

Bentap (Stejle) til et Uroksehorn, 55 cm lang, maalt paa den udvendige Krumning og 40 cm i Omkreds ved Roden. (Til Sammenligning er Nr. 25. Et afrevet Horn af en tre-aars Ko.) 26. Nøddeskaller, runde og aflange, til højre en hel og en musegnavet. 27. Forkullet Fyrretræ. Desuden var der mindre Stumper af Bæver, Grævling, Vildkat o. a.

Flint var der saa meget af, at Tørveskærerne i flere Aar havde været kede af at arbejde der paa Stedet, da de saa let kunde skære sig.

Da vi kom hjem fra Mosen med Sagerne, skrev jeg straks til Museet, og hurtigst muligt kom Folk fra Museet og begyndte med Arbejdsfolk fra Egnen en systematisk Udgravning.

Paa Billedet (Fig. 12) ses Assistent Sara u w som Leder, Konservator Rosen berg og Assistent Peter sen, Trondhjems Museum, ved Udgravningsarbejdet.

Sarauw skrev en stor Beretning om Fundet, »En Stenalderens Boplads i Maglemose ved Mullerup« til Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1903. Her meddeles, at Fundet indeholdt 1192 Redskaber (564 Spaaner, Blokke og Knuder medregnet) og 19179 Affaldsstykker. Men ogsaa med Hensyn til Arten af Redskaber var Fundet mærkeligt, idet Ben eller Hjortehorn var anvendt i langt højere Grad, end det har været Tilfældet i tidligere Fund; her skal dog kun nævnes et Par Eksempler: Af Ribbensharpuner, Brudstykker medregnet, fandtes 41 Ekspl., og Museet ejede i Forvejen kun et eneste Brudstykke, der tilmed var kommet fra Tissø's Vanddrag, hvortil Mosen hører. Fra Sverige kendte man heller kun et enkelt Stykke. Af Benøkser med Hul til vinkelbøjet Skaft som til Bronzealderens Hulcelter var der 3 Ekspl. Det undrede Sarauw, at jeg havde et Billede af en saadan hængende i Mullerup Skole, da han vidste, at der kun eksisterede et eneste Ekspl. af en saadan paa Museet; da han kom til København igen, meddelte han mig, at han havde efterset Optegnelserne derom i Museets Bøger; det viste sig, at dette Stykke var fundet i Kirke-Helsing Mose, saa det kan godt tænkes at stamme fra Mullerup, maaske tabt paa en Jagtudflugt.

Men Bogen udkom først 1904, og da var der allerede sket noget nyt i Mosen.

Gdr. P. H a v e m o s e fortalte mig 1902, at han havde set Flint i Muldvarpeskud Nord for Sarauws Boplads, og

da jeg fik Besøg af Lærerindens Broder, Lærer F r o d e K r i s t e n s e n, Opdageren af Kornaftryk i Stenalderskar, gik vi med en Spade ned til Stedet, ca. 130 m Nord for Bo-pladsen. Vi fandt ikke noget videre; men næste Formiddag, mens jeg var i Skole, fandt Frode Kristensen 25 pæne Flintflækker, henved 10 cm lange, liggende tæt sammen, alle med en Plet, som ledte ham til at sætte dem sammen, og det lykkedes at samle de fleste af dem, som de havde siddet i Flækkeblokken.

Efter dette foretog jeg en større Prøvegravning for Museet. $\frac{1}{2}$ m brede Grøfter blev gravet over en Højning, hvis Midte ligger ca. 115 m Nord for Sarauws Udgravning, med 5 m Afstand mellem Grøfterne, den længste 75 m i Retning N.—S.; i Retning Ø.—V. den længste 40 m. For hvert enkelt Stykke Grøft paa 5 m blev noteret, hvad der fandtes af Redskaber, Knogler og Flint, ialt 34 Redskaber og Brudstykker foruden Spaaner og Knuder, ca. 43 kg Flint og ca. 5 kg Ben. De bedste Stykker var en Hjortetaksøkse med Skafthul og en Flækkesav med 13 regelmæssige Tænder paa et 1,5 cm langt Stykke af den ene Æg. Denne lille Sav, den eneste fra Mullerup, blev fundet af Lærerinde Fru A g n e t e J ø r g e n s e n, nu Søborg, som deltog i Arbejdet. Efter den indsendte Plan kunde det altsaa ses, hvor der var de bedste Udsigter til Fund.

Den Gravning, som herved var forberedt, blev foretaget af Inspektør N e e r g a a r d i 1904 og omfattede 3 hele Felter à 25 m² og forskellige Dele af andre, ialt 238 m². Pladsen her tilhørte Gdr. Kr. Nielsen af Rye Mark. Men den hører under Løve By, Gierslev Sogn. En tidligere Ejer af Gaarden fik ved Gavebrev fra Bødstrup, hvor han siges at have været Kalvekusk, dette Stykke Mose lagt til Gaarden. Hvis dette havde været det første Findested, kunde Tiden altsaa være kommet til at hedde Løve-Tiden i Stedet for Mullerup-Tiden. 'Det vilde set mærkeligt ud, hvis der paa Skemaet var kommet til at staa Løvekulturen ved Siden af Rensdyrkulturen.

Fig. 12. Udgravningsarbejde paa den gamle Boplads.
M. J. Mathiassen fot.

Morsomt nok hører Mosestykket nu paa en Maade til Mullerup; thi da Kr. Nielsen mageskiftede Gaarden med Havemosegaarden, beholdt han dette Stykke Mose og indhegnede det til Kvægfold.

Neergaard fandt 95 Redskaber og Brudstykker, 4083 Stk. Flint og 512 Stk. Ben. Det smukkeste Stykke, der blev fundet 1904, var et Økseskaft af Kronhjortetak med gennemboret Hul til Økseblad som Skærpe. Det er lavet omhyggeligere end næsten alle andre Mullerupredskaber. Man kommer til at tænke paa Høvdinge-Værdighedstegn. Tre Sidegrene er afskaaret og Arrene fuldstændig glattede ligesom den ellers furede Overflade, der er pudset helt blank. Og saa er det pyntet med Ornament, ialt 5. Paa Fladerne ved Hullet nær ved den delvis fjernede Hornkrans er der Længdestreger med mange Tværestreger vinkelret paa disse eller skraatstillede; midt paa den konvekse Side et smalt Tværbaand af Længderidser. Hullet er omtr. cirkelrundt, lidt videre paa Skaftets konvekse Side. Et Sted laa en saa stor Mængde ganske smaa Flintstumper, at de dannede et sammenhængende Lag; her synes at have været et »Flintværksted«.

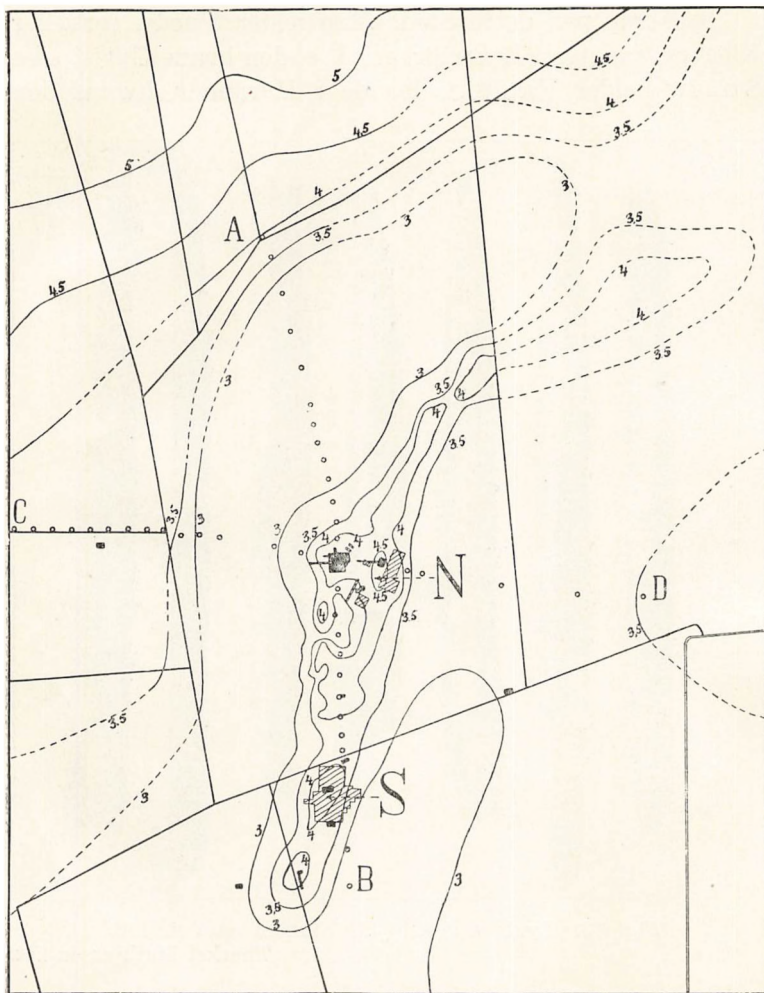
I adskillige Ferier havde vi Besøg af L a u g e K o c h, særlig tiltrukket af Skolens geologiske Samling. Juli 1915 foretog han sammen med min Søn Therkel en Prøvegravning lige Vest for Neergaards Gravefelt ud for N paa Kortet S. 118, hvor der ved Pløjning var bragt en Del Flint og Sten til Overfladen. De fandt bl. a. de 7 Benodde, der ses paa Billedet S. 117, liggende tæt sammen. Da det er tredie Gang, et saadant Sæt blev fundet her i Mosen, 8 i 1896 og 6 af Sarauw, er det højst sandsynligt, at de ogsaa har været brugt samlet som Lyster (eller nu Aalejern). Fundet i 1896 blev gjort af Husejer P. K l ø c k e r, Mullerup, som gravede Tørv lige op til den vestlige Grænse af Sarauws Felt. Her var ogsaa megen Flint i Tørven, hvilket var meget ubehageligt for Arbejderne, som gættede paa, at der maaske var fyldt Sten i for at lave Vej. Jeg

har ogsaa hørt, at der fra gammel Tid har været Færdsel til Bødstrup paa dette Sted. Men nederst nede, fortæller Kløcker, fandtes i Levertørven, d. e. den brune Gytje, som Sarauw kalder Vandtørv, laa de 8 Harpuner, hvoraf dog

Fig. 13. Lysteren. Alle Stk. fundet samlet. 1:2.
Therkel Mathiassen fot.

nogle var ufuldstændige; det interessanteste var imidlertid, at de ikke blot laa tæt sammen som i de to andre Tilfælde, men de var bundet sammen. Jeg forsøgte at faa nærmere Besked om det Stof, de var sammenbundet med, og Kløcker oplyste da, at det nærmest lignede Bast; men han gættede ellers paa, at det maaske kunde være Blade

1:4000

Fig. 14. Kort over Mosens Bund. Kurverne viser Sneglegytjens Overflade. De skraverede Felter viser Sarauws Udgravning (ved S) og Neergaards (v. N), de sorte Lauge Kochs og Therkel MathiasSENS.

af Rommel, saaledes benævnes her paa Egnen Avneknippe (*Cladium Mariscus*), som endnu vokser almindelig paa Mosen, og hvis Blade, der for Resten er saa skarpe, at der skal Forsigtighed til at plukke dem, er meget holdbare, hvorfor de har været benyttet til Tagmønning, hvortil de kunde holde meget længere end Halm og Tang. Harpunerne blev solgt til en Opkøber saa nær som den smukkeste, den vilde Kløcker selv beholde; men siden lykkedes det min Søn at erhverve den, og nu er den paa Museet. De to, Sarauw omtaler S. 246 som tilhørende Etatsraad Næser, hører rimeligvis til disse 8.

Fundet af de 7 Benodde gav Anledning til en ny, stor Udgravning, idet de to unge Studenter samme Sommer fik Lov at grave for Kalundborg Museum; dog nøjedes de ikke med at grave efter Oldsager, men gjorde et stort Arbejde for ogsaa at udrede andre Forhold ved Bopladsen. Resultatet af dette sidste blev den før nævnte Afhandling af Lauge Koch 1916 i Medd. fra Geologisk Forening S. 1—14. Heri findes hosstaaende Kort over Mosens Bund med Højdekurver for Sneglegytjens Overflade. Da de ved omhyggelig Gravning kom til den Overbevisning, at Vandet i den daværende Sjø naaede til 4 m Kurven under Bebyggelsen, maatte der have været 4 ganske lave Holme, dog naaede den største og højeste (ud for N paa Kortet), som laa ca. 110 m fra Land, godt $\frac{1}{2}$ m over Vandet; da der som vist paa Profilen S. 103 var baade Vandtørv og Sumptørv oven paa Sneglegytjen, var den virkelige beboede Overflade nogle cm højere. Det lykkedes nemlig at finde en beboet Overflade. Ved Gravning paa det højeste Sted fremkom et Kulturlag (Oldsagslag) ved Afgravning af den øverste Tørv med Grønsværen. For hvert Spadestik løsnedes denne Tørv fra Overfladen af et derunder liggende tyndt Kulturlag paa kun 4 cm Tykkelse, hvilende paa et kun 2 cm tykt Vandtørvlag over Sneglegytjen. De to sidstnævnte Lag var uden Kulturrester, medens disse var rigeligt til Stede i Kulturlaget, altsaa i den nederste Sumptørv:

Fig. 15. Den blotlagte Overflade med Kulturlaget, hvor Folkene har færdedes.

Fig. 16. Et andet Sted af den beboede Overflade med en Birkestub. En Lommekniv er henlagt mellem Rødderne for at vise Størrelsen.

Disse to fot. af Therkel Mathiasen.

Flintstykker, Knogler i Mængde, Oldsager, flere store Granitsten og Askeophobninger. Ligeftremme Ildsteder kunde ikke ses, da Stenene ikke laa samlede; men deres ildsværtede Sider og Asken taler tydeligt nok. Et Sted til viste sig en Overflade, nemlig paa Holmens vestlige Skraaning, hvor det største (sorte) Udgravningsfelt er vist paa Kortet. Her fandtes 3 Træer, og over og mellem disses Rødder var den største Sammenhobning af Oldsager. I 1 m² var der saaledes 6 Redskaber af Ben, 100 Knogler og 9 kg (ca. 580 Stk.) Flintaffald; i en anden m² ved Siden af: 8 Benredskaber, 80 Knogler og 4,3 kg (ca. 250 Stk.) Flintaffald. Ialt er der i 1915 udgravet 62 m² og optaget 270 Redskaber og Brudstykker, 853 Spaaner og Blokke, 770 Knogler og 8108 Stk. Flintaffald. Regnes nogle mindre Fund med, er der ialt fundet:

	Redskaber og Brudst.	Spaaner, Knuder, Blokke	Knogle- stykker	Flint- affald	Udgravet m ²
Paa den store Holm	453	1543	ca. 1500	ca. 13000	300
Paa Saurauws	628	564	3667	ca. 16000	200
I Mullerups Mose ialt	1081	2107	ca. 5000	ca. 29000	500

Naturligvis vil der altid være lidt Forskel paa de forskellige Undersøgers Opfattelse. Klassificering maa jo bero paa et Skøn, f. Eks. hvad der skal regnes til Spaaner og Blokke eller til Affald. Sarauw anfører 43 Stk. ildskørnet Flint, medens saadanne ellers er medregnet til Affald.

Det er altsaa temmelig store Mængder, der er optaget i Mullerup Mose. Men dette giver dog ikke noget rigtigt Billede af Kulturstandpunktet. Lidt bedre Indtryk faar man, naar alle Redskaber nævnes som ved Fig. 17 paa de to følgende Sider. Folkene har jo levet under fattige Forhold; men Kulturen har dog ingenlunde været

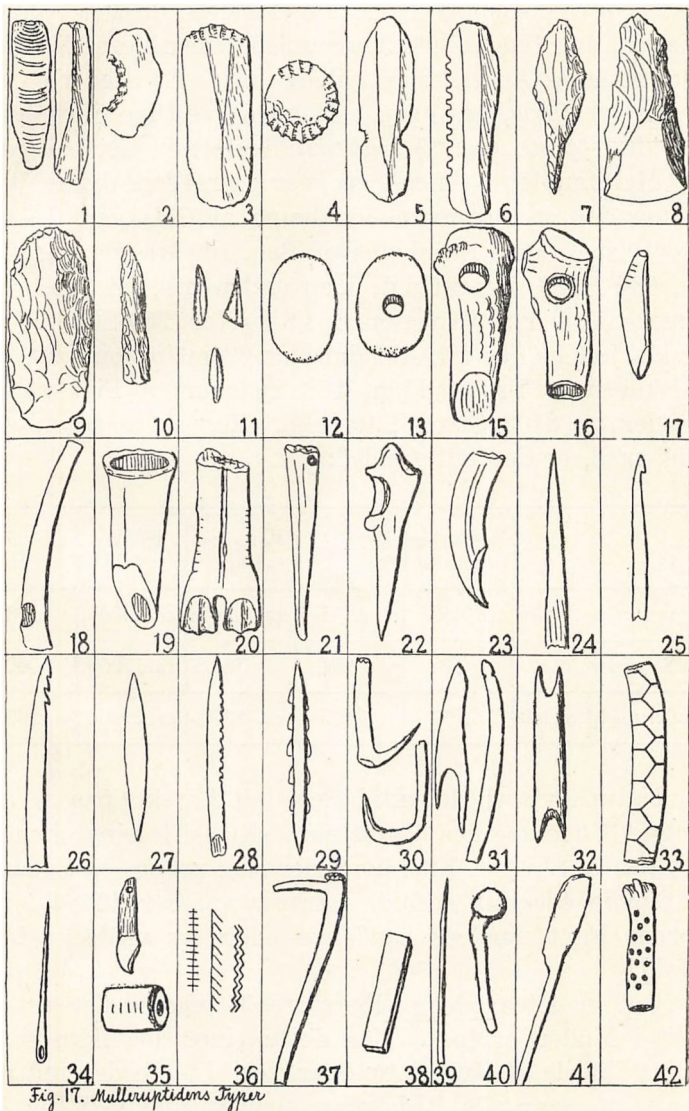

Fig. 17. Mulleruptidens Typer.

}

Typer fra Mullerup Mose.

	Ant.
1. Flintflækker. Slagbugle, to Ægge, en el. to Længdekanter paa Rygsiden	141
2. Spaanskrabere. Ved Slag el. Tryk dannet Skrabæg ud- el. indbuet	278
3. Flækkeskrabere. Flække med Skrabæg i den ene Ende	12
4. Skiveskrabere. Brede, runde Skiver. Slagbugle. Skrabæg	75
5. Flækkekniive. En Kant tildannet til Støtte for Fingeren el. Hak til Tilbinding ...	5
6. Flækkesav. 13 regelmæssige Hak paa et 1,5 cm langt Stykke	9
7. Bor. Stykker tilhugget med tyndere el. tykkere Spids	1
8. Skivespaltere (Skiveøkser) med Skivens naturlige Æg, to Kanter tilhuggede ...	11
9. Kærneøkser. Tilhugget over det hele el. noget af Skorpen siddende	11
10. Mejsel. Økseform, men ganske smal	1
11. Flækkespidser (Mikroliter). Smaa, en el. to tilhuggede Kanter; f. Eks. til Pile	33
12. Slagsten, Flint el. a.; Knusemærker fra Afslagning af Flækker ses	20
13. Stenkøller. Skafthul. En af Kalk, en af Sandsten med ufærdigt Hul	2
14. Ildsten. Svovlkis slaaet mod Flint. Fyrsvamp opfanger Gnisterne (ikke tegnet)	1
15. Hjortetakspøse (Hornøkse) m. Skaftul. Af Hornets nederste Del	6
16. Hornøkse med Rør til Skærpe, hvortil bruges smaa Økser el. a.	6
17. Hornmejsler, slanke, uden Skaftul; nogle brugt som Skærpe til Nr. 16	22
18. Horn-Økseskaft. Et andet af en Sidegren og Del af Stammen med Hul	2
19. Benøkse med Skaftrør. Træskaft i Form af et Syvtal	4
20. Benkøller. Knokkel med Mærker af Tilbinding med Senetraad	3
21. Flaakniv el. Sømglatter. Knivformet forneden, indboret Hul foroven	1
22. Dolk af Albueben. Tilspidset. Ledhovedet danner et godt Haandtag	1
23. Huggetandskniive. Vildsvins Hjørnetænder; ogsaa som Skærpe	19
24. Benodde, uden Modhager, spidset i den ene Ende	129
25. Harpuner af Rørknogler med en Modhage, sjældent flere	29
26. Harpuner af Ribben, med flere Modhager; til Fiskefangst	50
27. Redskaber af Ribben, tilspidset i begge Ender	8
28. Harpuner med mange smaa Tænder eller Hak	2
29. Spydspids med Flintægge; Spaaner sat i Riller m. Harpiks	1
30. Fiskekroge af Horn eller Ben; uden Modhage	4
31. Netknytttere tvejede eller naaleformede med to Hak	16
32. Filernaale med to Tvejer. 33. Filerpind med Mønster	3 1
34. Naale med Naalepøje, sagtens til Syning med Senetraad	3
35. Tandperler, Tænder med Hul, og Horntriller af Hjortetak, til Perlekranse	7 3
36. Ornamenter til Pynt paa Redskaber: Streger, dobbelte Siksaklinier	6

Typer fra andre Steder.

37. **Slagvaaben** af Hjortetak.
  38. **Slibesten,** flade Sandsten til Afpudsning af Benredskaber.
  39. **Træspyd** og 40. **Trækølle,** tildannet ved Ild.
  41. **Padleare** til Roning i Kano af udhulet Træstamme.
  42. **Ravsmykke** og **Knivskaft** med **Boreornamentik.**
- Ikke en eneste Stump Potteskaar.

ringe, naar de har kunnet lave saa mange forskellige Redskaber. Ganske vist staar Antallet af Typer langt under det Antal af eskimoiske Oldsagstyper, som min Søn har udgravet i det arktiske Canada paa 5. Thule-Ekspedition; men ved Sammenligning maa man huske, at Eskimoerne foruden Jagt paa Landdyr for Livets Ophold maatte drive den langt mere indviklede Fangst af Havdyr. Saadan Fangst var de gamle Mullerupperne afskaaret fra, de var Indlandsboere, der havde langt til Kysten; de skulde et godt Stykke forbi Kalundborg for at kunne naa Havet. Heller ikke Kørsel med Hundeslæde har der været Anledning til at udvikle i Ancylostidens boreale Klima, der var forholdsvis varmt og tørt.

For nogle Aar siden fik jeg Besøg af Dr. H a t t, nu Professor, og af Lederen af den arkæologiske Afdeling af det store Museum i New York, Dansk-Amerikaneren N. C. N e l s o n. Denne fortalte, at han i sit Museum havde et Rum, hvori der stod skrevet Mullerup; men der var kun Navnet, og nu kom han for ved Dr. Hatts Hjælp at erhverve noget; jeg kunde faa mærkelige Ting fra Amerika, hvis han fik noget. Desværre maatte jeg bedrøve ham med, at alt, hvad jeg havde, var givet til Kommunen. Vi gik ned i Mosen og rodede lidt, saa han fik nogle Stumper Flint, Ben, forkullet Træ og Nøddeskaller; det maatte han nøjes med. Senere lykkedes det mig ved at afsøge Muldvarpeskud nogle Aar i Træk at sende ham nogle tarvelige Spaaner, Flækker og Skrabere, en af de smaa Pile og, fra en Nabomose, en Harpun (for hvilken jeg modtog hele 30 Stk. indianske Oldsager), saa Amerikanerne kan da kigge lidt til Mullerup. Disse Ting er ogsaa medregnet i Optællingen.

Anna Hansens Brodersøn gav mig engang en Rørknogle med Tvejer udskaaret i begge Ender; jeg sendte den til Nationalmuseet, og som Svar kom den Besked, at det var en Filernaal, samt 10 Kr. til Drengen. Aaret efter blev en ny sendt ind, som, skønt den havde mistet den ene

Tvejegren, ogsaa honoreredes med 10 Kr. Saadan Pris er der paa en Stump Ben fra Mullerup Mose.

Ved Besøg paa Mosen af Hjemstavnstævnet i Kalundborg 1933 fandtes en Skivespalter i et Muldvarpeskud. Alt dette tyder paa, at der ligger mere gemt i Mosen, og Undersøgerne i 1915 kom da ogsaa til det Resultat, at da de standsede Arbejdet, var Oldsagslagets Grænse endnu ikke naaet, især ikke mod Syd, saa der kan muligvis gøres store Fund endnu; men Udgravningen bliver bekostelig, da man nu ikke kan se, hvor de uopgravede Stykker findes.

Paa den store Holm (altsaa ved N paa Kortet Side 118) blev saa at sige alle Ting, der laa i oprindeligt Leje, fundet i Sumptørven over Vandtørven, medens de Ting, der fandtes paa Skraaningerne, især mod Øst og Vest, ved Holmens Sider laa i Vandtørven eller paa Snelegtytjen under Vandtørven. Derved ses det tydeligt, at de førstnævnte, altsaa de paa Holmens Top, maa være aflejret paa tørt Land, medens de sidstnævnte, de ved Holmens Sider, maa være aflejret i aabent Vand, jo længere ude des dybere, altsaa tabt eller udkastet i Vandet. Ogsaa en anden Ting bekræfter dette: De herude fundne Knogler var for det første udmærket bevarede, ofte med Rester af Bruskhinden, og for det andet fandtes paafaldende ofte sammenhørende Knogler liggende sammen, især Haand- og Fodrodsknogler, der ikke indeholder Marv. I et Tilfælde laa hele 9 Knogler af et Elsdyrss Bagben sammen, og mindst 12 andre Tilfælde er bemærket.

Der er saaledes ingen Grund til Tvivl om, at Folkene her paa den største Holm har haft fast Grund at træde paa. Anderledes synes det derimod at have været paa den først undersøgte Boplads paa den sydligere Holm. Paa Kortet S. 118 ses denne Holm baade at have været meget mindre og lavere end den nordligere, da jo 4 m-Kurven menes at angive Vandkantens Beliggenhed. Efter Nationalmuseets omhyggelige Undersøgelsesmaade, som ogsaa de to unge

Undersøgere brugte i 1915, udgravedes i hver m² hvert Lag paa 20 cm for sig, og det noteredes paa Planer i deres Gravejournaler, paa hvilket Sted i hvert Lag hver enkelt Ting var fundet, saa hele Kulturlagets Indhold kan rekonstrueres paa Papiret med Hensyn til Beliggenhed. Tørvelaget var heller ikke uforstyrret, der maa være blevet skaaret Tørv; som Bevis anføres, at en Tøjrepæl af Bøgetræ blev fundet liggende paa Siden, samt at der ogsaa optoges Knogler af en Kalv af en tam Kvægrace. Men heldigvis var der uforstyrrede Lag under Tørven. Sarau anfører saaledes¹⁾, at der inden for det højeste Parti, umiddelbart paa Sneglegytjens Overflade eller, men sjældent, lidt nede i Sneglegytjen eller lidt derover, altsaa nederst i Vandtørven, er fundet følgende Redskaber: 17 Benodde, 8 Harpuner, 2 Hornøkser, 2 Huggetandsknive, 1 Benøkse, 1 Netknytter, 3 Skrabere, 5 Knuder og Blokke, desuden nogle Flækker, Spaaner samt meget Flintaffald og mange Ben .

Alt dette, siger han, er aflejret i Vand, og det maa det jo være, naar disse Lag, Sneglegytje og Vandtørv kun kan dannes i aabent Vand. Og naar der ikke trods nøjagtigt stadigt Eftersyn kunde findes et eneste Pælehul, som Købm. W i n t h e r, Rudkøbing, fandt saa mange af fra yngre Stenalder paa Lindø, kan der ikke have været nogen Pælebygning, og saa synes der jo virkelig ikke at være anden Mulighed for at skaffe Folkene Fodfæste end ved at antage Tilstedeværelsen af en Platform af Træstammer. Maaske en saadan ogsaa kunde tænkes dannet blot af Grene og tykke Lag af Tagrør, som, naar Vandet siden steg, enten kunde flyde bort eller blive til Tørv. Hvorfor denne mærkelige Plads er valgt til Opholdssted, er ikke godt at vide.

Træ var der Masser af, ogsaa temmelig store Stykker. Jeg husker saaledes et fladt Stykke henimod 1/2 m langt og ca. 8 cm bredt. Næsten alt var Fyr og svedet

¹⁾ S. 171.

eller forkullet. Mærkeligt nok fandtes der ikke i Mullerup Mose et eneste Stykke Redskab af Træ, heller ikke i Sværdborg; men Holmegaards Mose ydede her et velkomment Supplement¹⁾. Der blev fundet omtrent 50 bearbejdede Træstykker; de fleste var dog kun Pinde og Pæle; nogle maa sikkert anses for Træspyd. Ved Hjælp af Svidning blev det lettere at afskrabe Pinden med Flint, saa Spidsen blev pænere og haardere. To Køller med skævt Skaft og et rundagtigt Hoved var ogsaa tildannet ved Hjælp af Ild. Et fladt Stykke Træ med to svedne Huller fører Tanken hen paa Ildboring, som Eskimoerne bruger: Ved Hjælp af en Bue, hvis Snor lægges om en Pind, drejes denne hurtigt rundt i et Hul, til den gløder.

Det bedste var dog en lille, smuk Padleaare, der beviser, at Fartøjer har været i Brug, rimeligvis Kanoer udhulet ved Hjælp af Ild. Dette berettiger til at opfatte nogle svære Pæle, der fandtes staaende opret, som Fortøjningspæle.

Men ogsaa i anden Henseende var Holmegaardsfundet forskelligt fra Mullerupfundet: Flintsager var der i større Mængde (hvilket ogsaa var Tilfældet i Sværdborg Mose). Flækker optoges i et Antal af omtr. 4000, af hvilke Halvdelen erklæres for ret store, indtil 13 cm lange; Mikroliter 192; »Flækkeblokke med Haandtag« 260; typiske Kerneøkser 42 og endelig nogle flade Sandsten, sagtens brugt som Slibesten ved Tildannelse af Benodde. Saadanne lokale Forskelle vil der altid være mellem Bopladser af ganske samme Art. Sandsynligvis har der været lettere Adgang til brugelig Flint, hvorved der kunde opnaas større Øvelse i Behandlingen.

Alt i alt maa man sige, at Mulleruptidens Flintredskaber er baade tarvelige og af faa Typer, medens Hovedvægten er lagt paa Redskaber af Ben og Horn, saa Navnet Benalder egentlig var ganske passende. Der er 1½ Gang saa mange Typer af Ben og Horn som af Sten. Kom-

¹⁾ Broholm: Holmegaardsfundet i Præstø Amts Aarvog 1924, S. 95.

mer vi til Køkkenmøddingtiden, faar vi ganske andre Tal paa Flintredskaber: Ertebølle-Bopladsen gav saaledes 374 Skivespaltere og 415 Kernekser.

Redskaber saavel som de geologiske Forhold og de mange Rester af Elsdyr og Urokse, der næsten var helt forsvundne i den følgende Tid, anviser Mulleruptiden en langt større Ælde end Køkkenmøddingtiden. Men det mærkeligste ved den gamle Tid synes mig dog at være den fuldstændige Mangel af Potteskaar. Den tilkommer i hvert Fald endnu med Rette Navnet *Danmarks ældste Stenalder*. Men da der i hvert af de tre største Landsdele er fundet et Redskab af Rensdyrtak, mærkeligt nok i alle tre Tilfælde Økseskafter, er der Mulighed for, at nye Fund kan vise noget endnu ældre, altsaa en Rensdyrkultur¹⁾.

Af den Beskrivelse, jeg har givet af Undersøgelingsmaaden, og de Slutninger, som man derved kunde komme til, bl. a. med Hensyn til Tiden, ses det tydeligt, hvor megen Betydning det kan have, at alle Fundforhold nøjagtig opnoteres. Dette bør derfor Folk have i Tanke, naar de finder noget, saaledes at Arbejdet saa vidt muligt standses, indtil Nationalmuseets Folk kan komme til Stede. I disse Dage, d. v. s. mens jeg skriver dette, har Aviserne netop nævnt to vigtige Fund, om hvilke Nationalmuseet har maattet beklage ikke at være tilkaldt. Man bør ikke af Frygt betænke sig paa at tilkalde Museets Folk; de kommer ikke som Bussemænd.

Jeg skal nu prøve at give en lille Skildring af, hvorledes man kan tænke sig, Livet har fornet sig for det lille Menneskesamfund, der har levet paa de smaa Holme i Mullerup-Søen for ca. 9000 Aar siden, omgivet af store

---

¹⁾ At denne ikke er langt fra vore Egne, har Dr. Nordmann meddelt mig. NØ for Hamburg er fundet 33 Rensdyrtakker, deraf 24 bearbejdede, en Harpun, to Spydspidser, Knive af Vildhestribben m. m.

Fyrreskove; man kan gøre det lidt bedre nu, da der siden er fundet de to andre Bopladser af samme Art: Sværdborg Mose ved Vordingborg og Holmegaardsmosen ved Næstved, der giver enkelte supplerende Oplysninger.

Hvorledes deres Boliger og Klæder har været, kan vi kun gætte os til, da der ingen Steder er fundet Spor af disse; men man gætter næppe fejl, naar man tænker sig Hytter eller Telte af Pinde og Rør og Siv eller Skind, samt Klæder af Skind. Pinde og Rør kan bindes fast med Vidjer, og Skindene kan sys sammen med Bast eller Senetraad, hvorved der bliver Brug for Prene til at stikke Hul med og Naale med Øje.

Knogler af Fugleunger og Skaller af Hasselnødder fortæller, at de har boet her Foraar og Efteraar; men har de ogsaa boet her om Vinteren, eller er de flyttet ind til et lunt Sted i Skoven; saaledes gør Lapperne. Naturligt fældede Hjortetakker tyder nærmest paa Vinterophold. For Resten kunde de jo godt tænde Baal i deres Hytte eller Telt; der var Fyrrebrænde nok; men det har ganske vist ikke været let at fælde Træer med de Økser, vi har omtalt. Dog kan jeg meddele, at jeg oppe i Lapland 1913 engang maatte ud Kl. 11 om Aftenen med en Økse, ganske vist af Jern, saa den var jo tungere, men ingenlunde skarpere end en simpel Flintøkse, og fælde en Fyrrestamme ca. 15 cm tyk for at skaffe Varme om Natten foruden til min Søn og mig selv tillige til en svensk Præst og to hollandske Lærerinder. Sengene, der var til os, var kun opredt med Birkeris, og det samme har vel de gamle Mullerupperne haft til Natteleje. I et Lappetelt havde vi det bedre: der var Rensdyrskind over Risene; det har der næppe været Raad til i Mullerup. I Stedet for Strømper bruger Lapperne Hø af Stargræs i deres Støvler, og dette Materiale har heller ikke manglet her. Kæruld, som fatige Jyder samler, har ogsaa kunnet bruges.

Om Morgenen har de ikke holdt Andagt, heller ikke om Søndagen; de har næppe vasket sig. Drengene har vel

faaet en Harpun, fastbundet paa en Hasselkæp, og er gaaet ud for at stikke Gedder. Mændene er maaske sejlet ud med en Baad, Kano udhulet af en Træstamme, og med Padleaarer; vi saa jo, at en saadan var fundet i Holme-gaardsmosen saavel som Fortøjningspæle. Det er morsomt at se Lapper fortøje en Baad med Vidjer ligesom vi med Reb. De har nok haft en Lyster ligesom et Aalejern; vi hørte jo, at der er fundet tre Sæt Harpuner med omtrent 7 i hvert; at fæste dem paa et Skaft med en Tveje i den tynde Ende har vel ikke hørt til det umulige. De har muligvis ogsaa røgtet Garn; husk Netknytttere, Filernaale, Filerpind med Netmønster. I Storemosen ved Gentoftte er under 3 m Tørv fundet et Stykke Fiskeket sammen med to Træskafter o. a. liggende paa Sneglegytje; men man ved endnu ikke, om det kan henregnes til denne Tid. Sneglegytje kan ogsaa dannes paa andre Tider end den boreale. Fiskekroge har vi jo 4 af, saa Medetøj har i hvert Fald været anvendt.

Hvad har Kvinderne bestilt, mens Mændene var ude efter Frokosten? Hvis Ilden er gaaet ud om Natten, skal der jo tændes op. Fyrtøjet, som Drengene nok maa skaffe Materiale til, bestaar af Svovlkis, som ved at slaas mod Flint giver Gnister, der opfanges i Fyrsvamp, som vokser paa Træer. Ved at blæse paa den faar man Ilden til at tage bedre fat, saa Svampen kan antænde Brændselet. Pigerne skal naturligvis skaffe tørt Græs og Pinde, brække Grene af Fyrretræer, som godt kan brænde i grøn Tilstand. Naar Ilden blusser op, er der sagtens noget at sy eller lappe. Tilberedning af Skind ved Skrabning er et stort Arbejde, og det er ikke alene for Kvinder. Min Søn fortæller i sin populære Bog fra 5. Thule-Ekspedition¹⁾, hvorledes han under et ellers uvirksomt Vinterophold hos Eskimoer uddannedes til Ekspert i Skindskrabning. Han saa da Mænd sidde med blottet Overkrop i Snehuset og

¹⁾ Therkel Mathiasen: Med Knud Rasmussen blandt Amerikas Eskimoer, 1926, Side 93.

skrabe Skind, saa Sveden drev ned ad den nøgne Krop. Sengeredning og Rengøring har ikke taget deres Tid; men man maa dog ikke tro, de gamle Mullerupkvinder ikke havde Sans for at pynte sig; de har brugt dejlige Perlekranse af gennemborede Tænder af Hunde, Vildsvin o. a.

Nu kommer Mændene vel hjem med Fisk, som skal laves til til Frokost, hvis de da ikke har ædt den raa, som min Søn fortæller om Eskimoerne i nævnte Bog, Side 80. De har hverken faaet The, Kaffe eller Øl, heller ikke Grød eller Brød med Mælk, men de har faaet stegt Fisk; de behøvede jo kun at stikke den paa en Pind og holde den ind i Ilden; derimod har de hverken faaet Kartofler, Smør eller Dyppeelse til.

Nu er der maaske nogle Redskaber at lave. Drengene bliver sendt ud for at hente Flintesten, som Mændene slaar Flækker og Skiver af, saa der paa Stedet danner sig hele Bunker af Flintaffald, og nogle Flækker og andre Redskaber fremkommer som Resultat. Eller der er fundet fældede Takker, som der kan laves meget af.

Men de ved jo, at Sulten, deres værste Fjende, kommer igen om et Par Timer, og da de gerne vil have nogen solid Mad, maa de ud paa Jagt, og de kan da i Skoven træffe store Dyr: Kronhjorte, Raadyr, Elsdyr, Bjørne, Vildsvin, Urokser. Hjortene er imidlertid saa hurtige, Bjørnene saa stærke, Vildsvinene saa ondskabsfulde; de maa alle jages, da der stadig er Brug for Kød, Hud, Horn, Knogler, Sener og Tarme; men denne Gang lader vi dem vælge at gaa imod en stor Urokse, som er set i Nærheden. De er alle fuldt udrustede: Bue og Pile synes ikke at kunne hjælpe stort, medmindre en Pil kan ramme lige i Øjet; dog synes Urokserne fra Vig i Odsherred, opstillet i Nationalmuseet, alvorlig saaret af Flintpil; men de har alle de svære Vaaben med: Benøkse, Hjortetakøkse med Flintblad paa langt Skaft, kraftige Spyd og maaske som det aller kraftigste Vaaben: store Sten i snoede Vidjeskafter. For faa Aar siden fremkom fra Kirke-Helsing

Mose et mægtigt Slagvaaben: en meterlang, meget svær Krondyrtak, hvis nederste Gren har en tildannet Æg; andre Grene er fjernet og Takken skaaret tværs over, saa der ses Mærker af Flintknivens Snit. Og de har god Hjælp af deres Hunde, deres eneste Husdyr, der ved Hjælp af Drengene skal hindre Dyret i at flygte, saa Mændene kan naa det. Et Spyd kan maaske sættes ind mellem et Par Ribben; vanskeligere er det at knuse den haarde Pandeskal; men de faar da Magt med Oksen til sidst, og saa bliver der Fest. Det varme Blod drikkes, formodentlig deres eneste Festdrik, som oven i Købet kan give en Slags Rus; det fede ædes rimeligvis ogsaa straks. Flaakniven fjerner Huden, som maa skrubes ren indvendig for at kunne holde sig. Maaske en Del af den ogsaa skrubes udvendig for at fjerne Haarene. Hornene slaas af Stejlerne for at tjene som Drikkekar, ja maaske deres eneste Vandbeholder. Et saadant Horn kan rumme 1½ l. Dyrets Blære kan ogsaa rumme meget, men er vanskelig at fylde, naar man mangler Tragt; i den Henseende er Mavesækken bedre. Hundene faar det daarligste af Indvoldene; det brugelige, ogsaa af Knoglerne, bæres hjem. Benene opbevares dels for Marvens Skyld, derfor de mange knuste Rørknogler, dels for at bruges til Fremstilling af Brugsgenstande, hvilket giver meget Hjemmearbejde. Undertiden tog de sig for at udsmykke Redskaberne med Ornament. Foruden de nævnte paa Økseskaftet fra 1904 maa særlig nævnes dobbelte Siksaklinier, dels som længere Borter, dels som smaa, korte Stykker. Jeg var saa heldig at opdage saadanne paa en Affaldsknokkel 1900, afbildet hos Sarauw, Side 277. Senere fandtes dette Ornament anvendt i større Udstrækning (se Fig. 18). Noget af Kødet hænges maaske op til Tørring eller i Røg over Baalet; skønt, det er ikke umuligt, at Mennesker og Hunde kan fortære det hele paa et Par Dage; thi Appetitten er vældig. Nu skulde man jo tro, det først stod paa Oksekødsuppe; men, ak nej! de har ingen Gryde, ikke engang en Jydepotte, som brugtes her

i gamle Dage, og Suppe kan man vel ikke lave uden Kogekar. Vi har jo hørt, at de ikke havde Lerkar; ikke en eneste Stump Potteskaar er fundet paa nogen af de tre kendte Bopladser. Tænk, ikke at have Kogekar! Et udhulet Stykke Træ kan man vel ikke koge i. H. Kjær nævner 1919, Side 80, Kogning i Skind hos lavtstaaende Folk. Alle andre Steder, hvor Mennesker har efterladt Køkkenaffald, findes Lerkarskaar, lige fra de gamle Køkkenmøddinger ved Kysterne, hvor der begyndes med de store, grove, spidsbundede Kar, til de moderne ved vore Huse, hvor det slutter med det fineste Porcelæn; kun i Mulleruptiden mangler de. Vi har ganske vist saa store Dammuslinger, at de kan rumme 4—5 Skefulde, saa der kunde koges et meget lille Stykke Kød; men der er ikke noget, der tyder paa, at saadanne er brugt. — De har maattet nøjes med Kød, stegt paa Spid.

Men foruden disse store Dyr har der været mange andre at faa Kødmeat af. Der er fundet Rester af foruden de nævnte: Sumpskildpadde, Spidsand, Stokand, Knopsvane, Havlit, Stor Lappedykker, Sortstrubet Lom, Trane, Hættemaage, Hejre, Rørdrum, Skarv, Glente, Havørn, Sortspætte, Skovskade, Rødben, Blishøne (Drengene har nok været ivrige til at samle Æg og Unger fra Fuglereeder og skyde Fugle med Bue og Pil), Pindsvin, Hare, Bæver (som ved sine Dæmninger siges at kunne regulere Vandstanden), Egern, Vildkat, Ræv, Skovmaar, Ilder, Grævling, ja, ogsaa af Mennesker, saa der kommer en lille Mistanke om Menneskeæderi; der er dog kun fundet tre Knogler. Grave kendes ikke.

Al denne Kødmeat maa blive ensformig og kedelig i Længden; Planteføde maa være meget behagelig til Afveksling. Her har de Forfattere, der har behandlet de forskellige Fund, været meget forsigtige, de har kun nævnt, hvad der virkelig er fundet Spor af, nemlig H a s s e l n ø d d e r (ikke blot 370 Nøddeskaller, som Kjær nævner; det er sikkert ikke for meget at sige: Skaller i

Skæppevis); og en Bunke Kerner af gul Aakande. Det er ogsaa rimeligt, at Videnskabsmænd holder sig til Kendsgerninger; men jeg kan nok tillade mig at gaa lidt videre. Jeg har nemlig undersøgt, hvilke Planter med spiselige Dele der findes i Lapland eller det svenske Nordland, og som tillige findes vildtvoksende her i Landet, og naar vi indskrænker os til at nævne dem, der er fælles for disse to Steder, saa kan man nok gøre Regning paa, at de samme har været her i Landet i Mulleruptiden, dog selvfølgelig ikke alle paa samme Sted. Som et Eksempel vil jeg nævne Hornnødden, der dog ikke lever her nu; men i Søen Immeln i Skaane; den er fundet i Tørv baade paa Lolland og i Jylland. De, der har læst Bauditz: Historier fra Skovridergaarden, vil huske, at et Kapitel har til Overskrift: Trapa natans, som er denne Plantes latinske Navn. Paa en Væg i Prof. Sernanders Hjem hang en stor Krans af disse Nødder, fundet i Moser. Af Bær findes en hel Række: Ribs, Stikkelsbær, Solbær, Kirsebær, Slaaen, Tjørnebær, Rønnebær, Blaabær, Tyttebær, Muldebær, Brombær, Hindbær, Hyldebær, Jordbær. Andre Frugter og Frø: Skovæble, Vikker, Linser, Kommen, Hyben. (Selma Lagerlöf lader Nils Holgersson spise de to sidstnævnte). Rødder: Selleri, Pastinak, Gulerod, Mælkebøtte (Løvetand), Cikorie. (Broholm anfører 1924, S. 90, at Bankning af Rødder er et af de Arbejder, Naturfolks Kvinder maa udføre. Her er Brug for Stenkølle.) Blade og Stilke: Mælkebøtte, Strandkaal, Strandvejbred, Kokleare, Kvan; Naaetræer har ogsaa spiselige Frø. Krydderi: Timian, Løg. Endvidere kan findes de gamle Lægeplanter: Kamille, Malurt, Bukkeblad. Som sagt, der er intet Bevis for, at noget af dette er brugt, kun Mulighed.

Har de været tilfredse med deres, som vi synes, yderst fattige Kaar? Rimeligvis! Det er ikke Kaarene, det kommer an paa; de har ikke kendt bedre; Naboerne, hvis de har haft nogen nærmere end Næstved, har haft det paa samme Maade.

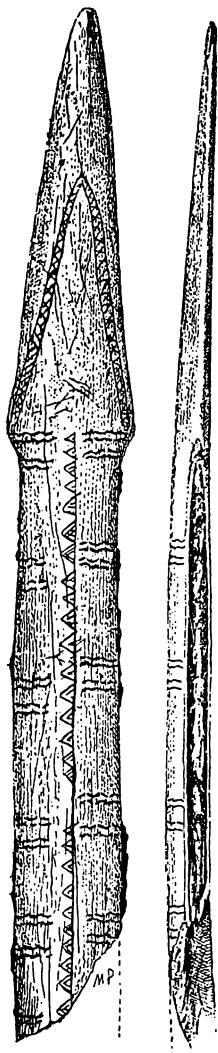

Fig. 18. Spydspids med Flintægge set fra Siden og fra Kanten. Skaftenden var afbrækket. Det hvide, der ses i Rillen, er Flintstumper i det brune Kit; de ydre Dele afbrækkede.

Har de haft Musik? Fløjte med Munden har Mennesker vel altid kunnet, og Drengene har vel ogsaa kunnet lave Fløjter¹⁾ af Pilekviste og Skarntyde og Panfløjter af Rør; og naturligt synes det mig ogsaa, at Trommer af Skind eller Blære paa en Træramme og Tudehorn af de store Oksehorn har været brugt ved festlige Lejligheder. Har de da haft Fester, religiøse eller andre? Vi ved intet derom; men det sidste Billede, jeg vil vise, synes mig ligesom at antyde lidt i den Retning. Om Kvindernes Pynt har vi hørt lidt; dette Billede viser, at ogsaa Mænd har haft noget til Pynt. En saadan Spydspids, med Flintspaaner indsat i Kanternes Riller (med Harpix), anbragt paa et smukt skrabet Skaft, baaret mod en rank Høvding's Skulder og ragende op over hans Hoved, samt maaske en Økse i det smukke Skaft løftet i hans højre Haand, maa have været et stolt Syn i Sammenligning med den øvrige graa Hverdagsagtighed, hvad enten det er sket ved et krigerisk eller et fredeligt Optog. Til Jagt paa Vildsvin o. a. synes den at være for fin. — Min Søn fortæller dog, at der i Ordrup Mose ved København er fundet en lignende Spydspids, men ikke saa fin, liggende ved Siden af et Vildsvineskelet.

¹⁾ Fra Sværborg nævnes Fløjte af Ben.

GAMMEL OVERTRO

Ved Karen Rasmussen.

I. En Kur for Skæver.

Jeg var en Gang i min Ungdom ude for en meget morsom Oplevelse; jeg blev Vidne til, hvordan en gammel Kone forsøgte at kurere for »Skæver«. Paa den Egn, hvor jeg opholdt mig, var Folk ikke saa lidt overtroiske, jeg tror nærmest, det gik med det som med smitsom Sygdom, at det smittede fra den ene til den anden. Det, som jeg her vil skrive om, kunde vist kaldes baade Overtro og kanske ogsaa en fikts Idé. Flere Familier gik og bildte sig ind, at et eller flere af deres Børn led af »Skæversyge«, der ikke havde saa lidt Lighed med det, som nu bliver kaldt Engelsk Syge¹⁾, hvis det i det hele taget var andet end Indbildning.

Jeg var en Dag paa Besøg hos en Bekendt, og der blev det mig fortalt, at ovre hos en af Naboerne, en fattig Arbejderfamilie, var de blevet saa skævertossedede, saa de havde lagt alle deres syv Børn til Sengs, fordi de bestemt havde denne slemme Sygdom, og nu skulde der gøres noget for det. Aarsagen var vist nærmest den, at Børnene var saa underernærede paa Grund af Fattigdommen i Hjemmet. Børnenes Kost bestod nærmest af Tørmad, som man kalder det, og saa i alt for smaa Portioner. Maden bestod mest af bart Rugbrød med Sirup eller med et Stykke Spegesild til og saa til Slut en Slat Cikorievand, som skulde kaldes Kaffe. Min Veninde fortalte mig alt dette og over-

¹⁾ Ja, »Skæver« var sikkert ofte det samme som Engelsk Syge, Rakitis, men andre Børnesygdomme gik sikkert ofte under samme Benævnelse.

R e d.

talte mig til, da hun selv var forhindret, at gaa over til Familien med en Spand Raamælk; hun vidste nemlig, at den saakaldte »Skæverkone« skulde komme samme Aften, og saa mente hun, at jeg maaske kunde faa interessante Ting at se. Jeg var selvfølgelig revnefærdig af Nysgerrighed og gik gerne derhen; jeg havde før talt med Arbejdsmandens Kone, saa jeg følte mig ikke som en helt paa-trængende. Konen var i mine Øjne lidt indskrænket eller i hvert Fald meget godtroende. Da jeg kom i Nærheden af Huset, saa jeg, at der var trukket et Gardin ned for Vinduet i Sovekammeret; det var ved 8-Tiden en dejlig Sommeraften. Konen i Huset havde set mig komme og tog imod mig i Gangdøren; hun bød mig med et noget bekymret Ansigt at træde indenfor. »Ja, det var godt, De kom«, sagde hun, »for jeg er ene hjemme med Børnene, og de er alle meget syge af Skæver, men jeg venter Skæverkonen hvert Øjeblik, og saa skal det nok hjælpe, hun er nemlig meget dygtig til den Slags. Børnene har saamænd været syge i længere Tid, men min Mand er jo aparte i det Stykke, han tror ikke det mindste paa den Slags og forbød mig at sende Bud efter Konen, men nu er han bortrejst i nogle Dage for sin Husband, saa tog jeg overtvært at handle paa egen Haand, jeg kan jo da selv se, at Børnene er helt hvide i Øjnene og gaar med slappe Ben, og det er jo det sikreste Tegn paa Skæversyge. Jeg ved nok, hvor de er blevet smittede, men jeg nævner det ikke, for jeg vil ikke ligge i Uvenskab med Folk.« Just som vi stod og talte, kom Skæverkonen, en meget gammel Kone paa op mod de halvfjerds, hun støttede sig til en stor Knortekæp og saa træt ud; jeg fik siden at vide, at hun havde spadseret en Fjerdingsvej paa sine gamle Ben, saa det var saa rimeligt, at hun var træt. Hun hilste med en Hovedbøjning uden at sige et eneste Ord. Det blomstrede Sirtsestørklæde, som hun havde bundet om Hovedet, og som skjulte hele Panden, tog hun af og lagde paa sine Træsko, som hun stillede uden for Gangdøren med Hælene

indefter. Jeg blev hurtig klar over, at man ingenting maatte sige, jeg skulde ogsaa være paa Strømpesokker, og mine Sko blev sat i samme Stilling som de andres. Vi gik nu ganske forsigtigt ind i Sovekammeret, der var halvmørkt, og fra et Par Senge kiggede fem smaa Barneansigter op paa os med ængstelige Blikke. De to ældste Børn sad oppe i en Krog af Værelset, de var blege, men med røde Pletter paa Kinderne, som om de kunde have Feber; jeg tror, at de alle var ovenud bange, det var vist det hele, de fejlede, og jeg fik siden at vide, at den ældste Dreng havde forsøgt at skjule sig, han vilde ikke have Jord fra de døde paa Brystet, og det var nærmest det, Kuren bestod i; de skulde have Kirkegaardsjord paa Brystet, Jord fra den sidste nye Grav paa Kirkegaarden¹⁾, og det havde Børnene forlængst faaet at vide. Den gamle Skæverkone gik nu ganske stilfærdigt hen til hver enkelt af Børnene, kiggede dem ind i Øjnene og saa deres Tunge, ret som en Læge vilde have gjort; jeg erindrer, at da hun kom til den ældste Dreng, en Knægt paa 11 Aar, puffede han til Konen og sagde med lav Stemme: »Væk med dig, din gamle Heks.« Hans Moder skyndte sig at ruske ham i Armen, men sagde ingenting; man maatte slet intet sige, medens Skævermadammen var der. Denne tog en lille Tavle op af sin Taske, og med en Griffel, som var fastgjort til Tavlen, skrev hun: »Alle Børnene dødssyge af Skæver, skal have øjeblikkelig Hjælp.« Disse faa Ord var stavet saa grusomt, saa man næsten skulde gætte sig til, hvad der stod. Børnenes Moder stod og tørrede Øjnene i Forklædesnippen og saa meget ulykkelig ud. Den gamle Kone tog nu hemmelighedsfuldt sin Taske og gik ind i Dagligstuen, jeg fulgte med i spændt Forventning, medens Børnenes Moder med Magt maatte holde paa de to ældste Børn, der forsøgte at smutte ud ad Døren. Skæverkonen skrev nu paa Tavlen til mig: »Du er nu Vidne til, at jeg

---

¹⁾ Se herom J. S. Møller: Fester og Højtider, 1. Bd., S. 252, 336 ff.
R e d.

gi'r dem Behandlingen, som jeg skal.« Jeg nikkede dertil, saa godt jeg kunde. Ud af Tasken kom nu 7 smaa Lærredsposer, trukket igennem foroven med et Sejlgarnsbaand. Derefter tog hun en gammel Cigaræske, som var fyldt til Randen af fedtet Lerjord, taget fra en ny Grav paa Kirkegaarden; hun fyldte nu med en Træske 3 fyldte Skefulde over i hver Pose, derefter gjorde hun med Haanden Korsets Tegn over hver enkelt Pose. Nu gik vi igen ind i Sovekammeret, og Poserne blev bundet paa Brystet af alle Børnene; de smaa gik det nemt nok med, men de to ældste strittede imod, alt hvad de formaaede. Den ældste Dreng, som jo nok var en lille Smule uartig, belavede sig til at sende en Spytklat paa Konen. Nu begik jeg en stor Forbrydelse, jeg siger nemlig strengt til Drengen: »Fy! skammer du dig ikke, Kristen!« Skæverkonen saa nu meget forarget paa mig og gik med den lille Pose og rystede Indholdet af ved Kakkellovnen, hvorpaa hun atter maatte ind og fylde ny Jord i Posen; det slog mig med det samme, at jeg jo ingenting maatte have sagt. Naa endelig fik Drengen da Posen paa Brystet, og Skæverkonen skrev atter paa Tavlen, at de to ældste Børn skulde ligge i Sengen i 3 Dage, saa mente hun, at de kunde gaa oppe, men de smaa Stakler i Sengene skulde ligge meget længere og have skiftet Jord et Par Gange til. Jeg saa nu Børnenes Moder stille Kopper paa Bordet, hvorpaa hun skænkede Kaffe, som jeg ogsaa skulde have Andel i, den drak vi uden Fløde og med brunt Sukker (Kandis) til; jeg ved ikke, om det hørte med til Ceremonien med denne Kaffedrikning i dybeste Stilhed, jeg skulde jo nok vogte mig for at sige mere. Nu fik Konen sin Betaling, 75 Øre, en meget ringe Betaling for at have gaaet den lange Vej paa sine gamle Ben; jeg tog pludselig min Pung op og tog et Kronestykke frem og rakte det hen mod hende; jeg havde ondt af hende og havde jo tilmed givet hende lidt ekstra Arbejde; men nej, hun lod, som om hun ikke saa Pengestykket og gik nu baglæns hen mod Døren

med Nik til alle Sider. Ved Gangdøren skrev hun endnu en Gang et Par Ord paa sin Tavle, det var et Spørgsmaal om, hvor en anden Familie boede, som hun samtidig skulde besøge; der laa en Dreng syg, ogsaa af Skævesyge.

Først da hun var gaaet, turde man tale sammen, og jeg fik nu at vide, at hun paa ingen Maade maatte tage mere end 75 Øre i Betaling og det endda kun, hvor der var flere Børn syge; jeg gav mig til at le af fuld Hals og sagde til Konen i Huset: »Hvor kan I dog tro paa saadan noget Nonsens, det er jo det bare Overtro.« Men det blev taget mig meget ilde op, Konen saa vredt til mig og sagde: »Det er en meget dygtig Kvinde, den Skævermaren, hun har reddet mange Børn fra Døden ved sin Behandling; Kirkegaardsjord er det allerbedste og for Resten det eneste Middel mod den slemme Sygdom; den Strygning med venstre Haand, som hun gav dem, er selvfølgelig ogsaa god.« Dette havde jeg ikke engang set. Jeg kiggede nu til de smaa i Sengene og gav dem hver en 5 Øre til Lakrids, naar de kom op; deres Øjne straaledede; jeg tænkte, at de skulde bare have lidt god Mad og en Smule Glæde i deres fattige Tilværelse, saa var der vist intet andet i Vejen med dem. Jeg gik nu med mange Taksigelser fra Konen for, at jeg vilde blive som Vidne til Behandlingen. I mit stille Sind tænkte jeg paa, hvor Folk dog paa visse Egne er uoplyste og overtroiske i al for høj Grad. Paa Vejen hen til min Veninde saa jeg den gamle Skæverkone forsøge at kravle op fra en dyb Rende efter først at have travet om i et Stykke Brakjord for at tjene maaske en 25 Øre hos næste Familie, som boede et langt Stykke længere borte.

II. Heksen.

Medens jeg er ved Overtroen, erindrer jeg en anden Kone, som Folk mente var noget af en Heks; man stod sig ved at være gode Venner med hende, for hun fik Skyld for at finde paa alle mulige Kunster til Skade for andre.

Hvis hun var blevet fornærmet over et eller andet, skulde hun kunne forhindre, at der blev Smør i Kærnen; den Gang var der mange, som selv kærnedede Smør; og hun fik Folks Køer til at kaste, naar hun blot kom i Stalden. Hun fik mange Foræringer af forskellig Slags af baade den ene og den anden for at være gode Venner med dem, hun manglede vist aldrig Sul i Sulekarret, det vankede der alle Vegne fra. Men hun blev ogsaa søgt for forskellige Sygdomme baade hos Mennesker og Dyr. Jeg har saamænd selv ligget med et Katteskind paa Brystet for Bylder og med en Urtepose paa mit Hoved for Tandpine; selv om min Mor ikke var overtroisk, stolede hun dog i høj Grad paa Kirstens kloge Raad. Naa, jeg blev saamænd kureret baade for Bylder og Tandpine, saa Kirsten maa godt faa Æren derfor. Et Par Familier der i Nabolaget kunde ikke enes med hende, og alle de Uheld, der ramte dem, blev skrevet paa hendes Kappe, til sidst rejste de deres Vej, for de troede at se Kirsten ved Nattetid gaa og lave Kunster ved deres Hjem, og saa skulde der nok ske et eller andet Uheld med deres Sager. Kirsten selv var en elskelig Kone, syntes jeg, hun havde altid noget tilovers for os Børn, men hun kendte mange gamle Husraad, som tit var gode, og saa var hun durkdreven, hun vidste godt, hvad Folk mente om hende, og det benyttede hun sig af til egen Fordel.

STENLARS

Ved Gunnar Poulsen.

Det er ikke saa faa Henvendelser, der mellem Aar og Dag rettes til Graveren paa Kirkegaarden i Kalundborg om, hvor Stenlars's Grav eller i hvert Fald hans Gravsten ligger. Graven er nu sløjftet og Stenen fjernet; — men havde man for faa Aar siden spurgt et stedkendt Barn derom, vilde det med Lethed have kunnet besvare Spørgsmaalet efter først med barnlig, stille Undren at have set paa Spørgeren, som vilde det sige: »Er du alene fremmed her i Byen, siden du ikke véd, hvor Stenlars ligger begravet?« — Man vilde saa blive ført lidt frem ad den store Midterallé og til venstre have set en lille beskeden Plet Jord, hvor en ganske almindelig Natursten af mindre Format var rejst paa en liggende, og i den ru Flade var der ristet med kursive Bogstaver: »Sten-Lars«.

Intet andet! — Jo, saa laa der som Regel et Par smaa Buketter af Blomster fra Mark og Grøft ved Rakevej og dertil en af Barnehænder sirligt og omhyggeligt flettet Krans af »Surbrød«¹⁾ fra Gisseløre.

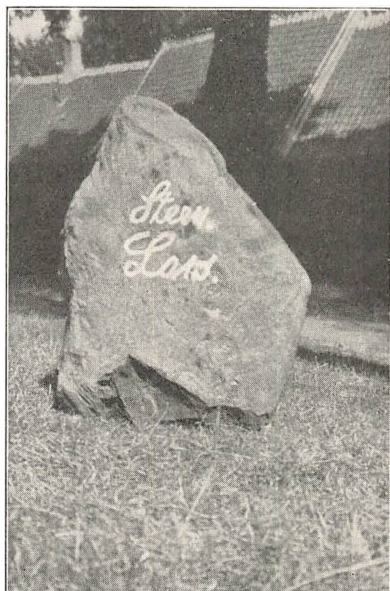
Hvor underligt! — Hvor ganske modsat ældres Dom over dette Vrag, dette gamle »Svin« — en almindelig Ytring, i det højeste ledsaget af et Skuldertræk, der maa ske er et Rudiment af menneskelig Medfølelse; hvor ganske anderledes den barnlige, medynksfulde Værnen om det fattige Minde over en gammel ensom, et Udskud af Verden, en, ingen havde holdt af, men som nu i Døden

---

¹⁾ Engelskgræs (armeria vulgaris).

fik Bod for Savnet af menneskekærlig Forstaaelse og Tilgivelse, saadan som netop det umiddelbare medlidende Barnehjerte kan det. —

De Mennesker, som i vore Dage spørger om Stenlars, er sikkert drevet af den samme undrende Følelse, som hans Samtid var besjælet af, over for det mærkværdige og ret enestaaende Eneboerliv i en Jordhule ved Vejen til »Rakløv«, som det dengang hed. Det vakte da ogsaa Opmærksomhed ud over Egnen, og endnu mens Stenlars levede, fik han sin »Biografi«, skrevet af Preben Hoskiær, Søn af Sognepræsten i Kalundborg, og trykt i Illustreret Tidende af 18. Juni 1865, forsynet med Tegning efter Fotografi¹⁾; ifølge denne Beskrivelse havde Stenlars's Liv formet sig paa følgende Maade:

Stenlars' Gravsten. Stenen staar nu blandt andre kasserede paa et afsides Sted; den blev rejst paa hans Grav ikke lang Tid efter hans Død.

(Forf. fot.)

Hans egentlige Navn var Lars Christensen, født 1800 i Skamstrup ved Mørkøv²⁾ som Søn af en velhavende Gaardejer, som desuden havde 10 Børn. Indtil sit nittende Aar var Lars hjemme paa Gaarden, kom saa en Tid ud at tjene, indtil han skulde være Soldat. Efter udtjent

¹⁾ Artiklen findes i det store og hele genfortalt under Mærket: »Kalundborg-Pennen« i »Tidens Kvinder«, 26. Juni 1924, hvoraf en Del igen er optaget i »Kalundborg Folkeblad« af samme Dato.

²⁾ Preben Hoskiær skriver: mellem Kalundborg og Sorø; dette er, saavidt vides, urigtigt.

Værnepligt i første Linieregiment vendte han tilbage til Hjemmet og tjente baade hos Faderen og hos andre i Sognet. I denne Tid var det, han lagde sig efter Arbejdet med Sten, som han med Flid og Dygtighed ud over det almindelige udgravede, løste, kløvede, sprængte og satte i Hegn, og snart gik denne energiske og ivrige »Stenmand« under Øgenavne som »Stenbider«, »Lars Sten«, men mest »Stenlars« — et Navn, hvorunder han bevarede sit Ry og Rygte Resten af Livet. Om Vinteren lærte Lars sig at flette Kurve, hvilket senere kom ham til Gavn som et lille Middel til Livets Ophold under de strengere og mere primitive Kaar.

Dengang var han mellem de tredive og fyrrer Aar, og nu kommer »en Periode af hans Liv, over hvilken der svæver en mythisk Dunkelhed, og hvori hans Forandring til Huleboer ligger.« Lars selv fortæller, at han efter Faderens Død for sin Fædrearv købte et Stykke Jord mellem Kalundborg og Raklev og begyndte dèr at bygge sig et Hus; men han naaede kun at faa Kælderen færdig, da Pengene slap op, og Lars tog saa Bolig i den. Imod denne Forklaring har man med god Grund indvendt, at det er saare usandsynligt, at han med saa faa Penge skulde have paabegyndt et Byggeforetagende, der ikke rakte længere, og hvori en alt for liden Beregning var anvendt. Og »derfor har ogsaa Sagnet gydt et ganske anderledes romantisk Skær over Gaardmandssønnen Lars Christensens Reduktion til Troglodyten¹⁾ Stenlars«. I fyrretyve Aars Alderen, da Lars begyndte at forstaa, at

»Kærlighed er det fejreste Træ i Skoven«, friede han til en Gaardmandsdatter i Raklev og fik Ja. Han begyndte da at bygge paa det fælles Bo, men da Kælderen var gjort færdig, var Kærligheden fra Pigens Side ogsaa forbi, og den trøstesløse Lars slog sig derfor til Ro i Kælderen og vilde ikke bygge mere. — I hvert Tilfælde her blev han til sin Død og havde da i 27 Aar op-

¹⁾ Betegnelse for Oldtidens Huleboere.

holdt sig i denne saa kendte Hule. Et Aars Tid i Forvejen var han saa uheldig ved et Fald at brække det ene Ben, en Dag, da han — som saa ofte — havde faaet for mange »Pægle«, og blev meget imod sin Vilje indlagt paa Fattighuset i Kalundborg. Saa snart Bruddet var nogenlunde lægt, humpede Lars videre paa Krykker, men Helbredet havde lidt for meget under »den lange Faste« paa Sygelejet, og snart maatte han igen ud af Hulen for at tage tvungent Ophold paa Fattighuset, hvor han saa laa, til han døde, Torsdag Aften den 7. Marts 1867¹⁾, og blev som ovenfor nævnt, begravet paa Kalundborg Kirkegaard.

Det er naturligvis ved sit Ophold i Jordhulen ved Ralvevejen og ved sin Færden rundt om i Sognet og ind til Byen, Stenlars er blevet saa bekendt som Særling indtil den Dag i Dag. Det Liv, han førte, vakte almindelig Opmærksomhed og mest Afsky; ej heller var de Omgivelser, hvorunder han levede, indbydende, men grænsede til det umenneskelige, saa at Folk ofte ligefrem gik en hel Omvej for ikke at møde ham paa Vejen, eller de skyndte sig i hvert Fald forbi Hullet til Hulen²⁾; dennes Tag var dækket med Tang; til andre Tider desuden af saa megen Jord, at der kunde gro Kartofler, som han som saa megen anden Føde formodentlig nød raa³⁾; men at Loftet var skørt, herom fortæller et nulevende Øjenvidne, at en Ko, som engang var kommet Hulen for nær, traadte igennem og faldt med Taget ned til stakkels Lars; naar saadant hændte, kan det nok ske, at han »rasede og regerede lig en fangen Kyklop, som da ikke var god at møde«⁴⁾. Selve Indgangen dannedes af en gammel, brøstfældig Dør, og gennem en lav og smal Aabning trængte man sig ind eller ned i det sorte ildelugtende Rum, knap halvtredie Alen høj; kun en lille Aabning i Taget, hvilken dog lige saa tit

---

¹⁾ Om hans Sygdom og Død beretter »Kallundborg Avis«, 9. Marts 1867.

²⁾ Troels Lund: Mit Liv, 1924, S. 183.

³⁾ Henriette Lund: Erindringer fra Hjemmet, 1909, S. 157.

⁴⁾ Henriette Lund: Erindringer.

var tilstoppet med en Halmvisk, tillod et sparsomt Bundt Lysstraaler at trænge ind og bryde Mørket. Paa nogle Pæle var der anbragt en Briks, hvor Halm erstattede Sengetøj, og man fortæller, at den Sten, som har staaet paa hans Grav, oprindelig tjente som Hovedgærde, idet en Sæk var lagt over; at den i det mindste har været i umiddelbar Nærhed af Stenlars's Bolig, er højst sandsynligt, saa meget mere, som lignende Sten uden for Hulen dannede hans Køkken og Ildsted.

Hvad Stenlars fortærede, er vel nok det, man i Samtid og Nutid mest har opholdt sig ved og talt om, thi det var, baade hvad Kvalitet og Kvantitet angaar, det mest mærkværdige og det mindst appetitlige ved hans Levevis. Rotter, Mus og raa Fisk er den hyppigt omtalte Menu, Lars satte til Livs; adskillige har set ham fortære levende Fisk, f. Eks. Aal, hvis Hale daskede ham om Munden; spurgte man ham da, om det ikke var en kold Mad, svarede han: »Undertiden spiser jeg Rejer til, det kradser«¹⁾. Kødspiser fandt han blandt det, Slagterne havde kastet ud, saasom Kolunger, Lammeben og al Slags raat Kød, ja, han forsmaaede ikke at opgrave døde Heste, hvoraf han, naar han fik Spor paa en saadan, havde »Levemaade« for mange Tider²⁾. Denne nærmest dyriske Levevis, der fjerner Stenlars saa langt fra Renlighed og Kostforagt som vel muligt, vakte, som sagt, Samtidens almindelige Afsky og Væmmelse, men naar Preben Hoskiær paa Grund heraf i Forbindelse med Lars's Harme over Verdens store Utérlighed og Daarlighed erklærede: »Steenlars er Philosoph og bekjender sig til Antisthenes's og Diogenes's berømte Skole — den cyniske«, saa tager han denne Original aabenbart højtidelig paa en Maade, der nærmer sig til det komiske. Derimod er det sandsynligt nok, at han i godt Humør kunde give tørre og træffende Svar paa de mange Spørgsmaal, der rettedes til ham af dem, som besøgte ham.

¹⁾ Troels Lund: Mit Liv.

²⁾ Kallundborg Avis, 9. Marts 1864.

Det var mest Folk fra Kalundborg, ofte med deres Gæster, som skulde ud og hilse paa den navnkundige Fremtoning. En Tilnærmelse til almindelig, menneskelig Levevis, som ellers var ham en Modbydelighed, kom i Stand ved, at Folk tit tog noget Mad med til ham. Var Lars ikke uden for Hulen, kaldte man ham frem eller slog et Par Knald med Pisken, dersom man var kørende; naar man atter forlod ham, fik han gerne stukket en Skilling i Haanden, skønt det ikke var ham til Gavn. »Herregud, Maden skal jo hjælpes ned«, mente Lars med en vis Ret i Betragtning af det, han fortærede, men alt, hvad han tjente, gik desværre til Brændevin, som dengang ikke kostede mere, end hvad Citronvand nu gør, — og denne Last forblev da ogsaa hans Livs Ulykke og hans Død.

Han udførte ikke saa sjældent forskelligt Stenarbejde hos Bønderne i Raklev, ligesom han ogsaa tjente lidt ved de Kurvearbejder, han med Dygtighed havde siddet og flettet, og som saa solgtes inde i Kalundborg.

Her fandt han hos Slagterne ogsaa sit Kød, hvoraf

Man fortæller, at Stenlars engang blev lokket op til Malermester Timm, Møllestræde, Kalundborg, for at overbringe denne et Brev; Timm bad ham hvile sig lidt, mens han læste Brevet, og saaledes fremkom dette vellykkede Fotografi. (Findes paa Museerne i Kalb. og Holb.).

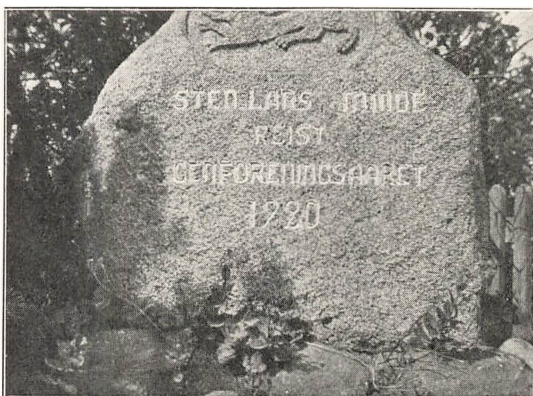
han fik noget varmet eller halvstegt hos en Bagermester Borgen paa Torvet. Men ellers gjaldt hans Besøg i Købstaden altid Høkeren paa den anden Side af Torvet, Mads Christensen, kaldet »Mads Dragon«, hvis Ejendom laa, hvor nu den røde Forskolebygning ligger. Naar Stenlars »vederkvæget« drog fra sin Stamcafé, ofte efterfulgt og omgivet af en Flok raabende og hujende Børn, var han i den foragtede og berygtede Tilstand, hvori Menigmand mest har set ham. Forfærdelig saa han ud: Haar og Skæg voksede i indfiltrede Tjavser uhindret og uplejet, snavset og ildelugtende var han, omkring den skidne og lasede Jakke et almindeligt Stykke Reb, paa Hovedet en gammel Kabus og i Haanden en forsvarlig Knortekæp, hvormed han i ondt Lune truede den drilvorne Flok, og over Skulderen en Sæk, hvori hans Dunk med Brændevin, Kødets og forskelligt andet laa.

Det var desværre ogsaa en ikke sjælden Tilstand, Stenlars fandtes i, saa man hørte ham brumme og smaa-snakke inde i Hulen, naar man gik forbi, og dette kastede et Skær af Uhygge over denne Eremit; det er vanskeligt at afgøre, hvem der var mest menneskesky: den forbi-passerende, der hastede af Sted, idet han eller hun med Rædsel skottede til Huleindgangen ved Vejgrøften — eller Stenlars; nok er det — Stedet, hvor han holdt til, glemtes ikke og heller ikke, hvad man af Sagn og sære Rygter knyttede dertil. Sandt er imidlertid, at Lars under alle Forhold var uadskillelig fra sit elskede Hi; thi ogsaa om Vinteren huserede han her, ja, da var han netop allermest hjemme; en særlig streng Vinter, da det havde sneet stærkt, og hans Jordhule — som sædvanlig om Vinteren — var føget til, fandt man det klogest at bringe Lars ind paa Fattiggaarden i Byen, og derfor formelig gravede man ham ud af Hulen; men efter at have tilbragt den første Nat i Byen stak Stenlars af næste Dag og flygtede tilbage, idet han sagde, at nok havde han ligget baade med Træsko og Bukser paa, men han havde dog aldrig frosset

saaledes ude i sin Hule! Og siden da kunde man aldrig bevæge ham til at forlade den.

— — —

Mange Aar er nu gaaet, siden Stenlars's Død, men Fortællingerne om denne sære Eneboer gaar endnu fra Mund til Mund blandt Folk paa Kalundborgegnen — Fortællinger, hvori Træk baade fra Romantikens og fra den graa og barske Virkeligheds Verden indgaar som Momenter, netop som Tilfældet er med de Minder og Indtryk, et ensomt og underligt Menneske har givet Folket i Eje.

Omtrent paa det Sted, hvor Hulen har ligget, rejste i 1920 Stedets daværende Ejer, Gartner Larsen, Kalundborg, denne smukke Sten, som ligger ud imod Vejen paa Toppen af Hestehavebakken.

Eget Fotografi.

ODSHERREDS-KREDSENS HISTORIE

1848—1918.

(Holbæk Amts 5. Valgkreds.)

Af Jens Peter Jensen, Høng.

Fra ældgammel Tid har Odsherred været noget for sig selv. Det laa saa afsides i et Hjørne af Sjælland, uden for de større Færdselsveje. Og igennem flere Aarhundreder hørte Odsherred til Statens Krongods. En af de kongelige Embedsmænd, som var blandt de første, der i det 18. Aarhundrede udtalte sig stærkt for Bøndernes Frigørelse, sagde ogsaa med Hensyn til Odsherreds Bønder og deres Gaarde: »De ligger saa at sige for sig selv.«

Da det i August 1757 ved Plakater i Kong Frederik den 5.s Navn blev bekendtgjort, at Krongodset Odsherred skulde bortsælges, skrev den store Retskyndige, Generalprokurør Henrik Stampe følgende til en god Ven ved Hoffet:

»Kongen kan altid staa sig ved at tabe 100 Rigsdaler i aarlig Indkomst, naar han er forvissat om, at Landet derved vinder 1000 Rigsdaler. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke haver nogen særdeles og tilstrækkelig Kundskab om Krongodset Odsherreds Beskaffenhed; men efter det Bekendtskab, jeg har gjort der, maa jeg mene, at det var et Gods, hvor der ganske bekvemmelig kunde gøres Forsøg med at gøre Fæstebønder til Ejendomsbønder. Thi i Odsherred er der ingen Hovedgaard; alle Bønder er der fri for Hoveri, og foruden de aarlige Skatter betaler de kun en ganske maadelig aarlig Landgilde i Korn og Penge. De fleste af disse Bønder er velhavende, og der er kun ganske faa Proprietær-Bønder imellem dem.

Gaardene i Odsherred skulde tilbydes Fæstebønderne som Selvejendomme paa billige Betingelser. Enhver Gaard maatte (ved Bortsalg) først tilbydes den Bonde, som havde den i Fæste, og naar man derpaa gjorde et skikkeligt og efter Gaardens Godhed antageligt Bud, f. Eks. 10—20—30 Rigsdaler for 1 Td. Hartkorn, og ved-

kommende tillige var i Stand til at præstere dette, maatte den ham straks, uden videre Auktion, tilstaaes.

Aldrig kunde nogen Konge faa et smukkere Monument end dette, som med Rette og Billighed kunde siges at være bygget i Undersaaternes Hjerter.

Nykøbing i Odsherred er nu en liden og elendig By, som næppe fortjener Navn af Købstad, og hvor en Byskriver er færdig at tigge, og en Byfoged, skønt han tillige er Herredsfoged, næppe kan leve. Men jeg tør noget nær sige, at 10 Aar efter at denne Indretning med Odsherreds Bøndergods var gennemført, vilde Nykøbing blive en statelig og hovedsagelig anset By, hvor en Byskriver godt kunde leve og en Byfoged have en meget god Levevej.

Blev Odsherred derimod solgt til en Godsejer, vilde en Del Bøndergaarde blive nedlagt, og de øvrige Fæstegaarde, der nu er beboet af velhavende Familier, inden 12 a 16 Aars Forløb være beboet af Stoddere. Thi det er en alvorlig Erfaring, at en fin og velhavende Bonde, naar han maa til at gøre Hoveri, i Løbet af kort Tid bliver ødelagt.«

To Aar senere — i 1759 — skrev Henrik Stampe, at Odsherreds Bøndergaarde nu havde været til offentlig Auktion, »og skønt enhver Bondegaard for sig er blevet opraaft, saa skal dog næppe en eneste Bonde have gjort Bud paa sin Fæstegaard. Naar velhavende Fæstebønder ikke engang vil give Bud paa deres Gaard, naar den opraabes til offentlig Auktion, saa synes det ikke rimeligt at gøre sig noget Haab om, at Fæstebønder engang skulde blive Ejendomsbønder.« — »Men«, tilføjer Henrik Stampe, »disse Gaarde blev heller ikke tilbudt paa den lempelige Maade, som jeg havde fremsat. Regeringen vilde have Købesummen udbetalt straks.« —

Odsherreds Krongods viste det sig gentagne Gange umuligt at faa solgt, selv til Herremænd. Saa i 1784, da Kronprins Frederik (den senere Kong Frederik den 6.) var 16 Aar gl., fik han forskellige store kongelige Gaver, deriblandt Krongodset Odsherred, som herefter skulde være hans private Ejendom; »men Kronprins Frederik viste den fine Takt«, siger Historikeren Edvard Holm, »at give Afkald paa Odsherred«, saa Odsherreds Bønder vedblev at være Kronbønder og hoverifrie.

Da saa den store Bondefrigørelse kort efter begyndte, blev Odsherreds Fæstebønder atter tilbudt at faa deres Gaarde at købe til Selvejendom. Det var i 1792. Men kun 9 af Odsherreds 691 Fæstegaardmænd i de 8 Sogne: Rørvig, Odden, Højby, Vig, Asmindrup, Egebjerg, Grevinge og Asnæs — gik ind paa Tilbudet. Prisen var endnu for høj, saa de allerfleste foretrak at blive ved det hoverifrie Fæstevæsen. Ja, endnu i 1842 var der paa Krongodset i Odsherred kun 16 Selvejergaardmænd. Men Bonderøret i Fyrrernes Dage vakte nyt Liv i dette Spørgsmaal. Og da »Bondevennernes Selskab«, der kom til at omfatte hele Landet, blev stiftet paa et Møde i Holbæk den 5. Maj 1846, blev et af de vigtigste Programpunkter for Selskabet dette, som de krævede af Staten: Fæstevæsenets Overgang til fri Ejendom, hvorefter saa den store Fæsteafløsning kom for Odsherred i Halvtredserne, efter at Spørgsmaalet indgaaende havde været drøftet paa Rigsdagen.

I den interessante Bog »Holbæk Amt«, som Dr., Pastor J. H. Larsen, Holbæk, udsendte i 1832, omtaler han Odsherreds Beboere som et Folk, der i Særdeleshed har haft den Lykke paa dette Krongods at være under en human Regering og en klog og ædel Styrelse. Han mener at have set mange gavnlige Følger heraf i Befolkningen paa den Tid, han færdedes der. Ja, han skriver endogsaa: »disse Folk, der i daglig Tale kaldes »Odsinger«, overgaar alle andre sjællandske Egnens Beboere i Livlighed, Driftighed og Sans for noget højere end det daglige Almuelevs Former. — Nogle Aar senere, i 1844, var der dog en anden Mand, nemlig Bondevennen Theodor Hasle fra Løve Herred, der i en landøkonomisk Beskrivelse af Holbæk Amt¹⁾, som han nøje kendte fra Rejser og Ophold her i flere Aar, gav Odsherreds Landmænd det Skuds-

¹⁾ »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nuværende Tilstand i økonomisk Henseende«. Attende Stykke: Holbæk Amt. Ved Theodor Hasle, Ejer af Hesselbjerggaard. 1844. 221 Sider. Udgivet af Landhusholdningsselskabet.

maal, at Odsherred var den Egn i Amtet, der næsten tildeels var blottet for forbedrede Agerbrug. Som et Lyspunkt nævner han dog den kort i Forvejen oprettede *Mønstergaard i Frønderup* (Grevinge Sogn), der bestod i 9 Aar og egentlig var den første Begyndelse til en sjællandsk Landbrugsskole.

Med Hensyn til det politiske Røre fra 1830 til 1848 havde Odsherred — dette rene Bondeland — i de første 6 Aar (1834—40) af Stænderforsamlingstiden været repræsenteret i Roskilde Stændersal af en Bonde, Gmd. *Henrik Larsen fra Veddinge*. »Han var«, som der er blevet sagt,» den første Parlamentariker, der er udgaaet fra Holbæk Amts Bondeland.« Før Slutningen af 1848 udgik der ingen Aviser fra Holbæk Amt. Og Odsherred fik først i 1860 sin egen Avis: »Nykøbing Avis«, et lille Blad, der udgik 3 Gange ugentlig. Da »Bondevenernes Selskab« kom i Gang 1846, naaede det snart op i Odsherred og vandt Tilslutning, selv om ikke alle Sogne straks sluttede sig til den ny Forening. I 1848 havde »Bondevenernes Selskab« 309 Medlemmer i Odsherred, der tilsammen ydede et Pengebidrag for det Aar af 92 Rigsdaler 2 Mark og 4 Skilling. Gmd. *Niels Andreasen i Nyrup* var Formand for Sognene: *Højby, Odden, Rørvig og Nykøbing*, der tilsammen havde 25 Medlemmer, medens Gmd. *Søren Pedersen, Bjerresø*, var Formand for Sognene: *Faarevejle, Asnæs og Grevinge*, der tilsammen havde 284 Medlemmer. Til Sammenligning med andre Egne i Amtet kan anføres fra det samme Aar, at Gmd. *Jens Gregersen i Kundby* var Formand for Sognene: *Kundby, Gislinge, Svinninge og Hjembæk*, der ialt havde 112 Medlemmer med et Bidrag paa 35 Rdl.; og Gmd. *Dedenroth, Løve*, var Formand for Sognene: *Gerslev og Havrebjerg*, der tilsammen havde 57 Medlemmer med et Aarsbidrag, der ialt udgjorde 20 Rdl. 1 Mark og 8 Skilling¹⁾.

---

¹⁾ Efter Balthazar Christensens efterladte Papirer i Rigsarkivet.

»Bondevennernes Selskab« af 5. Maj 1846 vilde en Undersøgelse af Landboforholdene, saaledes som disse var dengang. Selskabets dygtige Sekretær, Lærer Gleerup, udtrykte i Særdeleshed dette i en Tale, han holdt i Slutningen af 1847: »Selskabet vil vise ved sin Undersøgelse, at Bondestanden savner den Beskyttelse, som Lovgivningen fra det 18. Aarhundredes Reformarbejde tilsigtede at yde Bondestanden, fordi denne Lovgivning i mange og vigtige Stykker overtrædes. Den Udvikling af Landboforholdene, som denne Lovgivning i sin Tid vilde forberede, maa i Gang igen, da Tidens Tarv fordrer dette. »Bondevennernes Selskab« vil opnaa dette Formaal ved at samle en Masse Kræfter, saavel materielle som aandelige, om sig; det vil søge at samle Mængden paa Sandhedens Side, thi kun derved, at Sandheden udtales af de fleste Stemmer, kan den gøre sig gældende. Spørgsmaalet om, hvorledes Selskabet vil kunne løse sin Opgave, beror altsaa paa Bondestandens Deltagelse, om den kan vækkes til Almenaand og Borgersind. Og af Selskabets Fremgang turde det da igen være afhængigt, om Bondestanden skal opnaa at blive sat ved Siden af Statens øvrige Borgere som lige berettiget og lige bebyrdet.«

Gleerup kom vist ikke selv til Odsherred nogen Sinde. Saa hans Veltalenhed kom ikke til at lyde der. Men hans Tanker om Bondestandens fulde Frigørelse vandt alligevel mer og mer Stemning for sig i Odsherreds Bondebefolkning, saa da det kongelige Budskab i 1848 naaede frem her med sit Løfte om en Rigsforsamling paa almindelig Valgrets Grund, var der ogsaa Stemning for, at Odsherreds Repræsentant i den grundlovgivende Rigsforsamling helst burde være en Bonde, »een af vore egne«, som der blev sagt, hvis en saadan var villig til at lade sig opstille og kunde vælges.

I. Nikolaj Andreassen.

(1848—1851.)

Ved Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling, der for Odsherreds Vedkommende foregik i Nykøbing, havde kun de Mænd Ret til at stemme, der var fyldt 30 Aar og selv havde forlangt sig optaget paa sit Sogns Valgliste. Odsherred var ved dette Valg Holbæk Amts 6. Valgdistrikt og omfattede de 10 Sogne: Odden, Rørvig, Nykøbing, Højby, Asminderup, Egebjerg, Vig, Grevinge, Asnæs og Faarevejle, hvori der tilsammen havde meldt sig 893 Vælgere til Optagelse paa Valglisterne.

Den Bonde, der var talt om at faa opstillet i Nykøbing som Tilhænger af »Bondevennepartiet«, blev Møller Nikolaj Andreassen fra Egebjerg Mølle. Han var ved Stændervalget 1847 i 5. Landdistrikt, hvortil Odsherred hørte, blevet valgt til Suppleant med 342 Stemmer. Han var født i Højby den 31. Maj 1813 og var kun 6 Aar gl., da han 1819 med sine Forældre drog til Svinninge Mølle i Odsherred. Det var velhavende Møllerfolk; deres Søn Nikolaj gik fra 1823 til 1829 dels i Slagelse Latinskole, dels i Helsingør Latinskole og var derefter nogle Aar hjemme hos Forældrene, der nu havde overtaget »Borrevang« Ladegaard i det store Højby Sogn. Den 22. September 1836 blev den 23-aarige Nikolaj Andreassen gift, hvorved han blev Ejer af Egebjerg Mølle og tilhørende Landejendom.

Han var tidlig politisk interesseret, deltog i Stændervalgene, kom med i Bondevennebevægelsen og blev opstillet som Kandidat ved Valget i Nykøbing den 5. Oktober 1848.

Trods det tilsyneladende ringe Røre før Valget med Hensyn til Møder og Agitation, var der alligevel paa Valgdagen i Nykøbing opstillet 3 Valgkandidater, nemlig:

Møller N. Andreassen, Egebjerg, der fik 502 Stemmer, Justitsraad Liebenberg, København, 135 Stemmer, og Boelsmand Johan Jensen, Ordrup, 22 Stemmer.

Af de selvanmeldte 893 Vælgere havde 659 paa Valgdagen afgivet deres Stemme; 234 havde ikke stemt. Møller Nikolaj Andreasen blev erklæret for valgt som Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Hans Sejr var stor. Og efter Valget, fortælles der, var der en større festlig Sammenkomst i Nykøbing, hvor Møller Andreasen var Midtpunktet, og hvor der blev drukket mer end rigeligt. Brændevinen var jo dengang saa billig — desværre!

I den grundlovgivende Rigsforsamling var der 152 Medlemmer, der var samlet i 7 Maaneder fra 23. Oktober 1848 til 5. Juni 1849 for at behandle Grundlovsforslaget. Samlingsstedet var Christiansborg. I denne Forsamling havde Nikolaj Andreasen Ordet 3 Gange. Det betydeligste, han sagde her, var den Tale, han holdt den 7. Marts 1849, da man forhandlede, om den kommende Rigsdag skulde bestaa af eet eller to Kamre. Nikolaj Andreasen stod fast paa Bondevennernes Stade, som var Etkammer-systemet. Det forsvarede han godt. Og da denne hans J o m f r u t a l e i Rigsforsamlingen tillige var den første Tale, der i denne Forsamling blev holdt af en Bonde fra Holbæk Amt, anføres den her efter Rigsforsamlingens Referat af disse Forhandlinger:

»Da jeg ogsaa hører til dem, der ikke finder sig fuldkommen tilfredsstillet ved de i Grundlovsudkastet opstillede t v e n d e K a m r e, maa jeg i Eet og Alt aldeles slutte mig til det af det ærede 1ste Mindretal (Bondevenerne) opstillede Forandringsforslag om E e t k a m m e r. Grunden herfor behøver jeg ikke nøjere at udvikle; jeg kan blot henholde mig dels til den foregaaende Talers (Balthazar Christensens) Foredrag, dels til det af det ærede Mindretal fremsatte Forslag. Jeg maa blot henlede Forsamlingens Opmærksomhed paa følgende Punkter af Mindretallets Forsvar: »Efter det danske Folks forholdsvise, temmelig ligelige og gennemgaaende demokratiske Udvikling maa Staten og Statsstyrelsen dog væsentlig støtte sig til Folkets Masse eller Almuen. Denne Almue er vistnok sund, kraftig, velvillende og besindig; men den er tillige, som en naturlig Følge af de forløbne Tiders Haardhed og Uret, m i s t æ n k s o m; den kan kun ledes og vindes af Staten igennem Ærlighed og Uforbeholdenhed. En kunstlet Repræsentation eller en Indretning ved den, der endog blot tilsyneladende kunde

gøre det tvivlsomt, om den virkelig var det naturlige, simple og sande Udtryk for Folket og Folkevillien, vilde derfor efter vor Overbevisning ikke kunne fyldestgøre de Fordringer, Folket og Fyrsten maa stille til den ny Forfatning. Det forekommer os derhos, at det Hensyn, som især i et mindre Land skyldes god Økonomi, saavel med Mennesker som med Penge, ikke lidet taler imod den Forøgelse af Folkerepræsentanternes Antal, som de kunstlede Repræsentationssystemer og navnlig Tokammerindretningen ikke vel kunne undgaa at medføre. Vi tilstaa endvidere, at vi ikke kunne dele den Betænkelse mod Eetkammersystemet, som saa mange henter fra Hensynet til den formentlig større Sandsynlighed under dette for overilede og mindre vel overvejede Beslutninger, og det forekommer os, at den Erfaring, man her til Lands allerede har kunnet gøre, maa berolige ikke lidet i denne Henseende. Hensigtsmæssige Bestemmelser i Forretningsordenen, der, forsaaavdt det antages fornødent, endog kunde optages og i Regeringens Udkast er optagne i selve Forfatningsloven, vilde uden Tvivl tilstrækkelig værne imod Faren i denne Retning, medens den Langsomhed og Besindighed, der fra alle Sider erkendes at være et Grundtræk i vor Folkekarakter, maa- ske endog kunne indeholde nogen Opfordring til ikke ved en Deling af Repræsentationen i tvende Kamre med Kunst yderligere at vidtløftiggøre og forlænge Forhandlingsbevægelsen. — Er endelig begge Kamre et nogenlunde tro Udtryk af det hele Folk, forekommer det os, at det ene vilde være en *O v e r f l ø d i g h e d*, hvormed man dog tør bebyrde et mindre Lands Statsmaskineri, og maatte et af Kamrene derimod ikke saa meget være et Udtryk af Folket i dets Helhed, som af enkelte Stænder eller Interesser, vilde det efter vor Formening fra det Øjeblik, det virkelig afgav en Modvægt eller Modstand mod det egentlige Folkekammer, være en Fare for Land og Throne, for hvilken man, med den baade for Staten og Regeringen uvisse Fremtid for Øje, ikke bør udsætte sig.« —

Disse Betragtninger maa jeg aldeles gøre til mine. Jeg kan ikke indse, hvorfor man for Fremtiden skulde have et Tokammer, da man netop her i denne Rigsdag (den grundlovgivende Rigsforsamling) drøfter og — jeg haaber — ogsaa vedtager en Grundlov for Danmarks Fremtid, hvorfra de øvrige Love dog skulle komme. Hvorfor skulde man da ikke ogsaa for Fremtiden kunne drøfte og vedtage saavel de organiske som alle øvrige Love. Jeg er ogsaa forvisset om, at naar Folkets Repræsentanter er samlede i et Kammer, de forskellige Repræsentanter da langt lettere ville kunne overbevise hverandre med Hensyn til de forskellige Anskuelser. Hvad nu Valgretten angaar, da maa jeg ogsaa her i Eet og Alt tiltræde det ærede Mindretals Anskuelser. Ser jeg hen til den lille

Købstad (Nykøbing), hvis Beboere jeg har den Ære at repræsentere i Forening med Landdistriktet, da finder jeg allerede her, at dersom man vil Indskrænkning i Valgretten, da vil omtrent Halvdelen eller i det mindste Trediedelen af Befolkningen i denne By blive udelukket fra at afgive Stemmer til en Repræsentant ifølge de opstillede Forslag om Indskrænkninger. Ser jeg nu hen til de større Købstæder, f. Eks. Hovedstaden, da vil jeg endnu finde et langt større Antal af disse. Skulde da, som hidtil, Embedsmænd eller Pengearistokrati paa en vis Maade despotisk ogsaa for Fremtiden vedblive at herske over deres mindre formuende Medborgere? Nej ingenlunde! Ser jeg hen til Landet, hvilket jeg langt nøjere kender, da staar det endnu langt klarere for mig, at Indskrænkning i Valgloven af 7. Juli 1848 paa ingen mulig Maade lader sig indføre. Nej, mine Herrer! disse Klasser, jeg her har berørt, frygter ikke den almindelige Valgrettighed og heller ikke det Proletariat, hvormed man vil skræmme os tilbage. De vil ingen Ret for dem selv, som kunde blive en Uret for andre, for de ringere eller højerestaaende Medborgere. De vil, at Ret sker alle og Uret ingen og at Følelsen hos saa mange ringerestaaende Medborgere af at være forurettede eller tilsidesatte ikke skal fremkalde Had og Misfornøjelse, ja jeg kunde sige: Omvæltning eller Revolution.

Disse Klasser fordrer ikke blot et stærkt Folk, men tillige en stærk og respekteret Kongemagt. De er van til i Kongen og Kongemagten at se eller vente en Beskærmer af alles Lighedsret. Men Kongen og hans Regering kan ikke blive stærk ved de fine Folk alene, men derved, at den støtter sig til og igennem Ministrene, der er udgaet af hele Folkets Flertal, altsaa ogsaa af Menigmands og Almuens Flertal. De tror endelig ikke blot paa Folkets og Menigmands Redelighed og Paalidelighed, men de vil ogsaa ufravigelig bevare den fra Fædrene nedarvede og overleverede Tro paa Kongen og Kongens Ords Usvigelighed. Jeg er valgt her til Rigsdagen iblandt andre af dem, man nu vil kalde Proletarier, og jeg vil være den sidste, der vil hjælpe til at udelukke eller umyndiggøre dem for Fremtiden. Kongen har atter her i dette forelagte Grundlovsudkast budt sit Folk denne Valgret igen. Folket stoler fast og trygt paa Kongens Ord, og jeg holder mig forvisset om, at jeg ikke skal nødes til at bringe til mit Hjem den Efterretning, at Kongens Ord nu ikke længer gælder, og at den ringe Mand nu ikke mere skal have Ret til at afgive den Stemme til Repræsentanter, som Kongens Ord forrige Aar tillod og paabød dem at afgive«¹⁾).

¹⁾ »Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen 1848—49«. II Bind, Side 1814 o. f.

Det var ikke nogen let Sag dengang for en Bonde at tage Ordet paa Rigsdagen, især naar han hørte til »Bondevenerne«. En af vort Lands bedste Præster, der selv i de Dage havde taget Del i Rigsdagslivet, skrev engang: »Det er min Overbevisning, at der ofte er sket Bondevenerne paa Rigsdagen stor Uret, naar man erklærede dem for at være blinde Nikkedukker, der kun havde at følge Førerne i Partiet. Vilde man selv tale med en af disse, skulde man erfare, at om man ikke var enig med ham, saa var der baade Kundskab og Deltagelse for Sagen; der var en bestemt Mening.«¹⁾

Efter Grundlovens Stadfæstelse den 5. Juni 1849 skulde det første Folketingsvalg finde Sted den 4. December 1849. Holbæk Amts 5. Valgkreds (Odsherred) kom da til at bestaa af 12 Sogne, nemlig: Vallekilde og Hørve sammen med de 10 Sogne i Odsherred, der i 1848 havde udgjort 6. Valgdistrikt ved Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling.

Møller N. Andreasen havde besluttet at stille sig den 4. December ved Folketingsvalget i Nykøbing; men han vidste, han havde Modstandere, især i Nykøbing. Den 12. November mødte en Vælger i Grevinge Sogn med følgende Opraab i »Holbæk Amts Avis«:

Til Vælgerne i Holbæk Amts 5. Valgkreds.

Holbæk Amts 5. Valgkreds, Odsherred med Vallekilde og Hørve Sogne, har endnu ikke, saavidt mig bekendt, bestemt sig afgørende for en Kandidat til det forestaaende Rigsdagsvalg.

I den Anledning og paa Grund af, at jeg, ligesom i forrige Aar, fra flere Sider er opfordret til at stille mig som Candidat for denne Valgkreds, tillader jeg mig at henvende nogle Ord til Vælgerne og fornemlig Vælgere i Bondestanden, som er den Stand, hvortil jeg selv, i Sagens Betydning, henhører i denne Valgkreds.

Jeg er Medlem af Bondevenernes Selskab; dette siger vel intet videre, men jeg slutter mig fast til dette Selskabs trofaste Tilhængere.

---

¹⁾ F. E. Bojsen, Stege, Udgiver af Bladet »Budstikken«.

Jeg har baade været Borger i Købstaden og i flere Aar Bonde, og som bosiddende paa Landet delt Vilkaar med Bønderne i de sidste syv Aar i Grevinge Sogn, ligesom jeg som Sømand og Skibsfører har færdedes mellem mange, baade hjemme og udenfor, og dette haaber jeg ikke skal have indskrænket Blikket videre; men dette Ene, det ved jeg med Vished, at Villie har jeg til at virke, hvad jeg formaar, og urokkelig Fasthed til at holde mig til den Side, som jeg forud har udtalt mig for, og paa det, min Overbevisning tilsiger mig at være Ret og Skel saavel for den saakaldte simplere Stand som iøvrigt for enhver anden i sin Stilling.

Skulde en dygtigere (for hvem jeg, som alt forud sagt, gerne viger Pladsen) ikke melde sig, da anbefaler jeg herved først og fremmest, at vi holder os samlede og enige om, at Stemmer ej bliver splittet og henkastet til en os i Virkeligheden ukendt Person; dermed anbefaler jeg mig til de ærede Vælgere i denne Valgkreds.

Gundestrup FærgEGAARD ved Holbæk, den 12. November 1849.

D. Gustavus.

Men ved et Møde, som Bestyrelsen for »Bondevenneselskabet« lod afholde i Holbæk den 19. November for hele Amtet, fik N. Andreasen atter Støtte for sin Kandidatur. Og den 21. November havde han et Indlæg i »Holbæk Amts Avis« imod »adskillige Personer i Holbæk Amts 5. Kreds, som har fundet for godt at overdænge mig med endog nærved ærekrænkende Beskyldninger, som rimeligvis hidrøre fra mine her i Egnen største politiske Modstandere og andre, der rimeligvis af Skinsyge eller virkelig Misundelse ikke har villet undersøge de virkelige Omstændigheder, men endogsaa ved falske Forklaringer har ladet sig forlede til at bruge Løgnens Ord imod mig.« — N. Andreasen sluttede sit Indlæg med den Meddelelse, at han stillede sig til Valg den 4. December, idet han henviste til sin Færd paa den grundlovgivende Rigsdag, saavel som til hans tidligere og nuværende Vandel.

Og da Valgdagen kom, var der to Kandidater, der stillede sig til Valg i Nykøbing: N. Andreasen og FærgEEJER Gustavus fra Gundestrup. Andreasen valgtes ved Kaaring, men Gustavus forlangte skriftlig Afstemning. Udfaldet blev da saaledes:

	Møller Andreasen	Færgeejer Gustavus
Nykøbing Kommune .	5 Stemmer	55 Stemmer
Rørvig	50 —	0 —
Vig-Asmindrup	107 —	4 —
Grevinge	11 —	27 —
Egebjerg	78 —	0 —
Asnæs	65 —	3 —
Højby	98 —	0 —
Faarevejle	109 —	7 —
Odden	9 —	1 —
Vallekilde-Hørve	87 —	0 —
	<hr/>	<hr/>
	619 Stemmer	97 Stemmer

Da 2. Behandling af »Lov om Jordafstaaelse til husvilde« var for i Folketinget den 3. April 1850, kom N. Andreasen til i den Tale, han holdt, at fortælle en Historie, som især optog Tscherning, der i 1848 særlig havde været virksom for, at en saadan Lov blev gennemført. Historien var fra Odsherred og lød omtrent saaledes, efter det Referat, der findes af N. Andreasens Tale den Dag:

»En Soldat i det Sogn, hvor jeg er fra, som har tjent i den danske Armee i de to beklagelige Krigsaar 1848—49 ligesaa hæderligt som enhver anden, indlod sig i Ægteskab, inden han kom i Soldatertjenesten, og fik 2 Børn. Han havde saa meget, saa han kunde selv bygge sig et Hus, men det var ham ikke muligt at faa Jord at bygge det paa. I det sidste Aar, da jeg var paa Rigsdagen, henvendte han sig da til Sogneforstanderskabet, hvoraf jeg ogsaa havde den Ære at være Medlem; men da jeg var fraværende, kunde jeg ikke tage mig videre af Sagen. Sogneforstanderskabet var ganske enig i, at der burde udlægges til ham en Jordplads at bygge paa, og da der paa mange Steder i Sognet fandtes saadanne Pladser i tilstrækkelig Grad, var der ingen Grund til at betænke sig. Men førend Forstanderskabet afgav sin Erklæring, fandt det for godt at henvende sig til Godsinspektøren for det kongelige Gods i Odsherred, hvorunder endnu saa godt som al Jord i Odsherred hørte. Og da behagede det denne Godsinspektør at erklære, at vedkommende Ansøger skulde afgive en Erklæring, inden dette kunde iværksættes. Soldatens Erklæring kom ogsaa. Og nu troede Soldaten, at Sagen var ganske i Orden. Men da Svaret kom fra Godskontoret, lød det paa, at der igen skulde en ny Efterspørgsel hos vedkommende. Og Soldaten har saaledes hidtil været afskaaren fra at kunne faa Byggeplads.«

Tscherning, der fik Ordet efter N. Andreasen, sagde til at begynde med: »Det har været mig kært at høre, at der netop er blevet fremhævet saadanne Vanskeligheder paa de kongelige Domænegodser, thi jeg betænker mig ingenlunde paa at udtale, at de kgl. Domæner i dette Aarhundrede langt fra har givet det gode Eksempel paa at afhjælpe (Hør! Hør!) de Vanskeligheder i Landboforholdene, som var kommen os saa lykkeligt i Møde i forrige Aarhundrede (Hør!). Jeg vil endogsaa gaa meget videre og sige, at saaledes som jeg har opfattet Forholdet, har Domænerne søgt at holde sig indenfor en Grænse af Forvaltningen i den Retning, som skulle, i Stedet for at opstille et godt Eksempel, komme alle andre Ligesindede tilgode. Det skulde være mig meget kært, om Domæneforvaltningen i den Henseende kunde komme til at antage andre Principer.«

Møller Nikolaj Andreasen var kun Folketingsmand i 17 Maaneder, fra 4. December 1849 til 21. April 1851, da han nedlagde sit Mandat. I de 17 Maaneder havde han Ordet fire Gange angaaende Bøndergaardene paa Odsherreds Krongods. Han indbragte ogsaa den 14. Marts 1850 et Andragende til Folketinget fra 588 Beboere paa Ods herreds Gods om, at det maatte blive saaledes for Fæsterne paa dette Gods, at dels de nuværende Fæstere, dels deres Børn eller beslægtede maattet se sig i Stand til at overtage vedkommende Steder i Arvefæste uden derved at maatte komme til at forudse deres Ruin, og endelig saaledes tilsidst, hvis intet af først anførte skulde kunne opnaas, at de da maatte ved Dødsfald eller andre Tilfælde forundes Fæste paa Stederne. De fleste Fæstere i Odsherred havde hidtil fundet, at Statens Taksation af Fæstestederne var for høj, naar disse skulde overgaa til Arvefæste. Det mente N. Andreasen, Tscherning, J. A. Hansen og Balthazar Christensen ogsaa; og deres Meninger fik Indflydelse paa Loven, der senere kom og gjorde Odsherreds Fæstebønder til Selvejere.

Møller Andreasen maa allerede i det tidlige Foraar 1850 have taget den Beslutning at ville nedlægge sit Folke-

tingsmandat; thi en Dag i første Halvdel af April fik den bekendte Politiker O r l a L e h m a n n, der var Amtmand i Vejle, Forespørgsel fra Balthazar Christensen — ved Tscherning —, om han vilde være villig til at lade sig opstille ved et Nyvalg (Suppleringsvalg) til Folketinget i Holbæk Amts 5. Valgkreds, muligvis hen i Efteraaret 1850¹).

Orla Lehmann havde jo længe været et af de store politiske Navne i vort Land. Nu var denne Mand 40 Aar gl. I Almindelighed blev han anset for at være den største Taler i hele Landet med Hensyn til Veltalenhed; de, der kom ham nærmest i saa Henseende var Sønderjyden Laurit Skau og Bondevennen Asmund Gleerup, der var Folketingsmand for Ruds Vedby Kredsen. Orla Lehmann stod i nær Forbindelse med Tscherning, de skrev mange Breve til hinanden og havde begge været med i 1846, i Holbæk, at oprette »Bondevennernes Selskab«; ligeledes havde de begge været Medlemm af Martsministriet i 1848. Orla Lehmann var ellers national-liberal, en af Førerne der, men med megen Tilnærmelse til Bondevennerne.

Nu havde han i det sidste Aars Tid gennemgaaet megen Modgang, tunge Tilskikkelser; i henved 4 Maaneder havde han — imod alle gældende Regler — været i tysk Krigsfangenskab, og midt under dette døde hans unge Hustru. Og da han den 11. August slap ud af Fangenskabet og paany overtog Amtmandsembedet i Kolding, var han stærkt nedbøjet og kunde ikke tænke sig foreløbig at gaa ind i et politisk Arbejde. Naar han tænkte paa sin afdøde Hustru, der var jordfæstet paa en Kirkegaard ude paa Østerbro i København, kunde han f. Eks. skrive i et Brev (¹⁶/₁₂ 1849) til sin Ven Tscherning: »Nu er det sandt, naar De kun vil tage det symbolsk, at min eneste Ærgerighed er at blive Graver paa Holmens Kirkegaard paa Østerbro. Saaledes tænker og føler den, der engang var

---

¹) Af Orla Lehmanns Papirer i det store kongelige Bibliotek. Se ogsaa Julius Clausen: Af Orla Lehmanns Papirer. 1903, Side 148.

Orla Lehmann. Hils Deres Kone og tak hende. Glød Dem ved hinanden, medens De kan.«

Denne Mand var det, Balthazar Christensen som Formand for »Bondevenneselskabet« havde tænkt paa at faa til Folketingsmand i Odsherredskredsen, naar N. Andreasen nedlagde sit Mandat, og der saa muligvis hen paa Efteraaret 1850, inden Rigsdagen traadte sammen, blev Valg der. Saa vilde Holbæk Amts Valgkredse rigtignok have faaet en Repræsentation af Datidens mest omtalte politiske Førere med Tscherning i Svinningekredsen, Balthazar Christensen i Holbæk, Gleerup i Ruds Vedby og — Orla Lehmann i Odsherred.

Men saaledes gik det ikke. Orla Lehmann sagde Nej til Balthazar Christensens Henvendelse og skrev til Tscherning den 17. April 1850 — i Hast — bl. a. følgende:

... hvis jeg nogensinde vender tilbage til det politiske Liv, vil jeg vælges her i Amtet (Vejle), presset fra alle Sider og enstemmigen. Maaske sker det aldrig, men i alt Fald kun paa dette Vilkaar. Og skønt jeg er saa ivrig Bondeven og Demokrat som nogensinde, vil jeg dog kun skyldte mig selv mit Valg og ikke nogen Begunstigelse, mod hvilken jeg vel vilde vide at hævde min personlige Selvstændighed, men ikke uden Kamp med og Misnøje for den Indflydelse, der havde eller troede at have taget mig under sine Vinger.

I Hast

Orla Lehmann.«

Møller N. Andreasen beholdt da foreløbig sit Mandat endnu et Aars Tid. Og med Orla Lehmann skete der dette, at han allerede Aaret efter, den 22. September 1851, lod sig vælge til Folketingsmand i Vejlekredsen ved et Suppleringsvalg, hvor han stillede sig imod selve Krigsministeren og overvandt denne. Og fra 1854 til sin Død i 1870 var Orla Lehmann Landstingsmand.

2. Kontorchef, Translatør C. F. Holm.

(1851—1852.)

Da Møller Andreasen endelig efter et Aars Betænkningstid den 21. April 1851 havde nedlagt sit Mandat som Medlem af Folketinget, blev der Røre i Odsherredskredsen.. Der var endnu ingen Afløser fundet. Flere Vælgere henvendte sig skriftligt og mundtligt til Bondevenneselskabets Styrelse om Anvisning paa en Valgkandidat, som de kunde vente ville slutte sig til Folketingets »Venstre« (»Bondevennepartiet«) og samvirke med dette til Held og Lykke for Folket. Selskabet tog sig ogsaa af Sagen og nævnte Kontorchef C. F. Holm ved Øresunds-Toldkontoret i Helsingør som en Mand, der vilde passe her. Og Kontorchefen blev opfordret til skriftligt at gøre Rede for sine politiske Anskuelser.

Imidlertid blev der i Odsherredskredsen ogsaa talt paany om at faa en Mand fra Kredsen opstillet. De bondevenlige Folk nævnte to saadanne, nemlig: L æ r e r A n d r e a s e n i O v e r b y og G m d. S ø r e n P e d e r s e n i B j e r r e s ø ; disse var begge Bondevennerne hengivne. J. A. Hansens Blad, »Almuevennen«, fremhævede tillige, at Skolelærer Andreasen var en dannet og begavet Mand. Men »Bondevenneselskabet«s Bestyrelse sendte Kontorchef Holms skriftlige Udtalelser ud til sine Partifæller i Odsherredskredsen og tilføjede som sin Mening, at Holm med sin større Intelligens og især som Embedsmand og Købstadsbeboer vilde gavne Partiet mest, idet hans Valg maatte antages at være den besindige og mere fornuftige Del af Partiets Modstandere i Embedsklassen og i Købstæderne mindre imod og vilde i hvert Fald være et nyt Bevis for, at Bondevennerne ingenlunde miskendte Intelligensens Værdi eller lagde an paa en ensidig Landborepræsentation. Den vilde derfor i Holms Valg se et Tillidsvotum til sig selv.

Ved Forhandlingen om dette Spørgsmaal efter Forslag fra det store Bondevenneselskabs Bestyrelse viste

det sig i Odsherredskredsen, at Lærer Andreasen, Overby, og Gaardejer S. Pedersen, Bjerresø, sluttede sig til Bestyrelsens Forslag og anbefalede dette, idet de erklærede sig villige til straks at trække sig tilbage for Kontorchef Holm. Folkets og Frihedens Sag var dem kærere end egen Ære. Ja, Lærer Andreasen paatog sig tillige at være Holms Stiller og Anbefaler saavel før som ved selve Valghandlingen.

De konservative i Kredsen havde ønsket Amtsstuefuldmægtig Jensen i Nykøbing opstillet som deres Valgkandidat, og nogle faa Bønder, som var særlig glade for Amtsstuefuldmægtig Jensens Virksomhed, støttede denne Tanke. Men Amtsstuefuldmægtigen lod sig ikke opstille.

Saaledes forberedt gik Odsherredskredsens Vælgere til Valg i Nykøbing den 20. Juni 1851. For 3. Gang i Løbet af 2 Aar og 8 Maaneder var de samlet til et saadant Valg. Provst Pedersen, Nykøbing, aabnede Valghandlingen med et Leve for Kongen, og det blev varmt og kraftigt besvaret med Hurra fra den forsamlede Mængde. Provsten meddelte derefter paa Valgbestyrelsens Vegne, at kun én Kandidat havde stillet sig til Valg her i Dag. Det var vel ikke af Mangel paa Evne og Lyst til at stille sig, men snarere af Hensyn til den Kamp, de skulde bestaa, og hvori de ikke vilde udsætte sig for at ligge under, uagtet den Sejr, der vindes uden Kamp, vel ikke er den hæderligste — sagde Provsten. Han sluttede sin Indledningstale med at gøre opmærksom paa Valglovens § 31, hvor det bestemmes, at naar kun én Kandidat stiller sig, skal han for at være valgt have over Halvdelen af Stemmerne.

Saa blev Ordet givet til Skolelærer F. Andreasen fra Overby som anbefalende Stiller for Kontorchef Holm. Han eller Valgkredsen kendte ikke den Mand, der i Dag stillede sig i Nykøbing; men de kendte de Mænd, der udgjorde Bondevenneselskabets Bestyrelse; Odsherredskredsens Beboere havde fulgt denne Bestyrelses Virksomhed gennem flere Aar, og de havde endnu aldrig set den unnlade noget,

der kunde fremme den menige Mands Sag. Og paa disse Mænds Ord vilde han anbefale Valgkredsens Vælgere at stemme paa Kontorchef Holm.

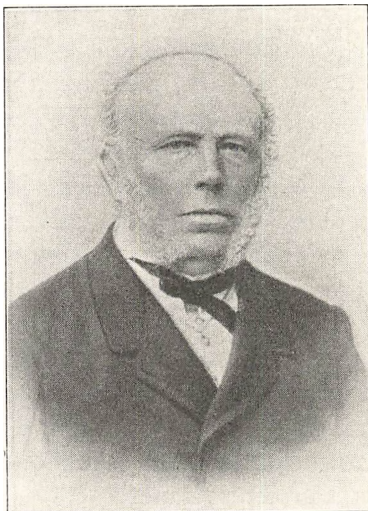
Holms Valgtale var i Tilslutning til den Skrivelse, han havde sendt Bondevenneselskabets Bestyrelse, da han blev opfordret til at stille sig i Odsherred; denne Skrivelse var hans Program og lød saaledes:

»Jeg maa føle mig hædret ved, at et Parti, som efter mine Anskuelse vel frem for noget andet i Staten kan kaldes Folkets Venner, lige saa vel som det kaldes »Bondevenerne«, vil gøre mig til deres Kandidat.

Som Embedsmand har jeg set og følt saa meget af tidligere Embeds-Bureaukratis Tryk og Misgreb i ufolkelig Retning, saa jeg ofte i mit Inderste har været oprørt derved. Og denne min Følelse har gjort mig til en Oppositionsmand, saavidt mit Ord og min Pen har rakt.

Af Princip, Tænkemaade og Grundsætninger vil jeg saaledes i alt væsentligt tænke som og derfor og tale og stemme med Venstre — tidligere de saakaldte Liberale, nu — forsaavidt jeg har formaaet at følge Rigsdagsforhandlingerne — med det Parti, som kaldes »Bondevenerne«. Jeg mener og forstaar dette Ord i den gode Betydning som dem, der vil Aabenhed, Simpelhed og Redelighed i alle Brancher af Forvaltningen og vil radikale Forbedringer og Reforme, og som ikke nøjes med at blive staaende.

Jeg har med stor Interesse fulgt Begivenhedernes Gang og Udvikling i det kære Danmark, men jeg har ingen som helst aktiv politisk Rolle spillet og vil derfor mangle en Del Erfaring i mange Anliggender og i mange Sager, som maatte forekomme, hvori jeg vil være nødt til at ty hen for at bede om Vejledning af mine mere erfarne og kyndigere Troesfæller i Principer og Anskuelse, hvis Belæring jeg da med Glæde vil søge at opfatte og at tilegne mig.«

Kontorchef Holm.

Saa kom Afstemningen. Kontorchef Holm valgtes ved Kaaring. Under Valget var der en Del Uroligheder. »Man maa beklage sligt«, skrev »Holbæk Amts Avis«, »da det dog maa staa ethvert Parti frit at opstille en Kandidat uden at frygte for Uroligheder.«

Ved et Festmaaltid efter Valget blev der talt af Rigsdagsmændene J. A. Hansen og Balthazar Christensen, der var mødt som Gæster. Skolelærer Lorentzen, Braade, talte for, at Retfærdighed og Humanitet maatte komme enhver dansk Borger tilgode, lige heldbringende for alle. Gaardbestyrer N. Andreasen fra Nyrup udbragte en Skaal for B. Christensen som den, der havde forfattet og fremlagt Udkast til Loven om Selvejendoms Indførelse paa Statens Fæstegods i Odsherred og allermest bidraget til, at denne Lov nu var udkommen.

B. Christensen svarede, at blandt de Fortjenester, han kunde have for Landboreformernes Fremgang, regnede han den for den største at have bragt Oberst A. F. Tscherning ind paa denne Gren af vor Udvikling og derved skaffet denne store Sag sin talentfuldeste, dygtigste og mest ansete Forkæmper.

Færgeejer Gustavus fra Gundestrup talte manende Ord til Odsherreds Beboere og spurgte, om de vilde staa tilbage for det øvrige af Holbæk Amt med Hensyn til at melde sig ind i »Bondevenneselskabet«.

Den nyvalgte Folketingsmand sluttede Festen med en Skaal for den Komite, der saa smukt havde ordnet Festen, der sluttede denne Valgdag.

Kontorchef C. F. Holm var 45 Aar gl., da han blev Folketingsmand. Sit Hverv her beholdt han kun til næste Valgdag, den 4. August 1852, da han saa trak sig tilbage og ikke vilde stille sig oftere. Han blev senere Toldkasserer i Horsens og døde 1882.

3. Skolelærer Frederik N. Andreasen.

(1852—1858.)

Atter maatte Bondevennepartiets Tilhængere i Ods-herred søge sig en ny Valgkandidat, da det almindelige Valg til Folketinget for hele Landet skulde foregaa i 1852 og blev fastsat til Afholdelse den 4. August. Det Parti havde jo det store Flertal af Vælgerne paa sin Side. Lærer F. N. Andreasen, der i 1851 var nævnt som Kandidat, blev nu antaget og opstillet, medens der fra nationalliberal Side blev opstillet Gaardmand Ludvig Nielsen, Engelstrup. Mellem disse to Odsherredsboere kom Slaget til at staa i Nykøbing den 4. August — en travl Høstdag.

Denne Gang aabnedes Valghandlingen af Birkedommer, Justitsraad Svanenskjold, der mindede om Vigtigheden af at træffe et heldigt Valg til Rigsdagen, saa den fri Forfatning kunde blive til Held og Gavn for Konge, Land og Folk.

Saa blev Lærer F. N. Andreasen anbefalet, først af sin Navne, fhv. Folketingsmand N. Andreasen, Egebjerg Møllegaard, derefter af Gmd. Søren Pedersen, Bjerresø, og Møller Lars Olsen fra Odden Sogn. — Den anden Valgkandidat, Gmd. Ludvig Nielsen, Engelstrup, blev anbefalet af Mølleer, Kammerraad Pedersen, Svinninge, Gmd. Lars Pedersen, Siddinge, og Søren Mortensen fra Atterup.

Skolelærer F. N. Andreasen holdt en lang Valgtale om de Lovarbejder, der vilde blive at tage Stilling til i den kommende Rigsdagssamling.

Hans Modkandidat, Gmd. Ludvig Nielsen, sagde kun lidt, og det, han sagde, var der næsten ingen, der kunde høre. Mange var utilfreds over dette.

Ved Kaaringen havde Andreasen det store Flertal af Stemmer. Men Ludvig Nielsen forlangte skriftlig Afstemning, hvorefter det endelige Valgresultat blev dette:

	Skolelærer	Gmd.
	F. N. Andreasen	Ludvig Nielsen
Nykøbing	3	120
Rørvig	27	3
Vig-Asminderup	33	40
Grevinge	9	21
Egebjerg	47	6
Asnæs	50	5
Højby	82	5
Faarevejle	57	1
Odde	31	0
Vallekilde-Hørve ...	62	0
	401	201

Den nyvalgte Folketingsmand, der opnaede at faa 401 Stemmer 4. Aug. 1852, var født i Overby den 26. Oktober 1812, kom 14 Aar gl. i Slagelse Latinskole, hvor han var i 2 Aar, til 1828, kom saa 1830 paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han demitteredes 1833. Derefter var han i 4 Aar Hjælpelærer i Asnæs ved Kalundborg, blev saa Hjælpelærer hos sin Fader i Overby fra 1837 til 1844 og afløste sin Fader i Embedet fra 1844. I seks Aar kom han til at repræsentere Odsherredskredsen, indtil 1858. Samme Aar, Juleaftensdag, afgik han ved Døden.

Det første Aar, F. N. Andreasen sad i Folketinget, tog han ikke Ordet. Men i de følgende Aar, naar man fraregner hans sidste Rigsdagsvinter (1857—58), havde han Ordet flere Gange for at støtte Lovforslag angaaende de frie Fattiggasser¹⁾, nogle Lønningslove og Lov om Sognebaandsløsning.

Men mange krasse Angreb fra politiske Modstandere i Odsherred maatte F. Andreasen døje. Den 4. Februar 1853 — da Lærer F. N. Andreasen endnu kun havde været Folketingsmand $\frac{1}{2}$ Aar — skrev »En Vælger i Odsherredskredsen« en lang Artikel i »Holbæk Amts Avis«, hvori Folketingsmanden af den anonyme Forfatter blev taget

¹⁾ Forslaget om frie Fattiggasser var fremsat af Landstingsmand, Provst J. V. Bloch, Kerteminde, der fra 1868 til 1881 var Sognepræst i Vig-Asminderup Sogn. Loven om frie Fattiggasser udkom 1856 og bestod, til Hjælpekasseloven afløste den i 1907.

strengt i Skole, fordi han endnu ikke havde udrettet noget paa Rigsdagen. Bl. a. skrev den vrede Vælger:

»Ser man hen til Hr. Andreasens Virksomhed i Rigsdagen, da viser det sig, at han, med Undtagelse af nogle faa intetsigende Ord, hvorfor han fik en velfortjent Revselse, ikke i over $\frac{1}{4}$ Aar har aabnet sin Mund til andet end »Ja« og »Nej«, og jeg mener derfor, at man med Føje kan sige: Hr. Skolelærer Andreasen er aldeles uskikket til at være Rigsdagsmand. — Den forrige Rigsdagsmand, Møller Andreasens Dygtighed som Rigsdagsmand bestod kun deri, at han paa Kommando kunde strække og bøje Knæene samt udtale sit Ja eller Nej ved Stemmeafgivningen.«

Da Rygtet gik, at Godsejer Buchvald paa Annebjerggaard i Odsherred var Forfatter af dette »sølle« Angreb, skrev Godsejeren den 11. Februar 1853 følgende Erklæring i »Holbæk Amts Avis«:

Højtærede Redaktør!

Nedenstaaende Linier beder jeg Dem godhedsfuldt at lade indrykke i et af de først udkommende Numre af Deres ærede Blad:

Da jeg fra flere Sider har hørt ytre, at man antog mig for Forfatteren af den Kritik over Distriktets forrige¹⁾ Rigsdagsmand, Skolelærer Andreasen, der findes aftrykt i »Holbæk Amts Avis« Nr. 15, maa jeg herved fralægge mig dette Forfatterskab, hvori jeg hverken direkte eller indirekte har havt nogen Del og først kom til Kundskab om ved Avisens Gennemlæsning.

Uden at ville yttre mig om, hvorvidt jeg samstemmer i den omtalte Kritik over Kredens Folketingsmand, Hr. Andreasen, vilde jeg dog under nærværende Forhold, da jeg, i Fald ingen bedre forinden melder sig, agter at stille mig ved det forestaaende Valg i 5. Valgkreds imod Hr. Andreasen, anse det for højst uværdigt, om jeg i dette Øjeblik ved et skjult Angreb vilde søge at nedsætte min præsumitive Modstander, hvorhos jeg tillader mig at tilføje, at jeg aldrig har ladet noget indrykke i noget som helst Blad under Anonymitetens Mærke, og for Fremtiden ogsaa haaber stedse at kunne være mit Navn bekendt under hvad jeg maatte lade trykke.

Annebjerggaard, den 9. Februar 1853.

Buchwald.

Da der nu den 26. Februar i det politisk urolige Aar 1853 igen skulde være Folketingsvalg i Nykøbing, fik F.

¹⁾ Folketinget var opløst den 13. Januar 1853. F. N. Andreasen havde da kun været Folketingsmand i 5 Maaneder og stod nu over for et nyt Valg, der var udskrevet til 26. Februar.

Andreasen — som nævnt foran — den dygtige og velansete Godsejer Frederik v. Buchwald til sin Modkandidat. Det var en Mand, der var fyldt sine 63 Aar, en gammel Bondeven paa sin Vis, født og opdraget, som han var, i frisindede Herremandshjem i den store Bondefrigørelsestid. Buchwald havde siden 1815 været Ejer af Annebjerggaard i Højby Sogn og var der blevet en Foregangsmand for mange i Odsherred ved sit gode Landbrug. I Stænderforsamlingen i Roskilde havde han i 1844 ogsaa støttet Bøndernes Andragende om Selvejendoms Fremme o. s. v. og en Tid der staaet i Opposition mod de store Godsejere. Og fra sin Ungdom af var han imod Titel- og Rangsvæsenet. Da han 75 Aar gl. blev udnævnt til Hofjægermester, afslog han med Tak at modtage denne Udnævnelse.

I politisk Henseende hørte Buchwald nærmest til det nationalliberale Parti. Nu stillede han sig i Nykøbing imod Bondevennepartiets Kandidat, Skolelærer Fr. Andreasen. Der blev dog ingen videre Valgkamp i Odsherred. Det hele gik saa stille af, skønt det var et Opløsningsvalg. Paa selve Valgdagen den 26. Februar mødte 34 % af Folketingsvælgerne i Odsherredskredsen og afgav deres Stemme ved den skriftlige Afstemning, der var forlangt af Buchwald, efter at Kaaringen (ved Haandsoprækning) havde vist et Flertal for F. Andreasen. Den skriftlige Afstemning faldt saaledes, at Lærer Andreasen valgtes med et større Antal Stemmer end Aaret forud:

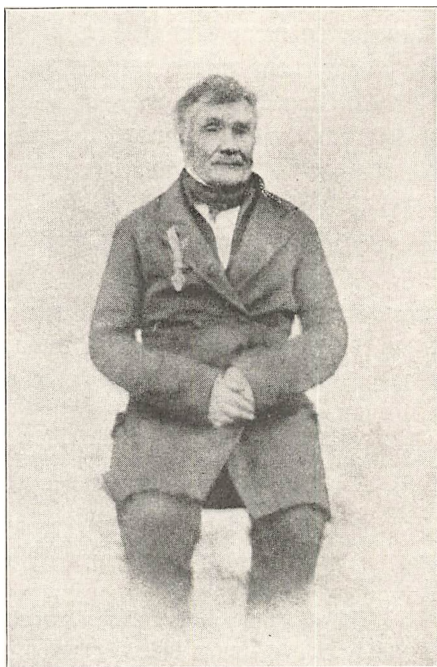
	F. N. Andreasen	F. v. Buchwald
Nykøbing	4	65
Rørvig	57	3
Odden	57	0
Højby	109	38
Vig-Asminderup	93	19
Egebjerg	42	7
Grevinge	23	2
Asnæs	56	0
Faarevejle	72	1
Vallekilde-Hørve	75	0
	586	135

For anden Gang havde F. Andreasen staaet over for Modkandidat og skriftlig Afstemning og var blevet valgt med stort Flertal. Ved de senere 3 Valg i Nykøbing — 27. Maj 1853, 1. Decbr. 1854 og 14. Juni 1855 —, hvor F. Andreasen stillede sig som Folketingskandidat, blev han hver Gang valgt ved Kaaring og uden Modkandidat.

Han kunde trods sine gode Meninger være unødigt haard i sine Udtalelser, saa han ogsaa som Taler i Folketinget forløb sig og alvorligt blev vist til Rette af Folketingets Formand. Og i sine Gensvar paa de mange konservative anonyme Angreb, han var Genstand for i nogle Blade, brugte han voldsomme Ord, ofte med fuld Ret, han kunde være vittig og overlegent vise Angriberne tilbage.

Disse Angreb paa hans Politik og Person var værst i de første Par Aar, han var Folketingsmand. Et Par Prøver skal lige anføres.

Efter Andreasens første Valg i 1852 skrev en navnløs Indsender i »Holbæk Amts Avis«: »Skolelæreren (Andreasen) klarede bedre for sig; men denne Mand er et blindt Redskab i »Bondevennepartiet«s Hænder, et komplet Ekko af Balthazar Christensen. Massen af Folket er

F. N. Andreasen.

sløvet af en forfærdelig Blindhed. Kartoffelsygen er sandelig ikke den eneste Epidemi, der for Tiden raser i Ods-herred.«

En anden anonym Indsender skrev: »Vælgerne i Holbæk Amts 5. er nogle sande Guds Faar, saa enfoldige og dumme, at man kan løbe med dem, hvorhen man lyster. Og maa vi ikke endnu mere skamme os, naar det kan siges: For et Glas Punsch sælger Vælgerne i Holbæk Amts 5. Valgkreds deres Stemmer. Nej, Hr. Andreasen! De skulde have sparet de 8 Rigsdaler, som De gav ud til Punsch til at traktere Vælgerne med ved Prøvevalget i Nykro; thi derved har De sandelig forspildt al Deres Kritik.«

F. N. Andreasen følte sig ofte forarget over, at Bondestanden, hvortil han regnede sig, blev overset fra Embedsmændenes Side som Folk, der ingen videre Indsigt havde i det, Rigsdagen skulde befatte sig med. Og da der Natten mellem 1. og 2. Januar 1855 indtraf et betydeligt Gennembrud paa Siddinge Dæmning, som Staten havde brugt mange Penge til ved Opførelsen, viste det sig, at der var mange Hindringer at overvinde, før det hele kom i Stand igen. Folketingsmand F. N. Andreasen skrev da følgende Artikel i »Folkebladet«:

Da jeg i 1852 paa Rigsdagen paastod over for Finansministeren, at Siddinge Dæmning inde i Issefjorden ikke var holdbar, tilbagemviste Ministeren mig med dels sin egen Paastand, dels Vandbygmester Carlsens og en Ingeniørofficers afgivne Erklæring. Men hvem havde Ret? enten tre høje Herrers Forstand eller min simple? Det har desværre allerede vist sig, at min simple Forstand og Indsigt ved denne Lejlighed var større end alle tre saadanne høje Hoveders; thi Dæmningen er brudt af Vandet og kunde muligvis nu ved Istandsættelse blive stærk nok; men nu gaar det rimeligvis ligesom dengang, at de store Hoveders Dom i saa Henseende skal være den rigtige, medens jeg tror det modsatte.

Dette er ikke offentliggjort i den Hensigt privat at dadle Vedkommende, men mere for at vise Alle, at den Dom, vore politiske Modstandere saa ofte har brugt, at Bonden, der sidder paa Rigsdagen, ingen Indsigt har i saadanne Ting, er grundfalsk.

p. t. København, den 1. April 1855.

N. Andreasen.

Da Sognebaandsløsnings-Loven i Rigsdagssamlingen 1854—55 var til endelig Behandling i Folketinget, var der en Pastor Møller valgt i Odense Amt, der udtalte sine Betæneligheder over, hvordan han som Sognepræst under en Koleraepidemi skulde optræde over for Sognebaandsløserne, der havde løst sig til et andet Sogns Præst. Da rejste F. N. Andreasen sig, efter at flere andre havde haft Ordet, og sagde: »Jeg skal tillade mig en Bemærkning i Anledning af de Ytringer, der er falden fra den ærede Rigsdagsmand fra Odense A. 3. Valgkreds. Han sagde, at hvis en saadan Epidemi indtraf i hans Sogn, var det tvivlsomt for ham, hvordan han skulde forholde sig, naar der er en Del af hans Menigheds Medlemmer, der er gaaet over til en anden Præst. Jeg tror, at han ligesom Samaritanen, der traf den syge, skal hjælpe ham til Rette og ikke bære sig ad som Leviten, der lod ham ligge.«

I første Halvdel af 50erne, da Spørgsmaalet om Husmændenes Ret til at sidde i Sognestyret var under Debat i Bladene i Anledning af Jakob Christian Lindbergs frisindede Tanker og Forslag om en ny Kommunallov, skrev F. N. Andreasen et Takkebrev til J. C. Lindberg¹⁾, hvem han takkede for det udviste Frisind mod Husmændene og tilføjede:

»Husmandsstanden tæller mange dygtige, forstandige og redelige Mænd, der er lige saa vel skikkede til, som saa mange andre, at styre Kommunernes Anliggender; det, der kan siges imod Husmændene, kan med lige saa stor Grund siges imod enhver anden Stand, naar den skal medvirke til at beskatte sig selv. Den udskregne store Fare ligger kun i et vist Partis Ildesindethed eller Fortrydelse over lidt Fortabelse af egen Ære ved at dele den med saa mange.«

I de 6 Aar, F. N. Andreasen var Folketingsmand, havde han 16 Gange haft Ordet i Rigsdagen. Ved sin Død, den 24. December 1858, var han 46 Aar gl.

---

¹⁾ J. C. Lindberg, Præst og Redaktør af »Nordisk Kirketidende«, var 1853—55 Folketingsmand for Nakskovkredsen, sluttede sig nær til Grundtvig.

4. Carl Reinhold Jensen.

(1858—1861.)

I den fredelige Valgperiode, som Folketinget havde fra 1855 til 1858, var der paa Rigsdagen foregaaet en stor Virksomhed, hvorved en Række betydelige nye Love gennemførtes. 1857 var det første nationalliberale Ministerium blevet dannet med C. C. Hall som Konsejlspræsident, og nu i 1858 skulde det sædvanlige Folketingsvalg for de næste 3 Aar finde Sted over hele Landet. Og da det i Odsherred blandt »Bondevennerne« var en Kendsgerning, at F. N. Andreasen ikke længer vilde eller kunde lade sig genvælge til Folketinget, tog man saa smaat fat paa Valgforberedelserne, da det ny Aar (1858) var godt paabegyndt. Mange mødte hinanden i det tidlige Foraar med at spørge: Hvem skal vi have til Rigsdagsmand? Lærer F. N. Andreasen stillede sig ikke mere, og hvem skulde de bondevenlige Vælgere, der havde Flertallet, saa samle sig om. »Der maa en Sammenkomst finde Sted af Kredens Vælgere i Nykro, Vejlekroen eller Nykøbing«, blev der foreslaaet; »dog først et foreløbigt Møde ved udvalgte fra hvert af Valgkredsens Sogne og Købstad.« Og den 12. April forlød det i »Holbæk Amts Avis«, at Spørgsmaalet nu var sin Løsning saa nær, at der var godt Haab om en endelig Løsning. Og der blev tilføjet: »Vist er det, at Ligegyldigheden i Odsherred har sine Modstandere!« — Tre Dage senere, den 15. April, kom det kongelige Budskab med den Melding, at de almindelige Folketingsvalg for det næste Treaar skulde afholdes den 14. Juni.

I Løbet af de følgende 2 Maaneder blev der i Odsherredskredsen opstillet 3 Valgkandidater, nemlig Landmaaler Reinhold Jensen fra København som »Bondevennerne«s Mand, Gmd. Carl Nikolaj Pedersen af Hørve og Skolelærer Emil Schjelderup fra Føllesløv; de to sidstnævnte hørte ogsaa nærmest til Bondevennerne, men havde tillige hver sin politiske Særstilling.

Valget paa »Holtens Plads« i Nykøbing den 14. Juni havde dog ikke samlet saa mange Vælgere som ved de første Valg. Landmaaler Reinhold Jensen blev anbefalet af Bondevennernes faste Mand i Odsherred, Gmd. Søren Pedersen i Bjerresø, der nævnte, at J. A. Hansen, den politiske Fører, havde givet Reinhold Jensen et godt Skudsmaal som »Bondevæn« og »Skandinav«.

Gaardmand C. N. Pedersen havde en meget svag Stemme, saa hans Valgtale ikke ret kunde høres og forstås; han var ikke Skandinav og advarede imod at indgaa Alliance med Sverige.

Den tredie Valgkandidat, Skolelærer E. Schjelderup fra Føllesløv, blev anbefalet af den gamle forhenværende Stænderdeputerede, Sognefoged Henrik Larsen i Veddinge. Og Schjelderup, der var velkendt fra Fyrrernes Dage, udtalte sig derpaa i et tydeligt Foredrag. Han vilde virke for enhver Sag, der kunde stemme med Ret og Billighed, og virke saaledes, at han frejdig kunde se sine Vælgere i Øjnene naar og hvor uden at rødme.

Ved Kaaringen viste det sig, at R. Jensen og Schjelderup omtrent havde lige mange Stemmer, medens C. N. Pedersen kun havde faa Stemmer; sidstnævnte trak sig derfor tilbage. Ved den skriftlige Afstemning mellem de to andre Valgkandidater blev Resultatet saaledes:

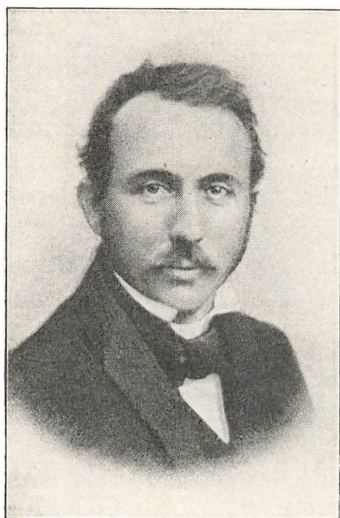
Reinhold valgtes med 217 Stemmer.

Schjelderup fik kun 200 Stemmer.

(Fra selve Nykøbing By fik R. Jensen 7 Stemmer.)

Reinhold Jensen var altsaa valgt som Kredsens Folketingsmand for de tre Aar 1858—61. Han var en Garversøn fra Nakskov, hvor han blev født 25. Maj 1827. Som 21-aarig Mand deltog han frivillig i Krigen 1848 som Herregaardsskytte og tog 1853 Landmaalereksamen. Han blev tillige Journalist, skrev nogle Indlæg, der vakte Opmærksomhed og sluttede sig i politisk Henseende til Tscherning, der havde været »Bondevenneselskabet«s

første Formand. Han udviste megen Dygtighed, var en hvas og slagfærdig Taler, selv om han, som det er blevet sagt, manglede Fantasi, Varme og agitatorisk Evne. Han var en stor Arbejdskraft paa Rigsdagen, og i den første Rigsdagssamling (1858—59), han repræsenterede Odsher-

Reinhold Jensen.

redskredsen, havde han Ordet ikke mindre end 57 Gange; i den næste Rigsdagssamling 45 Gange, og i 1860—61, det sidste Aar, han var Folketingsmand for Odsherred, talte han 48 Gange i Folketinget. Det var især Skatte- og Finansspørgsmaal, han tog sig af. Han var en alsidig interesseret og oplyst Mand med gode demokratiske Meninger, og hans Indflydelse paa dansk Politik var ikke ringe. Han begyndte ogsaa i April 1861 at udgive et godt politisk Ugeblad »Jyllandsposten« og fra 1864 »Folke-

bladet«, som han redigerede til 1867.

Men da der i 1861 igen skulde være Folketingsvalg, den 14. Juni, meldte Reinhold Jensen sig fra Odsherredskredsen i følgende Skrivelse:

Til Vælgerne i Holbæk Amts 5. Valgkreds.

Det politiske Parti, der kalder sig »Intelligentsen«, er efter min Mening og Overbevisning for Øjeblikket vor frie Valglovs mægtigste og farligste Fjende. Igennem sine Ordførere har det i klare Udtryk udtalt som sin Hensigt at ville have Valgloven saaledes forandret, at det menige Folk blev berøvet den Indflydelse paa Statens Styrelse, som det nu har. Det nævnte Parti har ikke ved en Betragtning af de af Rigsdagen vedtagne Love kunnet paavise

¹⁾ De Nationalliberale, det daværende ministerielle Parti, med Hall som Leder.

nogen beklagelig Virkning af den nugældende Valglov. Man har derfor maattet indskrænke sig til et Forsøg paa at vise det menige Folks Uværdighed til politisk Myndighed ved at overdænge dets Repræsentanter paa Rigsdagen med de mest hadefulde og løgnagtige Beskyldninger. Støttende sig til den Sandhed, at mange af Partiets Hovedmænd har bidraget mægtigt til at befri os for den hensygnende Absolutisme, har man vidst at give sig en Mine af at kæmpe for Folkets Sag, der endogsaa har skuffet mange af dem, som man netop vil berøve deres statsborgerlige Rettigheder.

Dette Parti har altid behersket Landstinget. Skal det nogensinde tillige faa Magten i Folketinget, vil vi snart komme til at leve under en Tilstand, der vil blive værre, end Absolutismen var; thi man vil da under Frihedens Maske paa mange Maader virkelig gøre Partiets graadige Fordringer paa Folkets Bekostning, medens man nu maa lade sig nøje med at skaffe sig Luft i afmægtige Udbrud om sin egen indbildske aandelige Storhed og det menige Folks Tankeløshed og Uvidenhed.

Det er mit Haab, at Folket, naar Afgørelsen paa Valgdagen foreligger, vil vide at gøre dette Parties usle Anslag til Skamme.

Men for at dette med nogenlunde Sikkerhed kan ske, er det nødvendigt, at Partiets Modstandere viser den størst mulige Enighed, for at Modstanden ikke skal splittes, og Sejren derved blive let for Partiet at vinde.

Det er i Betragtning af disse Omstændigheder, at jeg har besluttet mig til ikke at stille mig ved det forestaaende Valg i Holbæk Amts 5. Valgkreds, hvor Baron Zytphen Adeler til Adlersborg agter at optræde som Valgkandidat. Det er mig nemlig bekendt, at Baronen særlig ønsker Valg i denne Kreds, og da jeg har Grund til at antage, at hans Nærværelse i Folketinget vilde være ønskelig, saa har jeg anset det for min Pligt at trække mig tilbage fra Kredsen for derved at gøre det muligt for de af mine Vælgere, der kunde ønske hans Valg, at bidrage med deres Stemmer dertil. Jeg har det Haab, at jeg ved min Tilbagetrækken ikke vil udelukke mig fra Folketinget i den kommende Valgperiode, da jeg fra en stor Mængde Vælgere i Amtets 4. Valgkreds (Kalundborg—Samsø) har modtaget Opfordring om at stille mig der.

Idet jeg saaledes for denne Gang tager Afsked med mine Vælgere i Holbæk Amts 5. Kreds, føler jeg Trang til endnu en Gang at bringe min Tak for den Tillid, man viste mig ved at overdrage mig en Rigsdagsmands ansvarsfulde Hverv. Min Rigsdagsvirksomhed har paa ethvert Punkt været aaben og ærlig, og hvad jeg har villet, er ingen Sinde bleven misforstaaet hverken af Venner eller Fjender. Jeg har ofte haft den Skæbne at blive angrebet med Vold-

somhed af den folkelige Sags Fjender; men jeg har haft den Glæde, at Angrebene altid kun har bestaaet af aabenbar Løgn, Grovheder og plumpe Skældsord. Aldrig har man været i Stand til at anføre en eneste sand Kendsgerning, der kunde begrunde et Angreb. Jeg har derhos paa mange Maader set Beviser paa, at mine Vælgere har anerkendt min gode Villie og med Velvillie bedømt de Evner, jeg lagde for Dagen i mit vigtige Kald, og det er mit Haab, at jeg endnu længe — om end fjernt fra dem — maa leve i venlig Erin-
dring.

Viby pr. Aarhus, den 29. Maj 1861.

Ærbødigst
Reinhold Jensen.

Da Tscherning, Folketingsmanden for Svinningekredsen, havde læst denne Henvendelse fra Reinhold Jensen til Odsherredkredsen, sendte han Reinhold Jensen følgende Brev, der viser, hvor stor Pris Tscherning satte paa denne politiske Meningsfælle:

Hr. Landmaaler Reinhold Jensen,
Redaktør af Jyllandsposten, Folketingsmand!

Da jeg ser, at De, Højstærede! har opgivet Deres tidligere Valgkreds og maaske stiller Dem i Kalundborg, saa har jeg troet, at det ikke kunde være Dem ubehageligt at have et Par Ord fra mig for at indføre Dem hos de Mænd, som muligvis have bevaret noget politisk Venskab for mig. Saavel i den sidstnævnte Kreds, især paa Samsø, som i andre Kredse, har jeg staaet i Forbindelse med ansete Mænd, som jeg har Anledning til at tro endnu erindrere mig med Velvillie, ligesom jeg ogsaa har modtaget ikke faa Beviser for, at man i flere væsentlige Retninger har billiget og ønsket at understøtte mine politiske Bestræbelser. Overalt, hvor De træffer paa saadanne Mænd, vil det være mig kært, om De meddeler dem disse Linier til Bevis for, at jeg ønsker at bidrage til at fremme Deres Valg, idet jeg, der nu har lært Dem at kende i en Række af Aar i meget forskellige Stillinger, stedse i Dem har fundet en hæderlig Karakter og en forstandig Mand. I Folketinget har jeg lært at paaskønne den Fasthed, Rolighed og Besindighed, hvormed De støtter de Forslag, der tilfredsstillere Deres politiske og sociale Grundanskuelse, ved Siden af den Dygtighed, hvormed De stedse har behandlet forskellige Landbosagerne vedkommende Spørgsmaal; jeg nævner saaledes Udstykningssagerne o. s. v. Jeg

vilde anse det for et Tab for Menigmandspartiet, om De, Højstærede, ikke blev genvalgt, ligesom jeg vilde ønske, at jeg i dette Tilfælde kunde tillægge min Opfordring nogen Vægt.

Idet jeg gennem Dem sender mine bedste Hilsener til politiske Venner, forbliver jeg

Deres ærbødigst hengivne

A. F. Tscherning

Ørholm, den 7. Juni 1861.

Den 2. Juni var der et Vælgermøde i Nykro ved Nykøbing, der paa denne Sommerdag havde samlet et stort Antal Vælgere. Kammerraad Pedersen, Svinninge Møllegaard, ledede Mødet. Som ny Valgkandidat talte Baron Zytphen Adeler, Dragsholm. Han var nu 51 Aar, var velkendt af mange og havde en ganske kort Tid i 1847—48 været Medlem af Stænderforsamlingen i Roskilde. I 1846 havde han ogsaa indmeldt sig i Bondevennernes Selskab, selv om han ikke kunde give alle Partiets Programpunkter sin Tilslutning. Nu stillede han sig med Tilslutning fra Bondevenneselskabets Styrelse. Da Baronen havde talt og besvaret nogle Spørgsmaal, der rettedes til ham, opfordrede Ordstyreren de tilstedeværende Vælgere at tilkendegive, hvorvidt de ønskede Baronen som deres Valgkandidat den 14. Juni i Nykøbing. Afstemningen viste, at kun et Mindretal var stemt for Baronen. Det store Flertal ønskede en anden Kandidat. Resultatet blev da, at Flertallet nedsatte et Udvalg paa 11 Medlemmer, hvoraf 3 Mænd blev udtaget til det Hverv at skaffe en Kandidat. Disse 3 Mænd var: Prokurator E. Clausen, Nykøbing, Sognefoged Hans Jensen, Aastofte, og Møller Andreasen. De foretog en Rejse til København, hvor det lykkedes dem at finde en ung, dygtig Jurist, Christian Rimestad, der var 31 Aar gl., konstitueret Overretssagfører og politisk interesseret i frisindet Retning. Han var villig til at lade sig opstille ved det forestaaende Folketingsvalg i Nykøbing.

Til Orientering med Hensyn til sit politiske Stand-

punkt havde Hr. Rimestad givet følgende Meddelelse, som i den nye »Nykøbing Avis«, for 8. Juni 1861, stod optrykt der:

Til D'Hrr. Prokurator Clausen, Møller Andreasen og Sognefoged Hans Jensen!

Idet jeg efterkommer den af Dem paa en Del Vælgeres Vegne til mig rettede Opfordring om at stille mig i Holbæk Amts 5. Valgkreds, skylder jeg at give Dem en kort Meddelelse angaaende mit politiske Standpunkt og da at begynde med det første og vigtigste:

Jeg er Grundloven og dens Valglov af Hjertet hengiven; jeg hører til dem, der holder paa den almindelige Valgret, ikke fordi vi nu engang har den og ikke godt kunne komme af med den, men fordi jeg anser den og altid har anset den for den eneste naturlige og eneste rette for dette Folk.

Jeg vil, hvis De bærer mig med Valg, af al min Magt virke for, at de i Grundloven udtalte Løfter bliver opfyldte, for saa vidt det ikke allerede er sket — og at navnlig de store Reformere i vor Retspleje, som Grundloven har stillet i Udsigt, snarlig og fuldstændig bliver iværksatte.

Jeg hører fremdeles til dem, der mener, at Fæstevæsenet, selv med de Forbedringer, den nyeste Lovgivning har indført deri, ikke er stemmende med sunde nationaløkonomiske Principer og bør afløses af Selvejendom, i fornødent Fald endog ved en Tvangslov, dog naturligvis mod fuld Erstatning.

Ligesom jeg ganske har samstemmet med den nylig iværksatte Reform, hvorved de juridiske Embedsmænd er sat paa fast Gage og i min tidligere Stilling selv har bidraget til denne Reforms praktiske Gennemførelse, saaledes vil jeg understøtte Bestræbelserne for at tilvejebringe en lignende Reform med Hensyn til Præsternes Lønning.

Hvad angaar den udenlandske Politik, som ikke umiddelbart ligger under Rigsdagens Omraade, skal jeg indskrænke mig til at udtale, at det er min inderste Overbevisning og har været det fra først af, at et Danmark til Ejderen med Holsten og Lauenborg som Personalunion bør være det øverste Maal for alle Regeringers og Folkets Bestræbelser.

Og hermed anbefaler jeg mig til Deres Velvillie.

Kjøbenhavn, den 5. Juni 1861.

C. Rimestad.

Saa kom Valgdagen i Nykøbing, den 14. Juni. To Valgkandidater havde meldt sig: Overretssagfører Chr. Rimestad, København, og Baron Zytphen Adeler. Da Birkedommer Svanenskjold som sædvanlig havde indledet og aabnet Valghandlingen, fik de ordførende Stillere og deres Kandidater Ordet.

Prokurator Clausen og Sognefoged Hans Jensen fra Aastofte anbefalede Rimestad, som derefter i et klart og besindigt Foredrag gjorde Rede for sine politiske Anskuelser, i Overensstemmelse med sit Program, som i trykte Eksemplarer var omdelt blandt Vælgerne. Og efter at han havde besvaret nogle Forespørgsler, blev Ordet givet til *G a a r d m a n d J e n s R a s m u s s e n f r a V e d d i n g e*, en Mand, paa 39 Aar, der første Gang viste sig som Taler paa en Valgtribune, men som Odsherreds Vælgerskarer senere hen vilde komme til gennem en lang Aarrække at gøre nærmere Bekendtskab med. Jens Rasmussen anbefalede Baronen til Vælgernes Velvillie.

Saa fik Baron Zytphen Adeler Ordet. Han udtalte sig nærmest i Tilslutning til sin Modkandidat, dog var han ikke stemt for tvungen Fæsteafløsning, han ønskede Fæsteforholdet ordnet ad Overenskomstens Vej.

Ved den derefter foretagne Kaaring ved Haandsoprækning kunde Valgbestyrelsen ikke afgøre, hvem af de to Kandidater der havde flest Stemmer, hvorfor der skredes til skriftlig Afstemning.

Under Haandsoprækningen, da Kaaringen foretoges, skete der en slem Forstyrrelse, som virkede meget komisk, bortset fra, at den kunde have faaet slemme Følger. I det Øjeblik, da der foretoges Haandsoprækning for Hr. Rimestad, forsvandt samtlige Personer — paa Dirigenten nær — fra Valgtribunen, idet Gulvet brast under dem, og de styrtede ned. — Ved den skriftlige Afstemning blev Valgets Udfald saaledes:

	Overretssagfører Chr. Rimestad, København	Kammerherre, Baron G. F. O. Zytphen Adeler, Dragsholm
Nykøbing	6	92
Rørvig	45	2
Odden	31	2
Højby	164	13
Vig og Asminderup ...	122	27
Egebjerg	109	1
Grevinge	78	1
Asnæs	120	1
Faarevejle	0	193
Vallekilde og Hørve ...	1	150
	676	482

Overretssagfører Christian Rimestad erklæredes for valgt som Folketingsmand for Holbæk Amts 5. Valgkreds.

Under Valghandlingen fremkom Prokurator E. Clausen med nogle Oplysninger, der viste, at Styrelsen for Bondevennernes Selskab ikke var helt enig i sin Opstilling og Godkendelse af Baron Zytphen Adeler's Kandidatur. Først oplæste Prokurator Clausen et Uddrag af Bladet »Morgenposten« for Mandagen den 10. Juni 1861, der lød saaledes:

Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab skal her — ligesom tidligere den 31. Marts 1861 — anføre, hvem den anbefaler sine politiske Venner blandt Vælgerne at give deres Stemme og iøvrigt at understøtte paa Valgdagen den 14. Juni: I Holbæk Amts 5. Valgkreds: Baron Zytphen Adeler.

C. Alberti.   Balthazar Christensen.   Frølund.
J. A. Hansen.   M. L. Müllen.

Ligeledes oplæste Prokurator Clausen, for at denne officielle Anbefaling kunde faa den fornødne Belysning, et til ham samme Morgen af en Vælger leveret Brev fra J. A. Hansen:

»Jeg har ikke kunnet ganske bestemt besvare Deres Forespørgsel til mig før nu, da Bestyrelsen har taget den Beslutning, som er indrykket i »Morgenposten« for i Morgen. Det vilde være et stort Tab for vor Sag, om Reinhold Jensen ikke blev valgt, og jeg kan ikke tro, at nogen Mand med klar Bevidsthed om, hvad et

Valg betyder, kan ville foretrække Baronen, ti hvor eller naar har han gjort noget, der kunde være tilstrækkeligt til at forkaste R. Jensen for ham. Søg endelig at faa Vælgerne til at indse dette.

Venskabeligst
J. A. Hansen.«

Da Reinhold Jensen — som nævnt — den 14. Juni lod sig opstille i Kalundborgkredsen, hvor han ogsaa blev valgt, var der en af hans Modstandere (en Købmand Colding), som under Valghandlingen i Kalundborg gjorde Forsamlingen bekendt med, at der gik det Rygte, at Baron Zytphen Adeler skulde have ydet Reinhold Jensen 2000 Rigsdaler for at trække sig tilbage fra Odsherredskredsen. Hvem dette Rygte stammede fra, vidste han ikke noget nærmere om. Han ønskede blot, at Reinhold Jensen vilde meddele, af hvilken Grund han ikke stillede sig i sin egen Valgkreds (Odsherred).

Om sit Svar paa dette stærke Spørgsmaal, har R. Jensen selv skriftlig meddelt følgende:

»Jeg gentog de politiske Grunde, som havde bevæget mig til ikke at træde op imod Baronen, hvilke Grunde jeg jo kort i Forvejen havde meddelt mine tidligere Vælgere gennem »Morgenposten«. Og med Hensyn til det nævnte Rygte var jeg i det heldige Tilfælde at kunne erklære, at jeg aldrig havde staaet i noget som helst Forhold til, enten personlig eller gennem andre, til Baronen, som jeg, mig vitterligt, aldrig har set. Jeg opfordrede derfor de af mine Avindsmænd, som søgte at spekulere i dette Rygte, til at sige Forsamlingen, om de kunne anføre nogen som helst, blot den mindste Kendsgerning, til Støtte for dette Rygte. — Men de taug alle, ogsaa Hr. Colding.«

Reinhold Jensen blev ogsaa paa et Vælgermøde i Kalundborgkredsen haardt angrebet af den unge Pastor Wilhelm Beck i Ubby, fordi R. Jensen og dennes Hustru havde indgaaet borgerligt Ægteskab. Reinhold Jensen svarede ved at henvise til Morten Luther, der ogsaa i sin Tid havde indgaaet borgerligt Ægteskab. En Pennefejde herom mellem Reinhold Jensen og Vilhelm Beck vakte megen

Opmærksomhed. Den førtes først i Bladene, senere skrev Reinhold Jensen en Pjece, der havde til Titel: »Sandhedsvidnet Kapellan Vilhelm Beck og hans politiske Bundsforvante«. Kapellan Beck var stærk i sine Angreb, og Reinhold Jensen lagde ikke Fingeren imellem, naar han kom med sine hvasse Svar.

Som den Friheds- og Lighedsmand, Reinhold Jensen var, arbejdede han i de følgende Aar ivrigt for Junigrundlovens Bevarelse, og da Nederlaget kom 1866 med den nye Grundlov, tegnede Fremtiden sig mørk for hans Blik. Han følte sig forvisset om, at Nederlaget 1866 vilde blive efterfulgt af andre Nederlag. Og i nogen Maade fik han jo Ret. Da han døde i Efteraaret 1888, levede Finansprovisoriet paa sit 4. Aar. I de sidste tyve Aar af sit Liv havde han ikke været med i det politiske Arbejde, men været ansat som Jernbaneembedsmand i Vejle.

Men sine lyse Minder fra det politiske Liv holdt han fast. Han havde i 1866, efter Grundlovsnederlaget, været med til af sit fulde Hjerte at takke Nikolaj Frederik Severin Grundtvig for alt det, denne Mand havde udrettet i den samme Kamp. Reinhold Jensen blev valgt til Ordfører for dem, der overrakte Grundtvig den bekendte Takadresse. I ganske særlig Forstand gjaldt det vel for Reinhold Jensens Vedkommende, at han nok kunde mødes med Grundtvig, men ikke følge ham. Men der kom Varme og Glød i Reinhold Jensens Tale, hver Gang han senere mindedes den Samtale, han ved denne Lejlighed havde haft med den 83-aarige Grundtvig — »den gamle Kraftkarl«, som han kaldte ham.

Reinhold Jensen døde den 19. Oktober 1888 som Stationsforstander i Vejle. Paa en Rejse, som han foretog i den strenge Vinter 1887—88, fik hans i Forvejen angrebne Helbred et uopretteligt Knæk, saa han i Eftersommeren 1888 maatte indlægges paa St. Josefs Hospitalet i København, hvor han døde, 61½ Aar gl.

5. Christian Rimestad.

(1861—64.)

Den ny Folketingsmand for Odsherred var Broder til den 14 Aar ældre Christian Vilhelm Rimestad, der var meget bekendt som Skolemand, Politiker og Bladredaktør. Deres Fader var Birkedommer i København. — Christian Rimestad var 31 Aar gl., da han valgtes i Nykøbing 1861. I en Alder af 21 Aar havde han i 1851 taget den juridiske Embedseksamen, var saa blevet ansat i Justitsministeriet, hvor han avancerede til Ekspeditionssekretær 1858, og i 1861 udnævntes han til Assessor i Landsoverretten i København.

Medens hans ældre Broder som Politiker stod »Bondevenerne« nærmest, var Chr. Rimestad mest optaget af det nationalliberale Standpunkt og havde især stærk personlig Sympati for Hall. Det var jo i Nationalliberalismens gyldne Dage, at Rimestad kom ind i det politiske Liv. Han var — blev der sagt — opdraget og udviklet under Paavirkning af de Mænd, der da førte an. Hall var jo Førsteminister omtrent fra 1857 til 1864, naar en kort Afbrydelse fraregnes. Der blev senere hen ogsaa sagt om Chr. Rimestad af en af hans Partifæller, at han havde alle Partiets gode og smukke Egenskaber, medens saa godt som ingen af Lyderne klæbede ved ham; han var ikke myndig, ikke aandsfornem og ikke i nogen særlig Grad doktrinær (Principrytter); han kunde, hvad ellers de Nationalliberale havde saa svært ved, taale Modstand og Modsigelse. Han blev derfor ogsaa i en ganske ualmindelig Grad agtet og afholdt paa Rigsdagen uden Partihensyn. I »Rigsdagsviser«, der udkom i Treserne, hed det om Chr. Rimestad:

»Hr. Assessor Rimestad
er Jurist af Faget.
»Doctrinær« — men ved I hvad?
Ej af Stolthed plaget.
Aldrig af ham høres Spot,
aldrig som sin Broder flot,
naar han opponerer.«

Som Odsherredskredsens Folketingsmand var det særlig juridiske Spørgsmaal, han deltog i Drøftelsen af paa Rigsdagen. I 1862—63 talte han dog flere Gange ved Finanslovens Behandling. Han var en udmærket begavet Mand og et ypperligt Hoved. Han blev efterhaanden en

Christian Rimestad.

flittig Taler i Folketinget, og i Reglen var det klare og vægtfulde Indlæg, som han kom med.

Der blev sagt om ham, da han stod i sin bedste Alder: »Han indgyder overhovedet Tillid i en særegen Grad, baade ved sine Evner og ved sin Karakter, men navnlig derved, at man ved, at han er uden personlige Ønsker, at han handler aldeles uegennyttigt og er fjernt fra alle Ministerdrømme og deslige.«

Sin første Valgkreds, Odsherred, kom han meget lidt omkring i, og da de 3 Aar var gaaet, og et nyt Valg skulde forberedes, trak han sig tilbage fra Odsherred, da en Kreds ventede paa ham i København. Og som den indfødte Københavner, han var, havde han let ved at gaa ind paa Tilbudet om at lade sig opstille i Københavns 1. Valgkreds, hvor han ogsaa blev valgt og stadig genvalgt ved alle Valg indtil 1884, den 25. Juni, da han faldt for den liberale Herman Trier, der fik 102 Stemmer flere end Rimestad.

Chr. Rimestad stillede sig da ikke mere ved noget Valg. I de sidste 5 Aar, før han tabte Kredsen til H. Trier, havde han været Højrepartiets Leder i Folketinget, efter at Hall i 1879 var traadt af paa Grund af Sygdom. Det

var derfor et stort Tab for Højre, da Rimestad i 1884 helt gik ud af den aktive Politik. 1892 blev han Medlem af den ny Proceskommission, og lige fra 1878 var han tillige Højesteretsassessor. Han døde den 4. Oktober 1894, 64 Aar gl.

Om C. Rimestads Stilling i Forfatningsspørgsmaalet maa følgende bemærkes: Den 2. Februar 1865 sagde Chr. Rimestad ved Grundlovsforhandlingerne i Folketinget, at foreløbige Finanslove ansaa han for grundlovsstridige. Og naar det Spørgsmaal var stillet, om Grundlovens § 49 ikke hjemlede Retten til Udstedelse af saadanne Love, maatte dette besvares bestemt benægtende. Han vilde heller ikke fordølge, at det i mange Aar havde været hans Overbevisning, at den Maade, hvorpaa Grundloven af 5. Juni, ved sin Valgbarhed og Valgmaade til Landstinget, søger at tilvejebringe det konservative Element, er saa uheldig som vel mulig. Den indirekte Valgmaade fører med Nødvendighed til, at Valgene maa komme i Hænderne paa et organiseret Parti. Et Etkammer, valgt efter de samme Regler, som nu er gældende til Folketinget, vilde indeholde en større Betyggelse for en konservativ Udvikling, thi da vilde det frie Spil af Kræfter ved Interessernes Brydning komme frem og ikke lade den ene Interesse faa en aldeles overvejende Indflydelse over den anden. Vil man endelig fastholde et Tokammersystem, kunde han ikke paa nogen Maade slutte sig til Regeringens Udkast til et saadant Forslag. Han kunde ikke bringe over sit Sind at berøve en stor Del af Folket den Valgret, som det nu havde udøvet i saa mange Aar.

Disse Udtalelser var klare og nogenlunde i Overensstemmelse med det Program, Chr. Rimestad havde stillet sig paa i Sommeren 1861, da han stod over for Odsherredskredsens Vælgere. Men i Løbet af 1865—66 kom han til under Grundlovsforhandlingerne at staa paa den Side, hvor man ansaa en Tilbagevenden til den uforandrede Grundlov af 5. Juni 1849 som »statsretlig ubeføjet og po-

litisk skadelig«. Han gav til sidst Grundloven af 1866 sin Stemme — en Handling, der i høj Grad maatte vække Forundring i Odsherred hos de Mænd, der i 1861 havde opstillet ham og faaet hans Ord for, at den gamle Grundlov med dens Valgbestemmelser holdt han absolut fast paa.

6. Balthazar Christensen.

(5. Marts 1864—31. Januar 1865.)

Efter den ny Fællesforfatning af 18. November 1863 skulde Rigsraadet for Danmark og Hertugdømmet Slesvig bestaa af et Folketing og et Landsting. Og til dette Folketing blev Valgretten, Valgbarheden og Kredsinddelingen den samme (for Kongerigets Vedkommende) som til Rigsdagens Folketing, ligesom der heller ikke var noget til Hinder for, at et Medlem af Rigsdagens Ting tillige kunde vælges til Medlem af et af Rigsraadets to Ting.

Den 5. Marts 1864 fandt Valgene Sted til Rigsraadets Folketing. I de allerfleste Valgkredse valgte man den Folketingsmand, man i Forvejen havde valgt til Rigsdagens Folketing. Men i Holbæk Amt gik det anderledes. Kun i Holbæk- og Ruds Vedby-Kredsen valgtes de daværende Repræsentanter, som Kredsene havde i Rigsdagens Folketing, nemlig Redaktør N. Hansen¹⁾ og Gaardbestyrer L. Dinesen. I Svinninge valgtes Gmd. Hans Jensen, Kundby, i Kalundborg Herredsfoged C. Krabbe og i Nykøbing den gamle 62-aarige Balthazar Christensen.

B. Christensen havde dengang prøvet meget som Politiker og skulde prøve meget endnu. Som Søn af en højtstaaende Officer i Randers, hvor han var født 1802, havde han 1825 taget juridisk Embedseksamen, var senere et Par Aar i Vestafrika ved Forvaltningen af den daværende danske Koloni, kom saa hjem og fik en stor Sagførervirksomhed i København, hvor han blev valgt ind i Borgerrepræsentantskabet, var ogsaa en Tid Medredaktør af det betydningsfulde Blad »Fædrelandet« og blev ogsaa Med-

¹⁾ En Broder til den bekendte Politiker J. A. Hansen.

lem af Roskilde Stænderforsamling, hvor han med stor Dygtighed kæmpede for Bondestandens Ligeberettigelse med de andre Stænder. Selv var han ved sit Giftermaal i 1835 blevet Ejer af Gaarden »Grøndal« ude paa Frederiksberg. Og da han stærkt interesserede sig for Landboreformer, elskede Landlivet og selv var blevet Gaardejer, kom han i nær Forbindelse med de sjællandske Bønder, som fulgte ham med den ubetingede Troskab, der saa ofte har karakteriseret danske Bønder i Forhold til deres gode Førere. Ikke mindst for Odsherreds Bønder havde B. Christensen været meget igennem mange Aar, inden han af dem lod sig vælge ind i Rigsraadets Folketing den 5. Marts 1864. Han var som faa inde i Odsherreds Godshistorie. I et Blad, »Rigsdagslæsning« for Bondevenner«, som han var med at udgive i Aarene lige efter Junigrundlovens Gennemførelse 1849, vil man finde Eksempler paa, hvor alvorligt han fordybede sig i dette Spørgsmaal.

Balthazar Christensen.

Sin Hoveddaad som Politiker udførte han i den grundlovgivende Rigsforsamling, da han som Fører for Bondevennerne fik Grundlovsførliget i Stand i Maj 1849, hvor-

ved »5. Junigrundloven« kom ud til Folket som det glade Budskab, der aldrig vilde glemmes. B. Christensen var da valgt i Nakskov (Maribo Amts 1. Distrikt). Han havde jo i 1846 været en af Stifterne af »Bondevennernes Selskab« og var blevet kendt over det hele Land. Fra 1848 var han tillige Formand for dette store Selskab, der til Tider havde henvend 20000 Medlemmer. Og her havde B. Christensen sammen med J. C. Drewsen, Gleerup, Tscherning og J. A. Hansen i de bevægede Kampaar for Folkefriheden været særlig ivrig for at naa Maalet: »Fri Jord i fri Mands Haand«.

Som Folketingsmand repræsenterede han først Holbækkredsen i Aarene 1849—52 og Blæsenborgkredsen (nu Lejrekredsen) 1852—53. Saa blev han Landstingsmand i en Aarrække. Og i Krigsaaret 1864 kom han saa til Ods-herredskredsen, hvor han den 5. Marts valgtes ved Kaaring, uden Modkandidat, til Medlem af Rigsraadets Folketing.

I de 11 Maaneder, han havde denne Plads i Rigsraadet, stod meget paa Spil for Danmark, saavel indadtil som udadtil. Rigsraadets to Ting skulde tage sig af de store Fællesanliggender for hele Monarkiet: Kongeriget og Hertugdømmerne, medens Rigsdagens to Ting skulde have med de særlige Sager inden for Kongeriget at gøre. Og Balthazar Christensen skulde som saa mange andre af Tingmændene være begge Steder. Han var fremdeles Landstingsmand i Rigsdagen og nu tillige Folketingsmand i Rigsraadet.

Den 25. Juni 1864 blev Rigsraadet indkaldt af Kongen til Samling paa Christiansborg. Og her var Rigsraadets Folketing og Landsting samlet til 1. September. I disse 9 Uger foregik der meget i hele Monarkiet, som Rigsraadet maatte tage Stilling til: Fjendens Erobring af Als, Jyllands Besættelse, Ministerskiftet i Danmark, Vaabenstilstanden, Fredsbetingelserne, Forfatningsspørgsmaalet o. fl. B. Christensen var stærkt med i Forhandlingerne

om disse Spørgsmaal, især de to sidstnævnte. Hans Taler i Rigsraadet den 29. August og 30. Januar blev husket af hans Tilhørere. Den 5. November 1864 var Rigsraadet igen sammenkaldt angaaende Forfatningsspørgsmaalet, hvor B. Christensen stillede en Dagsorden angaaende Rigsraadets Behandling af Regeringens Udkast til en ny Grundlov. Denne Dagsorden, som B. Christensen selv havde skrevet i sidste Øjeblik uden nogen Overvejelse med andre, lød saaledes:

»I Erkendelse af, at R i g s d a g e n har Krav paa først at forhandle nærværende Sag, gaar Tinget hermed over til den næste Sag paa Dagsordenen.«

Efter 2 Dages Forhandling herom blev Dagsordenen den 31. Januar 1865 forkastet med 56 Stemmer mod 39; fem Medlemmer var fraværende.

Men da Afstemningen var sluttet, forlod B. Christensen, C. Alberti og Frølund Forsamlingen efter at have indleveret følgende Erklæring:

Til Formanden for Rigsraadets Folketing!

Vi undertegnede Medlemmer af Rigsraadets Folketing anser, saaledes som udtalt i den i dette Øjeblik af Tinget forkastede Dagsorden, enhver Forhandling om Forandringer i Grundloven af 5. Juni 1849 for ubestridelig først at høre hjemme i Rigsdagen; vi anser det for et Brud paa vore Forpligtelser til hin Grundlov og for en Til sidesættelse af vore Forpligtelser imod vort Fædreland, om vi ved Deltagelse i Forhandlinger i Rigsraadet bidrager til at forandre Grundloven af 5. Juni 1849; derfor opgiver vi herved vort Sæde i Rigsraadet og frasiger os vore Valg som Medlemmer af dette Folketing.«

B. Christensen havde hermed nedlagt sit Mandat som Odsherredskredsens Folketingsmand i Rigsraadet.

Af Rigsdagen var han Medlem af Landstinget indtil 1866. Saa blev han valgt til Folketingsmand i Frederikssundskredsen, en Plads, han havde fra 1866 til 1873. Fra 1875 var han Folketingsmand for Middelfartkredsen indtil sin Død, der indtraf den 20. April 1882. Han var da

79½ Aar gl. Hans Efterfølger i Middelfart blev den gamle 71-aarige Biskop Monrad.

Balthazar Christensen huskede Odsherred lige til sin Død. Han blev altid saa oplivet ved at faa en Hilsen derfra. Og i 70ernes Dage var han flere Gange i Odsherred. Bl. a. talte han i Kulaas Skov den 5. Juni 1874, da man fejrede Junigrundlovens 25. Aarsdag ved en stor Fest, hvor over 5000 Mennesker var samlet. To Aar senere talte B. Christensen ved Folkefesten ved Pindals Kro den 20. September 1876, hvor han stærkt mindede om, at Odsherred i en vis Forstand havde været med til ved Bondevennebevægelsen at faa det opklaret og fastslaaet paany, at Odsherred som Krongods havde et kongeligt Tilsagn om at maatte blive Selvejendom.

Forknyt var B. Christensen aldrig, og hans lyse og forhaabningsfulde Sind hjalp ham ud over meget, som vilde have gjort andre modløse. Ingen kunde som han i Fyrrernes og i Begyndelsen af Halvtredsernes Dage lede de forskelligartede Bestræbelser i Bondefrigørelsesarbejdet til et fælles Maal; ingen var »en Agitationens Organisator« som han. Stiftelsen af »Bondevenernes Selskab« var hans Værk frem for alles. Og han brugte sin Magt og Indflydelse med Fasthed og Maadehold. Med sin stærkt voksende Familie — han havde 24 Børn — havde han ofte store økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med, men han gjorde intet for gennem Politiken at forbedre sine Kaar, og beskeden, som han var, stræbte han aldrig efter at erhverve fremtrædende ydre Stillinger for sig selv. Han ejede Tjenersindet og var en Mand i dette Ords fulde Betydning, naar han i sit Arbejde efter bedste Evne satte alt ind paa at ville gavne sit Folk og Land.

Hans Afløser i 1864, som Folketingsmand for Odsherredskredsen, blev den 42-aarige G a a r d m a n d J e n s R a s m u s s e n, V e d d i n g e.

(Afh. afsluttes i næste Aarboeg. R e d.)

SAMSØ ARRESTER OG ARREST- FORVARERE.

Af Bent Rasmussen.

Indledning.

I ældre Tider hørte Samsø, hvad den gejstlige Jurisdiktion angik, under Biskoppen af Aarhus (Knytlinga Saga Pag. 62) og i verdslige Sager under Aabo Syssel — et af de ni Sysler, som Nørrejylland i gamle Dage bestod af. »Naar Samsø i verdslige Sager er kommet under Kalundborg Amt, som det nu er — skriver Professor Werlauff i sin Samsø Beskrivelse af 1808 —, har jeg intet Steds fundet, men rimeligvis er det sket efter fjortende Aarhundredes Begyndelse, da Samsø saa ofte var samlet under een Forlehnning med Kalundborg. At det allerede 1424 hørte under Kalundborg, slutter jeg deraf, at et Tingsvidne af dette Aar nævner Fogden paa Kalundborg som nærværende paa Samsøs Landsting («Danske Magazin III, Side 181).«

Samsø havde i denne Periode et eget Landsting, hvor Øens Foged præsiderede.

I Danske Magazin III, S. 181—183, nævnes blandt de første Tingsvidner:

1. Nis Nielsen, Foged, og i 1445 var
2. Jes Nielsen, Landfoged paa Samsø.
Derefter nævnes Gaardejer i Maarup
3. Rasmus Rasmussen som Herredsfoged 1657—61.
Derefter kommer
4. Ridefogeden Thomas Friis som Birkeskriver og Foged 1668—74.
5. Birkefoged Chr. Merchell, 1683—1726, har endnu Efterkommere paa Øen.

6. Birkefoged Hans Thomæsen, 1726—41.
7. Birkefoged Anders Dørup, 1741—54, endnu Slægt paa Øen.
8. Birkefoged Thor Rud, 1754—55.
9. Birkefoged Hans Chr. Lips, 1756—77.
10. Birkedommerne Jens Andersen Astrup, 1777—95, har udbredt Slægt paa Øen;
11. Lars Petersen, 1795—1817;
12. Søren Bay, 1817—48, Slægten lever paa Øen;
13. Peter Jessen Broder Feddersen, 1849—56;
14. Eberlin, 1856—66;
15. Schubarth, 1866—78;
16. Olrik, 1878—82;
17. Kampmann, 1882—87;
18. Rothe, 1887—95;
19. Poul Svejstrup, 1895—1901;
20. Glud, 1901—1903;
21. Brendstrup, 1903—1912;
22. Bührsch, 1912—1. Oktbr. 1919,

som var Øens sidste Birkedommer; thi med den nye Retsreform nedlagdes Dommerembedet paa Samsø og lagdes ind under Dommeren i Kalundborg. Her er nu et Dommerkontor med en Fuldmægtig og et Politikontor med en Kontorbestyrer.

En anden Gang kan der maaske blive Lejlighed til at komme ind paa den Del af Samsø's Retshistorie, der omfatter Fogederne og Dommerne, men i denne Afhandling holder vi os til Arrestforvarerne. Oplysningerne om Arresterne er indsamlet forskellige Steder, bl. a. i Fr. Poulsens Bog: Samsø, i gamle Forhørsprotokoller, Avisartikler (Berl. Tid., Aarhus Stiftstidende, Samsø Folkeblad, Skifteprotokoller m. v.).

Arrester og Arrestforvarere paa Samsø.

I gammel Tid blev mange Forseelser afgjort af Byændene ved Gadestævnet. I Kong Christian den Fjerdes

Tid, da Heksebaalene lyste over Landet, har de rimeligvis ogsaa gjort lyst paa Samsø for »Hekse«, men desværre er Tingbøgerne fra den Tid brændt, saa man har ingen autentiske Beretninger herom.

Samsøs Rettersted var paa »Tyvhøj« mellem Tranebjerg og Onsbjerg — den nuværende »Kongehøj«, hvilket sidste Navn den fik i 1866, da Samsingerne satte en Mindesten paa den med et Bronzerelief af Frederik VII.

I 1704 vidnes af en Mand i Selsinggaard: »Gud være æret! Ingen af mine Forfædre er enten for Trolddom eller andre udædiske Gerninger paa Tyvhøj blevet brændt eller paa anden Maade henrettet som en Del andres.« Det er utvivlsomt, at dette Vidnesbyrd sigter til, at Kvinder er blevet brændt som Hekse her.

Det var i hine Dage her paa Øen almindelig Skik at skille sig af med de værste Forbrydere ved at forvise dem fra Øen efter Herskabets (Grevens 3: hans Forvalters) Ordre med Paabud om aldrig mere at vende tilbage. Det hændte dog ofte, at den dømte nægtede at efterkomme Dommen og i Stedet for led Straffen, thi som Øboere hængte de med Kærlighed ved deres Ø.

Straffen skulde, naar det gjaldt grove Forbrydelser, tildeles Synderen af Mestermanden fra Aarhus, der jævnlig kom til Samsø i Embeds Medfør. I Hubertz Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus III, S. 21, fortæller »Mestermanden« Hans Herman Høcker, der fik Bevilling som Stiftets Skarpretter 1705, i sin Ansøgning om Stillingen til Stiftamtmanden, hvorledes han tidligere har hjulpet sin Fader, som var Stiftets Skarpretter i 34 Aar. »Ingen har nogen Tid klaget paa min Duelighed«, og han anfører en Masse Eksempler paa alle dem, han har henrettet, stejlet, brændt, hængt, pisket og strøget til Kagen. Deriblandt nævner han ogsaa en Kvinde fra Samsø, »der havde myrdet sit eget Barn«.

Det første Tinghus, som de gamle Samsø Tingbøger og Politiprotokoller fortæller om, laa paa

»Brede Blok«,

mellem Brundby og Pillemark. Det blev i Svenskekrigen (1657—60) haardt medtaget. Det fik derfor i 1661 en højst nødvendig Istandsættelse. Det var kun et lille og meget beskedent Hus, hvori fandtes en lille Tingstue med et yderst spartansk Udstyr, som væsentlig bestod af et Par Borde af Fyrretræ med to Stole, en til Dommer og en til Skriver, samt en Træbænk.

Der var endnu 1661 ikke noget Arrestlokale i Bygningen, idet saadant først blev indrettet langt senere. Det var nemlig gammel Skik paa Samsø, at man lagde Fangerne i Jern og saa bevogtede dem i deres egen Bopæl. Bevogtningen besørgedes af en »Slutter« (han skulde slutte dem i Fangelænken). En af disse Sluttere, Jørgen Lauridsen Fynbo, kom i 1703 selv i Forlegenhed, idet han mistænktes for at være Gerningsmand til en stor Ildebrand i Permelille bemeldte Aar. Bymændene i Permelille fordrede ham tiltalt og bevogtet af Sognets Folk efter Tur og Omgang; »thi det er jo enhver bekendt, at paa Herskabets Gaarde findes der ingen Logementer til at gemme saadanne Folk i, og tilmed har det stedse været brugeligt her paa Øen, at Almuen skiftevis har holdt Vagt over, hvem der blev arresteret«. Det vil altsaa sige, at dens Beboere har hjulpet Slutteren med at holde Vagt over Synderne.

Der førtes nu en Mængde Tingsvidner imod Jørgen Fynbo. Disse siger bl. a.: »han skøtter ej om, hvad han siger, kommer sjældent i Guds Hus og har for Aar siden staaet aabenbar Skrifte i Koldby Kirke for Løgn og Paa-skæmmelse. Foruden dette er han Slutter her paa Landet til at sætte Fanger i og af Jern, hvormed han temmelig Fortræd ofte lader se og ej passer paa, som han burde.« Slutteren svarer hertil, at han »mener ikke noget ondt med sin Talen og Skælden, saasom det er sket i Drukken-skab!«

Birkedommeren spurgte ham nu, om han godvillig vilde rejse af Landet, førend Dommen falder, men Jørgen Fynbo svarede, »at han vil give os alle en god Dag og saa betænke sig til i Dag otte Dage«. Næste Tingdag blev han dømt til at »stille Borgen for sine Trusler, og hvis ikke, da paagribes og sættes i Jern samt betale Sagens Omkostninger.« — Hans Dage som Slutter var dermed talte.

Først et kvart Aarhundrede efter blev man saa ked af den gamle Skik med Bevogtning i Forbryderens eget Hus, at man fik Arresthus. En Sag, som vel ogsaa har bidraget hertil, var følgende: Birkeskriveren Niels Bang i Maarup vidner 1710 om Nordbyernes indbyrdes Kiv og Strid: »at han vil ikke røre ved den gemene Mands usømmelige Forhold mod hverandre; thi derom bærer baade Pæl og Gabestok Vidnesbyrd nok, idet de længe før hans Tid er sat paa Nordby Gade til en Trusel for deres Vanartighed«.

Stort anderledes har det næppe været paa Sydlandet. Da Tinghuset paa »Brede Blok« igen var blevet brøstfældigt og daarligt, blev der i 1726 bygget et nyt paa samme Sted, og heri blev der nu indrettet et Lokale til Arrestanternes Ophold. Dette nyopførte Hus bestod af 4 Fag med Tækning, Loft over de 3 Fag, Skorsten, 2 Døre, den ene med Laas og Nøgle, og 2 Vinduer med Skodder. Det overdroges i Fæste til Husmand Lars Jensen af Permelille, der skulde bebo det, holde Tingstuen ren og ryddelig — strø rent Sand paa Gulvet — hver Tingdag for de tingsøgende samt passe Arrestanterne, saa han blev Øens første Arrestforvarer. En af de første, der i 1726 sad i det nye Arrestlokale, var en Pige fra Nordby. Hun havde »lagt Haand« paa sin gamle Mor med Nævehug og Slag samt udskældt hende for »en gammel rødøjet Tæve« og bedt »Djævelen regere den gamle Mær« m. m. Hun dømtes efter Christian den 5.s »Danske Lov« »andre deslige ugu-

delige Børn til Eksempel og Afsky til at miste sin Arv og indsættes i Spindehuset (Kvindefængselet) i København til Arbejde for Livstid samt betale for sin Underholdning i Samsøes Arrest og for sin Bortkørsel til Spindehuset 4 Rdlr.

Mikkelsdag 1738 om Eftermiddagen brændte Tønnes Andersens Gaard i Stauns (nuv. Jens Søren Jensens). Ilden var paasat af Tjenestepige Abelone Suder fra Nordby. Hun var et stakkels Skumpelskud, der havde været ude at tjene fra ganske lille, og hun havde døjet meget ondt blandt fremmede, dog allermest hos sin sidste Madmoder, Tønnes Andersens Kone, som behandlede hende saa hundsk, at Pigen af Hævnlyst stak Ild paa Gaarden.

Ifølge hendes senere Vidneforklaring stod Abelone paa Bakken Syd for Gaarden og saa paa, at den brændte. Da Gaarden var nedbrændt, gik hun ad Onsbjerg til og var omtrent naaet til Bisgaard, da en Karl fra Stauns satte efter hende til Hest med en Slagvol i Haanden; men hun slap fra ham i »Egelund« (»Gammel-Skov«), hvor hun gemte sig mellem Træerne, saa han i Skumringen ikke kunde finde hende. Hun blev i Skoven Natten over og vandrede saa videre Syd paa ,indtil hun i Brundbys Kaal-haver Vesten Byen blev fanget og ført i Arresten paa »Brede Blok«.

Ved Forhøret tilstod hun straks, at det var hende, der havde stukket Ild paa Tønnes Andersens Gaard. Som Grund angav hun, at hendes Madmoder mange Gange havde slaaget hende »blaa og blodig«.

Rettens Folk fik snart Lejlighed til at konstatere, at Madmoderen var et ondt og arrigt Kvindemenneske; thi da de nogle Dage senere var i Stauns med Pigen, for at hun kunde se Brandtomten og paapege, hvor hun havde stukket Ild, kom Konen farende med en Kniv i Haanden og raabte og skreg, at den vilde hun jage i Pigens Liv. Da Rettens Folk forhindrede hende i dette Forehavende, raabte hun til dem: »Saa grav da en Pæl i Jorden og bind

hende dertil og stik Ild i hende og brænd hende op paa Stedet.«

Alle gav Abelone det Skudsmaal, at hun er enfoldig og saa vankundig, at hun ej en Gang kan læse Prent; men ingen ved noget ondt om hende. — Hendes Defensor, Hans Merchell af Onsbjerg, anbefalede hende ogsaa til en »modereret Straf«; thi hun har døjet ondt nok med Hug og Slag!«

31. Januar 1739 fremstilles Abelone Suder løs og ledig i Retten. Efter at hun med lydelig Røst i Retten har gentaget sin Bekendelse, og hendes Defensor havde haft Ordet for sidste Gang, dømte Birkedommer Hans Thomæsen og 8 Meddomsmænd, at »Abelone Suder bør for saadan hendes begangne grove Misgerning med den forøvede Mordbrand lide efter Hans Majestæts allernaadigste Danske Lovs 6. Bog, 19. Cap., 1. Artikel, at miste sit Hoved med en Økse og Kroppen at lægges paa Stejle;« Det blev altsaa ikke nogen »modereret« Straf. Sagen skulde til Højesteret, og denne henviste 30. April Sagen til nøjere Undersøgelse og Oplysning. Atter maatte der Forhør paa Samsø, men Resultatet blev det samme, at Pigen skulde bøde med Livet.

Kongen ændrede ved Benaadning Dommen til livsvarigt Arbejde i Spindehuset i København, og her endte Abelone saa sine Dage. Ved Afrejsen til Spindehuset i 1740 vides der om hende, at hun aldeles intet ejer, da de faa Klæder hun havde, gik tabt ved Branden. »Hun er et usselt og saa godt som nøgent Fruentimmer og ejer intet uden de ringe Pjalter, hun sidder arresteret udi, og ifald ej medlidende Christne her paa Øen havde givet hende noget at skjule sig i, maatte hun i denne sin Arrest og haarde Vinter ganske omkommet«. Samsø Arrestlokale var aabenbart ikke noget hyggeligt Opholdssted at tilbringe to kolde Vintre i.

Den sidste Arrestant i det gamle Ting- og Arresthus paa Brede Blok var Student Michel Haagen. Ved Juletid

1740 begyndte Retssagen imod ham, men den blev aldrig opklaret paa Grund af hans Flugt fra Arresten.

Den nævnte Student, Michel Haagen, var Medhjælper for Sogndegnen i Tranebjerg Sogn, den svagelige Christen Bay.

Haagen var formedelst Slagsmaal blevet udstødt af »Tranebjerg Degnestol«, og siden da maatte han gaa omkring fra Hus til Hus og søge sit Ophold og Føde hos Godtfolk i Tranebjerg Sogn. »Ingen havde nogensinde i hans Betjening af Guds Hus fornummet nogle usædvanlige og forargelige Gramaser, Gebærder, Fagter og Lader, som stred imod den udvortes Ærbarhed eller kan være Menigheden til Forargelse.«

Sagen er meget omstændelig og indviklet, men Hovedpunktet er nok, at Præsten i Tranebjerg, Hr. Nikolaj Hass, havde fattet Nag til Haagen og til Gengæld fortrædiget ham med Klager baade til Provst og Biskop, med hvilke der veksledes mange Breve og Indlæg, som fylder mange Sider i Tingbogen.

Michell Haagen udsender en lang Epistel til Tranebjerg Menighed, mine »højtærede tilforladne, kære og gode Venner«, til hvem han anbefaler sig og sin Sag og slutter med følgende Vers:

»Her bruges mod mig Vold, her bruges Ræverænker,
det er alt Fjendens Drift, som han mod mig optænker.
Kan Lovens Hud og Magt ej til hans Forsæt naa,
saa har han Ræveskind beredt at sætte paa!
Jeg gjorde ingen Ondt; jeg findes skal uskyldig
imod min Næst', jeg men', dog agtes det ugyldigt.
Jeg gjorde Ret og Skel; jeg fik Utak igen.
Jeg uden Aarsag har saa mangen stor Uven.«

Fjenden er Præsten, Nikolaj Hass, som vedblev at forfølge Nikolaj Haagen, skønt han ved hver Lejlighed fortæller, at »Voris allernaadigst Konge, Christian VI, finder stor Mishag udi, at Folk og allermost Gejstlige fører Proces og Rettergang mod hinanden«.

I Juli 1741 bliver Haagen endvidere beskyldt for at have stjaalet 69 Alen Lærred, der laa paa Bleg i Præstens Toft, hvorfor han maatte vandre i Arrest.

Han svor paa ,at det Lærred, der fandtes i hans Tvær-sæk, »da kendes jeg ikke ved det og ved ejheller, hvorledes det er kommet der, uden Hr. Hass har ved andre ladet det lægge i for at beskæmme mig, som ligger i Proce med ham op til begge Øren«. Ved hvert Forhør nægter han sig skyldig i Tyveriet, og saaledes gaar nogle Dage, hvor han til Stadighed bevogtes af 4 Mand.

Da et nyt Vagthold den 19. Juli om Aftenen kom til Tinghuset for at afløse, talte Haagen lidt med det i Tingstuen og sagde tilsidst, om de ikke vilde spise deres Nadder, hvortil de svarede, at de vilde vente lidt. »Da vil jeg gaa ud og spise min«, sagde han, hvorpaa han laante en Kniv hos Arerstforvarerens Kone og gik ind i det lille Kammer, hvor han plejede at spise sin Mad. Paa dette Kammer var der kun een Udgang, og Vagtholdet stod nu og talte mellem denne Dør og Udgangsdøren. Endelig syntes de, at Haagen blev noget længe derinde, hvorfor de gik til Døren, som de fandt lukket, saa de ikke kunde komme derind. De gik saa udenfor, men baade Væg og Vindue var hele. Paa Loftet fandt de derimod to Fjælle skudt til Side i Kammeret, og derigennem kravlede de ned og lukkede Døren op, som indvendig var lukket med et Søm i Klinkefaldet. Derpaa undersøgte de nøje hele Tinghuset, men fandt hverken Haagen eller det Jern, han var bundet med paa Haand og Fod, hvilket var tungt og lukket med stærke Lukkelse. Ude paa Marken kunde de hverken øjne Folk eller Fæ, og da det var Nat, kunde det ikke nytte at lede mere; men de gjorde Alarm i Tranebjerg og Brundby samt hos Forvalteren paa Brattingsborg.

Næste Dag lod da Godsforvalter Thor Rud ved Trommeslag i alle Byer bekendtgøre, at Michel Haagen

var undvegen, saa ingen maatte fordriste sig til at huse ham eller noget Fartøj føre ham bort fra Øen!

Da der var gaaet 3 Maaneder, lod Birkedommer Anders Dørup udgaa Tingsvidner om Haagens Flugt, da det ikke siden var lykkedes at faa ham opspurgt eller anholdt. Dette Tingsvidne blev læst paa Sjællandsfars Landsting den 25. Oktbr. 1741.

Nikolaj Hass i Tranebjerg var dog ikke derfor faldet til Ro. Han indstævnedes nu Haagen for Konsistorial-Retten i Aarhus, men Biskop Hygom afviste Sagen, hvorefter der igen toges fat paa Samsø.

Birkedommer A. Dørup og 8 Meddomsmænd dømte Michel Haagen, »om han nogentid kan antræffes«, til forskellige Bøder samt til Kagstrygning og have Tyvemærket paa sin Pande og indsættes i nærmeste Fæstning for der at arbejde i Jern paa Livstid«. Denne Dom blev afsagt 17. Novbr. 1742, men der hørtes aldrig mere om Haagen. Han var og blev borte.

14 Dage efter hans Flugt, den 2. Aug. 1741, brændte Tinghuset. Arrestforvarer Lars Jensen og hans Hustru var ude paa Marken, da Ilden opstod, og de kunde ingen Oplysning give om dens Aarsag.

Øens første Ting- og Arresthus laa ifl. »Nye og tilforladelige accurate geografiske charte over Øen Samsø af Aar 1755« mellem nuv. Bertel Eriksens og Alfast Jensens Ejendomme, Højvang — og paa samme Side Vejen Brundby—Pillemark som de to nævnte Ejendomme, altsaa i den nordøstlige Vinkel, der dannes her mellem Vejen fra Tranebjerg og Vejen til Brundby.

Kort Tid efter indrettes Arrestkælder paa Brattingsborg, medens Tingstedet flyttedes til Brundby, hvor det blev holdt i en Gaard. Arrestkældereren var vistnok beliggende i det saakaldte »Røde Hus« paa Gaarden, siden dette Navn blev overført til det nye Arresthus, der senere opførtes i Brundby.

(Fortsættes i næste Aarbog.)

AF EN GAMMEL HOLBÆKEJENDOMS HISTORIE.

Ved Otto Smith.

Ved Aarsmødet 1933 i Holbæk talte Museumsinspektør, Kaptajn Otto Smith om Holbæk Udviklingshistorie og demonstrerede det Kartotek over Byens Ejendomme, som han med Kommunens Støtte arbejder paa, og han sluttede med at fremsætte følgende Oplysninger som Eksempel paa, hvad et saadant Kartotek kan give om en enkelt Ejendom og dens Ejere gennem Tiderne.

Vad Gud och Lycken wil mig tilfoye
dermed saa lader jeg mig gerne noye. Anna 1660.

Således lyder den ydmyge indskrift på den gamle gård, der ligesom sætter en bom for Ahlgade mod nord. Gavlen, hvor indskriften er indmuret i senere tid, er slemt ødelagt ved ombygning, men fløjen ned ad Havnegade viser under kalkpudset smukt bindingsværk med mønstermuring. Den lave fløj mod vest med portåbningen er ombygget, men synes at have nogenlunde samme dimensioner som oprindelig.

Der har hørt et vist mod til at bygge et nyt hus i 1660 under de fortvivlede forhold efter svenskekrigen og byens udsugning af fremmede krigsfolk; men det kan jo være, at det har været nødvendigt, fordi gården kan være blevet ødelagt under besættelsen, måske endda afbrændt. Det er muligvis rådmand Christen Thomsen, der byggede den. Han ejede den i hvert fald i 1667 umiddelbart før

Johan Svertfeger købte den. I nord, nedad Havnegade, lå tilbygget et mindre hus, som var udlejet til en skipper Jens Pedersen, og denne bygning synes i 1670'erne at være blevet forlænget eller maaske delt i to lejligheder, som var lejet ud til et par savskærere, som senere afløstes af skipper Ole Truelsen og løbekræmmeren Laurs Jacobsen.

Ca. 1668 købte rådmand Johan Svertfeger gården. Som navnet viser, var han udgået af en våbensmedeslægt, men var blevet købmand og giftede sig måske nogle penge til med Ellen Lauritsdatter, hvis søster ægtede kapellanen Niels Solrød, som også var en temmelig velstående grund-ejer i Holbæk.

Den nybyggede gård, han erhvervede, var absolut sær-præget blandt byens andre ved for den ene fløjs vedkom-mende at være bygget i to stokværk, medens alle de andre var lave bygninger i eet stokværk. Og denne fløj var endda en sidefløj og regnedes op gennem årene stadig som sådan. Men den rummede kramboden, der vel nok kunde siges at være gårdens hjerte. Beboelsen fandtes i den lave fløj vest for porten og bestod ganske enkelt af stuen, senge-kamret, et såkaldt forstuekammer og en stue til gården. Køkken, stegers og bryggers fandtes i den vestlige tvær-fløj, og laden dannede gårdens nordfløj. Større var gården ikke på den tid.

I betragtning af, at det drejer sig om en temmelig velstående købmands hjem, en af de førende mænd i byen, synes hjemmet lille; men man må erindre, at stuerne gen-nemgående var større end nu. Samtidig må det under-streges, at alle beboelsesrum var udstyret med senge-plads og kunde anvendes som sovekamre.

Hvad stuerne udstyr angår, mindede de meget om den bondestuetype, der holdt sig til tæt op mod vor egen tid. Som siddeplads havde bænken endnu overvægt over stolen. I Johan Svertfegers stue stod der to kistebænke under vinduerne og endnu en kistebænk dannede langs en væg vinkel med disse, omsluttende bordet og alle belagt

med hynder. Hertil kom 4 stole af højst forskelligt udseende, endnu et bord, og endelig et lille 8-kantet bord, der som type genfindes i så godt som alle datidens hjem. Desuden en slagbænk.

Forstuekamret var møbleret nogenlunde i samme stil, men havde desuden en stor himmelseng, åbenbart de tre døtres sengeplads. Desuden opbevarede her en rok, to mangletræer og en fjæl, en syramme, en garnvinde og en træalen, et afgjort kvindeligt udstyr, som viser os kamret, der slet ikke var så lille, som kvindernes daglige opholdsrum.

Sengekamret med himmelseng, vråskab, bord og kiste-bænk giver ikke anledning til større betragtninger, men hele hjemmet er præget af de dårlige tider. Der var mere fyrretræ end eg og mere kattun end silke i Johan Svertfegers daglige omgivelser. Belysningen var hjemmelavede spedelys, som anbragtes helt enkelt i lysestikpiber af jern. Der er ingen tvivl om, at Christen Thomsen havde bygget etagen over kramboden som »sal«, hvori man kunde holde gæstebud, men til sådant havde Johan Svertfeger ikke råd; salen og de dertil knyttede rum var overhovedet ikke møbleret i hans tid.

I 1697 mistede han sin hustru, og 1706 døde han selv — som en fattig mand. Alle hans ejendele solgtes på auktion, og det indkomne dækkede knap gælden. Det var lige akkurat, at den ene datter, der havde været hjemme som pige, kunde faa sin tilgodehavende løn for et par år.

Gården købtes af rådmænd Herman Eggers, en søn af den tidligt afdøde borgmester Didrik Eggers. Hans moder, Else Hansdatter Tarf, giftede sig anden gang med borgmester Anders Schult og efter dennes død for tredje gang med rådmænd Andreas Bech i København. Hans helsøster Christine blev gift med kammerråd hos hertugen af Strelitz Johan Ludvig Hagedorn.

Med den nye ejer kom også nye og bedre tider til købmandsgården. Udadtil øgedes den med nye bygninger

ned mod fjorden, så at der til slut var ialt tre pakhuse, en saltbød, et kalkhus og en tjærebød. Men også indadtil gav den udvidede handel sig udslag. Alle rum toges i brug, lofter såvel som kældre. Folkeholdet, der i Svertfegers tid indskrænkede sig til en krambodssvend og en kælderpige, forøgedes med flere karle og en kornmåler, og en fløj indrettedes til stald for både heste og køer. Selve hjemmet blev vel ikke større, men dets udstyr blev rigere. Om end »den blå stue« stadig beholdt sine vinduesbænke og sit diskebord, blev den mere møbleret og med kostbarere ting. Forgyldte højryggede læderstole, et stort hollandsk tresur¹⁾, et ovalt, lakeret tebord og en dragkiste med fire skuffer gav den et andet præg. Lyseplader med forgyldte rammer og spejlglass i midten afløste de gamle lysepiber af jern, og et stort spejl i ramme med malet glas og forgyldt krone gengav købmandens skikkelse, når han med allongeparyk på hovedet i lysebrun klædning med guldtråds knaphuller og sølvkârde ved siden beredte sig til at gå til rådstuen. Fire bure med levende fugle fornøjede da madammen i hendes ensomhed, thi børn havde de ikke. — Men skønt der både fandtes maltloft, bryggersloft og flere andre rum, måtte dog stadig både den store og den lille sal over kramboden også i hans tid gøre tjeneste som kornmagasin.

Det blev ikke Herman Eggers forundt at nyde sin gård ved Strandporten mange år. I 1719 døde han, men enken, Ester Brinck, fortsatte forretningen, til hun, vistnok i 1732, afhændede den til købmand Peder Sørensen. Om denne melder aktstykkerne ikke ret meget; men desmere om hans efterfølger, Mathias Ditzel, der overtog gården o. 1760.

Var der med Herman Eggers' tiltrædelse sket forandringer med gården, blev dette i endnu højere grad tilfældet under Mathias Ditzel. Måske var han ikke som købmand af større format end hin, men tiden var en anden,

---

¹⁾ Skænkebord.

den krævede mere af en sådan blandet forretning, der både var grossist- og detailhandel, og det mærkedes også i de mange bygninger og rum, som den omfattede.

En stærkere specialisering og systematisering af købmandshandlen viser sig alene ved rummenes anvendelse. Der fandtes nu en inddeling i Hørpakhuset, Sildepakhuset, Fiskepakhuset, Saltpakhuset, Tjærehuset og Tjærepradsen, Kalkhuset, Tømmerplads, Vinkælder, Mjød-kælder o. s. v. grupperet omkring kramboden, hvis vareindhold var mangfoldigt som havets sand. Kælderpigens domæne var nu som før stærkt afgrænset fra boden, og hun førte, som det var sket hundrede år tidligere, sit eget regnskab over de produkter, hun solgte: tran, øl, brændevin og eddike.

Hvad hjemmet angår, ser det ud til, at Ditzel har forlænget den lave hovedbygning mod vest, hvor der blev tilføjet en havestue, og værelsesinddelingen blev sikkert også ændret noget, thi foruden dagligstuen og mellemstuen, der muligvis svarede til det tidligere forstue-kammer, fandtes nu foruden et lille kontor også en forstue, som efter sit møbelindhold har været lige så rummelig som dagligstuen. Og dertil kom, at salen nu var taget i brug.

Skal man karakterisere hjemmets udstyr, må det blive derved, at medens dagligstuen havde bibeholdt det gamle udstyr, som vi allerede så i Johan Svertfegers hjem, med hyndelagte kistebænke og stort skivebord, var havestuen, portværelset og salen præget af rokoko-tidens mere forfinede bohæve, og navnlig fandtes i større tal alle de mange små ting, der efter vor opfattelse især er medvirkende til at skabe et hjemms hygge. Genstande som messing-tobaksfyrfade, kobbertemaskiner, kinesiske dukker, giækure (kukure) eller 8-dages nürnberggertræure kendtes ikke i holbækhjemmet tre menneskealdre forud. Møbler som taburetter, geridoner¹⁾ og lakerede dragkister viser os også en hel ny tidsalders udstyr af hjemmet. Og selv om vi i dagligstuen endnu kan finde de ældre tiders messing-

¹⁾ Lille Bord til Anbringelse af en Lampe eller Lys.

lyseplader, har i portstue og sal de elegantere lampetter i forgyldte rammer holdt deres indtog. Et træk er dog fælles med de tidligere hjem: der findes ikke et opholdsrum i gården — og af dem var der nu mange —, hvor der ikke fandtes mindst eet sengested.

I 1783 døde Mathias Ditzel og efterlod sig hustruen Anne Kirstine og to sønner, Hans Peter på 28 år og Jens på 25 år. Om Ditzel havde administreret dårligt eller havde været uheldig i sine dispositioner, kan ikke siges, men faktisk svævede han ved sin død på fallittens rand, og ved den således fremtvungne realisation af hans bo blev der et underskud på 8000 rdlr., et efter de tiders forhold meget betydeligt beløb, naar aktiver og passiver burde have balanceret på 21000 rdlr. På sit dødsleje havde han ved nogle transaktioner, som ikke ser helt godt ud, og som også skifteforvaltningen søgte at få omstødt, søgt at afbøde det uafvendelige noget for sine efterladte, men det er umuligt af dokumenterne at erkende de reelle følger heraf.

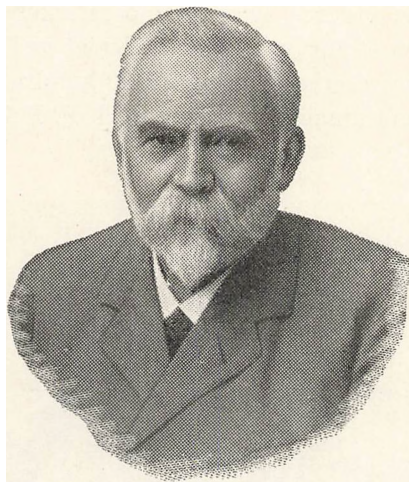
Skønt landet befandt sig i en af de gode handelsperioder, var der ikke rift om Mathias Ditzels gård, der dog lå på et for en købmandshandel særdeles bekvemt sted ved byens ene port og ved skibbroen, foruden at den var endogså særdeles vel indrettet med magasiner, pak-huse og gode kældre, havde en smuk, indhegnet frugt- og køkkenhave og frem for alt en overordentlig bekvem tømmerplads, hvortil tømret uden vogntransport kunde opflådes direkte fra fjorden. Først ved 4. auktion opnåede skifteforvaltningen en antagelig pris paa 850 rdlr., og den overtoges af justitsråd Lunn på Knabstrup og amtsforvalter With.

Det er ikke meningen at gå i detaljer med gårdens videre historie. Købmand J. E. Bang solgte den 1810 til A. T. Frandsen, som i 1837 udlejede den nordligste del ud mod Skibbrostræde til toldvæsnet. Frandsens enke solgte den 1853 til Kbmd., Konsul H. P. Petersen, hvis enke, Fre-

derikke Louise Petersen, i 1895 fik tilladelse til at hense i uskiftet bo.

Dermed er vi så nær ind på vor egen tid, at jeg ikke behøver at gaa videre. Kun skal bemærkes, at terraintet nord for gården stadig var blevet udvidet ved opfyldninger i fjorden, hvoraf den største på 10000 kvadratalen blev erhvervet fra kommunalbestyrelsen af H. P. Petersen i 1854.

Højskoleforstander

P o v l H a n s e n .

20. Oktbr. 1856—21. Aug. 1934.

Den 21. August 1934 døde Povl Hansen. Budskabet om hans Død fremkaldte Vemod i mange Sind. Han havde fyldt en stor Plads i Vallekilde, hvor hans Manddomsgerning faldt. Og ud over det ganske Land var han gennem sin Lærervirksomhed, ved sine Foredrag og ved sine skriftlige Arbejder blevet en kendt Mand. Bedst kendt var han dog i Holbæk Amt, hvor han paa mange Maader var kommen i Forbindelse med Amtets Beboere. Hans lange Virksomhed i Vallekilde bragte ham i Berøring med en Mængde Mennesker fra næsten alle Samfundslag, jævn og ligetil som han altid var i al sin Færd.

Poul Hansen blev født i Sødunge ved Ringe paa Fyn den 20. Oktober 1856. Faderen var en velstaaende Gaardmand, og baade Faderen og Moderen var betydelige Personligheder. Hans Barndom var lys og lykkelig. Hjemmet var gennem Præsten Vilh. Birkedal stærkt paavirket i grundtvigsk Retning. Som Barn oplevede han den vældige Brydning i Ryslinge, da Birkedal i 1864 paa Grund af en Strid med Regeringen blev afsat fra sit Embede; og Povl Hansens Morbroder blev Formand for den om Birkedal dannede Valgmenighed.

Som Barn kom Povl Hansen i Sødunge Friskole, hvor Knud Rasmussen, en af Kolds ivrigste Disciple, var Lærer. Denne Skolegang fik den største Betydning for ham. Igenem denne fik han en varig Kærlighed til den grundtvigske Friskole, og han omtalte altid Knud Rasmussen med den største Højagtelse. Knud Rasmussen forstod i en sjælden Grad at fortælle Historie, og denne Fortælling greb den opvakte Dreng saa stærkt, saa han derigennem fik den første stærke Paavirkning til selv at blive Historiker. Som Barn fik han ogsaa et uforglemmeligt Minde om Dannevirkes Rømning i 1864, selv om han ikke forstod Betydningen deraf. Han saa Forældrenes Sorg. Han saa sin Fader græde, noget, han aldrig før havde set.

Som ældste Søn ønskede Forældrene, at Povl Hansen skulde være Bonde, og en Tid var han vist i Tvivl om, hvad Vej han skulde gaa, indtil han en Dag mødte Ernst Trier; da blev Terningerne kastede, og han valgte at blive Højskolelærer og Historiker. Efter endt Uddannelse blev han Lærer paa Vallekilde Højskole. I 1890 blev han gift med Sigrid Trier.

Da Højskolegerningen ikke helt optog hans Tid, opholdt han sig en Del af Aaret i København, hvor han studerede Historie. Her var han saa lykkelig at træffe Samtidens betydeligste Historiker, A. D. Jørgensen. Denne Mand fattede Godhed for den unge Højskolelærer og opdagede, hvilke udmærkede Evner han havde som Histo-

riker, tænkte vist ogsaa alvorligt paa at faa ham knyttet til et af vore Arkiver, en Plan, der maatte opgives, da Ernst Trier døde i 1893, og Povl Hansen maatte overtage hans Plads som Forstander for Vallekilde Højskole. Det var især Bondestandens Historie, han studerede, og her ydede han værdifulde Bidrag. Hans Skildringer »Bonde og Herremand« og »Jens Lange og hans Bønder«, trykt i 1891 i »Aarbog for Dansk Kulturhistorie« vakte i historisk interesserede Kredse Opmærksomhed. Afhandlingerne vidnede om en grundig Forsker og en dygtig Fortæller. Disse Arbejder er endnu saa aktuelle, saa friske og fornøjelige, saa de burde drages frem igen.

Disse Ungdomsarbejder kom i mange Aar til at staa som et afsluttet Kapitel i Povl Hansens Liv. Som Forstander maatte han i mange Aar nedlægge Pennen. Men det betød jo ikke, at han maatte opgive Historien. Gennem sine Foredrag paa Højskolen kom han til at øve en (historisk) Indflydelse, som vist blev betydelig større end den, som de fleste Historikere af Fag opnaar. Det var jo for Povl Hansen, men ogsaa for Vallekilde Højskole en heldig Ting, at han ikke alene kunde skrive, men ogsaa kunde tale, det sidste vel endda fuldt saa godt som det første. Naar han talte, kunde Fremstillingen faa en poetisk Flugt, som henrev især Ungdommen. Det blev ikke den nøgterne, tørre Historie, men et Maleri af hele den Sag eller den Tid, han skildrede. Alle, der har hørt ham tale om Folkeviserne, om Dronning Dagmar, vil mindes den levende, malende Maade, hvorpaa han fremstillede den døende Dronning og Kongens Ridt. Eller naar han talte om Niels Ebbesen. Videnskabeligt kunde der maaske indvendes baade det ene og det andet, men ingen kunde undgaa at blive grebet af Fremstillingen og faa et historisk Minde, der længe bevaredes.

Men var der en Aarrække, at Povl Hansen maatte afbryde sine historiske Studier, som han drev dem i Ungdommen, fik han dog Tid til i Aarenes Løb at udarbejde

en Del Afhandlinger, der især er trykt i »Fra Vallekilde Højskole«. Han ydede ogsaa et stort historisk Arbejde ved at udgive Triers Breve og Bøgerne om Trier og Vallekilde Højskole. Og endelig har han jo, hvad vi især her vil mindes, skrevet en Del Afhandlinger til »Historisk Samfunds Aarboeg for Holbæk Amt«.

Povl Hansen var fra Begyndelsen i 1907 Medlem af »Historisk Samfund«, men først i 1909 blev han valgt ind i Bestyrelsen, en Plads, han indtog til sin Død. I Bestyrelsen var han Medlem af Udvalget, der redigerer Samfundets Aarboeg. Ved Bedømmelsen af de mange Afhandlinger, der i Tidens Løb er fremkommen i Aarbogen, har han været en baade kyndig og retfærdig Mand. For lange og lærde Afhandlinger havde han ingen Smag. Som han selv forstod at tale og skrive folkeligt, holdt han altid paa, at det, der skulde gaa ud og læses i en jævn, folkelig Kreds, skulde være af en saadan Art, saa jævne Folk uden store historiske Forudsætninger kunde kendes ved det. Det, der for ham var Hovedsagen, var ikke at give Folk en Mængde historisk Viden, selv om det heller ikke var at foragte; men det, der altid betød mest, var at vække den jævne Mands og Kvindes Sans for Folkets Minder, og det gjaldt om at drage saa mange som muligt ind i Historiens Tryllekreds, saa de følte, at selv den jævreste Ting i Folkets Liv kunde være med til at danne et Helhedsbillede af den eller hin Tid.

Selv ydede han ogsaa Bidrag. Det betydeligste er »Lammefjordens Inddæmning«, et stort og grundigt Arbejde, som belønnes med Dansk historisk Fællesforenings Præmie. Han har skrevet om »Faarevejle Kirke og Jarlen af Bothwell«, om »Den gamle Landsby«, om »Lidt fra Vallekilde«, »Fra Nordvestsjælland«. Alt, hvad han skriver, er ikke alene solidt og historisk godt underbygget, men det er fremstillet jævnt og ligetil, saa det med Fornøjelse kan læses af alle. Derfor vil han ogsaa blive savnet af den Læsekreds, »Historisk Samfund« har.

Endelig maa vi dog nok fremhæve, at hans største Betydning for Holbæk Amt var den Gerning, han som Lærer øvede hjemme paa sin Skole i Vallekilde, og de mange Foredrag, han holdt, naar der udefra blev kaldt paa ham. Han var en af den frie Skoles allerbedste Mænd. Det var hans usvigelige Tro, at alt aandeligt Arbejde, der skulde faa virkelig Betydning, maatte ske i Frihed. Det havde han gennem Ernst Trier lært af Grundtvig. Derfor blev han den frie Skoles Talsmand, og derfor sluttede han sig stærkt og inderligt til Menighedslivet, som det levedes i de frie Kredse.

Paa Grund af en smertefuld Sygdom blev Povl Hansens sidste Dage svære; men uden at klage saa han med Frimodighed Døden i Møde. Den 21. August lukkede han sine Øjne, og den 27. blev han stedt til Hvile i det Trierske Gravsted i Vallekilde; mere end 1000 Mennesker fulgte ham til hans sidste Hvilested. Ved den store Fest, som efter Begravelsen holdtes paa Skolen, blev der fra mange Sider udtalt Tak for, hvad Povl Hansen havde virket. Ogsaa Historisk Samfund bragte ham en Tak for trofast Arbejde gennem 25 Aar.

Jens Nylev.

En Fortegnelse over en Del af Povl Hansens Artikler vedrørende historiske Forhold i Holbæk Amt.

I. Artikler i »Fra Holbæk Amt«.

- Aarbog 1913: Lidt om vore Skove i ældre Tid. (S. 116—120.)
Den gamle Landsby. (S. 120—128.)
1922: Lidt fra Vallekilde. (S. 148—154.)
1925: Faarevejle Kirke og Jarlen af Bothwell. (S. 145—164.)
1927: Fra Nordvestsjælland. (S. 93—105.)
1929: Frugthaven ved Vallekilde Højskole. (S. 40—47.)
1930: Lammefjorden, dens Inddæmning og Tørlægning, Opdyrkning og Bebyggelse. (S. 113—204.)
1932: Hvordan Tinghøj og »Barnet« blev reddet. (S. 159—170.)

II. Artikler i »Fra Vallekilde Højskole« 1894—1933.

1896. Fra Vallekilde Højskole. S. 3—19.
1899. Uddrag af breve fra Ernst Trier til Marie Abel. S. 6—29 (meddelt af Povl Hansen).
1900. Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S. 6—31.
1901. Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling (forts.). S. 5—31.
1905. Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling (forts.). S. 65—80.
1906. Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S. 56—79. Ill.
1907. Vallekilde Højskole. S. 3—24. Ill.
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling (forts.). S. 55—87.
1908. Vallekilde Højskoles Nybygning. S. 3—18. Ill.
Tale ved indvielsen. S. 23—41. Ill.
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling (forts.). S. 58—96. Ill.
1909. Andreas Bentsen. 1839—1909. (Mindeord.) S. 3—10.
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S. 68—93. Ill.
1910. Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling (forts.). S. 64—95.

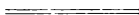
1911. Hvorledes barnet blev reddet. S. 45—53. Ill.
Fra omegn og nabolav. S. 58—62.
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling (forts.).
S. 88—96.
1912. Vallekilde Højskole, rigt ill. S. 3—35.
Fra omegn og nabolav. S. 47—54 (forts.).
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S.
65—96 (forts.).
1913. 40 års fest i Ubberup valgmenighed. S. 50—53.
Fra omegn og nabolav. S. 84—93 (forts.).
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S.
96—112.
1914. Ernst Trier som feltdegn. S. 72—84.
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S.
88—112 (forts.).
1915. Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S.
123—127 (forts.).
1916. Fra omegn og nabolav. S. 66—75. Ill. (forts.).
Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevveksling. S.
114—128. Ill. (sluttet).
1917. Vore navne. S. 58—78.
1923. Fra højskolens omegn og nabolav. S. 70—85.
1924. Valdemar Bennike. S. 40—69. Ill.
1925. Et tredobbelt mindeord. (Højskolelærer Peder Bukh. Valgmenighedspræst Carl Koch. Højskoleforstander A. Albrekt-
sen.) S. 28—52.
1926. Det danske Nationalmuseum. S. 101—140.
1927. Det danske Nationalmuseum. S. 75—81 (forts.).
Jens Mortensen, Kvarmløse.
1928. Fra Ernst Triers ungdomstid. S. 11—28.
Jens Mortensen, Kvarmløse. S. 83—92. Ill.
Et blad af Skippinge og Vallekildes gamle historie. S. 108
—111.
Uddrag af brevveksling mellem Ernst Trier og hustru, f.
Abel. S. 112—122.
1931. Uddrag af brevveksling mellem højskoleforstander Ernst
Trier og hans hustru, f. Abel. S. 110—117.
1932. Dagbogsblade af Ernst Trier. S. 101—119.
1933. Højskoleforstander Ernst Trier og Hans Iversen. S. 107—118.

III. Bøger og Afhandlinger.

- Hansen, Povl: Andreas Bentsen. 1839—9. Marts—1909. (I: Højskolebladet 1909. S. 369—372, ill.)
- og Rasmus P. Nielsen: Dragsholm. Dets mænd og deres historie. 1927. 172 S., ill.
- (Udg.) Ernst Trier og Marie Abel. En brevveksling. 1915. 309 S.
- Højskoleforstander Ernst Trier. 1928—33. Bd. 1—3, ill.
- (Udg.) Højskoleforstander Ernst Triers efterladte papirer i udvalg. 1895. 192 S.
- Højskolelærer Peder Bukh. (I: Højskolebladet 1924. S. 592—600, ill.).
- Lammefjorden. Dens inddæmning og tørlægning, opdyrkning og bebyggelse. 1924. 96 S., ill. Særtryk af »Fra Holbæk Amt«. 1924.
- Mine minders bog. 1926. 305 S., ill.
- Tale ved den ny skolebygningens indvielse i Vallekilde. 3. Maj 1908. (I: Højskolebladet 1908. S. 689—696, ill.).
- Valdemar Bennike. (I: Højskolebladet 1924. S. 913—920, 994—996, 1049—1058, 1123—1128, ill.).
- Vallekilde folkehøjskole og lidt af dens historie. (I: Jul i Holbæk. 1933. S. 13—15).

(Denne Fortegnelse er opstillet paa Grundlag af en Litteraturoversigt, som Centralbiblioteket i Holbæk udarbejdede ved Povl Hansens Død.)

A. T.

BØGER.

»Odsherred, Skildringer fra Fortid og Nutid«, udg. af Tage Christiansen, 5. Samling, 1934, indeholder bl. a. en Artikel om Himmelbreve, af Johs. Vejlager; der gengives to Breve, skrevet i Odsherred, begge af kendte Typer, med lokale Tilføjelser; i det ene er det en Greve fra Dragsholm, som vil lade sin Tjener henrette, i det andet er Hovedpersonen Just, der ellers plejer at bo ved Assens, anbragt ved Nykøbing. Det første Brev har en Soldat baaret som Amulet hos sig under Felittoget i 1864. Af andre Bidrag skal nævnes nogle Barndoms minder fra et Husmandshjem c. 1860, fortalt af en gammel Bondekone i Siddinge; heri mange gode Meddelelser; af Wedel's »Indenlandske Reise« er gengivet nogle Uddrag vedrørende Odsherred og Nykøbing, og Fru Elisabeth Westergaard fortæller livligt og interessant om Odsherreds Skove. Hæftets Hovedbidrag er dog Udgiverens indgaaende og overmaade interessante Redegørelse for Sagnet om Ridder Ebbes Døtre og Drabet i Højby Kirke.

Danmarks Kirkehistorie af L. F. Fabricius. I Binds 1ste Halvbind, 336 S., Lohses Forlag. — Efter dette Halvbind at dømme faar vi nu en fyldestgørende, folkelig Fremstilling af Kristendommens Historie her i Landet; det er i enhver Henseende en god Historiebog; Forfatteren har en sjælden Evne til at fortælle i et jævnt og smukt Sprog, saa Læserens Opmærksomhed fastholdes; man faar paa en behagelig Maade sin Historie repeteret, og alt set fra et nyt Synspunkt, det kirkelige. Vi kunde ønske, at dette Værk ikke blot fandtes i alle Sognebogsamlinger, men især at mange historisk interesserede købte det. Dette Halvbind, som er overmaade rigt og godt illustreret, gaar til 1241; der skal komme 6 Halvbind, og Forlaget har til vore Medlemmer udsendt et Prospekt med Tilbud paa nedsat Pris, 6 Kr. pr. Halvbind. Da der kun kommer eet saadant om Aaret, er Betalingen jo overkommelig.

»Fortid og Nutid«, som jo udgives af de historiske Samfunds Fællesforening og faas til en billig Pris ved Henvendelse til vor Sekretær, indeholdt i X Binds 3. Hæfte bl. a. Artikler om Færøernes Landsarkiv, om private Industri- og Handelsarkiver, om Handels- og Søfartsmuseer, Otto Smiths Oversigt over topografisk

Litteratur i 1933 og Kredslæge Møllers: Museumsindsamling og Folkemindeindsamling. — I 4. Hæfte findes Svend Aakjærs værdifulde Afhandling: Landsby og Enkeltgaard, samt en Artikel af Dr. Lis Jacobsen om den paatænkte Udgivelse af Danmarks Middelalderbreve og Aug. F. Schmidts Oversigt over Litteratur om Almuekultur og Folkeminder 1933. — Nu er 10. Bind af »Fortid og Nutid« afsluttet, og det maa siges, at de er uundværlige Bøger for enhver, der giver sig lidt eller meget af med historiske eller topografiske Interesser.

I Høng Højskoles Aarsskrift 1934 findes en særdeles interessant Artikel af Tormod Jørgensen om Husmandsrejsernes første Tiaar og om Anders Jørgensens store Arbejde for denne Sag.

I Aarbøger f. nord. Oldkyndighed og Historie 1934, 1. Halvbind, er der en Afhandling af Dr. Therkel Mathiassen om Primitive Flintredskaber fra Samsø, nogle simple, grovt tilfannede Flintstykker, som Ark. Claudi-Hansen opdagede ved Stavnsfjorden i 1930, hvor Nationalmuseet i 1933 ved Dr. T. M. og Dr. Nordmann foretog en Undersøgelse, der bragte nye Fund frem fra en Kultur, der hører til de ældste danske Bebyggelser, selv om dens Tid endnu ikke lader sig bestemme.

Foreningens »Danmarks Folkeminder« har fornylig udsendt til sine Medlemmer (Kontingent 4,50 Kr. aarlig) »Mellem sydfynske Sunde«, udarbejdet af Henr. Ussing paa Grundlag af Optegnelser af Thorvald Hansen, 310 S., ill.; en udmærket Skildring af Livet i Hverdag og Højtid paa Øerne Taasinge, Turø, Strynø og Drejø. — Forøvrigt søger Foreningen Medarbejdere og Indsamlere af Folkemindestof i nogle Sogne her i Holbæk Amt, hvorfra man kun har det i Parentesen her anførte Antal trykte og utrykte Optegnelser: Søstrup (8), Eskilstrup (10), Ugerløse (6), Søndersted (7), Frydendal (10), Hallenslev (6), Skellebjerg (2), Solbjerg (4), L. Fuglede (4) og Agnsø (9). Hvis nogen vil hjælpe til her, bedes man henvende sig til »Danmarks Folkeminder«, Adr. Det kgl. Bibliotek, København, og der gives da Oplysning om, hvad det er for Optegnelser, der allerede haves fra det paagældende Sogn.

A. T.

Historisk Samfund i 1934.

A a r s m ø d e t afholdtes Søndag d. 4. Febr. paa »Postgaarden« i Kalundborg. Efter et Styrelsesmøde Kl. 3 aabnedes Generalforsamlingen Kl. 4 af Formanden, der bød Velkommen og udtalte og udtalte nogle Mindeord over vor tidligere Formand og Æresmedlem, Greve Aage Brockenhuus-Schack. Derpaa aflagde Sekretæren Beretning om Virksomheden i 1933 og oplæste det reviderede Regnskab; begge Dele godkendtes. Formanden gav Oplysning om Resultatet af Valget i 1933 og bad om Forslag til Valget 34. Da ingen andre bragtes i Forslag, vedtoges det at indstille de 3 afgaaende Styrelsesmedlemmer til Genvalg: Forst. Nylev, Hospitalsforv. Mørch og Kredslæge Møller. De to Revisorer genvalgtes. Sekretæren gav derefter Meddelelse om Aarbogen 1934, og Formanden sluttede Generalforsamlingen med en Tak til Myndigheder, Presse og til vore Repræsentanter, ikke mindst til den nye Repræsentant paa Samsø, som har gjort et stort Fremstød for os derovre.

Kl. 4½ holdt Læge E. Tulinius, Snertinge, et Foredrag om sine Rejser til Østgrønland som Ekspeditionslæge hos Dr. Lauge Koch. Der var »fuldt Hus«, c. 130 Tilhørere. — Siden fortsattes Styrelsesmødet, og det vedtoges at udbetale 300 Kr. til Hjemstavnskursuset i Kalundborg.

— Ved et Styrelsesmøde d. 12. Maj vedtoges det at arrangere en Sommerudflugt Søndag d. 8. Juli til København og Lyngby.

Denne Sommerudflugt, som trods det fine Vejr kun samlede 45 Deltagere, begyndte med et Besøg paa Frilandsmuseet i Lyngby, hvor Arkitekt Zangenberg var en fortrinlig Fører rundt i de gamle Huse og Gaarde; derefter tog man med Toget ind til København og besøgte Nationalmuseets Middelalderafdeling.

— Ved Dansk hist. Fællesforenings Repræsentantmøde paa Koldinghus 8.—10. Juni var Formanden og Sekretæren til Stede.

— Styrelsesvalget for 1934 gav det Resultat, at Dr. Møller genvalgtes med 46 Stemmer, Forst. Nylev med 44 og Hospitalsforvalter Mørch med 39; 4 St. faldt paa Red. Bent Rasmussen, Tranebjerg; ialt kom der 47 Stemmesedler.

— Generalforsamlingen for i Aar indstillede de 3 afgaaende Styrelsesmedlemmer, d'Hrr. J. P. Jensen, E. Tulinius og F. Lunn,

til Genvalg og desuden til Nyvalg i Stedet for afd. Forst. Povl Hansen Maleren Troels Trier. — Sommerudflugten i Aar gaar til Kalundborg med Køretur ud paa Røsnæs.

Medlemstallet var

1. Jan. 1934: 951 alm. Medl. + 3 livsvar. Medl. + 32 Subskribenter.

1. Jan. 1935: 904 alm. Medl. + 2 livsvar. Medl. + 32 Subskribenter.

Der er altsaa i Aar en Nedgang paa 47; i Fjor gik Tallet 27 op, i Forfjor 81 ned. Vi skulde gerne holde Medlemstallet mellem de 900 og 1000. Hjælp til ved at virke for Tilgang i Deres Bekendtskabskreds!

Ved et Foredragsmøde paa Samsø, vi afholdt d. 16. Juni, talte Kredslæge Møller.

Paa Karoline Graves' Grav paa Ubby Kirkegaard har Historisk Samfund nu ladet rejse en Mindesten, en »Natursten«, som er skænket af nogle af hendes gamle Venner. Vi har ladet Stenen opstille og forsyne med en kort Indskrift.

I Løbet af Aaret paatænker vi at arrangere et Foredragsmøde i Odsherred, sandsynligvis med et Foredrag om de store, gamle Skove derinde.

Albert Thomsen.

Historisk Samfunds Regnskab for 1934.

Indtægter:

Kassebeholdning fra 1934	Kr. 294,08
Tilskrevne Renter	» 22,92
Tilskud	» 1705,00
Kontingent	» 2962,60
Salg af Skrifter	» 966,06
Indtægter ved Møder	» 45,00
	<hr/>
	Kr. 5995,66

Udgifter:

Aarbørgernes Fremstilling	Kr. 3056,35
Forfatterhonorarer	» 988,00
Udsendelsesudgifter	» 406,35
Møder	» 202,83
Administration m. m.	» 622,99
Diverse	» 105,04
Tilskud til »Det 11. danske Hjemstavnstævne i Kalb.«	» 300,00
	<hr/>
	Kr. 5681,56
Kassebeholdning	» 314,10
	<hr/>
	Kr. 5995,66

Regnskabet paategnet: Det attesteres herved, at ovenstaaende Regnskab er i Overensstemmelse med Bilag og Kassebog. Kassebeholdning og Sparekassebøger er forevist os.

Holbæk, d. 31. Januar 1935.

A. P. M. Ringdal.

A. Tilly.

Status pr. 1. Januar 1935.

Aktiver:

Kassebeholdning pr. 1. Jan. 35	Kr. 314,00
Lager af Skrifter	» 8900,00
	<hr/>
	Kr. 9214,00

Passiver:

Gæld til Trykkeriet pr. 1. Jan. 35	Kr. 1949,00
	» 7265,00
	<hr/>
	Kr. 9214,00

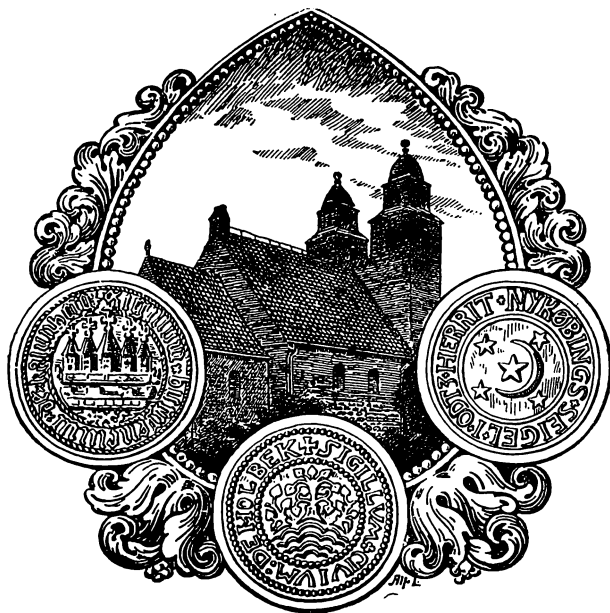
FRA HOLBÆK AMT

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

VIII BIND

XXVII – XXVIII – XXIX AARG.

1933–34–35

HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

1939

INDHOLD

1933 (XXVII Aargang).

	Side
Højskolelærer Jens Peter Jensen : Af Jakob Hansens „Erindringer“ (Forholdene paa Hjemegnen S. 8; Hvad de gamle fortalte 28; Tre Aar under Landhusholdningsselskabet 31; I Kongens Klæ- der 41; Min Forvaltertid 47; Paa Skoler 50; Lærerpladser i Ka- rise og Tune 57; Paa Faurbogaard 61; I Forsinge 69.)	5
Redaktør Bent Rasmussen , Tranebjerg: Kirkegaarden paa Kyholm	74
August F. Schmidt : Peder Christopher Stenersen og hans „Ode paa Junkers Kilde“	94
Albert Thomsen : Fire Folkesagn fra Hjembæk	105
Erh. Quistgaard : Et brudt Ægteskabsløfte (fortsat)	110
J. S. Møller : Købmand Ole Lund	112

1934 (XXVIII Aargang).

Fru Fanny Fang , Roskilde: Handelsmand og Slagter I	5
(Forord S. 5; Minder fra Barndommen 7; Lidt Familiehistorie 19; Forældrehjemmet 26; Omkring Konfirmationen 30; Min Fa- ders Samlesteder og Kørsler 35; København, Gammeltorv og Trommesalen 45; I Slagterlære 54; Blodpølser og Skævebad 66; Rejser til Hamborg 72; Kroerne 76.)	
Førstelærer, Redaktør Bent Rasmussen , Tranebjerg: Sognedegnen Simon Kokandsky	89
Kommunelærer Chr. Birkeland , Kalundborg: Laurids Olufsen Kok	98
Fabrikant C. A. Brostrøm , Kalundborg: Om Vilh. Beck	110
Mag. art. Victor Hermansen : Træk af Kalundborgs Historie i Middel- alderen	110
Doc., Dr. phil. C. Elling : Lerchenborg og den vestsjællandske Rokoko	137
Postpakmester Niels Jensen , Jyderup: Fra Diligencens sidste Dage	162
Redaktør Aug. F. Schmidt , Brabrand: Fra den gamle Landsby ...	188
Kommunelærer K. J. Højberg , Kalundborg: Det 11. danske Hjem- stavnstævne i Kalundborg og Omegn	209
Kmhr., Greve Aage Brockenhuus-Schack †	215

1935 (XXIX Aargang).

Fru Fanny Fang , Roskilde: Handelsmand og Slagter II	5
(Lammene S. 5; Lammeopkøb og Priser 14; Naar Lammene samledes 20; Lammedrifterne mod København 25; Drivverdrene 30; Lidt Overblik og Eksporten 37; Teatre og Spisesteder 42; Hjemme i Roskilde 46; Mine Kørsler 55; Borgerskab og Forretning i Roskilde 61; Folk, jeg handlede med 70; Svin til Hol- land 76; Centrifugens Virkninger; Tyskland lukker 81; Andelen, Slutning 89.)	
Lærer M. J. Mathiassen , Mullerup: Om Mullerup Mose og Muelle- rupkulturen	94
Fru Karen Rasmussen , Ubby: Gammel Overtro (En Kur for Skæ- ver. Heksen)	136
stud. theol. Gunnar Poulsen , Charlottenlund: Stenlars	142
Højskolelærer Jens Peter Jensen , Høng: Odsherredskredsens Hi- storie 1848—1918	150
(Nicolaj Andreasen S. 155; C. F. Holm 165; Fr. N. Andreasen 169; Carl Reinhold Jensen 176; Christian Rimestad 187.)	
Førstelærer, Red. Bent Rasmussen , Tranebjerg: Samsø Arrester og Arrestforvarere	195
Museumsinspektør, Kapt. Otto Smith , København: En gammel Hol- bækjendoms Historie	205
Jens Nylev : Højskoleforstander Povl Hansen	212
Fortegnelse over Povl Hansens Artikler vedrørende historiske For- hold i Holbæk Amt	217

REGISTER

OVER

STEDNAVNE OG PERSONNAVNE

Udarbejdet af Dan Lund.

B. efter Tallet betegner, at der paa den paagældende Side findes en Illustration af Stedet eller Personen; N., at Navnet findes i en Note.

I Registret er ikke medtaget Navne i Boganmeldelser og Foreningsmeddelelser.

I. Stednavne.

- Aabo. Syssel. 1935. 195.
Aalebæksrenden. 1934. 94.
Aamosen. 1934. 83.
Aastrup. 1934. 40.
Algstrup (Alkestrup). 1934. 149.
1935. 72.
Allindelille. 1935. 9.
Als. 1935. 192.
Alstrup. 1934. 94.
Andershvile. 1934. 201.
Annebjerggaard. 1935. 171.
Arts Herreds Ting. 1934. 120.
134.
Askov Højskole. 1933. 52. 64.
Asminderup. 1935. 161. 170.
172. 184.
Asnæs Skov. 1934. 209.
— Sogn. 1934. 167. 1935. 151.
170. 172. 184.
Astrup. 1934. 139.
Audebo. 1934. 183.
Aunsøgaard. 1935. 73.
- Baarup. 1934. 39. 40.
Bakkendrup. 1934. 206.
Baldersbrønde Bomhus. 1935.
31. 33.
Ballen. 1934. 94.
Bassebjerg. 1934. 178.
Bennebo. 1934. 188. 189.
Besser. 1933. 76. 1934. 93.
— Rev. 1933. 78.
Birkendegaard. 1934. 139.
Bisgaard. 1935. 200.
- Rjergsted. 1934. 162.
Bjerge (Bjerre). 1934. 203. 204.
Bjerge Os (Bjerge Aas). 1034.
203. 204.
Blak. 1934. 102.
Blankenese. 1934. 74.
Blokshjerg. 1933. 107. 109.
Bognæs. 1934. 17.
Bonderup. 1935. 36. 42.
Borrevang Ladegaard. 1935. 155.
Borre, Borge Sogn, Borgersog-
ne.t.1934. 121. 130.
Boserup Skov. 1934. 10. 17.
Bramsnæs Vig. 1933. 101.
Brattingsborg. 1934. 93. 1935.
203. 204.
Brede Blok. 1935. 198 til 204.
Bregentved. 1934. 141. 142.
143 B. 149. 161.
Brocken. 1933. 107.
Brofælde-Skoven. 1934. 79. 85.
Brokøb. 1934. 85.
Bromme Mølle. 1935. 56.
Bromølle Kro. 1934. 82. 83 B.
Broskovsbakke. 1934. 40.
Brundby. 1934. 94. 1935. 198. 203.
204.
Bæks Kro. 1934. 77. 86. 88.
1935. 28.
Bødstrup. 1935. 114. 117.
- Canada. 1935. 124.
- Dalby. 1934. 199.
- Dallykkegaard. 1934. 97.
Dalmose Kro. 1934. 20. 38.
1935. 28.
Dambus Bomhus. 1935. 31.
— Kro. 1935. 27. 34.
Damshøj. 1934. 36.
Danevirke. 1934. 103. 1935. 213.
Dragsholm. 1934. 84. 167. 174.
176.
Drøsselbjerg. 1934. 199.
Dyrchavegaard. 1933. 47.
- Edelgave. 1935. 6.
Egebjerg. 1935. 161. 170. 172. 184.
Egelund. 1935. 200.
Egemarke. 1934. 149. 174. 181.
1935. 78.
Ejegodsmøllen. 1935. 66.
Elverdamskroen. 1934. 40. 43.
1935. 21. 28.
Enghaveskoven. 1934. 176.
Eriksholm. 1933. 100.
Ertebølle. 1935. 128.
- Faarevejle. 1935. 161. 170. 172.
— Kirke. 1935. 215.
— Kro. 1934. 163 til 170.
165 B. 167 B.
— Lammefjord. 1934. 163.
— Posthus. 1934. 167.
Falkensten. 1933. 39 til 41.
Fanebjerg. 1933. 106.
Faurbo Gaard. 1933. 60 til 69.
62 B.

- Faurbo Kro. 1933. 61.
 Filipsdal. 1935. 96.
 Fienneslev Kirke. 1934. 127.
 Forsinge. 1933. 69.
 Frederiksborg. 1934. 146.
 Frederiksdal. 1934. 148.
 Frederiksgave. 1933. 36 til 39.
 Frenderup. 1935. 153.
 Friboeshvile, Lyngby. 1934. 156. 161.
 Friedrichsruhe. 1934. 148.
 Frydendal. 1935. 71.
- Gammel-Skov. 1935. 200.
 Gaunspø. 1934. 153.
 Gislinge. 1934. 202. 205.
 Gottorp Slotskirke. 1934. 113.
 Grandløse. 1934. 193. 196. 205.
 Grayballegaard. 1933. 31 til 35.
 Grevinge. 1935. 161. 170. 172. 184.
 Grimsø. 1934. 149.
 Grøndal. 1935. 191.
 Grønehbjerg Kro. 1934. 39.
 Gudena. 1933. 34. 35.
 Gundestrup. 1934. 183.
 Gørlev. 1935. 96.
- Hageded. 1934. 198.
 Hallebyaa. 1934. 83. 84. 203.
 Hamborg. 1934. 72. 73. 74.
 Havemosegaard. 1935. 116.
 Hellig Kors Kilde. 1933. 105.
 Helsing Mose. 1935. 105.
 Hindsholm Højskole. 1933. 50 til 52.
 Holløse. 1934. 201.
 Holbæk. 1934. 188. 1935. 96.
 — Ahlgade. 1935. 205. 211 B.
 — Andels Svineslagteri. 1935. 89. 90.
 — Diligenceruter. 1934. 183.
 — Havnegade. 1935. 205. 206.
 — Møllerupgaard. 1934. 37. 38.
 — Skibbroen. 1935. 210.
 — Skibbrostræde. 1935. 210.
 — Strandporten. 1935. 208. 210.
- Holmegaards Mose. 1935. 127. 129. 130.
 Holmstrup Kirke og Kilde. 1934. 210.
 Horsens Andels Svineslagteri. 1935. 89.
 Hvaløen. 1933. 107.
 Hørvig. 1934. 119. 120.
 Højby. 1935. 161. 170. 172. 184.
 Højvang. 1935. 204.
 Hørve. 1935. 161. 170. 172. 184.
- Igelsø. 1934. 196.
 Immeln. 1935. 134.
 Issefjorden. 1935. 174.
- Jomfruens Egede. 1933. 57.
 Junkers Kilde. 1933. 100 til 106.
 Jyderup. 1933. 61. 1934. 86. 189. 190. 193. 199. 202.
 — Kro. 1934. 87 B. 171. 1935. 28. 70.
 — Nykøbing Diligence. 1934. 162 til 187.
- Jyderup Postkontor. 1934. 171 B.
 — Station. 1935. 86.
- Kajemose. 1934. 85.
 Kallerup. 1934. 198.
 Kalundborg. 1934. 119 til 136. 137. 154. 161. 183. 209. 1935. 124.
 — Adelgade. 1934. 156 N.
 — Amt. 1935. 195.
 — Andels Svineslagteri. 1935. 89. 90.
 — Apotek. 1934. 155. 156. 159.
 — Biskopsgaarden. 1934. 136.
 — Borgen. 1934. 119. 121.
 — Fattighus. 1934. 131. 1935. 145. 148.
 — Fjorden. 1934. 102 N.
 — Forskolen. 1935. 148.
 — Havnen. 1934. 119. 120.
 — Hellig Kors Kapel. 1934. 129.
 — Holsts Gaard. 1933. 118.
 — Hørvig. 1934. 119. 120.
 — Jernbanen. 1935. 29.
 — Kaalund Kloster, se Lade-
 gaarden.
 — Kirkegaard. 1934. 120. 1935. 145.
 — Kirkelade. 1933. 29.
 — Klostret. 1934. 129. 130.
 — Klosterkirkegaarden. 1934. 129. 130.
 — Kommuneskolen. 1934. 112.
 — Kordilgade. 1933. 115.
 — 156 B. 157. 160.
 — Ladegaarden. 1934. 129. 130. 139. 151. 152 B. 153. 154. 160.
 — Latinskole. 1934. 131 B.
 — Lindegaarden. 1933. 115. 157. 158.
 — Lindegade. 1934. 151. 155.
 — Lighus. 1934. 131.
 — Munkesø. 1934. 129.
 — Munkesøgade. 1934. 159.
 — Museet. 1933. 121. 157. 1935. 119.
 — Møllestræde. 1933. 115.
 — Nederbyen. 1934. 120. 154.
 — Ole Lunds Vej. 1933. 122.
 — Overbyen. 1933. 154.
 — Præstegade. 1934. 159. 160.
 — Raadh. 1934. 113. 133.
 — Radiostation. 1934. 210.
 — Rektorbolig. 1934. 124 B. 131.
 — Ruiner. 1934. 210.
 — Slot. 1934. 122. 123. 210.
 — Slotskapel. 1934. 121. 128.
 — St. Jørgens Bjerg. 1934. 159.
 — St. Olaj Kirke. 1934. 120. 121. 128. 135.
 — Tinget. 1934. 120. 133. 135.
 — Vesterport. 1934. 119.
 — Vikingevad. 1934. 120.
 — Vor Frue Kirke. 1934. 101. 107 B. 123 til 128. 124 B. 129 B. 132. 135.
- Kammergave. 1935. 56.
- Karise Højskole. 1933. 57.
 Kattinge Sø. 1934. 17.
 Kattrup. 1935. 71.
 Kelleklintegaard. 1933. 118.
 Kidersup. 1933. 99. 1934. 197. 201. 202.
 Kirke Helsing. 1934. 101. 115.
 — Mose. 1935. 113. 131.
 Kiel, Muhls Gasthof. 1934. 73.
 Knapstrup. 1933. 13. 100.
 — Kro. 1935. 28.
 Koldby Kirke. 1935. 198.
 Kongehøj. 1935. 197.
 Kongsdal. 1935. 6. 72.
 Kongsted. 1935. 9.
 Kornerup Bakke. 1934. 56.
 Kornerups Bænk. 1934. 17.
 Kudserup, se Kidersup.
 Kulaas Skov. 1934. 175. 1935. 194.
 Kulby. 1934. 207.
 Kundby. 1933. 109. 1934. 197. 201. 205.
 Kvandløse. 1933. 17. 22. 1934. 201.
 Kvarnløse. 1934. 188. 180. 191. 196.
 Kyholm. 1933. 74 til 93. 89 B. 91 B.
 København, Acciseboden. 1934. 47 B. 48.
 — Apolloteatret. 1935. 43.
 — Banegaarden. 1934. 50.
 — Bohrs Skole. 1933. 116.
 — Bræddhytten. 1935. 44.
 — Den lille Trommesal. 1934. 45.
 — Det asiatiske Kompagni. 1934. 153. 160.
 — Det kgl. Teater. 1934. 104. 1935. 42.
 — Falkoneralleen. 1934. 43.
 — Faste Batteri. 1933. 43.
 — Figaro. 1935. 43.
 — Folketeatret. 1935. 42.
 — Frihedsstøtten. 1934. 47.
 — Gl. Bakkehus. 1933. 116.
 — Gl. Carlsberg. 1933. 21.
 — Gl. Kongevej. 1934. 47.
 — Gammeltorv. 1933. 21. 1934. 45. 55 B.
 — Gardergaarden. 1934. 8.
 — Gyldenløves Bastion. 1934. 46.
 — Gæstgivergaarden Danne-
 brog. 1933. 21. 1934. 46.
 — Gæstgivergaarden Sjæl-
 land. 1934. 46.
 — Gæstgivergaarden Tre
 Hjorter. 1934. 46.
 — „Gimle“. 1933. 56.
 — Halmtorvet. 1934. 46.
 — Havnegade. 1935. 33.
 — Helliggeist Kirke. 1934. 47.
 — Hovedvagten. 1935. 44.
 — Holmens Kirkegaard. 1935. 163.
 — Josty. 1935. 44.
 — Kastellet. 1933. 41.
 — Knapstedgaard. 1934. 46.

- København. Komediehuset. 1934. 160.
 — Kongens Klub. 1935. 44.
 — Kongens Nytorv. 1934. 160.
 — Kristiansborg. 1934. 104. 1935. 156. 192.
 — Kvægtorvet. 1934. 52. 1935. 90.
 — Landbohøjsolen. 1933. 54 til 57.
 — Langelinie. 1k935. 44.
 — Ligkisten. 1935. 43.
 — Luciemøllen. 1934. 46.
 — Lynetten. 1933. 41.
 — Mariedal. 1934. 48.
 — Morskabsteatret. 1935. 39 B.
 — National. 1935. 44.
 — Nicolaj Plads. 1934. 49.
 — Paladshotellet. 1934. 46.
 — Paraplyen. 1934. 47.
 — Filosofgangen. 1934. 46.
 — Prinsens Palæ. 1934. 145. 146.
 — Prøvestenen. 1933. 41. 44.
 — Pustervig. 1934. 160.
 — Raadhus. 1934. 45. 46.
 — Ryssensten. 1934. 46.
 — St. Pauls Kirke. 1934. 111.
 — Stadsgraven. 1934. 47.
 — Strandgade. 1934. 153.
 — Søkvæsthuset. 1934. 160.
 — Tivoli. 1935. 43.
 — Toldboden. 1933. 41.
 — Trekroner. 1933. 41.
 — Trommesalen. 1934. 45. 46 N. 47. 48. 49 B. 50. 51 B. 52. 1935. 22. 24. 40. 56. 90.
 — Waisenhusapoteket. 1934. 157.
 — Vartov Kirke. 1933. 56.
 — Vesterbro No. 22. 1034. 45.
 — Vesterbrogade. 1934. 47. 48. 52. 1935. 44.
 — Vester Farimagsgade. 1935. 44.
 — Vester Voldgade. 1934. 46.
 — Zoologisk Museum. 1935. 104.
- Langemark. 1934. 94.
 Langerød Skel. 1933. 11.
 la Vilette, Paris. 1935. 78.
 Ledreborg. 1934. 159. 160.
 Lerckenborg. 1934. 137 til 161. 140 B. 144 B. 147 B. 157. 209.
 Lilleøre. 1933. 88.
 Lindenborg Kro. 1934. 8. 35. 36. 37 B. 39 B. 40. 1935. 5. 22. 28. 30. 33. 57. 59 B.
 Ljushagen. 1933. 88.
 Lundegaard. 1933. 12.
 Lyngbjerg. 1933. 11.
 Lyslhagen. 1933. 88.
 Læsp. 1935. 109. 109 N.
 Løve. 1935. 114.
 Løvenborg. 1933. 9. 28. 30.
- Maarsø. 1934. 198.
 Maarup. 1933. 76.
- Maglehøj. 1933. 107.
 Maglenose. 1935. 113.
 Maltes Kro. 1933. 20. 1935. 21. 28.
 Margaard. 1934. 151.
 Marke. 1933. 108. 1934. 197.
 Markskelbæk, Gaard. 1933. 53.
 Marthes Kilde. 1933. 105.
 Merløse. 1934. 196.
 Milano. San Lorenzo. 1934. 127.
 Mullerup. 1934. 210. 211. 1935. 94 til 135.
 — Havn. 1935. 96.
 — Mose. 1935. 94 til 135 med 18 Illustrationer.
 — Skole. 1935. 105.
 Munkebjergby. 1935. 9.
 Musholm. 1935. 96.
 Mønstergaarden, Frenderup. 1935. 153.
 Mørke. 1934. 201.
 Mørke, By, Kro, Station. 1933. 61. 1934. 183. 1935. 70. 86.
- Nebbegaard. 1933. 105.
 Nidløse. 1934. 205. 1935. 9.
 Nidløsegaard. 1935. 72.
 Nordby. 1933. 76. 1934. 188. 1935. 199.
 Nykro. 1934. 44. 76. 86. 1935. 28. 174. 181.
 Nykøbing. 1934. 188. 1935. 158. 161. 170. 172. 184.
 — Holtens Plads. 1935. 177.
 — Jyderup Diligence. 1934. 162 til 187.
 — Postkontor. 1934. 186.
 Næstved. 1934. 119.
 Nørager. 1934. 87.
- Odden. 1935. 161. 170. 172. 184.
 Oddsherred. 1935. 150 til 194.
 Oistrupgaard. 1935. 87.
 Onsbjerg. 1935. 197.
 — Præstegaard. 1933. 76.
 Ondløse. 1933. 105.
 Ordrup Mose. 1935. 135.
 Ordrupskoven. 1935. 53.
 Orupsgaarden. 1935. 54.
 Ourupgaard. 1933. 33.
 Ousted Kro. 1934. 13. 22.
- Pillemark. 1935. 198. 204.
 Pindals Kro. 1935. 194.
- Raklev. 1934. 130. 198. 207. 1935. 143.
 — Kirke. 1934. 120. 121. 210.
 — Kirketale. 1933. 29.
 Refsnæs (Røsnæs). 1934. 102. 198. 199. 210.
 Refsnæsgaarden. 1934. 102 N.
 Refsnæs Kirke. 1934. 100.
 Reerslev. 1934. 87.
 Reersø. 1934. 199. 207. 1935. 96.
 Ringsted. St. Bendts Kirke. 1934. 32.
 — Skole. 1934. 100.
 Rivihjel. 1933. 11.
 Roskilde. Afholdshotellet. 1934. 8.
- Roskilde. Algade. 1934. 7. 8. 12. 20. 21. 25. 26. 27 B. 1935. 52. 64.
 — Allehelgensgade. 1935. 68.
 — Allehelgensstræde. 1935. 63.
 — Arrest. 1935. 63.
 — Billigheden. 1934. 16. 1935. 53. 63.
 — Bondetinget. 1935. 51.
 — Den lille Prins. 1934. 67.
 — Domkirken. 1934. 127.
 — Domkirkepladsen. 1935. 51.
 — Fundens Bro. 1934. 68.
 — Hersegade. 1934. 21. 25. 26. 71. 1935. 51. 68.
 — Hestetorvet. 1934. 7. 8. 11.
 — Hotel Frederiksstad. 1934. 7.
 — Hotel Prindsen. 1934. 21. 22. 1935. 51. 52.
 — Kommuneskole. 1935. 63.
 — Kro. 1935. 27.
 — Landmandshotellet. 1934. 7.
 — Læderstræde. 1935. 63.
 — Løjtvæds Gaard. 1934. 7.
 — Nytorv. 1935. 52.
 — Olsgade. 1934. 8. 11 B. 20. 22. 24.
 — Palestærde. 1934. 24. 1935. 51.
 — Postgaarden. 1934. 12.
 — Raadhus. 1934. 22. 25. 1935. 61.
 — Raadhustorvet. 1934. 16. 1935. 62.
 — Ringstedgade. 1935. 50. 53. 65.
 — Rosenhavestræde. 1934. 25.
 — Roskilde Hvide. 1934. 76. 1935. 63.
 — Sct. Clare Mølle. 1934. 76.
 — Sct. Hans Hospital. 1934. 44. 1935. 47. 62.
 — Sct. Laurentii Taarn. 1934. 22.
 — Skole. 1934. 100.
 — Skomagergade. 1934. 7. 9. 12. 1935. 54.
 — Skovbomarken. 1935. 50.
 — Skovbovænget. 1935. 50.
 — Snekkerkroen. 1935. 51.
 — Støden. 1935. 74.
 — Svendehjemmet. 1935. 51.
 — Valløes Gaard. 1935. 63.
 — Vejerboden. 1933. 21.
 — Villa „Ultimo“. 1935. 63.
- Ruds Vedby Kapel. 1934. 158 B. 159.
 — Kro. 1934. 86. 87. 170.
 Rygaard. 1934. 70.
 Rye Mose. 1935. 109.
 Ryssensten. 1933. 48 til 50.
 Røde Hus. 1935. 204.
 Rønede Kro. 1935. 28.
 Rørby Kirke. 1934. 101. 108.
 Rørvig. 1935. 161. 170. 172. 184.
- Saltbæk. 1934. 199.
 Samsø. 1935. 195 til 204.

- Samsø Ting- og Arresthuse. 1935. 197 til £04.
 Sanddubberne. 1934. 176.
 Sct. Laurentii Kilde. 1934. 210.
 Sejerø. 1934. 120.
 Selchausdal. 1935. 73.
 Selsø. 1935. 6.
 Siddinge Dæmning. 1935. 174.
 Silberberg. 1934. 74.
 Skafføgaard. 1935. 72.
 Skamstrup. 1934. 188. 190.
 Skarriidsø. 1934. 170. 171.
 Skibelund Friskole. 1933. 52.
 Skjellingsted. 1934. 83.
 — Kro. 1934. 81 B. 82. 1935. 20. 28. 55.
 Skjoldnæsholm. 1934. 19.
 Skomagerkroen. 1934. 36. 40.
 41 B. 43 B. 1935. 5. 28. 30. 33.
 Skovager, Skovsager, Skovse-
 Agger. 1935. 109.
 Skræderens falske Vidner. 1934. 87.
 Skultehuset. 1934. 19.
 Skvatbringe. 1934. 56.
 Slagelse, Sct. Mikkel's Kirke. 1934. 118.
 Snertinge. 1933. 61. 1934. 170 183.
 Soderup. 1934. 195. 196.
 Sofienberg Slot. 1934. 146. 148.
 Sofienholm. 1935. 6.
 Sortensten. 1934. 102.
 Sorgenfri. 1934. 142.
 Sorø. Banegaard. 1935. 56. 67.
 — Den kgl. adelige, frie Skole. 1934. 99.
 — Hotel Haabet. 1935. 56.
 — Kirke. 1935. 67.
 — Philofofgangen. 1935. 67.
 — Postgaarden. 1935. 56.
 Staabjergs Vangs Fæled. 1934. 190.
 Starreklint. 1934. 170. 181. 188.
 Stenlille Kirke. 1934. 113.
 Stenlille Kro. 1934. 86. 1935. 28.
 — Skole. 1934. 113.
 Stodreklemmen. 1934. 87. 1935. 56.
 Stokkebjerg. 1934. 179.
 — Skov. 1934. 183.
 Store Merløse Kro. 1934. 86.
 Storemosen, Gentofte. 1935. 130.
 Stubberup. 1934. 174.
 Svallerup. 1933. 29. 1934. 203.
 Svinninge. 1934. 183. 201.
 — Mølle. 1935. 155.
 Svogerslev. 1933. 64.
 Sværdborg Mose. 1935. 98. 127. 120. 135 N.
 Sæbygaard. 1934. 150. 151 B.
 Særsløv. 1934. 174.
 Sølystskoven. 1934. 162.
 Sønderborg. 1933. 17.
 Sønderstrand. 1934. 102.
 Søndre Jernløse. 1933. 17. 1934. 188. 190.
 Søstrup. 1933. 16.
 — Bjerg. 1933. 17.
 — Kirke. 1933. 17. 18.
 Teglværksgaarden. 1934. 174. 182.
 Tersløse. 1934. 86. 1935. 28.
 Tersløsegaard. 1934. 88. 161.
 Tingerup. 1934. 195.
 Tinghus. 1935. 197 til 204.
 Tingved Sandaas. 1933. 18. 19.
 — Smedie. 1933. 19.
 Torbenfeldt. 1935. 71.
 Torpelund. 1934. 205.
 Tornved. 1934. 188. 190.
 Torup. 1934. 94.
 Tournai. 1934. 126 B. 127.
 Trandberg, Trandbjør, Trane-
 bjerg. 1934. 89 til 97. 1935. 197. 203.
 Tranebjerg Kirke. 1934. 89.
 — Kirkelade. 1933. 29.
 Trommen. 1933. 107.
 Troms. 1933. 107. 109.
 Tude Kro. 1935. 28.
 Tune Landbrugsskole. 1933. 53. 58.
 Tvede Kro. 1933. 85 B. 86. 88. 1935. 28. 70.
 Tveje Merløse Kirke. 1933. 18. 1934. 127.
 Tyvnhøje. 1935. 197.
 Tølløse. 1933. 99. 1934. 196.
 Ubbø Kirke. 1934. 112 B. 113.
 — Præstegaard. 1934. 113.
 Uggerløse, By og Kro. 1934. 44. 76. 77 B. 78. 79. 81. 85. 1935. 5. 20. 28.
 Uglerup. 1934. 197. 1935. 9.
 Udby. 1933. 99. 1934. 197. 201.
 Ulstrup. 1934. 210.
 Valbygaard. 1935. 7.
 Vallekilde. 1935. 161. 170. 172. 184.
 Vedbygaard. 1934. 87. 159.
 Vejkroen, se Faarevejle Kro.
 Vejrhøj. 1934. 211.
 Vernersminde. 1935. 53.
 Vesterbygaard. 1935. 87.
 Vig. 1935. 131. 161. 170. 172. 184.
 — Kro. 1935. 28.
 Vikingevad. 1934. 120.
 Visking Gaard. 1934. 139.
 — Kro. 1935. 28.
 Vindekilde. 1934. 167. 175.
 Vognsrup. 1933. 28. 30.
 Vollerup. 1934. 198.
 Vommevads Bro. 1933. 19.
 Vridsløselille. 1935. 31.
 Zypten. 1935. 78.
 Ødemarksgaarden. 1935. 56.
 Ørsløv. 1934. 110. 115 til 118.
 Østerby. 1934. 94.
 Østrup. 1934. 139.

II. Personnavne.

- Aabye, Niels Pedersen, Underofficer. 1933. 82.
 Aarestrup, Bagermadam, Roskilde. 1935. 64.
 Aarslev, Søren Jørgensen, Musketer. 1933. 78.
 Absalon, Ærkebiskop. 1934. 120. 127.
 Adeler, Frederik, Amtmand. 1934. 137. 139. 149. 161.
 Agerup, S., Arbejdsmand. 1933. 82.
 Alberti, C., Politiker. 1935. 184. 193.
 Albrecht, svensk Konge. 1934. 122.
 Amundin, Provst. 1934. 119.
 Andersen, Christian, Smed, Brundby. 1934. 94.
 — Fr., Borgmester, Kalundborg. 1934. 209.
 — Iver, Matros. 1933. 79.
 — Jens Peter, Tømrer, Vindinge. 1935. 34.
 — Johan Mathias. 1933. 83.
 — Johannes, Karantænearbejder. 1933. 82.
 — Knud Hee. 1935. 94.
 Andersen, Lars. 1934. 193 N. 196 N. 197 N. 198 N. 201 N. 202 N. 205 N.
 — Niels, Gmd., Uglerup. 1934. 198 N.
 — Ole Peter, Kromand, Tølløse. 1935. 22.
 — Ole Peter, Gaardskarl, Uggerløse Kro. 1935. 22.
 — Politiasistent, Vejkroen. 1934. 163. 164.
 — Skomager, Onsbjerg. 1933. 83.
 — Tønnes, Gmd., Stauns. 1935. 200.
 Andreassen, Fr. N., Lærer, Overby. 1935. 165. 166. 169 til 175. 173 B.
 — Jens, Skjellingsted Kro. 1934. 82.
 — Niels, Gaardbest., Nyrup. 1935. 153. 168.
 — Nikolaj, Møller, Egebjerg. 1935. 155 til 164. 169. 171. 181. 182.
 — Peder, Gmd., Svinninge. 1934. 201 N.

- Appel, Cornelius, Præst, Rødding. 1933. 52.
 — Hans, Lærer, Faurbogaard. 1933. 66.
 Asbjørnsen, Niels, Matros. 1933. 80.
 Assendrup, Søren Nielsen, Matros. 1933. 80.
 Astrup, Jens Andersen, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 Arends, Apoteker. 1934. 70.
- Bache, Otto, Kunstmaler. 1934. 36.
 Bagge, Redaktør. 1933. 68.
 Bagger, cand. phil. 1933. 116.
 Bang, J. E., Købmand, Holbæk. 1935. 210.
 — Niels, Birkeskriver, Maarup. 1935. 199.
 — Professor, Landbohøjskolen. 1935. 84.
 — Ferdinand, Tobakspinder, Roskilde. 1935. 52. 53.
 — Bager, Onsbjerg. 1933. 83.
 Bagalofsky, Mathias, Soldat. 1933. 77.
 Barfod, Frederik. 1934. 103.
 — Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 54. 56.
 Barner, Joachim Hartvig, Amtmand. 1934. 159.
 Barnucka, Enke, Uggerløse Kro. 1934. 77. 78.
 Barrit, Ole, Musketer. 1933. 77.
 Bauditz, Sofus, Forfatter. 1935. 134.
 Ray, Christen, Degn, Tranebjerg. 1935. 202.
 — Jens Peter, Degn, Tranebjerg. 1934. 94.
 — Søren, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 Bech, Andreas, Raadmand, Kbhvn. 1935. 207.
 — Christine. 1935. 207.
 Beck, Etatsraad, Godsforvalter, Lerchenborg. 1934. 117.
 — Ellen, Kammersangerinde. 1934. 117.
 — Forpagter, Uby Præstegaard. 1934. 117.
 — Lorentz, Apoteker, Kammeraad. 1934. 155. 157.
 — Vilhelm, Præst, Uby. 1934. 110 til 118. 112 B. 1935. 185. 186.
 Beder, Jens Povelsen, Musketer. 1933. 80.
 Beistrup, Christen Jacobsen, Sølmit. 1933. 82.
 Benditz, Professor, Landbohøjskolen. 1933. 55.
 Bendixen, Kromand, Lindenberg Kro. 1934. 8. 35. 1935. 5. 7.
 Bentsdatter, Kristine. 1934. 134.
 Bentsen, Andreas. 1934. 196. 197 N.
 Bentzen, Julius, Købmand, Uggerløse. 1934. 81.
 Benzon, Eggert, Provst, Kundby. 1933. 94. 96. 97.
 — Charlotte Amalie. 1933. 97.
 — Erhardt Christoffersen, Præst, Kundby. 1934. 92.
 — Jacob, Overpræsident. 1934. 153.
 — Lars, Admiralitetsraad. 1934. 150.
 — Niels, Hofjunker, Søbygaard. 1934. 150. 151.
 Benstrup, Anders Mikkelsen, Artillerist. 1933. 78.
 Benøq, Madam, Uggerløse Kro. 1934. 77.
 Bernsteen, Muremester, Kalundborg. 1934. 159. 160. 161.
 Bernstorff, Greven, Kattrup. 1935. 71.
 — Mylius, Greve, Kattrup. 1935. 71.
 Bertelsen, Karen, født Klejs. 1933. 86.
 — Søren, Husejer, Sygevogter, Norby. 1933. 85.
 Betzonik, Oversergent. 1933. 46.
 Bing, Jens, Provst, Besser. 1934. 93. 94.
 Birkedal, Vilhelm, Præst, Ryslinge. 1933. 52. 1935. 213.
 Bjerge, Povel. 1934. 188.
 Bjørnson, Asmund, Matros. 1933. 78.
 Bleid, Anders Johansen, Musketer. 1933. 79.
 Blichfeldt, Kapellan, Østerby. 1933. 87.
 — Noline Dorthea Christine. 1933. 87.
 Bloch, J. V., Provst, Kerteminde. 1935. 170.
- Blom, Otto, Kaptajn. 1933. 46.
 Blyth, norsk Botaniker. 1935. 102.
 — Bodholdt, Sadelmager, Roskilde. 1935. 64.
 — Rikke, Jomfru, Roskilde. 1935. 64.
 Boesen, Forstander, Karise. 1933. 57.
 Rojsen, F. E., Præst, Politiker, Stege. 1935. 159 N.
 Bokkenheuser, Knud. 1934. 155.
 Borella, Vibeke. 1934. 30.
 — Sebastian, Købmand, Sækkøbing. 1934. 30.
 Borello, Købmand, Roskilde. 1934. 68.
 Borgbjerg, Minister. 1933. 62.
 Borgen, Bagerm., Kalundborg. 1935. 148.
 Borup, Provst, Skamstrup. 1935. 72.
 Bothwell, Jarien af. 1935. 215.
 Boye, Olive. 1934. 92.
 Brandt, Præst, Vartov. 1933. 56.
 Bredenberg, Dr., Provst, Holbæk. 1933. 111.
 Breiding, Kreaturh., Helsingør. 1934. 49.
 Bredstrup, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 Breum, Kromand, Bæks Kro. 1934. 88.
 Brieghel, Karantæneofficiant. 1933. 83. 87.
 Brinck, Ester, Holbæk. 1935. 208.
 — Iver Iversen, Præst, Hagedst. 1933. 96.
 — Ivar Dideriksen, Præst, London. 1933. 97.
 — Lassen, Lærer. 1933. 58. 66.
 — Sidelin, Hans Diderik de, Konferensraad, Hagedstegaard. 1933. 97. 98. 100.
 Brixhølle, Thomas, Musketer. 1933. 78.
 Brixsted, Jørgen Jensen, Musketer. 1933. 79.
 Brockenhuus-Schack, Aage, Greve. 1934. 205.
 Broholm. 1935. 127. 134.
 Brorson, Præst, Samsø. 1933. 84.
 Bruun, Niels Holgersen, Præst, Rørbø. 1934. 101. 108.
 Bruun, Bataillonskirurg. 1933. 84.
 — Muremester, Roskilde. 1934. 8.
 — Jens, Slagter. 1934. 9.
 — Rasmus, Slagtersv., Roskilde. 1935. 49.
 Brønnicke, Jacob, Købmand, Roskilde. 1934. 22. 24.
 Brønnum, Restauratør, Kg. Nytorv. 1936. 44.
 Buchwald, Fr. von, Godsejer, Annebjerggaard. 1935. 171. 172.
 Bude, Justitsraadinde. 1933. 82.
 Budde, L., Forfatter, Forstander, Karise. 1933. 57.
 Bull, Andreas. 1933. 104.
 — Francis, Professor. 1933. 99. 101. 104.
 Burchardt, Handelsmd., Roskilde. 1934. 76.
 Bulder, Ole. 1934. 130.
 Busk, Jens, Folketingsmand. 1933. 60.
 Bührsch, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 Bødteher, Ludvig. 1933. 105.
 Bødker, Dorte Marie Hansdatter. 1934. 96.
 — Jørgen, Grd., Haardmark. 1934. 96. 97.
 — Karen Hansdatter. 1934. 97.
- Carlsen, Vandbygmester. 1935. 174.
 Castille, Ferdinand, Kommissionær. 1935. 78.
 Chiewitz, Professor. 1933. 121.
 Christen Snedker. 1934. 128.
 Christensen, Anders, Kreaturkommissionær. 1934. 48.
 — Balthazar, Politiker. 1935. 153. 156. 162. 163. 164. 168. 173. 184. 190 til 194. 195 B.
 — Chr., Lærer, Tune. 1933. 59. 61. 67.
 — Chr., Lærer, Hindsholm. 1933. 50. 51. 53.
 — Christen, Grd., Skjellebjerg. 1934. 81.
 — Birthe Cathrine. 1934. 19.
 — Fridrich, Købmand. 1934. 19.
 — Gæstgiver, Faarevejle. 1934. 164.
 — Kristine Niels, Bennebo Mark. 1935. 17.
 — Lars (Stenlars). 1935. 142 til 149 med 3 Illustrationer.

- Christensen, Mads, Høker, Kalundborg. 1935. 148.
 — Lærer, Karise. 1933. 57.
 — Restauratør, Langeliniepavillonen. 1935. 45.
 — Slagter, Holbæk. 1934. 21.
 — Søren, Grd., Orupgaarden. 1935. 54.
- Christian I. 1934. 132.
 — II. 1934. 122.
 — III. 1934. 122.
 — V. 1934. 128.
 — VI. 1934. 141. 142. 1935. 202.
 — IX. 1935. 64.
- Christiansen, Dorteia Lovise. 1933. 84.
 — Hanne Oline. 1933. 84.
 — Ole Theodor. 1933. 83.
 — P., Karantænearbj. 1933. 83. 84.
 — Trine Caroline. 1933. 84.
- Christoffer, Greven. 1934. 122.
 — Hertug. 1934. 122.
- Christoffersen, Købmd., Mørkøv. 1935. 80.
- Clasen, Kommissionær, Hamborg. 1935. 87. 88.
- Claus, Slippeslot. 1934. 122.
- Clausen, Bager, Næstved. 1934. 22.
 — E., Prokurator, Nykøbing. 1935. 181. 182. 183. 184.
 — Johs., Præst. 1934. 113.
 — H. V. 1935. 100.
- Clark, Sophie, Kyholm. 1933. 84.
- Clemmensen, A., Arkitekt. 1934. 125.
 — Mogens, Arkitekt. 1934. 125.
- Colding, Købmand, Kalundborg. 1935. 185.
- Conradi, J. C., Muremester, Kalundborg. 1934. 159. 160. 161.
- Cort, Muremester. 1934. 139.
- Cramer, Godsforvalter. 1933. 61.
- Dam, Johanne, Christine. 1934. 97.
 — Rasmus, Pillemark. 1934. 97.
- Damhuus, Clemmen Lauritsen, Musketer. 1933. 79.
- Danneskiold-Samsøe, Lensgreve. 1933. 88. 91. 92. 1934. 93.
- David, Muremester. 1934. 139.
- Dedenroth, Gmd., Løve. 1935. 153.
- Dencker, Slagter, Aalborg. 1934. 74.
- Derring, Slagterm., Kbhvn. 1934. 20.
- Dinesen, Lars, Politiker. 1934. 207. 1935. 190.
- Diogenes, W., Major, Postmester, Kalundborg. 1934. 185.
- Ditzel, Anne Kirstine, Holbæk. 1935. 210.
 — Hans Peter, Holbæk. 1935. 210.
 — Jens, Holbæk. 1935. 210.
 — Mathias, Købmand, Holbæk. 1935. 208. 209. 210.
- Dohn, Peter, Adjunkt, Roskilde. 1934. 14.
- Dreusén, I. C. 1935. 192.
- Dørup, Anders, Birkefoged, Samsø. 1935. 196. 204.
- Eberlin, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
- Ebstrup, Jacob, Slagter, Kbhvn. 1934. 52. 1935. 17. 24.
- Eding, Wiese & Co., Hamborg. 1934. 72.
- Eggers, Didrik, Borgmester, Holbæk. 1935. 207.
- Herman, Raadmand, Holbæk. 1935. 207. 208.
- Eichen, Madam, Bæks Kro. 1934. 88.
- Eigtvedt, Nicolaj, Bygmester. 1934. 138. 141. 142. 145. 146. 148. 163. 160.
- Elberling, Charley, Roskilde. 1934. 16.
 — Herredsfoged, Roskilde. 1934. 16.
 — Johnny, Roskilde. 1934. 16.
 — Rektor, Roskilde. 1934. 14.
- Elling, Søren Eskildsen, Musketer. 1933. 80.
- Engum, Bent, Musketer. 1933. 77.
- Esbørn Snare. 1934. 119 til 121. 123. 127.
- Esmann, Præst, Karise. 1933. 57.
- Estrup, I. B. S., Konsejlspræsident. 1935. 72.
- Erik af Pommern. 1934. 122.
 — Menved. 1934. 122.
- Eriksen, Alexander, Roskilde. 19A34. 7.
 — Bertel, Højvang. 1935. 204.
- Evens, Carl Friderik von, Premierløjtnant. 1933. 78.
- Faaborg, Jacob, Købmand, Kalundborg. 1934. 160.
- Fabricius, Rasmus Rasmussen, Lods. 1933. 85.
 — Just, Direktør, København. 1934. 160.
- Fasting, Provstinde. 1933. 84.
- Faye, Gerhard, Digter. 1933. 104.
- Fenger, Forvalter, Frederiksgave. 1933. 36.
- Fleming, Giese, Kalundborg. 1934. 132.
 — Herman, Kalundborg. 1934. 132.
 — Inger, Kalundborg. 1934. 132.
 — Peder, Kalundborg. 1934. 132.
- Fedderson, Peter Jessen Broder, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
- Flinch, Barbara, Kolby. 1934. 97.
 — Johanne Christine. 1934. 96. 97.
 — Søren, Kolby. 1934. 96. 97.
- Fjord, N. J., Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 54. 55. 65.
- Fischer, Th., Isenkræmmer, Roskilde. 1934. 17.
- Fog Pedersen, Konsulent, Holbæk. 1933. 72.
- Fogsgaard, Lærer, Faurbogaard. 1933. 66.
- Fonnesbech, Minister, Vesterbygaard. 1934. 114.
- Framley, Jacob Rasmussen, Musketer. 1933. 81.
- Frandsen, A. I., Købmand, Holbæk. 1935. 210.
- Frederik I. 1034. 122.
 — IV. 1934. 128.
 — V. 1934. 149. 1935. 150.
 — VI. 1934. 132. 1935. 151.
 — VII. 1933. 38. 115. 1934. 15. 197.
- Freuken, Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 54.
- Frederiksen, Andreas Vilhelm, Slagter. 1934. 22. 1935. 52 til 54.
 — Birthe Cathrine. 1934. 19. 20.
 — Carl, Slagter og Bestyrer, Roskilde. 1934. 8.
 — Emil, Slagterm., Holbæk. 1934. 8. 1935. 76.
 — Caroline. 1934. 7. 1935. 47 B. 91 B.
 — Fritz, Slagterm., Roskilde. 1934. 7. 20. 21 B. 22. 1935. 5 til 93. 91 B.
 — Peder Christian, Skindhønder og Lysestøber, Roskilde. 1934. 20. 21.
 — Peter, Kommissionær, København. 1934. 8. 1935. 47 B. 76.
 — Peter, Lysestøber, Roskilde. 1934. 8. 11. 26.
 — Rasmine, Roskilde. 1934. 8. 11.
 — Rasmus, Slagter og Lysestøber, Roskilde. 1934. 19.
 — Rasmus, fh. Slagtermester og Kreaturhandler, Roskilde. 1934. 5.
 — Rasmus, Slagter. 1934. 30. 31 B. 33 B. 1935. 5 til 93. 92 B.
 — Sophie, født Jappe. 1934. 30. 31B. 1935. 66. 92 B.
- Friis, Thomas, Ridefoged, Birkedommer, Samsø. 1935. 195.
- Frimann, Claus, Digter. 1933. 104.
- Frimodt, Hugo, Skibsfører. 1933. 118.
- Frischou, Karen. 1934. 92.
- Frisko, Degn, Bjergby. 1934. 92.
- Fristrup, Carl Christian, Tømmermand. 1933. 80.
- Fritsche, Overlærer, Roskilde. 1934. 14.
- Frølund, Caspar Frederik Sofus, Politiker. 1935. 184. 193.
- Fuur, Ida. 1933. 84.
 — Johan Christian Ferdinand. 1933. 82.

- Fuur, Laura. 1933. 84.
 — Sophie. 1933. 84.
 — Thyge Thomsen (Thygesen), Karantæneofficiant, Økonomimester. 1933. 82. 84. 85. 92.
 — Fru, født Pardun, senere gift Pinkvoss. 1933. 82. 87.
- Fynbo, Jørgen Lauridsen, Slutter, Samsø. 1935. 198.
- Geer, de, svensk Geolog. 1935. 98.
 Geisler, Adam, Bromølle Kro. 1934. 84.
 Glashagen, Jacob, Borgmester, Kalundborg. 1934. 134.
 Gletzer, Kromand, Ruds Vedby. 1934. 87.
 Gindel, Mads, Skolemester. 1934. 92.
 Ginderup, Carl, Restauratør, Vimmelskæftet. 1935. 44.
 Gjendrup, Jørgen Poulsen, Soldat. 1933. 77.
 Glashagen, Jacob, Borgmester, Kalundborg. 1934. 134.
 Gleerup, Asmund, Lærer, Folketingsmand. 1935. 154. 163. 164. 192.
 Glob, Degn, Skamstrup. 1934. 92.
 Glud, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 Godersen, Gunter, Borgmester, Kalundborg. 1934. 134.
 Gomer. 1934. 99.
 Gotlænder, Søren Poulsen, Præst, Slangstrup. 1934. 98.
 Gram, Elisabeth (Lisbet) Sofie Lauridsdatter. 1934. 99. 101.
 — Laurits Nielsen, Kapellan, Kalundborg. 1934. 101. 107 B. 127.
 — Maren Sørensdatter. 1934. 101.
 — Maren Pedersdatter. 1934. 107.
- Graves, Karoline. 1934. 193 N. 203.
 Gravlund, Thorkild, Forfatter. 1934. 199. 199 N.
 Gregersen, Jens, Kundyby. 1935. 153.
 Grigorjussen, Ole, Matros. 1933. 78.
 Grimstad, Svend Nielsen Christoffer, Karantænemester, Kartermester. 1933. 83. 85.
 Grimstrup, Christen Christensen, Musketer. 1933. 78.
 Gronemann, Skrivelærer, Roskilde. 1934. 31. 72.
 Grothum, Borgmester, Aalborg. 1933. 95.
 Grubendal, Claus, Kalundborg. 1934. 132.
 — Karine. 1934. 132.
- Grundtvig, Nic. Fr. Severin. 1934. 103. 1935. 175 N. 186. 216.
 Grüner, Gustav, Egemark. 1935. 73.
 — Hofjægermester, Egemark. 1935. 73.
- Grønbech, Fr. Carl Chr. 1933. 83.
 — Frue, f. Sørensen. 1933. 83.
 — Marie. 1933. 84. 89.
 — Simon Chr., Karantæneofficiant. 1933. 83. 84.
 — Vilhelmine Sørine. 1933. 84. 86.
- Guldberg, Valborg, f. Thomsen. 1933. 86.
 Guldberg, Peder, Sygevogter. 1933. 85.
 Gunderup, Povl Jørgensen, Musketer. 1933. 80.
 Gustavus, D., Færgesejer, Gundestrup. 1935. 160 til 162. 168.
 Gyldberg, Præst, Sdr. Jernløse. 1933. 17.
 Gyldenstjerne, Knud Pedersen. 1934. 107.
 Gylling, Chr., Gaardejer, Sneverskovgaard. 1934. 90.
 — Mikk. Grd., Brundby. 1934. 96.
 — Ole Jørgen, Gdr., Brundby. 1934. 96.
- Günther, August, Apoteker, Kbhn. 1934. 156.
 Gøye, Mogens. 1934. 130.
- Haagen, Michel, Student, Tranebjerg. 1935. 202 til 204.
- Hagbard og Signe. 1934. 119.
 Hagedorn, Christine. 1935. 207.
 — Johan Ludvig, Kammerraad. 1935. 207.
- Hake Haamundsen. 1934. 119.
 Hall, C. C. Konseilspræsident. 1935. 176. 178. 187. 188.
 — Peter, Matros. 1933. 77.
- Halvorsen, Caroline, g. Tauber. 1934. 36. 1935. 47.
 — Christoffer, Skomagerkroen. 1934. 36.
 — Mathilde. 1934. 36.
 — Peter, Eksportør. 1934. 49. 1935. 18.
 — Therese. 1934. 36.
 — Vilhelmine. 1934. 36.
- Hancke, Jomfru, Roskilde. 1935. 64.
 Hans Bødker, Kalundborg. 1934. 135.
 Hans Tysk, Kalundborg. 1934. 136.
 Hansdatter, Karen, Kollerup. 1934. 207 N.
 Hænsted, Mikkel Mikkelsen, Musketer. 1933. 60.
 Hansteen, Præst, Samsø. 1933. 84.
 Harfort, Jomfru, Øllegaard. 1934. 92.
 Harrekilde, Jakob, Lærer, Askov. 1933. 52.
 Harboe, Rasmus Peder, Skelskør. 1935. 56.
 Hartmann, Philip, Murermester, Kalundborg. 1934. 159. 160. 161.
 — Søren, Kantor, Roskilde. 1934. 15.
- Hasle, Theodor, Ejer af Hesselbjerggaard. 1935. 152.
- Hass, Nicolaj, Præst, Tranebjerg. 1935. 202 til 204.
 Hatt, Professor. 1935. 124.
 Hauberg, Proprietær, Nidløsegaard. 1935. 73.
 Havemose, P., Gaardejer. 1935. 104. 113.
 Hansen, Ane Marie, Sadserup. 1933. 18.
 — Anna, Dameskræderinde, Kirke Helsing. 1935. 111. 124.
 — Anna Holst, Lærereinde, Jyderup. 1934. 201 N.
 — A. N. & Co., Exportslagteri. 1934. 54. 1935. 84.
 — Bertel, Vognmand, Roskilde. 1934. 8. 12. 20.
 — Carl, Roskilde. 1934. 16.
 — Christian, Lærer, Roskilde. 1934. 14.
 — Christian, Kromand, Jyderup. 1935. 70.
 — Christian, Hestehandler, Holbæk. 1935. 70.
 — Christian Frederik. 1933. 82.
 — Charlotte Amalie. 1933. 84.
 — Frederik, Speditør, Kiel. 1934. 73.
 — Frederik, Gaardskarl, Faarevejle. 1934. 165.
 — Fru, f. Holm. 1933. 82.
 — Gabriel, Gmd., Maarsø. 1934. 198.
 — Hans, Hestehandler, Jonstrup. 1935. 70.
 — Hans, Hestehandler, Jonstrup. 1935. 70.
 — Hans, Vognmand, Roskilde. 1934. 24.
 — Hans, Roskilde. 1934. 8.
 — Hans, Matros. 1933. 79.
 — Hans, Sergeant. 1933. 77.
 — Hans, Fæstegaardmand, Tingved. 1933. 8.
 — Hans, Tingved. 1933. 18. 20. 26.
 — Hans Christian, Parlørbetjent. 1933. 82. 83. 84.
 — H. B., Speditør, Kiel. 1934. 73.
 — Helene, Faurbogaard. 1933. 68.
 — Hjalmar, Faurbogaard. 1933. 68.
 — Ingeborg, Faurbogaard. 1933. 68.
 — Jakob, Forsinger. 1933. 5 til 73. Billeder: 42. 66. 67. 68. 71.
 — J. A., Rigsdagsmand. 1935. 162. 165. 168. 177. 184. 185. 192.
 — Jens, Gmd., Nr. Vallingerød. 1935. 33.
 — Jens, Nr. Jernløse. 1933. 8.

- Hansen, Jens, Kvandløse Havremark. 1933. 17. 19. 22. 32.
- Jens, Grd., Kolby. 1934. 97.
  - Jochum, Korporal. 1933. 78.
  - Johannes, Faurbogaard. 1933. 68.
  - Johannes, Dallykkegaard. 1934. 97.
  - Karen, Vented. 1933. 18.
  - Kirsten. 1933. 17.
  - Kristen, Tingtved. 1933. 8.
  - Kristian, Tingtved. 1933. 18.
  - Lars, Søstrup. 1933. 18.
  - Mads, Malermester, Roskilde. 1934. 8.
  - Maren, Dallykkegaard. 1934. 97.
  - Maria, Faurbogaard. 1933. 64 B.
  - Marie, Uggerløse Kro. 1934. 79.
  - Martin, Stiftsskriver, Roskilde. 1934. 14. 71.
  - Michael, Kromand, Uggerløse Kro. 1934. 78. 1935. 56.
  - Niels, Kvandløse Havremark. 1933. 17. 19. 22. 32.
  - Niels, Grd., Taastrup. 1935. 83.
  - N., Redaktør, Folketingsmand. 1935. 190.
  - Ole, Landbrugsminister. 1933. 51.
  - Ole, Kreaturhandler, Vented. 1935. 28.
  - Oline, Roskilde. 1934. 17.
  - Per, Taagerup. 1935. 59.
  - P., Skipper, Nyborg. 1933. 87.
  - Peter, Glarmester, Roskilde. 1934. 8. 12.
  - Peter, Roskilde. 1934. 16.
  - Povl, Forstander, Vallekilde. 1935. 212 til 219.
  - Preben, Forpagter, Kammergave. 1935. 56.
  - Regine, f. Krugh, Roskilde. 1934. 8. 11.
  - Restauratør, Roskilde. 1934. 16.
  - Stine. 1934. 79. 83.
- Heiberg, Johanne Louise. 1934. 25. 1935. 42.
- Heidenheim, A. Veksellerer. 1935. 79.
- Hekele, Jereon. 1934. 134.
- Hellegaard, Niels, Ridefoged, Vognserup. 1934. 92. — Assessor. 1934. 92.
- Heller, Præsteenke. 1934. 92. — Maren Rasmussen. 1934. 91.
- Hemmingsen, Niels (Pariser Spillemanden). 1934. 17.
- Henchel, Beværter, Roskilde. 1935. 53. — Hestehandler, Løvenborg. 1934. 36. 1935. 53.
- Henriksen, Enke, Tersløse Kro. 1934. 86.
- Henzel, Murermester. 1933. 87.
- Hertel, Overkrigskommissær. 1933. 82.
- Heyn & Clasen, Kommissinærer, Hamborg. 1935. 87.
- Heymann, Philip W., Exportslagteri. 1934. 54. 1935. 84. 85.
- Hildebrandt, Grovballegaard. 1933. 33.
- Hindborg, Christen Pedersen, Musketer. 1933. 81.
- Holger, Degn, Nr. Jernløse. 1934. 92.
- Hoff, V., Præst, Ubberup. 1933. 53. — Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 54.
- Hofman. 1934. 119.
- Holberg, Ludvig, Baron. 1934. 98. 138.
- Hohn, Edvard, Historiker. 1935. 151. — Adjunkt, Roskilde. 1934. 15. — C. F., Kontorchef, Translatør, Helsingør. 1935. 165 til 168. 167 B.
- Holmberg, Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 54. 55.
- Holst, Hendrik, Musketer. 1933. 77.
- Holstein, J. L., Greve, Ledreborg. 1934. 159.
- Horats. 1933. 101.
- Horn, Bager, Roskilde. 1934. 35.
- Hoskier, Sognepræst, Kalundborg. 1935. 143. — Preben, Kalundborg. 1935. 143. 146.
- Hubertz. 1935. 197.
- Hull, Ane Marie. 1933. 84. — Jakob Severin. 1933. 83. — Marie C. Constance. 1933. 84. — Marie eller Maren Jakobsdatter, f. Lindgaard. 1933. 86. 92. — Niels Rasmus, Karantænearbejdsmand. 1933. 83. 84.
- Hundrup, Overlærer, Roskilde. 1934. 14.
- Hwiding, Johannes. 1934. 134.
- Hvorvarp, Jacob Jensen, Soldat. 1933. 77.
- Hygom, Biskop, Aarhus. 1935. 204.
- Høcker, Hans Herman, Mestermænd, Aarhus. 1935. 197.
- Ingeborg, Esbern Snares Hustru. 1934. 121.
- Inger af Regenstein. 1934. 130.
- Ingerslev, Indenrigsminister. 1935. 88.
- Jacobsen, Jacob, Kromand, Mørkøv. 1935. 70. — Jens, Ringsted. 1935. 21. — Jens, Tingtved. 1933. 28. — Kaptajn, Gl. Carlsberg. 1933. 21. — Lars, Værtshusholder, Roskilde. 1935. 62. 63. — Laurs, Løbkræmmer, Holbæk. 1935. 206.
- Jafet. 1934. 99.
- Jakobsen, Etatsraad, Falkenstein. 1933. 40.
- Jakobæus, Holger. 1934. 123.
- Jarlund, Overlærer, Kalundborg. 1934. 209.
- Jappe, Nicolaj, Møller, Ejegodsmøllen. 1934. 30. — Sophie, g. Frederiksen. 1934. 30. 31 B. 1935. 66.
- Javngyde, Rasmus Larsen, Musketer. 1933. 79.
- Jebjerg, Niels Christen, Jæger. 1933. 81.
- Jens, Præst, Kalundborg. 1934. 128.
- Jensdatter, Maren. 1934. 96.
- Jensen, Alfast, Højvang. 1935. 204. — Anker, Sprogforsker. 1934. 103. — Anton, Postkusk. 1934. 177. — Carl Reinhold, Landmaaler, senere Stationsforstander, Vejle. 1935. 176 til 183. 178 B. — Chr. F., Købmand, Jyderup. 1935. 80. — Frederik, Postkører, Jyderup. 1934. 172. — Hans, Grd., Kundby. 1933. 61. 1935. 190. — Herman, Indien. 1933. 8. — Jens Sørensen, Gmd., Stauns. 1935. 200. — Johan, Bmd., Ordrup. 1935. 155. — Johan, Grd., Buerup. 1935. 73. — Jæger, Fledskoven. 1934. 79. — Konsulent, Holbæk. 1933. 72. — Lars, Hmd., Permelille. 1935. 199. 204. — Maren, Michelly og Marie, Bureup. 1935. 73. — Amtstuefuldmægtig, Nykøbing. 1935. 166. — Niels, Matros. 1933. 80. — Niels, Gmd., Brændholt. 1933. 63. — Niels Jacob, Postpakmester, Jyderup. 1937. 171 B. — Postkonduktør, Jyderup. 1934. 176. 178. 179. — Peter, Guldsmed, Kalundborg. 1934. 134. — Peter, Slatgersvend, Roskilde. 1934. 54. — Sofie, Fledskoven. 1934. 79. — Sofie Lund, Bakkendrup, Uglerup og Rørby. 1934. 206 N. 207 N. — Søren, Præst, Refsnæs. 1934. 101. — Søren, Købmand, Uggerløse. 1934. 79.
- Jepesen, Dyrløge. 1933. 61. 62. — Jens, fl. Malermester, Uggerløse. 1935. 33.
- Jepsen, Jens, Brokøb. 1935. 86. — Las. 1934. 135.

- Jessen, Anna Margrethe. 1933. 95.
 — Anna Marie, f. Hornemann. 1933. 95.
 — Jens Pedersen, Præst, Ubby. 1933. 95.
 — Knud, Professor. 1935. 98. 100. 105. 110. 105. 110.
- Jespersen, Postkonduktør. 1934. 171 B.
- Johansen, Elias, Underkanoner. 1933. 81.
- Johannesson, S., København. 1935. 89. 90.
- Jordhøj, Karen Lauritsdatter, Kammerjomfru. 1933. 110.
- Josephsen, Niels, Kreaturkommissionær. 1934. 47. 48.
- Jyde-Petersen, Beværter. 1934. 7.
- Jørgen, Stald dreng. 1934. 135.
- Jørgensen, A. D., Historiker. 1935. 213.
 — Anders, Syvendekøb. 1935. 82.
 — Agnete, Lærerinde, Søborg. 1935. 114.
 — Bodil Marie, Kallerup. 1934. 198. 199 N. 207 N.
 — Chr. Fr. Isidor. 1933. 83.
 — Ejer af Ryssensten. 1933. 49.
 — Hans, Grd., Brundby. 1934. 97.
 — Hans, Sognefoged, Aastofte. 1935. 181 til 183.
 — Hans, Grd., Jyderup. 1934. 202.
 — J., Lodsformand. 1933. 82.
 — Jens, Smedemester, Roskilde. 1934. 26.
 — Jørgen Cornelius, Matros. 1933. 80.
 — Lorentz, Billedskærer. 1934. 128.
 — Maren, Syvendekøb. 1935. 82.
 — Møller, Bromme Mølle. 1935. 56.
 — Niels, Matros. 1933. 79.
 — Niels, Gaardskarl i Den lille Trommesal. 1934. 45.
 — P., Karantænelæge. 1933. 82. 83.
 — P. Chr., Karantænearbejder. 1933. 83.
 — Professor, Landbohøjskolen. 1933. 54.
- Kalhavé, Mikkel Jørgensen, Overkonstabel. 1933. 80.
- Kallundborg, Hans Pedersen, Roskilde. 1934. 100.
- Kampmann, Birkedommer, Samsø. 1935. 106.
- Kanimanj, se ogsaa Kokandsky. 1934. 94. 95.
- Karen Adams, Kildehusene. 1934. 68.
 — Færge-Nils, Rye. 1934. 70. 71.
 — Tyges, Jordemoder, Svinginge. 1934. 91. 92.
- Karl Gustav, Konge, Sverige. 1934. 99.
- Katrehel, Anders Nielsen, Soldat. 1933. 77.
- Kelder, Rasmus Nielsen, Matros. 1933. 78.
- Kierkegaard, Michael, Hosekræmmer. 1933. 114.
 — P. Chr., Biskop. 1933. 114.
 — Søren. 1933. 113.
- Kierulff, Sophie, Lilleøre. 1933. 84.
- Kismehæi, Kat. 1933. 108.
- Kirstine, Dronning. 1934. 135.
- Kiær, Magnus, Exportslagter, Holstebro. 1935. 85.
 — Hans, Museumsinspektør. 1933. 88. 1935. 102. 109. 133.
- Kingo, Thomas, Præst, Slangerpup. 1934. 98. 100.
- Klein, Købmand, Roskilde. 1935. 53.
- Klüver, Skovrider, Vennersminde. 1935. 53.
- Kløcker, P., Husejer, Mullerup. 1935. 116. 117.
- Knudsen, Erik Vilhelm, Matros. 1933. 81.
 — Niels, Vognmand, Roskilde. 1934. 25.
 — Præst, Lejrskov. 1933. 53.
- Knurremurre, Kat. 1933. 108.
- Knøffler, Lise, Sy pige, Roskilde. 1935. 48.
- Koch, Lauge, Polarforsker. 1935. 105. 109. 110. 116.
- Kok., Else Nielsdatter, Tølløse. 1934. 99.
 — Elisabeth (Lisbet) Sofie Lauridsdatter Gram. 1934. 99. 101.
- Kok, Laurits Olufsen, Præst, Røsnæs. 1934. 93. til 109. 130. 210.
 — Margrethe Christensdatter. 1934. 99.
 — Niels, Kapellan, Taarup og Kvols. 1934. 100.
 — Oluf. 1934. 99.
 — Oluf Sørensen, Præst, Asmindrup. 1034. 99.
 — Svøren, Præst, Falster. 1934. 99.
- Kokandsky, Casper. 1934. 92.
 — Friederich Carlsen, Degn, Kundby. 1934. 90.
 — Jens Carl. 1934. 89. 96.
 — Johannes. 1934. 89. 96.
 — Johanne Christine, f. Monteløvs. 1934. 89. 93. 95.
 — Stamtavle. 1934. 96.
 — Simon, Tjener. 1934. 90. 92.
 — Simon Frederik. 1934. 97.
 — Simon, Degn, Tranebjerg. 1934. 89 til 97.
- Kollmorten, Fritz, Slagtersv. 1934. 54.
- Kold, C. M., Højskolelærer. 1935. 213.
- Koopmann, I. D., Aalborg, Næstved, Odense, Silkeborg og Hamborg. 1935. 76. 85.
- Kornerup, Hans Jacob, Købmand, Roskilde. 1935. 51. 53. 68.
 — Fru Carl, Roskilde. 1934. 70.
 — Professor. 1934. 131.
- Krabbe, C., Herredsfoged. 1935. 190.
- Kragh, Niels, Møller, Roskilde. 1934. 30.
- Kristensen, Evald Tang. 1934. 66 N. 195 N. 201 N.
 — Frode, Lærer. 1935. 114.
 — Kr., Mullerup. 1935. 111.
 — Lars, Snevre. 1933. 8.
- Krogh, Jensine Marie. 1934. 97.
 — Rs. Søren, Kolby. 1934. 95. 97.
- Kruise, C. F. V. 1933. 84.
 — Casper Friederich, Premierløjtn., Kommandant. 1933. 82. 83. 84. 85.
 — Erikke Amalie, f. Bude. 1933. 82.
 — Jørgen. 1933. 82.
 — Karen Elise Augusta. 1933. 84.
- Krüger, Frue, f. Holm. 1933. 83.
 — Johan Chr., Kaptajn løjtnant. 1933. 83. 85. 86. 87.
 — Josva. 1933. 83.
 — Louis Arne (Arnold). 1933. 83. 86.
 — Mathilde Augusta. 1933. 85.
- Kurtzhals, C. T. von, Pr. Løjtnant. 1933. 82. 84.
 — Emma Charlotte. 1933. 84.
 — Frue, f. ørsleff. 1933. 84.
- la Cour, Forstander, Næsgaard. 1933. 60.
- Lage, Dr., Roskilde. 1934. 136.
- Laghø, Skolemester, Kalundborg. 1934. 131.
- Lagerlöf, Selma. 1935. 134.
- Lambertsen, Postmester, Korsør. 1935. 56.
- Lange, Herman. 1934. 122.
 — Jacob, Domprovst. 1934. 122.
 — Jægermester, Frederiksgave. 1933. 36 til 39.
- „Lange Jakob“, Borgmester, Kalundborg. 1934. 134.
- Larsdatter, Kristen, Snevre. 1933. 8.
- Lauridsdatter, Ellen, Holbæk. 1935. 206.
- Larsen, Anders, Underkonstabel. 1933. 79.
 — Bramhelf, Gartner, Kalundborg. 1935. 149.
 — Christian, Slagterkarl. 1934. 43. 56. 1935. 30.
 — Henrik, Sognefoged, Grd., Veddinge. 1935. 153. 177.
 — Jacob, Handelsmand. 1935. 28.
 — J. H., Dr., Præst, Holbæk. 1935. 152.
 — Marie Grønbech. 1933. 89.
 — Mejnert, Gmd., Snevre. 1933. 8.
 — Niels, Bmd., Ubberup. 1935. 21.

- Larsen, O. H., Professor. 1933. 72.
 — P., Amtsraadsmedlem, Marke. 1933. 67.
 — Rasmus, Slagterkarl. 1934. 69 B.
 — Søren, Kromand, Uggerløse. 1934. 82.
 Lehmann, Orla, Amtmand i Vejle Amt, Minister. 1935. 163. 164.
 Lemvig, Etatsraad, Algstrup. 1935. 72.
 Lerche, Christian, Generalløjtnant, Lerchenborg. 1934. 138. 141. 142. 146. 152. 153. 154. 157. 160.
 Lerche, Vincens, Overceremonimester, Geheime- raad. 1934. 139.
 Lidje, Torben Jensen, Degn. 1933. 96.
 Liebenberg, Justitsraad. 1935. 155.
 Liebergott, Julius, Slagter, Kbhvn. 1934. 52.
 Lind, Amtsskriver. 1934. 92.
 — Ane Margrethe Kirstine. 1933. 87.
 Lindam, Vilhelm, Præst, Dalby og Tureby. 1934. 108.
 Lindberg, Jacob Christian, Præst, Folketings- mand. 1935. 175.
 Lindgaard, Maren Jacobsdatter, g. Hull. 1933. 86.
 Lindhardt, Forpagter, Aggersvold. 1935. 58.
 Lindholm, Line, Roskilde. 1934. 7.
 Lips, Hans Chr., Birkefoged, Samsø. 1935. 196.
 Lorentzen, Skolelærer, Braade. 1935. 168.
 — Lorentz, Løge, Aalborg. 1934. 8.
 — Mathias, Musketer. 1933. 85.
 — Niels, Vognmand, Roskilde. 1934. S. 25.
 Lorenzen, Vilhelm. 1934. 125. 126.
 Lund, Ane. 1933. 114.
 — Christian, Grosserer. 1933. 112.
 — Christian, Bregningegaard. 1933. 114.
 — Anna Cathrine. 1933. 113.
 — Ferdinand, Kontorchef. 1933. 112. 116.
 — Henrik Ferdinand, Kontorchef. 1933. 113.
 — Hendrik, Silkehandler. 1933. 112.
 — Henriette. 1933. 114. 1935. 145 N.
 — Johan Friderik Aksel, Trompeter. 1935. 79.
 — Michael, Løge. 1933. 112. 121.
 — Mouritz Monberg. 1933. 113.
 — Noline, f. Kierkegaard. 1933. 114.
 — Ole (grønne Lund). 1933. 113.
 — Ole Henrik, Taagerudgaard. 1933. 113.
 — Ole, Købmand, Kalundborg. 1933. 112 til 122. 119 B.
 — Peter Severin, cand. theol. 1933. 124.
 — Petrea, f. Kierkegaard. 1933. 113.
 — Proprietær, Aldersro. 1933. 112. 121.
 — P. Wilhelm, Naturforsker. 1933. 112.
 — Troels, Teatermaler. 1933. 114.
 — Vilhelm, Annissegaard. 1933. 114.
 Lunn, Justitsraad, Knapstrup. 1935. 210.
 Lurbye, Christen Thomsen, Musketer. 1933. 77.
 Luther, Morten. 1935. 185.
 Lyngby, Jacob Jensen, Musketer. 1933. 79.
 Lyng, Postfuldmægtig, Jyderup. 1934. 171 B.
 Løvenskjold, Baron, Løvenborg. 1933. 9. 30.
 Løvenørn, Povl Vendelbo. 1934. 138. 141.
 Mads Dragon. 1935. 148.
 Madsen, Postkonduktør. 1934. 175.
 — J. P., Mullerup. 1935. 111.
 Maglekilde Pedersen, Roskilde. 1933. 65.
 — Carl. 1934. 88.
 — Sophus. 1934. 88.
 Mackeprang, M., Museumsdirektør. 1933. 69.
 Mahler, Hans, Grdj., Pillemark. 1934. 97.
 Majland, Bager, Næstved. 1934. 13.
 — Elsebet, Næstved. 1934. 13.
 Malling, Kommissionær. 1934. 54.
 Maren Oluf. 1934. 92.
 Margrethe, Dronning. 1934. 122. 132.
 Margrethe Simon Tobaksspinders. 1934. 91.
 Mantzius, Kristian, kgl. Skuespiller. 1933. 121.
 Mathiasen, M. J., Lærer, Mullerup. 1934. 210. 1935. 94.
 — Terkel, Dr. phil., Inspektør. 1935. 98. 102. 110. 116. 124. 130. 131. 181.
 Matthissen, Slagter, Kbhvu. 1934. 53.
 Matruphølle, Frederik Petersen, Musketer. 1933. 79.
 Maughan, Isaac, Agent, Newcastle. 1935. 39.
 — Thomas, Agent, Newcastle. 1935. 39.
 Mauritzen, Brødrene. 1934. 49.
 Mejnertsen, Provst, Mern. 1933. 8.
 Melchior, Guardian, Præst. 1934. 130.
 Mellerup, Gæstgiver, Holbæk. 1934. 37.
 Meyer, Grdj., Eskebjerg. 1935. 74.
 — Carl August, Manufakturhandler, Ring- sted. 1934. 32.
 Merchell, Chr., Birkefoged, Samsø. 1935. 195.
 — Hans, Onsbjerg. 1935. 201.
 Michael, Degn, Asminderup. 1934. 92.
 Mikkelsen, Christen, Musketer. 1933. 78.
 — Hans, Borger og Brygger, Kalundborg. 1934. 138.
 — M., Tømrermester. 1933. 89.
 — Niels, Overkonstabel. 1933. 80.
 Mindre Alf, norsk Jarl. 1934. 122.
 Molbech, Chr. 1933. 105.
 Mollerworth. 1933. 97.
 Møllerup, Søren Nielsen, Soldat. 1933. 77.
 Moltke, A. G., Overhofmarskal. 1934. 149.
 Monberg, Købmand, Horsens. 1933. 113.
 — Karen, Horsens. 1933. 113.
 Monrad, Biskop. 1935. 194.
 Mortensen, Carl Fred. Christian. 1933. 87.
 — Clemmen, Karantænemester, Regnskabs- fører. 1933. 83. 85. 87.
 — Frederikke. 1933. 84.
 — J. S., Lods. 1933. 83.
 — Karantænemester, Mandrup. 1933. 84.
 — Marie Helene, f. Wendt. 1933. 87.
 — N., Karantæneofficiant, Smed, Kyholm. 1933. 82. 84. 85. 86.
 — Peder, Handelsmand. 1935. 28.
 — Postkonduktør, Jyderup. 1934. 186.
 — Søren, Grdj., Atterup. 1935. 169.
 — Ulrikka Marie. 1933. 86.
 Moses. 1934. 99.
 Muusmann, Adjunkt, Roskilde. 1935. 39.
 Müller, S., Direktør. 1935. 110.
 Møller, cand. phil. 1933. 83.
 — Frederik, Slagtersv., Roskilde. 1934. 44. 54.
 — Hans, Grdj., Brundby. 1934. 90.
 — Høyer, Provst. 1934. 113.
 — Kredslede. 1933. 24. 1934. 192. 1935. 138 N.
 — Præst, Folketingsmand. 1935. 175.
 — Rasmus, Grdj., Brundby. 1934. 96.
 — Vejpiqueur, Roskilde. 1935. 53.
 Mørkeberg, P. A., Konsulent. 1934. 84.
 Nelson, N. C., New York. 1935. 124.
 Neergaard, Inspektør. 1935. 114. 116.
 Neundamm, Slagtersvend, Roskilde. 1934. 54. 56. 57. 66. 67. 69 B. 70.
 Niels, Biskop, Roskilde. 1934. 132.
 Niels Teglslager, Kalundborg. 1934. 135.
 Nielsen, Anders, Handelsmand, Slagelse. 1935. 90.
 — Carl F., Handelsmand, Slagelse. 1935. 90.
 — Chr., Gæstgiver, Ringsted. 1934. 32. 1935. 28.
 — Chr., Slagter, Kbhvn. 1934. 52.

- Nielsen, Chr., Slatgersv., Roskilde. 1935. 65.
 — Chr., Forstander, Hindsholm. 1933. 50.
 — Caroline Vilhelmine Christiane Frederikke. 1934. 22.
 — Dorothea, Holbæk. 1934. 13.
 — Hanne, Øverrød. 1933. 57.
 — Hans Postkører, Roskilde. 1934. 12.
 — Hans, Vognmand, Roskilde. 1934. 22.
 — Jacob, Postkører, Holbæk. 1934. 13.
 — Jes, Landfoged, Samsø. 1935. 195.
 — Kr., Grdj., Rye Mark. 1935. 114.
 — Ludvig, Gmd., Engelstrup. 1935. 169.
 — Marie, f. Schou, Roskilde. 1934. 22.
 — Niels, Møllejer, Næstved. 1934. 13.
 — Nis, Foged, Samsø. 1935. 195.
 — P., Forsøgsleder. 1933. 64.
 — Poul, Karlshøj. 1933. 57.
- Nimb, Johan Adolph Hansen, Præst. 1933. 110.
 Nissen, Provst, Hjembæk. 1933. 107.
 Nordballe, Niels Chr. Madsen, Matros. 1933. 81.
 Nordmann, Dr. 1935. 104. 128.
 Norup, Iver Jensen, Musketer. 1933. 79.
 Numsen, Feltmarskal. 1934. 130.
 Nutzhorn, Lærer, Askov. 1933. 52.
 Nyborg, Kreaturhandler, Slagelse. 1934. 49.
 Nyerup, Rasmus. 1934. 104.
 Nylev, ens, Forstander. 1934. 207.
 Næser, Etatsraad. 1935. 119.
 Nøhr, Jens, Kolby Mark. 1934. 97.
 Nølev, Rasmus Nielsen, Musketer. 1933. 81.
 Nørrevisprig, Christen Andersen, Jæger. 1933. 82.
 Nørup, Rasmus Simonsen, Musketer. 1933. 77.
- Ockhorst, C. F., Opkøber, Rotterdam. 1935. 77. 78.
 Oehlenschläger. 1934. 103.
 Olafsen, Jes, Kleinsmed, Kalundborg. 1934. 135.
 Olaus Magnus. 1934. 132.
 Oluf, Konge. 1934. 122. 132.
 — Præst, Roskilde. 1934. 135.
 — den Hellige. 1934. 120.
- Oufsdatter, Gjørvel, Pedersborg. 1934. 99.
 Olufsen, Niels, Hofslagter. 1934. 46 N.
 Oirik, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 — Hans. 1934. 120.
- Olsen, Chr., Grdj., Andershvile. 1934. 201.
 — Chr., Torpelund. 1933. 24. 1934. 201 N. 206. 207.
 — Fr., Birkemosegaard. 1933. 72.
 — Isodora, Sygevogter. 1933. 86.
 — Lars, Møller, Odden. 1935. 169.
 — Lars, Gmd., Veddinge. 1934. 193 N. 196 og 196 N.
 — Ludvig, Detailhandler, Roskilde. 1935. 30.
 — Niels, Beverter, Roskilde. 1935. 51. 74.
 — — Ole, Snedker, Brundby. 1934. 94.
 — Organist, Kalundborg. 1933. 116.
 — Salomon, Tornved. 1935. 9.
- Ortved, Domprovst, Roskilde. 1934. 31.
 Ostermann, Henrik. 1933. 114.
 — Louise. 1933. 115.
 — Manne, g. Lund. 1933. 118.
 — N. C. D., Købmand. 1933. 116.
- Overhornbek, Søren Sørensen, Soldat. 1933. 77.
- Paars, Peder. 1934. 138.
 Paarup, Margrethe, Lærerenke, Tranbjerg. 1934. 93. 96.
 Paaske, Johannes. 1934. 134.
 Paludan, Præst. 1934. 120. 123. 129. 132. 137.
 Pardun, Frederikke. 1933. 64.
 Per Badskær, Kalundborg. 1934. 135.
- Per Karetmager, Roskilde. 1934. 76.
 Peder, Biskop. 1934. 132.
 Peters, Konditor, Roskilde. 1935. 63.
 Petersen, Anders, Lærer, Askov. 1933. 52.
 — Ane Kathrine. 1933. 107.
 — Anton, Købmand, Roskilde. 1934. 13.
 — Assistent, Trondhjem Museum. 1935. 113.
 — Carl Nicolaj, Gmd., Hørve. 1935. 176. 177.
 — Carl A. E. Sagfører, Roskilde. 1934. 7.
 — Chr., Handelsmand. 1935. 28.
 — Chr., Lærer, Askov. 1933. 52.
 — Caroline, Ousted Kro. 1934. 13. 22.
 — Frederik, Gmd., Kidersup. 1934. 201.
 — Frederikke Louise, Holbæk. 1935. 211.
 — Friderich, Bødker. 1934. 19.
 — Gymnastiklærer, Roskilde. 1935. 52.
 — Gæstgiver, Trommesalen. 1934. 48.
 — H. P., Konsul, Købmand, Holbæk. 1935. 210. 211.
 — Jens, Skipper, Holbæk. 1935. 206.
 — ens, Handelsmand, Jyderup. 1935. 28.
 — Jørgen, Smed, Starreklinte. 1934. 182.
 — Karen Rasmusdatter. 1934. 19.
 — Kromand, Store Merløse Kro. 1934. 86.
 — Kromand, Jyderup. 1935. 70.
 — Kromand, Stenille Kro. 1934. 86.
 — Lars, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 — Lars, Grdj., Siddinge. 1935. 169.
 — Lærer og Danselærer, Roskilde. 1934. 15.
 — Møllejer, Kammerraad, Svinninge. 1935. 169. 181.
 — N. C. P., Sagfører, Roskilde. 1934. 7.
 — N. M., Litteraturhistoriker. 1933. 104.
 — Niels, Forstander, Ladelund. 1933. 56.
 — Niels, Allindelille. 1935. 9.
 — Niels, Handensmand. 1935. 28.
 — P., Grdj., Stokkebjerg. 1934. 179.
 — Proprietær, Ødemarksgaard. 1935. 56.
 — Provst, Nykøbing. 1935. 166.
 — Rasmus, Beværter, Nicolaj Plads. 1934. 49.
 — Rasmus Jacob, Kromand, Ousted Kro. 1934. 13. 22.
 — Poul, Slatgersvend, Roskilde. 1934. 58. 69 B.
 — Søren, Agerup. 1933. 86.
 — Søren, Gmd., Bjerresø. 1935. 153. 165. 166. 169. 177.
 — Tobias, Allindelille. 1935. 9.
- Philippa, Dronning. 1934. 134.
 Pilo, Carl Gustaf, Rokokomalær. 1934. 147.
 Pinkvoss, Christian Ferdinand, Karantæenofficer. 1933. 82. 87.
 Pinstrup, Folketingsmand. 1933. 69.
 Pontoppidan (Danske Atlas). 1934. 137. 159.
 Porse, Knud. 1934. 122.
 Porta, a, Restauratør, Kg. Nytorv. 1935. 44.
 Pop, Lars, Degn, Ubbý. 1933. 96.
 Pope, Digter, England. 1933. 101.
 Post, Niels, Pstokør, Roskilde. 1934. 12.
 Poulsen, Dorteia, Nidløse. 1934. 205 N.
 — Fr. 1935. 196.
 — Hans, Vognmand, Roskilde. 1934. 11.
 — Ole, Beværter, Roskilde. 1935. 51.
 — Poul, Roskilde. 1934. 11.
- Fozzi, Konditor, Roskilde. 1934. 12.
 Pram, Christen, Digter. 1933. 104.
 Pretzmann, Jomfru. 1933. 83.
 Prosch, Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 55. 1934. 25.
- Pættes, Hattemager, Politibetjent, Roskilde.
 — Skomagere, Roskilde. 1934. 25.

- Quaade, Anders, fh. Proprietær, Forpagter af Vesterbygaard, Ejer af Olstrupgaard, Jyderup. 1935. 86.
— Chr., Handelsmand. 1935. 28.
- Raadeved, Niels Jensen, Musketer. 1933. 79.
Raas, H. P. 1933. 115.
Raklev, Konservator. 1933. 88.
Rahbek, Knud Lyhne. 1933. 98. 104.
Rantzau, Direktør. 1935. 43.
Rasmus, Præst, Aarhus. 1934. 99.
Rasmusdatter, Bodil. 1934. 207 N.
— Karen. 1934. 198.
- Rasmussen, Bent, Redaktør. 1933. 88. 92.
— Hans, Konsul, Korsør. 1935. 56. 79.
— Hans Peter, Hmd., Igeløse. 1935. 32.
— Hans Peter, Tækkemand, Vester Saaby. 1935. 32.
— Gæstgiver, Gardergaarden. 1934. 8.
— Jens, Gmd., Veddinge. 1935. 183. 194.
— Knud, Polarforsker. 1935. 130.
— Knud, Lærer, Sødinge. 1935. 213.
— Politibetjent, Roskilde. 1934. 25.
— Postassistent, Jyderup. 1934. 172.
— Poul Edvard, Auditør. 1934. 104.
— Rasmus, Herredsfoged, Maarup. 1935. 195.
— Søvren, kgl. Mundkok. 1934. 99.
- Rathje, Seminarist, Roskilde. 1934. 7.
Ravensberg, Claus Eriksen. 1934. 122.
- Reber, Maren Hansdatter. 1934. 96.
— Michael Olsen, Grd.j., Sogneraadformand, Permelille. 1934. 96.
— Ole Jørgen, Grd.j., Haardmark. 1934. 96.
— Ole Jørgen, Grd.j., Pillemark. 1934. 96.
- Redley Ward Brothers, England. 1935. 84.
Reedtz-Thott, Ingeborg, Baronesse. 1933. 92.
Rimestad, Birkedommer. 1935. 187.
— Chr., Assessor, Kbhvn. 1935. 181. 182. 183. 184. 188 B. 187 til 190.
— Chr. Vilhelm, Politiker, Redaktør. 1935. 187.
- Rormærke, Kat. 1933. 108.
Rosenberg, Konservator. 1935. 113.
— Madam, Beværter, Roskilde. 1935. 63.
- Rostrup. 1935. 109.
Rothe, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
Rud, Lene, Vedbygaard. 1934. 100.
— Thor, Birkefoged, Godsforvalter, Samsø. 1935. 196. 203.
- Rusthøj, J. Lambertsen, Karantænebetjent. 1933. 83.
— Michael Mathias. 1933. 83.
- Rydbergs Kælder, Østergade. 1935. 44.
Ræder, Dyrehavegaard. 1933. 48.
Rønne, C. F., Præst, Høve. 1934. 113.
Rørdam, Danielle. 1934. 108.
— Hans, Præst. 1933. 106.
— Holger, Provst, Vigersted og Kværkeby. 1934. 108.
— Mette. 1934. 108.
— Skat, Biskop. 1934. 117. 118.
— Slægten. 934. 101.
— Valdemar, Digter. 1933. 105.
- Salten, Rasmus Rasmussen, Amtsforvalter. 1934. 157. 161.
Salomonsen, Veksellerer, Kbhvn. 1934. 75. 1935. 79.
Sandal, Peter, Lærer, Roskilde. 1934. 8.
Sarauw, Assistent. 1935. 105. 113. 114. 126. 132.
Saxild, C. Amtmand, Holbæk. 1934. 209.
Saxo Grammatikus. 1934. 119.
Schandorph, Hendrik, Tjørnede. 1935. 9.
- Scharling, Adjunkt, Roskilde. 1934. 15.
— Præst. 1933. 85. 86.
Scheel, Manufakturhandler, Roskilde. 1935. 53.
Schellerup, Stabssergent. 1933. 41.
Schiwe, Christoffer Christensen, Præst, Refsnæs. 1934. 102.
Schjødtte og Hochbrand, Rederi, Holland. 1935. 77.
Schjøtz, Løge, Roskilde. 1934. 7. 70.
Schjelderup, Emil, Skolelærer, Følleslev. 1935. 176. 177.
Schlomer og Wulff, Firma, Hamborg. 1935. 61.
Schmidt, August F., Redaktør, Brabrand. 1934. 188.
— Jens Peter, Karantænemester. 1933. 86.
Schmeltzer, Handelsmand, Ringsted. 1935. 28.
— Møller, Herlufmagle. 1935. 28.
- Schou, Ane Oline. 1933. 84.
— Frue, f. Stüe. 1933. 84.
— Gustav Adolf. 1933. 83.
— Gustav Adolf Emil, Smed, Karantænebetjent. 1933. 83. 84. 87.
- Schubarth, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
Schulin, Joh. Sig. Geheimeraad. 1934. 141.
Schumacker, I. P., Kaptajn. 1933. 84.
— Frue, f. Clark. 1933. 84.
— Mary Ann Sophy Frederikke. 1933. 84.
- Schult, Anders, Borgmester, Holbæk. 1935. 207.
Schultz, Maria Harreby (g. Hansen). 1933. 53.
Schrøder, Charlotte, Askov. 1933. 52.
— Ludvig, Askov. 1933. 52.
- Segelcke, Lærer, Landbohøjskolen. 1933. 54. 55. 57.
Selchau, Godsejer, Selchausdal. 1935. 73.
— Michelly. 1935. 73.
- Sernander, Professor, Uppsala. 1935. 94 N. 100. 102. 105. 105 N. 110. 134.
Siegfriedt, Frands August, Korporal. 1933. 79.
Signe og Hagbard. 1934. 119.
Siersted, Hans, Købmand, Holbæk. 1934. 108.
- Simonsen, Friderich, Grd.j., Pillemark. 1934. 97.
— Kristoffer, Pillemark. 1934. 97.
— Hans, Haardmark. 1934. 96.
— Torsten, Bombarder. 1933. 78.
- Sinding, Kirstine. 1934. 92.
Siørsleff, Christen Christensen, Musketer. 1933. 81.
Skau, Laurits Pedersen, Politiker. 1935. 163.
Skave, Niels, Bisp, Roskilde. 1934. 128.
Skerrenbein, Steffen. 1934. 128.
- Skougaard, Erik Jensen, Musketer. 1933. 79.
Skodborg, Jørgen, Kalundborg. 1934. 136.
Slidstrup, Peder Bertelsen, Musketer. 1933. 81.
Smedens Jens, Uggerløse. 1934. 80.
Smith, Otto, Kaptajn. 1935. 205.
Smidt, Chr. Hansen, Hørsen. 1933. 78.
— C. M., Arkitekt. 1934. 158.
- Sofie Magdalene, Dronning. 1934. 146.
Solhørr Hofbyggningsinspektør. 1934. 146.
Solrød, Niels, Kapellan, Holbæk. 1935. 206.
Spenze, Isaac, Agent. 1935. 85.
Staal, Vilhelmine, Jomfru. 1933. 82.
Staffelt, Nina von. 1934. 113.
- Stampe, Henrik, Generalprokurør. 1935. 150. 151.
Steffensen, Julius Theodor, Slagtersvend. 1935. 55.
Steenstrup, Japetus, Professor. 1933. 121. 1935. 102.
Stenlars. 1935. 142 til 149 med Illustrationer.
Stenersen, Jens Jessen. 1933. 95. 96.
— Svend, Foged, Norge. 1933. 94.
— Søster Cathrine, f. Brun. 1933. 94.
— Peder Christopher, Præst, Digter. 1933. 94.
- Stenum, Lærer, Søstrup. 1933. 16.
Stensballe, Jørgen Rasmussen, Vaabenmester. 1933. 80.
Stig, Biskop. 1934. 130.

- Storm, Edvard, Digter. 1933. 105. 1934. 104.
 Strangesøn, Peder, Drost. 1934. 121.
 Sunesøn, Jakob. 1934. 130.
 Suder, Abalone, Nordby. 1935. 200. 201.
 Svandberg, Maren, Kundby. 1934. 91.
 Svane, Karen. 1934. 19.
 Svanenskjold, Birkedommer, Justitsraad. 1935. 169.
 Sveistrup, Madam, Roskilde. 1934. 21.
 Svejstrup, Præst, Vejen. 1933. 52.
 — Povel, Birkedommer, Samsø. 1935. 196.
 Svendsen, A., Forstander, Tune. 1933. 59. 61. 65.
 — Anders, Lærer, Hindholm. 1933. 50. 51. 53.
 Svertfeged, Johan, Raadmand, Holbæk. 1935. 206.
 207. 208. 209.
 Svitzer, Provst. 1935. 85. 86.
 Svuldrup, Morten Nielsen, Musketer. 1933. 80.
 Syv, Peder Pedersen, Kirke Syv. 1934. 99. 100.
 102. 130.
 Søbye, Stephan Andersen, Musketer. 1933. 80.
 Søgaard, J. 1934. 188.
 Søllinge, Erik Johannesen, Husar. 1933. 81.
 Sønderonsild, Jens, Musketer. 1933. 77.
 Sønderknudstrup, Peder Madsen, Musketer. 1933. 81.
 Sønderup, Læge, Uggerløse. 1934. 79.
 Sørensen, Andrea E., Ll. Grandløse. 1933. 106.
 206 N.
 — Jens, Underkonstabel. 1933. 80.
 — Møller, Roskilde. 1934. 76.
 — Peder, Købmand, Holbæk. 1935. 208.
 — Simon P., Skibstømrer. 1933. 85.
- Taaning, Peder Jørgensen, Musketer. 1933. 81.
 Tarf, Else Hansdatter. 1935. 207.
 Tauber, Bogtrykker, København. 1935. 47.
 Tscherning, Anton Frederik, Krigsminister. 1935.
 161. 162. 163. 164. 168. 177. 180. 181. 192.
 Terkildsen, Præst, Tranbjerg. 1933. 88. 91.
 Tesdorf, E., Godsejer, Ourupgaard. 1933. 57. 58.
 59. 60.
 Thomsen, E., Provst. 1933. 92.
 — C. J., Arkæolog. 1935. 104.
 — Christen, Raadmand, Holbæk. 1935. 205.
 207.
- Thomlesen, Hans, Birkefoged, Samsø. 1935. 196.
 201.
 Thompson, Hamborg. 1935. 76.
 Thott, Otto, Geheimeraad. 1934. 158.
 Thumann og Schlomer, Hamborg. 1935. 61.
 Thura, Laurits, Bygmester. 1934. 148.
 — Lærer, Hindholm. 1933. 50. 51.
 Tidsted, Eskild, Christensen, Musketer. 1933. 61.
 Tillisch, Kammerjunker, Aunsøgaard. 1935. 73.
 Timm, Malermester, Kalundborg. 1935. 73.
 Tollerup, Peder, Jeppesen, Underkonstabel.
 1933. 81.
 Tomes, Stald dreng. 1934. 135.
 Torsballe, Christen, Clemmensen, Musketer.
 1933. 79.
 Trebbien, Carl, Handelsmand, Slagelse. 1935. 28.
 — Heinrich, Handelsmand, Slagelse. 1935. 28.
 Treschow, C. R., Kammerherre, Frydendal
 1935. 71.
 — Fr., Hofjægermester, Torbenfeldt.
 1935. 71.
 Trier, Herman. 1935. 188.
 — Ernst, Forstander, Vallekilde. 1935. 213
 til 219.
 — Sigrid, Vallekilde. 1935. 213.
 — Lærer, Vallekilde. 1933. 51.
- Troels-Lund, Historiker, Professor. 1933. 113. 118.
 1935. 145. 146.
- Truelsen, Ole, Skipper, Holbæk. 1935. 206.
 Tullin, C. B., Digter. 1933. 100.
 Tyre Danebod. 1934. 102. 103.
 Tyroler Ferdinand. 1934. 18.
 Tømmer-Niels, Uggerløse. 1934. 80.
- Uldrup, Christen, Nielsen, Musketer. 1933. 78.
 Unge Bertel, Kalundborg. 1934. 135.
 Ussing, Henrik. 1934. 193 N. 203 N. 205 N.
- Wadskjær. 1934. 122.
 Vadum, Chr., Anders, Karantæneofficiant.
 1933. 82. 83. 84. 85.
 — Gjertrud. 1933. 84.
 — Hans, Peter. 1933. 83.
 — Jens, Andreas. 1933. 83.
 — Ida, Nicoline. 1933. 85.
- Wahlgreen, Blikkenslager, København. 1934. 20.
 Vaihlers, Vilhelm von, Kaptajn. 1933. 78.
 Valdemar Atterdag. 1934. 22. 30.
 Valdemar den Store. 1934. 120.
 Valløe, Slagter, København. 1935. 24.
 van Deurs, Godsejer, Frydendal. 1935. 71.
 Weber, Harald, Tømrermester, Roskilde. 1935. 63.
 Vedel, Anders, Sørensen. 1934. 102.
 Wedell, Jakob, Slagter, København. 1934. 58.
 Welblund, Povel, Professor. 1933. 75.
 Weiss, Chr., Lærer, Tingerup, Soderup. 1934. 193.
 195. 196 N. 201.
 — Mads, Postmester, Jyderup. 1934. 172. 180.
- Werlauff, Professor. 1935. 195.
 Werum, Spekhøker, København. 1934. 19.
 Westermann, Julie. 1935. 43.
 Viby, Hans, Nielsen, Musketer. 1933. 78.
 Wichmann, Didrik, Degn, Kundby. 1934. 91.
 Wiehe, Michael, Skuespiller. 1934. 42.
 Wiese, Hamborg. 1934. 72.
 Wiinstedt, K. 1934. 109 N.
 Wilde, Kommandør, Roskilde. 1935. 28.
 Villadsen, Rasmussen, Hmd. 1933. 83.
 Villumsen, Lærer, Hindholm. 1933. 50.
 Wilster, Chr., Digter. 1934. 98.
 Winge, Herluf. 1935. 192.
 Winther, Bager, Roskilde. 1935. 45.
 — Rudkøbing. 1935. 126.
- Vincent, Restauratør, Gammelholm. 1935. 44.
 Wismann, Slagter, Roskilde. 1935. 61.
 — Valdemar, Roskilde, senere Hamborg.
 1935. 61. 79.
- With, Amtsforvalter, Holbæk. 1935. 210.
 Wognsyld, Christen, Jacobsen, Jæger. 1933. 80.
 Worm, Peder, Præst, Kirke-Helsing. 1934. 101.
 Worsaae, Professor. 1933. 121.
 Wrausgaard, Peder, Povel, Jæger. 1933. 80.
 Wulff, Fred., Købmand, Mørkøv. 1935. 79.
- Zinch, Ludvig, Arkæolog. 1933. 120.
 — Otto, Skuespiller. 1933. 121.
- Zytphen-Adeler, Baron, Adelerseborg, (Drags-
 holm). 1933. 61. 62.
 — G. F. O., Baron. 1935. 179. 181. 183. 183. 105
- Ølgaard, Provst, Stifts Bjergby. 1935. 72.
 Øllegaard, Jomfru, Aarby. 1943. 92.
 Ørskou, Peder, Christensen, Musketer. 1933. 80.
 Østerbording, Povel, Danielsen, Jæger. 1933. 82.
 Østergaard, Hans, Handelsmand, Næstved.
 1935. 28.

Trykfejl.

1933.	Pag. 37.	Linie 28.	Læraar	Jæs	Læreaar.
--	--	39.	32. Vntertiden	--	Vintertiden.
--	--	42.	27. Belejringstiltsand	--	Belejringstilstand.
--	--	45.	20. Flaaske	--	Flaske.
--	--	45.	34. Paaskdag	--	Paaskedag.
--	--	82.	12. ver	--	ved.
1934.	--	90.	14. 1923	--	1723.
--	--	108.	23. 1895	--	1695.
--	--	119.	10. Stednavnsfortolkninger	--	Stednavnsfortolkninger.
--	--	194.	20. kunde godt	--	kunde ikke godt.
1935.	--	162.	23. maatet	--	maatte.
--	--	202.	33. Nicolaj Haagen	--	Michel Haagen.